TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

Georgi Dimitrov
GÜNLÜK-1

9 Mart 1933 – 31 Ağustos 1939

Çeviren: Rüstem Aziz

Belge

Georgi Dimitrov
GÜNLÜK-1
9 Mart 1933 -- 31 Ağustos 1939

Genel Sıra No: 28
Belge Dizisi: 14

© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV'a aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

1. Basım Ağustos 2004

ISBN 9758683-12-8 (TK)
ISBN 9758683-13-6 (1. Cilt)

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad.
No: 20 Taksim - İstanbul
Tel : 0212 237 98 92
Faks : 0212 237 98 93
Url : www.tustav.org
e-posta : bilgi@tustav.org

Kapak Tasarımı: Bülent Aydın
Ofset Hazırlık: EKOL Tanıtım
Baskı-Cilt: Kayhan Matbaası

TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı);
ülkemiz işçi ve sol hareketinin tarihini eksiksiz biçimde kucaklamayı, bu tarihin belge ve canlı tanıklıklarını toplamayı, bu alana yönelik araştırmaları özendirmeyi kendine görev biliyor. Bu çerçevede oluşturduğumuz TÜSTAV Yayınları olarak, ülkemiz işçi ve sol hareketi tarihini ilgilendiren belge, anı ve araştırmaları tarihseverlere ulaştırarak ülkemizin aydınlık geleceğine katkıda bulunmayı umuyoruz. Açıktır ki, TÜSTAV bugüne dek çalışmalarında benimsemiş olduğu bu tarihin "olduğu gibi" yansıtılması anlayışını, TÜSTAV Yayınları'nda da sürdürecektir. Buna uygun olarak, yayımladığı belge, anı ve araştırmalardaki tez, görüş ve yaklaşımlar konusunda, bir kurum olarak taraf olmamaya özen gösterecektir. Nitekim aynı tarihsel döneme ilişkin olabildiğince farklı tarafların görüşlerini yansıtan belge, anı ve araştırmalara yayınlarında yer vermeye çalışacaktır.

Georgi Dimitrov
GÜNLÜK-1
9 Mart 1933 – 31 Ağustos 1939

DİMİTIR SİRKOV
1. Derece Kıdemli Bilimsel Danışman, Tarih Bilimleri Doktoru

Dr. PETKO BOEV
2. Derece Kıdemli Bilimsel Danışman

Dr. NİKOLA AVREYSKİ
2. Derece Kıdemli Bilimsel Danışman

EKATERİNA KABAKÇİEVA

Çeviren: **RÜSTEM AZİZ**

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

Georgi Dimitrov'un günlüğünün asıl metni, giriş sözleri, şahsi arşivinden fotoğraflar: Boyko Georgiev Dimitrov

Metin ve resimlerin derlenmesi, tercümeler, önyazı, notlar, kılavuz: Dimitır İvanov Sirkov, Petko İvanov Boev, Nikola İvanov Avreyski, Ekaterina Hristova Kabakçieva; Tanım derlemesi: Vera İvanova Diçeva

Giriş etüdü: İlço İvanov Dimitrov

İçindekiler

SUNU	7
GEORGİ DİMİTROV VE GÜNLÜĞÜ Akademisyen İlçe Dimitrov	9
ÖNSÖZ Derleyenler	65
OKURLARA Boyko Dimitrov	71
GÜNLÜK Georgi Dimitrov	75
NOTLAR	251

Sunu

G. Dimitrov'un *Günlük*'ünün yayımlandığını Bilal Şen bir gazete haberinden öğrenerek iletti. 2000 yılı sonbaharında, Bulgaristan Devlet Arşivlerindeki çalışmalara başlamak ve Bilal Şen'le görüşmek üzere gittiğim Sofya'da, Açık Kitap Pazarı'nda, bir kitapçı *Günlük*'ü tedarik edebileceğini söyledi. Fiyatı 40 Leva. O sıralar Sofya'da ortalama emekli maaşı 150-180 Leva dolaylarındaydı. 10 Leva kapora verdik ve öğleden sonra kitabı alarak Bilal Şen'in evine döndük.

İlk ağızda *Günlük*'te Türkiye ve TKP'lilerle ilgili geçen sayfaları hızla dizinden tespit edip fotokopilerini çektirdik. Bilal Şen, bu fotokopilerle Moskova'ya gitti, ben kitapla İstanbul'a geldim.

2001 İlkbaharında, henüz TÜSTAV Yayınları kurulmadan önce, Sofya'da Boyko Dimitrov ve kitabın baş redaktörü Prof. Sirkov ile görüşüp, kitabın Türkçe yayın haklarını TÜSTAV için aldık. Kitap basıldıktan sonra tespit edilmiş hatalara ilişkin doğru-yanlış çizelgesinin fotokopilerini de bu görüşmede Prof. Sirkov verdi. Ancak 800 büyük boy sayfayı bulan Bulgarca bu eseri, Türkçe'ye doğru olarak nasıl kazandırabilecektik. Boyko Dimitrov, dilersek, Yunanlıların ve Almanların yaptığı gibi, çeviriyi kısaltarak yayımlayabileceğimizi söyledi. Ancak böyle bir kısaltmayı aklımızdan bile geçirmedik.

Kitabın ilk çeviri denemesi, biraz da bir yanlış anlaşma sonucunda Sofya'da başladı. Bu çalışmayı hiç göremediysek de, 3-4 ay bunu bekledik. Sofya'da böyle bir çalışmanın yürütülemeyeceğini anladıktan sonra, kitabın elinizdeki çevirisini gerçekleştiren Rüstem Aziz ile bu çalışmaya 2001 sonbaharında başladık. Rüstem Aziz, yayına geçmeden önce, tüm çeviri metinleri bir kez daha gözden geçirdi, olası hataları en aza indirmeye çalıştı.

Günlük, Türkçe'de 3 cilt olarak yayımlanacak. 1. cilt, Akademisyen İlçe Dimitrov'un *Georgi Dimitrov ve Günlük* üzerine geniş bir incelemesinin, derleyenlerin *Önsöz*ünün ve Boyko Dimitrov'un *Okurlara* seslenişinin yanı sıra, 9 Mart 1933 ile 31 Ağustos 1939 tarihleri arasını, yani Dimitrov'un Rayhstag yangını nedeniyle tutuklandığı tarih ile 2. Dünya Savaşı'nın arifesi arasını içeriyor. 2. cilt, 1 Eylül 1939 ile 5 Mayıs 1945 arasını, yani 2. Dünya Savaşı günlerini içerecek. Son cilt ise, 6 Mayıs 1945 ile 6 Şubat 1949 arasını ve kısaltmalar listesini, kişi adları dizinini, coğrafi adlar dizinini ve bir fotoğraf albümünü kapsayacak.

1. cildin zaman dilimine denk düşen ve dünya komünist hareketinde önemli bir yer tutan Komintern VII. Kongresi'ni de içeren, 31 Ocak 1935 ile 19 Ağustos 1936 arası dönem, ne yazık ki *Günlük*'te yer almıyor. Ancak, bir yandan Leipzig duruşmasının, İspanya İç Savaşı'nın, Fransa'da Birleşik Cephe Hükümeti'nin akışları, diğer yandan 1930'lu yıllarda Moskova'da muhaliflere karşı açılan davalar, sanıklar ve bunun Komintern'e yansıyışı ve nihayet 2. Dünya Savaşı'na adım adım gidiş, bu

ciltte Stalin, Molotov, Manuilski, Kuusinen vb. SBKP ve Komintern üst yöneticilerinin gözünden, Dimitrov'un notlarıyla yansıyor.

Günlük'ün yayınıyla birlikte, dünya komünist hareketi tarihinin yanı sıra, siyaset bilimi, siyasi tarih ve uluslararası ilişkiler alanlarında çalışma yapanlar önemli bir başvuru kaynağına sahip olacak, 1933-1949 arası dünya siyasi tarihinin önemli bir öznesini "içerden" bilgilerle yeniden değerlendirme olanağına kavuşacaktır.

Erden Akbulut
Ağustos 2004

GEORGİ DİMİTROV VE GÜNLÜĞÜ

1.

Şahsi kaynaklar, somut olarak da günlükler ve anılar, tarih bilimi için büyük değer taşımaktadır. Bunlar, olaylara bizzat tanıklık etmiş ve katılmış kişilerin sübjektif bakış açısından çok, tarihsel araştırmalar için kaynak oluşturmanın yanı sıra, tarihi seven okurlar için ayrı bir önem taşımaktadır ve bu nedenle diğer kaynaklara kıyasla çok farklıdır. Çoğu kez bu okur, geçmişi anlamak için, geçmişi araştırmayı (her bilimci gibi tarihçi de en başta meslektaşları için yazmakta ve onların görüşüne değer vermektedir) değil de, (hem trajedi, hem komedi, belki hem de destan) tarih dramında rol alan oyuncuların tanıklığını tercih eder.

Anılar, en yaygın ve en sevilen kaynak türüdür. Tarihin derinliklerine tarihçinin soğuk, duygusuz olay dökümüyle değil, olayı bizzat yaşayanın anılarıyla, onun aklından ve yüreğinden geçerek inilir. Bu nedenle, başarılı anılar çoğu kez tarih bilimine değil de, edebiyata dahil edilir. Bunun her zaman haklı bir uygulama olduğu söylenemez. Anılarda yazarın bakış açısıyla olayların yeniden canlandırılmasının yanı sıra, duygulara ve ruh haline de geniş yer verilir. Anı yazarının, olayları tıpa tıp sıralama ve belgelere dayandırarak bunları kanıtlama gibi bir iddiası yoktur; bununla birlikte, tarihçilere oranla zamanın havasını, tarihi şahsiyetlerin psikolojik halini daha ince bir duyarlılıkla yansıtmakta, araştırmacıların genellikle ihmal ettiği –ya da küçümsediği– kimi etmenlerin rolünü daha iyi yakalamaktadır.

Anı yazarlığı çoğu kez yazarın sübjektifliği nedeniyle eleştiriye uğramaktadır; oysa, her biri şu ya da bu şahsın eseri olan çağrı ve beyannamelerde, söylev ve başyazılarda, mektup ve stenografisi alınan tartışmalarda sübjektiflikle karşılaşmıyor muyuz? Belki de burada tek fark, yukarıda sıralanan eserlerin olaylarla eşzamanlı olarak yazılmış olmaları, anılarını yazan kişinin ise, daha sonraki olaylar tarafından doğrulanan ya da reddedilen olaylara ve olgulara karşı bir zamanki tutumunu gözden geçirme olanağına sahip olmasıdır. Belgeler tarih sürecini şu ya da bu yönden ortaya koyarken, anılar –günlükler de öyle– bu süreci bir bütün olarak ele alıp sergilemektedir.

Araştırmacı olarak meşgul olduğum kurtuluş sonrası dönemi, günlük ve anı yazarları kadar iyi bilmekteyim. Ama ben bu dönemi belgelerden çok, günlükler –örneğin Konstantin İreçek'inki– ve edebiyatta pek geniş yeri olmayan, ama son derece geniş kültür sahibi yaratıcı bir yazar olan Konstantin Konstantinov'un *Yılların Yolculuğu* başlıklı mükemmel kitabı gibi anılarla hissettim.

Birçok anı yazarını bizzat tanıdım, daha sonra da okurlar arasında çok büyük etki kazanan tarihsel kaynakların (Bogdan Filov'un ve Konstantin İreçek'in günlükleri, Konstantin Muraviev'in, Stoçyo Moşanov'un, Evkodiya Peteva-Filova'nın vb. anıları) yayımlanmasına katkıda bulundum. Georgi Dimitrov'un günlüğü üzerine bir etüt çalışması yapma ve notların kitap halinde yayımlanmasına naçizane katkıda bulunma olanağının bana verilmiş olmasından dolayı da çok mutluyum.

Bir zamanlar kitap piyasası anti-faşist mücadele üzerine yazılmış anılarla dolup taşıyordu. Bunların bazıları tarihsel, hatta estetik değer taşıyordu. Ama büyük çoğunluğu çoktandır bilinen olgu ve olayların tekrarıydı; böylece, bu kitapların yazarları övünme ihtiyaçlarını gideriyor ya da kahramanlık dolu bir geçmişe sahip olduklarını iddia ediyorlardı. Bilimsel değer taşıyan günlükler ve anı kitapları ise arşivlerde hapsedilmişti. Bunların okurlara ulaşması şöyle dursun, arşivlerin kapıları, araştırmacılar için bile, herkese kuşkuyla yaklaşan memurlarca bin bir güçlük yaratılarak ancak ara sıra aralanıyordu. Georgi Dimitrov'un günlüğü de en sıkı koruma altında olanlardı. Ben bu günlüğü ilk kez, ancak bu birinci derecede önemli kaynağın yayımlanması mümkün olduğu zaman görebildim.

1956 yılından sonra "buzların erimesi", kimi benzeri yayınlar için kapıların biraz olsun aralanmasının yolunu açtı. Grigor Çeşmeciev'in anılarının yayımlanması, ancak bir çok engelin aşılmasıyla mümkün oldu. Anılarda ideolojik açıdan hiçbir "tehlike" unsuru yoktu, ama yazarı Çeşmeciev, ölümünden bir ay önce Vatan Cephesi (VC) hükümetinden çıkıp, VC'ye karşı muhalefete geçmişti! Bogdan Filov'un günlüğüyle ilgili, günümüzde hayal bile edilemeyecek zorlukları daha önce açıklamıştım. Yayımlanması için en üst makamlardan izin alınmış olmasına rağmen, kitap henüz kitapçılara ulaşmadan, geri kafalı çevreler yaygara kopardı. İçeriden yıkma çabaları sonuç vermeyince, dışarıdan müdahale yoluna gittiler. Sonuçta günlük, tehlikeli sayılan diğer kitaplarla birlikte İslivne Hapishanesi'ne düştü.

Filov'un politik faaliyetlerini eleştirel bakışla ele alan bir önsöz, değişik makam ve toplantılarda kundakçılık örneği olarak niteleniyor, ben ise –hiçbir zaman böyle olmasam da– "azılı Sovyet düşmanı" olarak tanıtılıyorum. Sofya havaalanında, *Plamık* dergisinde yayımlanan bu önsözden çektiği fotokopilere el konulmak üzere, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nden muhalefet taraftarı sayılan bir Bulgarca uzmanının üstü aranmıştı. Kimi değersiz kişiler, ideoloji savunucusu geçinmeye çalışıyordu. İşin ilginç yanı, liberal görüşleri savunanlardan hiçbirinin sesini çıkarmamasıydı. Tarih Fakültesi'nde –şimdi olduğu gibi, o gün de orada çalışıyordum– düzenlenen bir toplantıda bir doçent, faşizmi aklayan önsözün yazarını mahveden bir nutuk çekmişti. Onu kimsenin desteklememesi beni mutlu etti. Ama işin acı yanı şuydu ki, hiç kimse suçlamalara katılmadığını da söylemedi; herkes lüzumsuz tatsızlıklardan kaçınıyor, susmayı tercih ediyordu. Bugün de, sırf öncü bir komünist lidere ait olmasını bile suç sayan çevrelerde Dimitrov'un günlüğünün çılgınca bir ideolojik öfke yaratacağına inanmıyorum; ama diğerlerinin, günümüz okurunun mirasımızın en önemli yönlerini öğrenme hakkını savunmaktan çekinmeyeceğine de inanmak istiyorum.

İreçek'in kurtuluş sonrası ilk yılları kapsayan günlüğünün yayımlanmaya başladığı 30'lu yılların başlarında, olayların tanıkları hâlâ hayattaydı. İreçek'in, istedikleri yönde değil de, gerçekte oldukları gibi gösterdiği kişilerin varisleri ise, çok özel bir duyarlılık sergilemişlerdi. Normalde İreçek'in şahsi görüşünün başkalarını bağlamadığı ve tarih bilimi için zorunlu bir tutum olmadığı kabul edilmeliydi; ama gel

gör ki, saldırılar son derece sertti. Buradan hareketle, İreçek'in günlüğünde halkımız hakkında hiç de hoş olmayan duygulara yer verildiği yolunda yanlış bir izlenim kalmıştı. Günlüğün yeniden yayımlanması için (yalnız ben değil) ısrar ettiğim yıllarda bu izlenimle defalarca karşılaştım. Günlüğün yeniden yayımlanmasının zamanı geldi. İreçek'in dile getirdiği dönemden bu yana yüz yıldan fazla bir zaman geçmişti. Hiç kimse şahsen üzerine alınmadı, hatta bu defa bu mükemmel kitabın yeniden basılması pek dikkat çekmedi. Toplum psikolojisi ve genel olarak bizlerin politik morali hakkında cesurca görüşler ileri sürmeye bayılan genç kuşakların bu kitabı ne ölçüde bildiklerini bilemiyorum.

Geçmişi yeniden dile getirebilmek için tarihçinin elinde birçok maddi ve yazılı kaynak bulunmaktadır. Günlükler bunlardan yalnızca biridir. Tarih bilimine, kaynak olmanın yanı sıra, günlüğün, deyim yerindeyse, müstakil bir önemi de vardır. Bilimsel araştırmalarda aradığımız objektifliği ve çok yönlülüğü günlükte de aramak, pek yerinde olmaz. Anılar olduğu gibi, günlükler de, geçmişi tam da tarihsel süreç olarak zamanın tanıklarının gözü önünden geçtiği şekliyle, yani sübjektif algılama ve tekrar dile getirme biçimiyle değer taşır. Günlükler, yaşanan olaylar, önemli olan ve olmayanlar şeklinde zaman ve bilim tarafından kalburdan geçirilmeden önce; sonuçlar niyet ve eylem üzerinde henüz hüküm vermeden önce anlatırlar. Burada sübjektiflik kaçınılmazdır, hatta zorunludur ve bir ön niyetle olmasa bile, olayların bilinçli olarak seçilmesinde (her şey değil de, yazarın gerek kişisel, gerekse toplumsal açıdan önemli sayarak hafızasına yazdığı şeyler ve onu iyi gösteren şeyler kaleme alınır) ifadesini bulur. Hiç kimse (cilveliler dışında) nesillere kendi hakkında kötü bir izlenim bırakmak istemez.

Gelecekte hakkında hüküm verileceği bilinciyle kaleme alınan günlükler de vardır. Politikacı (ya da aydın kesim) günlüğünün yalnız yaşadığı zamanın değil, aynı zamanda kendi kişiliğinin de bir kanıtı olarak değerlendirileceğinin bilincindedir. Şöyle ya da böyle, kendisi ve davası hakkında olduğundan çok daha pembe renklerle süslenmiş bir izlenim bırakma içgüdüsü üstün gelir. Günlük, hayattaki kimi olgulardan bahsetmez; yine de, bu olguların gizli kalmayacağı anlaşıldığında, uygun bir yorumla anlatılırlar. Buna karşılık, kimi olaylar ise abartılır. Bazen de yabancının, özellikle yazarın tanımayacağı yarınki okurların onu ya kâhin, ya asil ya da kahraman olarak görmesini sağlama hevesiyle, olmamış hadiseler uydurulur. Çoğu kez bunlar, hata ve günahlarını küçümseme ya da bunlara mazeretler gösterme ve "suçu" (!) başkalarının ya da genel olarak zamanın özelliklerine yükleme gibi, insanoğluna özgü nitelikler nedeniyle, kasıtsız, ihtiyari yapılır. Bilinir ki, hareketlerimiz günlük hayat içinde başka, tarihin mesafesinden bakıldığında ise bambaşka görünür. Bu tehlike hepimiz için geçerlidir. Bu yüzden günlükler, zamanı **bizim** nasıl algıladığımızı, oynadığımız rolü **bizim** nasıl tanımladığımızı, çağdaşlarımızı **bizim** nasıl değerlendirdiğimizi gösterir. Anılarda ise sübjektifliğin başka bir ifade şekli gözlenir: Tarihin yaptığı değerlendirme artık bilindiği için, hatıralar arasından yazarı bilge kişi ve kâhin olarak gösteren, her şeyi nasıl da doğru gördüğünü ve doğru öngördüğü-

nü anlatan olaylar seçilir. Bu türden övünmeler, genellikle başka tarihsel kaynaklarla kıyaslamalar sonucunda yalanlanır.

Uygunsuz kişileri karalamak, haklarında çağdaşları tarafından reddedilebilecek, ama bir süre sonra taraftarlar kazanabilecek bir izlenim bırakmak amacıyla yazılmış günlükler ya da en azından günlüklerde yer alan notlar vardır. Büyük şair Kiril Hristov'un günlüğü, aşırı sübjektifliğiyle meşhurdur. Hristov muhaliflerini "Seni günlüğüme alırım ha!" diye tehdit bile etmiştir. Çağdaşları onun huyunu biliyorlardı ve iftiraları kendi önyargılarının doğruluk kanıtı olarak gören önyargılı kişiler dışında, sarf ettiği sözlere pek inanan olmuyordu. Bundan bir süre önce, bir yazarın günlüğünden, kimin kim hakkında (ya da kime karşı) kendisine neler söylediğini büyük bir titizlikle not aldığı bölümler yayımlandı. Bunların doğru olup olmadığını bizzat kontrol etmeden, başkalarını karalayan ya da kendisini göklere çıkaran iddiaları niçin yayımladığını sorduğumda bu yazar kendisini, işitilen her şeyi kaleme alma hakkı olduğunu ileri sürerek, hayret verici bir cevapla savundu. Bu defa ben, her ikimizin de tanıdığı birinin, onu cinayet işlemekle suçladığını kendi günlüğüme yazarsam, nasıl bir tepki vereceğini sorduğumda, bu ona inanılmaz gelmişti. Bir zamanlar anı yazarları daha yüksek bir morale sahiptiler; çünkü şu ya da bu kişi hakkında yazılanların onun politik açıdan küçük düşürülmesi ya da kovuşturulması için değil, ancak ve ancak araştırmalar için konu olabileceği düşüncesiyle, anılarının (ya da günlüklerinin) anlatılan olayları yaşamış kişilerin ölümünden sonra yayımlanmasını vasiyet ederlerdi.

Yeryüzünde milyonlarca insan günlük tutuyor. Bunların çoğu için bu günlükler kendileriyle bir tür söyleşidir, uygun ve güvenilir dinleyicisi bulunmayan duygu ve davranışların dışavurulmasıdır. Anlaşılan, kâğıt üzerinde bir şeyleri paylaşmak, insanı yaşandıkça biriken his ve fikir yumağından kurtarıyor ve kendisine, "İşte ben de sözümü söyledim" diyebilmesini, huyu ya da toplumsal şartlar nedeniyle açıkça söyleyemedikleri hakkında "Ben de görüşümü dile getirdim" diyebilmesini sağlıyor. Bu tür günlükler içini dökmek, hafiflemek içindir; bunlar yazarlarıyla birlikte unutulur. Başka birçok günlük ise arşivlerde tutulur ve geleceğin araştırmacıları geçmiş dönemlerin derinliklerine dalabilmek, o zamanların insanlarını hissedebilmek için bu günlüklere başvurur. Yazarlarının tarihi önemi, bu günlüklere büyük toplumsal değer kazandırır. Bu gibi günlükler, geniş bir okur kitlesinin ilgisini kazanır ve kalıcı bir öneme kavuşur. Bu nedenle de, kitap halinde yayımlanıp önemli bir toplumsal, bilimsel ve kültürel olay haline gelirler.

Dimitrov'unkinin de bu türden bir günlük olduğuna inanıyorum. Günlük, yazarının ölümünden neredeyse yarım yüzyıl sonra yayımlanıyor. Dimitrov'un günlüğünde, bugün sağ olan birinin ismine hemen hemen rastlanmıyor. Yazar olguları algıladığı şekilde kaydetmiş ya da anlatmış; bunların değerlendirmesini ise geleceğin kaderine bırakmış. Yaşanan olaylara ayrılan yer, yazarın vaktine bağlı: Önemli olaylar kısaca not ediliyor, daha önemsiz olaylar ise uzun uzadıya anlatılıyor. Sovyet ülkesindeki politik ortamda, notların, yazarına karşı kullanabilecek kişilerin eline geç-

meyeceği konusunda, hiç de güvenilir sayılmazdı; çok dikkatli ve ihtiyatlı olmak gerekiyordu. Kuşkusuz bu, olayların seçiminde ve olaylar karşısında alınan tutumda vaziyete göre hareket etmenin ağır bastığı anlamına gelmiyordu. Olay seçimi ve alınacak tavır bir ideoloji tarafından, bir dava uğruna yıllar boyu yürütülen politik faaliyetler tarafından biçimlenen belirli bir görüşü de yansıtıyor. Günlük, söz konusu ideolojinin olduğu gibi anlaşılmasına, kişinin ve sosyal kategorisinin, bütün toplumun gelişmesinde bir etmen olarak kavranmasına hizmet ediyor. Ümitler ve istekler her zaman gerçekleşmiyorsa dünya batacak değil ya! Bazen küçük kayıtlar halinde, bazen de ayrıntılı bir şekilde günlükte yer alan notlar Dimitrov'u, yaşadığı zamanı, insanları ve ortamı anlamak açısından sıradışı önem taşıyor. Bütün bunlar, yalnız Bulgaristan'ın değil, bütün Avrupa komünist hareketinin tarihi, o coşku ve dönüşüm yüklü zamanlarda kıtamızın tarihi açısından da son derece önemlidir.

2.

Georgi Dimitrov'un yakın bir zamana kadar "bütün halk tarafından" kutlanan doğum günü 18 Haziran 1882[1] bugün gençler arasında çok az bilinir. Radomir kazasının doğup koptuğu Kovaçevtsi köyüyle Dimitrov'un aile bağı yoktur. Ana babası Agaryan esaretine terk edilen Makedonya göçmenidir. Geçimlerini sağlamak için bir süre sonra başkente gideceklerdir. Dimitrov, Sofya'da yetişecek ve Bulgaristan'daki bütün hayatı aslında bu şehirle bağlı olacaktır.

Daha 12 yaşında mürettip çırağı olmak için zamanından önce okulunu terk etmek zorundadır. Matbaa işçiliği, doğuştan sahip olduğu zekâsına bağlı olarak, ona kendini hızla geliştirme imkânı verir. Toplum sorunlarına, boyunduruk altındaki Bulgarların kaderine ve sosyal adaletsizliğe karşı duyarlılık gösteren Dimitrov, çok genç yaşta sendika hareketine katılır. 1909 yılından itibaren Eylül ayaklanmasından sonraki göçmenliğine kadar Genel İşçi Sendikaları Birliği (GİSB) yönetiminin değişmez üyesi olarak kalır. Bulgar İşçi Sosyal Demokrat Partisi üyesi olduğunda 20 yaşındadır. Ertesi yıl, parti "dar" ve "geniş" sosyalistler olarak ikiye bölünür; bunlar arasındaki karşılıklı mücadele on yıllar boyunca acımasız bir biçimde devam eder. Genellikle aynı ya da benzer amaçlar izleyen, ama bu amaca ulaşmada farklı taktikler uygulayan örgütler için bu, tipik bir durumdur. Genç Dimitrov, yine Makedon göçmeni olan Dimitır Blagoev'in yönetimindeki "dar" sosyalistlerden yana tutum alır. Parti faaliyetçisi ve toplum adamı olarak Georgi Dimitrov Blagoev'in büyük etkisi altında yetişir. Blagoev'in ideolojisi ve politikası için özgün olan ardıcıllık ve uzlaşmazlıktır; ama bunlarda aşırılığa gidilince dogmacılık ve sekreterlik özellikleri kazanır. Kendi sağlıklarında görmeyi ümit bile etmedikleri adil bir toplum ülküsüne yaşamlarını adayan bu genç adamların dürüstlüğü, hayranlık uyandırmaktadır. O günleri görecek olanların, arzuladıklarıyla gerçek durum arasındaki farkı görünce, hayal kırıklığı yaşamaları belki de daha olasıdır. Ama aydınlık bir geleceğe olan inançları doğrultusundaki amaçlarına ulaştıktan sonra bütün idealistler böyle bir hayal kırıklığı yaşamadılar mı?

Genellikle aydınlardan oluşan dar sosyalist parti yönetimi, dikkati çeken genç işçileri saflarına kazanmaya çalışmaktadır. Dimitrov, ücretli işçiler arasından nitelikleriyle kendini kabul ettiren ender örneklerden biridir. Şöyle ki, 1909 yılında, o zaman beş üyeden oluşan Merkez Komitesi'ne üye alınır. (Partinin ve parti yönetiminin "işçileştirilmesi" ancak Stalin döneminde egemen politik yön olacak ve proletarya hegemonyası sloganı altında kişiye tapmayı getirecektir.) Dimitrov ölümüne kadar yüksek parti organının devamlı üyesi olarak kalır. 1913 yılından sonra milletvekili ve Sofya Belediye Meclisi üyesi seçilir. Daha savaşlardan önce Balkan ve Avrupa sendika ve sosyalist hareketlerinin eylemlerine katılır. Bu eylemlerde dar sosyalistlerin partisi, özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında, Avrupa sosyal demokrasisinde ağır basan revizyonizme ve uzlaşmacılığa karşı solun konumlarını savunur. Bir zamanların o "Avrupa solu" enternasyonalist konumlardan ödün verilmemesini savunmuş, çoğu sosyalist partinin kendi ülkelerinde hükümetlere verdiği desteğe karşı çıkmıştır. Savaşa karşı aktif eylemleri dolayısıyla Dimitrov Sofya Merkez Cezaevi'ne atılır; yine savaşa karşı eylemlerinden ötürü tutuklanan çiftçilerin lideri Aleksandır Stamboliski de o günlerde aynı cezaevindedir.

1917'de Lenin'in Bolşevik Partisi'nin eseri olan Ekim Devrimi patlak verir. Dar sosyalistlerin Lenin'e karşı ikili bir tutumu vardır. Sol hareketten olmaları ve savaş karşıtı konumları nedeniyle kendilerini Lenin'e yakın hissetmektedirler. Ama aynı zamanda, ayrı bir ülkede, hem de zincirin en zayıf halkasında devrimin başarılı olacağına inanmadıkları için, Lenin'in taktiğini "Blankist" taktik olarak görürler. Dar sosyalistler Bolşeviklerin devrim davasını duygusallıkla kabul etmekte, ama Batı'da da üstün gelmedikçe, Ekim Devrimi'nin nihai amacına ulaşabileceğine inanmamaktadırlar.

Ertesi yıl Birinci Dünya Savaşı sona erer. Tekrar yenik düşen Bulgaristan'ın ulusal bağımsızlığı çiğnenmiş, toprak bütünlüğü yara almış ve ülke ağır tazminatlara ve sınırlamalara maruz kalmıştır. Ulusal ideali yıkılmıştır. Ekonomisi iflas eder. Binlerce erkek ömrünün en iyi yıllarında, doğup yetiştiği yerlerden uzaklarda isimsiz asker mezarlıklarını doldurur. (Bundan bir süre önce Makedonya Cumhuriyeti'nde, Doyran Gölü civarında bu mezarlıklardan bazılarını ziyaret ettim. Mezarlık tahkir edilmiş, mezar taşları ve haçlar imha edilmiş, Makedon topraklarını sulamış Bulgar kanından iz kalmaması için askerlerin kemikleri çıkarılıp atılmıştı..) Binlerce erkek sakat ve hasta olarak, güvensizlik içinde evlerine döner. Rus örneğinden yürekleneerek başkaldıran orduyu, yunkerler ve Alman askeri birlikleri başkent önlerinde bozguna uğratır. Ardından Bulgaristan'ın kapitülasyonu gelir. Bütün ulusal kurumlar ve devlet müesseseleri ağır yaralar almıştır. Kral Ferdinand, oğlu Boris lehine tahttan çekilir. Yeni kral monarşiye güvenin tamamen yıkıldığı koşullarda bu güveni yeniden sağlamak gibi ağır bir misyonla karşı karşıya kalır. Devletin uğradığı yıkımın ve insan telefinin suçu, Kurtuluştan sonra iktidarda bulunmuş geleneksel partilerin üzerine yıkılır. Bu partiler, harcadıkları çabalara rağmen eski etkinliklerini bir daha kazanamazlar. Anavatanın kalkındırılabilmesi için yeni yollar öneren yeni politik

güçler sahneye çıkıp gelişir. Balkanların kaderinde çözümleyici rolleri olmuş Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorlukları, savaşın darbeleri ve sosyal felaketlerin ağırlığı altında ezilip yıkılır. Savaşta üstün gelen İngiltere ve Fransa, Balkanlar'daki Müttefikleri Bulgaristan'ı alçaltıcı bir takatsizlik içinde tutar.

Halkın ezici çoğunluğu ümidini her şeyden önce iki partiye bağlamıştır. Bunlar, ülke yönetimiyle ve savaş felaketiyle lekelenmemiş, demokrasiyi sosyal adaletle kaynaştıran reformist programlara sahip partilerdir. Bulgar Çiftçi Halk Birliği (BÇHB) "köy demokrasisi" adına iktidara gelir. BİSDP (d.s.) Bolşeviklerin proleter devrim ve proletarya diktatörlüğü sloganlarını benimser, Üçüncü Komünist Enternasyonal'e katılır ve Bulgar Komünist Partisi (dar sosyalistler) adını alır. Dar sosyalizmi Lenin'in ölümünden sonra artık "Leninizm" denen Bolşevizmle değiştiren genç yöneticilerin devrimci enerjisi karşısında, Blagoev'in o tartışma götürmez saygınlığı arka plana geçer. Baskı ve kovuşturmalara maruz kalan komünistler, artık kendilerini yeni bir dünyanın öncüleri olarak görmekte ve güçlerini, yeteneklerini ve bazen de genç hayatlarını bu inanç uğruna feda etmektedirler. Onların gözünde SSCB dünya komünizminin merkezi, yarının ortak sosyalist cumhuriyetinin örneği ve çekirdeği durumuna gelmiştir. Dünya devrimi ülküsü, ilk sosyalist devletin dünya hegemonyası heveslerine dönüşür. SSCB'nin politikasını ve amaçlarını var güçle desteklemek, komünist partileri için başta gelen ulusal ve uluslararası görev haline gelir. Dimitrov, BKP ile birlikte, bu inanca kendini bilerek vermiştir; çiftçilerin hükümetine ve en başta İtalyan faşizminin başkaldırmasıyla palazlanan sağcı gericiliğin saldırılarına karşı kendiliğinden oluşan ya da tezgâhlanan sınıfsal ve politik karşıtlar mücadelesinin ön saflarında yürür.

Blagoev'e göre, Marksistlerin diğer politik güçlerle "ortak davası", proletaryayı burjuva çıkarlarının hizmetine sokan affedilmez bir günahtır. Bu tehlikeye o "sınıfa karşı sınıf" –amansız sınıf savaşı– taktiğiyle karşı koymaktadır. Blagoev'in genç yandaşları, faşizmin saldırılarına karşı "emeğin tek cephesi" sloganını yükselten Komintern'in taktiğini benimsemişlerdir. Söz konusu olan, proletaryanın ve genellikle emekçilerin politik örgütlerinin eylem birliği yapmalarıdır ki, her şeyden önce bir tarım ülkesi olan Bulgaristan'da bu işçi-köylü birliği görüşü esasında gerçekleşmelidir. Dogmatik yaklaşımın ve hegemonyacılık heveslerinin çıkardığı zorluklara karşın bu yönde ilk adımlar atılır. Eylem birliğine giden tek yolun, komünistlerin Sovyet iktidarı biçimindeki sosyalizm taktiğinin kabul edilmesinden geçtiği kanısı geçerliliğini korumaktadır.

Avrupa'da savaş sonrası krizin aşılması, devrimin aynı zamanda bütün dünyada gerçekleşeceği ve ilk önce kapitalizmin en gelişmiş olduğu, proletaryanın ise halkın çoğunluğunu oluşturduğu ülkede yapılacağı iddiasındaki dogmayı çökertir. Komünizme geçiş artık tek zamanlı bir olay olarak değil, kapitalizm ile sosyalizmin yan yana yaşayacağı bütün bir devir olarak ele alınır olur. Komünizme karşı tepki olarak faşizmin ortaya çıkması ve yeni bir dünya savaşı tehlikesinin belirmesi, ba-

rış, ulusal bağımsızlık ve demokrasi savaşını ön plana taşır. Bu savaş artık proletaryanın tarihsel misyonundan sapması olarak değil, sosyalizm için önkoşul olarak algılanmaktadır. Komünist partilerinin karşısına ikili bir görev çıkmıştır: Bir yandan, proletaryanın öncü gücü olarak burjuva devletinin yıkılması ve proletarya diktatörlüğüyle değiştirilmesi için mücadele yürütürken, diğer yandan, ulusal bir güç olarak, saldırgan faşizme karşı parlamenter demokrasiyi ve ulusal bağımsızlığı savunmaktadırlar.

Komünist hareketin bakış ve taktiğinde yapılan değişiklikler dogmatizmin ve sekreterliğin sürekli sınırlandırılmasında önemli bir unsurdur. Bu değişiklikler, dogmalara değil, gerçek duruma göre hareket edildiğini gösterir; yalnızca ideolojik bir hareketin nihai amaçlarından değil, aynı zamanda emekçilerin dolaysız çıkarlarından yola çıkıldığını ortaya koyar. Bunlar BKP'nin pratikteki faaliyetlerine henüz yansımamıştır ya da yansısalar bile, o zamanki düşünce tarzının kalıbına sokulmaktadırlar. Yeni komünistlerle eski geleneksel sosyal demokratlar arasındaki düşmanlık bir türlü aşılamaz. Avrupa'da sosyal demokrasinin yükseldiği bir dönemdir; ama bunun Bulgaristan'daki etkileri son derece sınırlıdır. BÇHB yığınsal sosyal parti rolünü üstlenmiştir; ama gericiliğin yeniden başkaldırışının, uyguladıkları politika ile komünizmin işini kolaylaştırmakla suçlanan iktidara yönelik olduğu anlaşılmakta olsa da, çiftçiler hükümetine karşı tutumda hiçbir değişiklik olmaz. Diğer taraftan, sağcılar üzerinde kesin üstünlük kazandıklarına inanan Çiftçi Partisi yöneticileri, giderek komünizmi daha büyük bir düşman olarak görmektedir.

Bu nedenle, "darbecilere" karşı peşin tehditler ortamında, BKP MK'nın 9 Haziran 1923 darbesi hakkındaki değerlendirmesi, o zamana kadarki gelenekten kaynaklanmaktadır. Bu değerlendirmeye göre, darbe "burjuvazinin iki kanadı arasındaki" savaşın ifadesidir. "Tarafsızlık" taktiği de buradan gelmektedir. Bu görüşü Dimitrov da paylaşır, hatta darbeyi işçi hareketi açısından olumlu bir olay olarak değerlendirir. Hristo Kabakçiev ise gericiliğin artmakta olduğunu kanıtlamaktadır. Sonraları Kabakçiev kendini Leninizm ile donatmadığı için darcı konum almakla suçlanacak, Dimitrov'un darbeden hemen sonraki tutumu suskunlukla geçiştirilecektir.

Aşılmaz ideolojik farklılıklar kadar, iki yığın partisi arasında birikmiş politik düşmanlıklar nedeniyle BKP içinde darbeye karşı koymak için, iktidara el koyan darbecilere karşı BÇHB ile eylem birliğine yönelik psikolojik bir yatkınlık yoktu. MK'nın direnişe yönelik alacağı bir kararın işçiler arasında yankı bulacağının garantisi de yoktu. Çiftçi Birliği, kırsal alanlardaki çok büyük etkisine rağmen taraftarlarını kendi hükümetini savunma savaşı için harekete geçirememiştir. Öte yandan, bu parti iç çekişmeler, rekabet ve dedikodularla çalkalanır ve bu ortamda Stamboliyski'nin muhalifleri reformu tamamen reddeden, dolayısıyla rejimin yıkılmasına destek olan bir konuma gelerek, hükümete karşı muhalefetle aynı tutum içine girmiştir! Devletin bütün silahlı gücü darbeden yanadır. Çiftçilerle komünistlerin dışındaki bütün partiler darbe etrafında birleşirler. Kralın onayı da alınır. Silahsız, eğitimsiz, birleşememiş işçilerle köylüler ne yapabileceklerdir? BKP MK'nın ilan et-

tiği tarafsızlık, partinin bağımsız politik kararıydı ve partinin politik düzeyine, ama aynı zamanda yığınsal hareket için gerçek olanaklara uygundu.

BKP'nin Dokuz Haziran konusundaki taktiği parti içinde de eleştirilmektedir, ama bu taktiğin reddi dışarıdan, Komintern'in yürütme komitesinin direktifiyle gelir. Bir yıldır Komintern'in genel sekreteri[2] BKP'nin en önde gelen yöneticilerinden Vasil Kolarov'dur. Çok zararlı ve sakat bir uygulamanın başlangıcı yapılmıştır: Ulusal partiler Moskova'nın doğrudan diktası altında karar almakta ve hareket etmektedir. BKP'nin tutumu oportünist bir davranış olarak ilan edilir ve faşizmin saldırılarına karşı ayaklanma çağrısı yapılır. Komintern'dekilerin Bulgaristan'daki duruma dair bilgileri yüzeyseldir; kaldı ki, Kolarov'un uyarıcı konuşmaları –bu yürekliliği gösterdiyse bile– Sovyet devletinin değerlendirmeleri ve amaçları gibi global görüşler karşısında pek etkili olamamaktadır. Kolarov'un KEYK'nın bu tutumuna ne kadar önayak olduğu (ya da önlemeyi denediği) ya da Bolşevik liderlerin önyargılarına adeta boyun mu eğdiği açıklığa kavuşmamıştır. (Önceki yıl Bolşevik Partisi MK genel sekreteri seçilen Stalin, Lenin'in ağır hastalığı ortamında, diğer yönetici arkadaşlarına kendi ağırlığını dayatmaya başlamıştır.) Bu liderlerin teori ilkelerine göre Avrupa'da ikinci bir devrim dalgası yükselmeye başlamıştır ve Bulgaristan'da gerçekleştirilecek bir ayaklanma, dikkatleri, Batı'da ve özellikle de Almanya'da yükselmesi beklenen yığınsal devrimci atılımdan başka yöne çekecektir. BKP'yi taktiğini değiştirme konusunda ikna etmek için Kolarov bizzat Sofya'ya gönderilir.

Bulgaristan'daki durum Moskova'nın eleştirilerini haklı gösterebilecek gibidir. Totalitarizm modasının etkisiyle ön plana ordu ve aydın kesim temsilcileri çıkmış olsa bile, savaş öncesinin partileri darbeyle iktidara gelmişlerdir. Bu partilerin çoğu birleşmiştir; bu da tek burjuva partisi kurma eğiliminin belirtisidir. Böyle bir parti solun ağırlıklı etkisine karşı başarılı olabilecektir. Darbeye karşı yer yer ortaya çıkan direnişler kanla bastırılır. Beyaz terörün kurbanları arasında yasal Başbakan Stamboliyski de vardır. En yakın yandaşlarından Rayko Daskalov kiralık bir katil tarafından ta Prag'da katledilir. Çiftçi hükümetinin köylüyü ilgilendiren yasama faaliyetleri gözden geçirilmeye başlar. Sol muhalefetin legal faaliyet olanakları hızla daralmakta, sonuç olarak, darbeciler iktidarına karşı memnuniyetsizlik hızla artmaktadır. BKP MK'nın kanunlar çiğnenerek iktidardan uzaklaştırılan çiftçi hükümetinin tekrar işbaşına getirilmesi için değil, işçi-köylü hükümeti kurmak için aldığı 5-7 Ağustos 1923 ayaklanma kararı, işte bu toplumsal kanıya dayanmaktadır.

Haziranda tarafsızlığı desteklemiş olan Dimitrov, Ağustos ayında dışarıdan gelen direktife uyarak –BKP resmen Üçüncü Enternasyonal'in şubesi sayılmaktadır– ayaklanmanın en coşkulu savunucusu ve destekleyicisi olur. Parti organı *Rabotniçeski vestnik* gazetesinde, komünist taktik açısından uluslararası çapta yenilik teşkil eden tek cephe konusundaki meşhur yazıları yayımlanır. Bu yazılarda dile getirilen bazı görüşler dogmatik bir ruhta yetişen komünistlerin kulaklarında, hiç de alışılmamış, şaşırtıcı fikirler olarak çınlar; çünkü emekçilerin partilerinden (BKP'den başka, artık BÇHB, sosyal demokratlar, radikaller de bu tür partiler sayılmaktadır) or-

tak dava uğruna, programlarındaki farklılıklardan vazgeçmeden, ortak düşmana karşı birbirlerine el uzatmaları istenmektedir. Burada, en başta pratik açısından olumlu bir gelişme gösterecek olan bir tez de dile getirilir: Faşizmin yalnız anti-komünist değil, aynı zamanda halk düşmanı bir özü vardır.

Eylem birliği yalnızca BÇHB içindeki solun temsilcileri tarafından kabul edilir. Ayaklanma süresince kurulan ilişkiler gelecekte komünistlerin ağırlıkta olacağı sol bir koalisyonun temeli olarak gelişme gösterecektir.

Ayaklanma için her şeyden önce halkın hazır olması, hazırlıkların tamamlanması ve örgütlenmesi, en önemlisi de, uygun bir uluslararası ortam gereklidir. Avrupa'nın yetkin güçleri darbeciler hükümetini desteklemektedir. Onlar bu hükümeti her şeyden önce komünizme ve Sovyet etkisine karşı bir set olarak görmektedirler. Komşu ülkeler her şeyden önce Bulgaristan kamuoyunda rövanşist görüşlerin yükselmesi konusunda endişelenmekte ve buna gerekçe olarak, Moskova tarafından kışkırtılacak ve komünistler tarafından yönetilecek devrimci hareket perspektifini ileri sürmektedirler. Barış antlaşması gereğince, galip devletler Bulgaristan'da yaşanacak, kendi çıkarlarına uygun düşmeyen gelişmeler karşısında doğrudan müdahale olanağına sahiptir. Berikiler olduğu gibi, diğerleri de antlaşmada öngörülenin üstünde ordu toplanmasına göz yumarak devrim dalgasını kırmak amacıyla, sözleşmelere kayıtsız şartsız uyulması yolundaki savaş sonrası dönemin politik ilkelerinin birini ilk kez çiğner. Darbeciler rejimine karşı iç muhalefet göz ardı edilmeden ve küçümsenmeden, ayaklanmaya katılanların inanç ve niyetlerinin dürüstlüğüne inanarak belirtebiliriz ki, çiftçi rejimini yeniden iktidara getirmek için bile olsa, işçi-köylü hükümeti uğruna silahlı mücadelenin hiçbir başarı şansı yoktur. (Sol sekterlerin suçlamalarına karşı savunmasında daha sonra Dimitrov işçi-köylü hükümetinin proletarya diktatoryasının eşanlamı olacağı saçmalığını da kullanacaktır.) Ama ulusal ve sosyal haklar uğrundaki başkaldırıları ve yığınsal direnişleri yalnızca şans açısından mı değerlendireceğiz? Ulusal devrimin öncü mücahitleri kiraz ağacından yapılmış toplarla Osmanlı İmparatorluğu'nu alt edeceklerine inanacak kadar saf değillerdi kuşkusuz: ama ümitsizce de olsa, cesaretle sergilenen özgürlük iradesi, devlet bağımsızlığımızın yeniden kazanılmasını sağlayan savaşa yol açmıştır.

Eylül ayaklanmasının, bu arada Dimitrov'un başarı şansı olmayan bu davadaki rolünün, objektif ve çok yönlü bir değerlendirmesi hâlâ yapılmamıştır. Şimdilik, olaylar sırasında oluşan aşırılıklardan öte gidilmemiştir. Her iki taraf da işin kolayını tercih etmektedir: Ayaklanmanın komünistlerin bir serüveni ya da dünyanın ilk anti-faşist ayaklanması olarak gösterilmesinde ısrar edilmektedir. Politik tartışmalara konu olacak bu yaklaşımın bilimsel analizler açısından hiç de uygun olmadığı ortadadır. ("İlk anti-faşist" sıralamasına gelince, burada darbeden hemen sonra hiç de daha az yığınsal olmayan muhalefet göz ardı edilmekte, zamanında güncel olan "anti-faşist" sıfatı ise darbeci iktidarın gerçek karakterini göz ardı etmektedir. Evrim halindeki iktidar otoriter modele oranla yükseliş içindeyken 1926 yılından sonra Lyapçev döneminde geleneksel yönetim modeline doğru ağır da olsa bir dönüş

ve inişe geçmiştir.)

Kolarov ve Dimitrov kanun dışı ilan edilen Komünist Partisi'ni yurtdışından yönetmeye çalışırlar. Ağır hasta olan Blagoev ayaklanma taraftarı değildir, ama Eylül 1923'ten sonra teröre maruz kalan sol güçleri savunacak gücü kendinde bulur. Bir süre sonra, Mayıs 1924'te ölür. Hiyerarşide ondan sonra gelen Vasil Kolarov BKP'nin lideri sayılır. Almış olduğu yüksek öğrenime ve çok geniş kültüre sahip olmasına rağmen Kolarov, devrimci, hele hele illegal partinin pratik istemlerine uygun görünmemektedir. Çıkış yolu Komintern'in kararlarına titizlikle uymaktadır. Bulgaristan'ı terk ettikten sonra Dimitrov ile birlikte yazdıkları mektubun sonunda yer alan "Başlar yukarı!" çağrısı, alman darbelere, Almanya'da devrim olmamasına, Avrupa'da ekonomik ve politik istikrarın açık belirtilerine rağmen ayaklanma yönündeki politikaya devam edilmesi kararıyla bağlıdır. Sonuç, diktatörlükle BKP içindeki suikastçı grup arasında, beyaz terör ile kızıl terör arasındaki karşılıklı savaş olur. İşler "Sv. Nedelya" kilisesindeki kanlı suikast olayına kadar varır. Suikastte 150 kişi ölür (Nisan 1925). Yeni ayaklanma için bir işaret olacağına kesin inançla gerçekleştirilen bu suikast, BKP'yi bir terör örgütü olarak gösterenlerin işine yarar ve uzlaşmacı Sgovor iktidarının Bulgaristan sol hareketine karşı ikinci bir baskı dalgasını yükseltmesine yol açar. Ülke için oldukça zor olan bu iki yılda (1923-1925) komünist hareket çok büyük güçlüklerin üstesinden gelmek durumunda kalır ve yine de tarihinin bu en ağır bunalımını aşar. Belki de doğru saptanmış rota ya da bilge liderler sayesinde değil de, güçlü bir sol partiyi gerektiren ülkedeki koşullar sayesinde bunalımın üstesinden gelir. İşçi partisi özellikle sol sekterlikten kurtulduktan sonra kısa bir zamanda böyle bir parti haline gelmiştir.

Politik savaşın aracı olarak terör bütün 20. yüzyıl boyunca var olmuştur: Rusya'da Eserlerin, Batı Avrupa'da anarşistlerin, Osmanlı İmparatorluğu'nda Bulgar nasyonal devrimcilerin eylemlerinden bugüne dek süregelmiştir. Uluslararası alanda güttükleri amaçların bir parçası olarak terör devletlerce de uygulanmaktadır. Bundan birkaç yıl önce Amerikan gizli servisinin ABD tarafından resmen ambargo altında tutulan İran'a silah sattığı, elde edilen paraların ise küçük Orta Amerika ülkelerinden Nikaragua'da Amerika'nın çıkarlarına pek uygun düşmeyen rejime karşı savaşan "Kontralara" verildiği ortaya çıkarılmıştı. Resmi belgelerde terörün lanetlenmesi ve kınanması, diktatörlük, ulusal haksızlık, hegemonyacılık ve yabancı egemenlik koşullarında terörü ortadan kaldırmaya yetmemektedir. BKP'nin (iktidarın sol güçlere karşı terörüyle meşru gösterilen) terörizm taktiğine karşılık olarak 1925 yılında vurulan yıkıcı darbe, BKP'yi parti olarak ortadan kaldırmadı, ama politik kriz aşılamadı. Dünya ekonomik krizi de ortaya çıktı. Yeni bir dünya savaşı tehlikesi arttı. Bütün bunlar komünist hareketin yeniden yükselişi için elverişli bir zemin hazırladı..

İllegal durumdaki parti içinde iki süreç söz konusudur: Biri, o zamana kadarki gelişmenin değerlendirilmesi, diğeri de legal çalışma için yeni olanaklar arama sürecidir. Giderek partide BKP'nin Bolşevik olmayan (Menşevik) parti olduğu, yöne-

ticilerinin (bu arada Dimitrov'un) oportünist olduğu iddiasıyla tüm geçmişini inkâr etme görüşü üstün gelir. Bütün savaş sonrası dönemdeki başarısızlıklar bu yöneticilerin üzerine yüklenir. (Görüldüğü gibi, dünyada hiçbir şey yeni değil! Zaman zaman bu kampanya öne sürülüyor, her başarısızlık şahsiyetlere bağlanarak böylece partinin korunduğu, daha doğrusu yeni liderlerin konumlarının güçlendiği ümidine bel bağlanıyor..) Ülkenin durumu hakkında gerçeği değil, istenileni yansıtan bir görüşten hareketle, objektif şartlarla ve partinin durumuyla çelişen aşırı devrimci bir taktik oluşturulmaktadır. Aslında sol sekterlik rotası, komünist hareketin "işçileştirilmesi" ilkesi uyarınca seçilen yeni liderlerin belirlediği taktiğe bir ilave niteliğindedir. Aynı zamanda iktidar parlamenter demokrasi yönünde evrim göstermektedir. Bu durum 1931 seçimlerinde Halk Bloku'nun sağladığı başarıyla simgelenir. Özellikle ekonomik kriz şartlarında demokrasinin işlemesinde görülen zorluklar, yönetimin temellerini çürütür. Sosyal gerginlik artar. Kurulan legal İşçi Partisi etki alanını genişletmeye başlamıştır; sonuç olarak 31 milletvekili çıkarır ve başkentteki belediye seçimlerini kazanır. Halk Bloku hükümeti (demokratlar, çiftçiler, radikaller ve nasyonal liberaller) bu seçimi kabul etmeyi reddeder. Kaldı ki, komünist milletvekillerinin seçimi iptal edilmiştir. Parlamenter demokrasi güven ve saygınlık yitirmiştir. Bu da, ülkede 1944 yazına kadar diktatörlük sürdüren 19 Mayıs 1934 darbesinin haklı gösterilmesinde kullanılır. Bütün parti ve politik örgütler ve her çeşit politik faaliyetler yasaklanır. İşçi Partisi illegal çalışmaya geçer. O zamana kadar paralel faaliyet gösteren illegal Komünist Partisi de ona katılır.

Sol sekter yönetim tarafından suçlamalara ve inkâra uğrayan (bu bakımdan da hiçbir şey yeni değil!) Dimitrov, Komintern'in, yani Bolşevik Partisi'nin ve Sovyet devletinin kendisine olan güvenini korur. Aslında onun bu dönemdeki faaliyetleri gerektiği ölçüde açıklığa kavuşmamıştır. Dimitrov çalışmalarını Balkan Komünist Federasyonu'nda yoğunlaştırır; 1929'dan 1933 yılına kadar Komintern'in Batı Avrupa bürosunu yönetir. Kendi vatanında idama mahkûm edilen, yurtdışında değişik isimlerle illegal yaşam sürdüren Dimitrov Moskova, Viyana ve Berlin arasında mekik dokur. Bu dönem içinde Kominten'in perde arkasını, komünist partileri arasındaki ilişkilerin içyüzünü çok iyi öğrenir, ekonomik kriz ve faşizmin başkaldırdığı, demokrasinin gerilediği koşullarda Batı Avrupa ülkelerinin ekonomisini ve politikasını yakından izler. Burada onun faşizm karşısında demokrasinin alternatif olduğu (sol sekterlerin bunların birbiriyle kaynaştığı tezine zıt olarak) yolundaki görüşü kesinlik kazanır, faşist saldırılara karşı demokratik eylem birliğinin ilk savaşımlarına doğrudan katılır. Bulgaristan'da bir toplum adamı olarak biriktirdiği deneyimine dayanarak Dimitrov, uluslararası çapta komünist yönetici olarak isim yapar. Onun başlıca görevi, Batılı komünist partileri arasında Bolşevik Partisi'nin ve Sovyet devletinin politikasını yaymak olmuştur.

Moskova'nın kendisine olan güvenine ve edindiği zengin deneyime dayanarak Dimitrov, dünya çapında bir politikacı olarak gelişme yolunda iki zirveye ulaşır: Laypsig mahkemesindeki mertçe tutumuyla ve Komünist Enternasyonal genel sek-

reteri olarak bunu kanıtlar. Dimitrov 20. yüzyılda dünya çapında en büyük saygınlık kazanmış Bulgar politikacısıdır. Bu, onun yandaşları için olduğu kadar, düşmanları için de böyledir. Bulgar sol hareketinin benzer üne kavuşan başka bir faaliyetçisi Kristyo Rakovski'dir. Çok daha yüksek ve esaslı öğrenim görmüş olup çok ilginç fikirleri bulunan K. Rakovski'nin yıldızı İkinci Enternasyonal'deki aktif faaliyeti sırasında ve özellikle de genç Sovyet cumhuriyetinin yöneticilerinden biri olarak parlar (belirli bir dönem Sovyet Ukrayna hükümetinin başında bulunuyor). Ama o giderek kültürel ve psikolojik açıdan Bulgar kökenlerinden büyük ölçüde uzaklaşır, görmüş olduğu Batı eğitimiyle kendini Bulgardan çok bir kozmopolit (enternasyonalist!) hissetmektedir. Stalin'in kıskançlığını ve kuşkularını çok erken üzerine çektiği için, tezgâhlanan davalardan geçerek hapislerde ölümünü bulur. Dimitrov ise, Sovyet vatandaşlığına geçtikten sonra da yürceği ve davranışlarıyla Bulgar kanına ve Bulgar terbiyesine bağlı kalır. Ayrıca, acımasızca yürütülen politik ve fiziksel temizlik hareketlerinden sonra ayakta kalma şansına sahip olur.

3.

9 Mart 1933 tarihinde Dimitrov, Almanya'nın devlet düzenini zorla değiştirme iddiasıyla suçlanarak Bayernhof'ta tutuklanır. Somut olarak o, ayaklanma için başlangıç işareti olarak Rayhstag'ı Hollandalı van der Lübe ile birlikte bilinçli olarak kundaklamakla suçlanır. Böylece Dimitrov, parlamenter demokrasiyi ortadan kaldırma ve diktatörlüğün terör makinesini harekete geçirme planlarına bahane arayan ve iktidarı henüz ele geçiren nasyonal sosyalistlerin tezgâhladığı provokasyonun içine sürüklenmiş olur.

Dimitrov günlüğünü tutmaya burada başlar[3]. Günlükteki notlar küçük aralıklarla on beş yıl sürer ve Moskova'ya son tedavisine gidip de tabutta geri döndüğü 1949 yılı başlarına kadar devam eder. O ana kadarki bütün gelişmesiyle yaşamındaki bu acı dönüşüme, karşılaştığı bu korkunç sınava hazırlanmış bir insanın yaşam tarzını günlük açıkça sergilemektedir. Dimitrov mahkeme karşısında hayal dünyasında değildir; kaderinin önceden belli olduğunu düşünmektedir. Onun için bu dava bütün politik faaliyetlerinde doğal bir aşamadır. Yalnızca ölüm tehlikesiyle burun buruna olan kimliğini değil, her şeyden önce inançlarını, bütün toplumsal yaşamı boyunca ait olduğu politik ortamı savunmaya kesin kararlıdır.

Mahkeme tarafından atanan savunma avukatlarına güvenmeyen Dimitrov büyük bir ciddiyet ve titizlikle kendini davaya hazırlar. Kendisini bekleyen politik bir meydan savaşıdır ve Dimitrov bu savaşa bir başkomutan gibi hazırlanıp bir er gibi çarpışması gerektiğini hissetmektedir. Almanya'nın tarihini, edebiyatını, hukukunu araştırıp inceleyip, özellikle Nazi doktrinini ve uygulama biçimlerini dikkat merkezinde tutar. Alacağı tutumun kendi kaderinden çok, inandığı ülküler açısından ne denli büyük önem taşıyacağının bilincindedir ve bu bakımdan tamamen başarılı olur. Göring ve Göbels gibi Nazi kodamanlarıyla yürüttüğü mertçe tartışma ve polemiklerde üstünlüğünü gösterir. Bu Nazilerle çarpışmadan Dimitrov kesin galibiyetle çı-

kar ve bu onun adını dünya çapında çok yaygın hale getirir.

Aynı dönemde Almanya sokaklarında, ellerinde meşaleler taşıyan, komünizme karşı küfürler savuran fanatik genç Nazilerin katılımıyla gösteriler düzenlenir. (Günlüğün o zamana ait sayfalarını 1997 yılının o yaygaralı Ocak ayı günlerinde okuyorum. Penceremin önünden, "Kızıl pislikler!" haykırışlarıyla gösteri yürüyüşü yapan öğrenciler gelip geçiyor. Biliyorum ki, daha önceleri de olduğu gibi, tertiplenen ve yönlendirilen bu tür eylemler öğrenci gençliğin ancak çok küçük bir bölümünü kapsıyor, sokağa hâkim olan azınlığın, yalnız belirli bir partinin amaçlarına hizmet etmesine karşın, bütün halkın ruh halini dile getirdiği iddia ediliyor. Dimitrov'u, onun o zamanlar küfredilen, bir süre sonra neredeyse putlaştırılan ve sonra tekrar küfür ve darbelere maruz kalan durumunu düşünüyorum. Bütün bunların, henüz yükseliş ve düşüşleriyle Dimitrov ve hayatının tarih tarafından açık ve adil bir değerlendirilmesi yapılmadan olduğunu biliyorum.) Dimitrov o zamanlar kendini kurban etmeye değer yüzyılın büyük bir toplumsal davasının temsilcisi ve savunucusu olarak görmekte ve hissetmektedir. Ama aynı zamanda, bir lider ve toplum adamı olarak kendi kaderinin de bu Nazi provokasyonuna karşı savaşının sonucuna bağlı olduğunu bilmektedir[4].

Bu zor günlerinde annesi ve kız kardeşi Dimitrov'un yanındadır. Çoktan ağır hasta olan eşi Lyuba'nın Moskova'da öldüğünün acı haberi gelir. Yıllarını hastane ve sanatoryumlarda geçirmek zorunda kalan eşiyle Dimitrov o göçmenlikle geçen on yıla yakın zaman zarfında fiilen ayrı yaşar. Bu dönemde Dimitrov başka kadınlarla da duygularını paylaşmıştır. Bunlardan birisi ile olan ilişkisi kalıcı olur. Laypsig davasından sonra, 1927 yılında Viyana'da tanışmış olduğu Roza Flayşman ile evlenir. Daha sonra bu kadından Dimitrov'un tek öz çocuğu Dimitir dünyaya gelir. Dimitir savaşta ölür. (Artık savaştan sonra Mitya'nın yerini ana babası faşizme karşı savaşta öldürülen küçük Boyko alır. Dimitrov çifti daha sonra, Çin Komünist Partisi lideri Van Min'in kızı Fanya'yı evlat edinir. Böylece, hiçbir başka şeyle kıyaslanamayan ana-babalık duygusuna kavuşur.)

Dimitrov tutukevinden ve cezaevinden Avrupa'nın ünlü yazarları ve toplum adamlarıyla yazışır. Rolan, Malro, Jid ve Barbüs bunların başında gelmektedir. Bulgar aydınları ise kabuklarına çekilmekte, zamanın iktidardaki güçlülerinin gözünde diken olmak istememektedir. Bir süre sonra, Dimitrov devletin başına geçtiği zaman bunlar aklanır, şu ya da bu ölçüde değerli sayılacak yazarların her biri Dimitrov'a bir eser atfetmeyi kendisi için zorunlu görür, yeni bir politik konjonktür yararına tekrar unutulanların saflarına geçer.

Avrupa çapındaki ünü hakkında kayıtsız olmamakla birlikte Dimitrov, davanın gidişatıyla ilgili oldukça kısa notlar alır. Önemli olan, bir toplum adamı olarak görevini yerine getirmesidir. Nazilerin elinden kurtuluşunu Dimitrov, şahsi bir kurtuluştan çok, uluslararası komünizmin bir temsilcisi tarafından Nazizme indirilen politik ve moral darbe olarak görür.

Başbakan Maşanov'a gönderdiği dilekçeye, artık Bulgar vatandaşı olmadığı ce-

yabı gelir. BÇHB'nin de katıldığı Halk Bloku hükümeti, adı dünyada giderek artan bir saygınlık kazanan bir Bulgar'a karşı partizanca ihmalcilik gösterir. Kral III. Boris'in aldığı tavır ise çok daha basiretli olur. Bir süre sonra Sovyet Dışişleri Bakan Yardımcısı Karahan, Dimitrov'a şunları söyleyecektir. Kral ile aynı trende tesadüfen buluşmuşlar ve kral kendisine "Biz Bulgarlar, Dimitrov ile gurur duyuyoruz. Davanın sürdüğü dönemde Almanya'yı ziyaret etmem için davetiye aldım. Ancak, Dimitrov serbest bırakılmayınca resmi bir ziyarette bulunamayacağımı bildirdim. Onun kurtulması için ben de çalıştım" sözlerini gerçekten gururlu bir edayla söylemiştir. Karahan'ın, Kominternin genel sekreteri olan Dimitrov'a yardım etmekle aslında komünizme hizmet ettiği yolunda imada bulunması üzerine kral, "Buna rağmen, ona arka çıktığım için memnunum. Onu daha önce de Bulgaristan'da öldürmek istemişlerdi, ama ben bunun olmaması için elden geleni yaptım" sözleriyle cevap verir. Dimitrov'un günlüğündeki tepkisi çok kısa olur: "Kurnaz kral!" Milletvekillerinden Sakarov Moskova'ya geliyor. Dimitrov ile zamanında komünist milletvekilliği yapmışlardır. Sakarov, Dimitrov'a, Laypsig davası sırasındaki müdahaleyle ilgili olarak bizzat kralın gönderdiği mektubu iletir. Anlaşılan III. Boris, oynadığı bu rolün gizli kalmamasında ısrarlıdır(*).

Nazi zindanında yaklaşık bir yıl boyunca maruz kaldığı bedensel ve manevi baskılar sonucunda Dimitrov, burada hayatının gerçekten tehlikede olmasının yanı sıra, bir de ağır bir hastalığa tutulur. Daha 1934 Şubatının başlarında "astım belirtileri" olduğu açıklanır, daha sonra buna yeni hastalıklar (bu arada şeker hastalığı) eklenir ve bütün bunlar önce Dimitrov'u aktif faaliyetten mahrum bırakır, sonunda da zamanından önce mezara götürür. Vatanında reddedilen Dimitrov artık önceki gibi Avrupa başkentlerinde illegal yaşam sürdürebilecek durumda da değildir. Tek kurtuluş yolu Sovyet hükümetinin kendisine verdiği Sovyet vatandaşlığı olur. Moskova'da bir kahraman olarak karşılanır ve kendisine dünya komünist örgütünün yöneticisi olarak gelişme olanakları sağlanır.

Dimitrov geleneksel olarak Rus sever bir ülkede doğup yetişmiş ve politikacı olarak gelişmiştir. Ekim 1917'den sonra o, diğer yandaşları gibi, Sovyet devletini sosyalist ülkünün gerçekleşeceği devlet olarak görür, yeni Rus sevgisi ve taraftarlığı partisinin savaş sonrasındaki hızla yükselişinin ana güç kaynaklarından biri olur.

---

* Stefan Popov (1944'ten sonra mülteci, savaşlar arası dönemde otoritarizm, savaş sırasında ise III. Rayh taraftarı), *Bezsınitsi* (Uykusuzluklar) adlı kitabında, Laypsig davası etrafında koparılan gürültünün "tarihin propaganda tarafından çarpıtılma örneği" olduğunu ileri sürüyor. Onun iddiasına göre, Kral Boris'in aracılığı ile G. Dimitrov, SSCB'de tutuklu bulunan 11 Alman mühendisle değiştirilerek serbest bırakılmış (s. 91). Anlaşılan, Laypsig davasının önemini ve Dimitrov'un dava sırasındaki tutumunun değerini gözden düşürmek için dar mülteci çevrelerinde böyle bir söylenti yayılmıştı.. Kral hiçbir yerde böyle bir arabuluculuktan söz etmemektedir. Oysa onun insancıl davranışlarını hatırlatmayı sevdiği bilinmektedir. İşte tam da bu nedenle, 1934 yılında yaptığı ziyaret sırasında, Berlin'de Almanlara ne gibi şartlar koştuğunu Moskova'da bulunan Dimitrov'a bildirmiştir.

Buna, Nazizmden kurtarılmanın getirdiği şükran borcu eklenir. Kendi kaderini SSCB ile bağlayan Dimitrov, Bulgaristan'ın ulusal kaderinin de Moskova'ya sıkıca bağlı olduğu, Moskova için iyi olanın kaçınılmazlıkla Sofya için de iyi olduğu görüşüne içtenlikle inanır. Niyetler ile gerçekler arasında tutarsızlıklar olması, hele hele bir dünya gücü ile küçük bir Balkan devleti arasındaki ilişkiler söz konusu olunca, doğal bir durumdur. Bu gibi durumlarda genellikle Bolşevik Partisi'nin ve SSCB'nin dünya komünizmi üzerinde yönetici rolü olduğu dogması gerekçe alınarak, Moskova'nın görüşü ağır basmaktadır. Zaman zaman tereddütler yaşasa da, hatta ortak yolda özgül yönler arasa da, Dimitrov eninde sonunda Kremlin'in isteklerine boyun eğer. Oradan Yosif Stalin, biçimsel olarak iktidardaki Bolşevik Partisi liderliğinden başka görevi olmamakla birlikte, uluslararası komünizmi sert bir elle yönetir. (Stalin Sovyet hükümetinin başına ancak Hitlerci saldırı öncesinde, Mayıs 1941'de geçecektir.)

Moskova'ya yerleştikten sonra Dimitrov BKP'nin önderi ilan edilir. Bu arada Sovyet dış politikasında dönüşüm olmuştur. Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte, faşist tehlikeye karşı demokrasilerle işbirliğine doğru adım adım geçiş başlar. Bu, komünist stratejiyi, daha doğrusu halk cephesi anlayışını da etkiler. Komintern'in sekter rotasını aşırı bir işgüzarlıkla uygulayan sol sekterler görevden alınmış, birçokları baskılara uğramış, haklarında casusluk ve devrim düşmanlığı gibi saçma suçlamalarda bulunulmuştur. Yeni halk cephesi taktiği, Sovyet dış politikasının ayrı ayrı komünist partileri ve bütün olarak Komintern üzerinde, yeni dönemdeki uygulamasıdır.

Dimitrov yürüttüğü faaliyetlere artık SSCB vatandaşı açısından bakmakta, dünya proletaryasının "anavatanı" Sovyet ülkesine karşı görevinin icraatı olarak görmektedir. SSCB Yüksek Şurasında milletvekili seçilir (1937-1945), Sovyet hiyerarşisinde (Stalin, Jdanov, Kaganoviç, Molotov ve Voroşilov'dan sonra) altıncı sırayı alır. Kendini, var olduğu ilan edilen "Sovyet halkının" ayrılmaz bir parçası olarak algılamaktadır; resmi Sovyet konumu dile getirilirken, günlüğünde "biz" zamirini kullanır. Savaş patlak verince rolü azalmaya başlar, ama Stalin'in ona güveni devam etmektedir, kaldı ki, Stalin'e bağlılığını ispatlayan her şeyi yapar.

Dimitrov'un uluslararası çapta sahip olduğu büyük saygınlık, buna uygun bir görevde bulunmasını gerektirir. Stalin onu Komintern'in Orta Avrupa Sekreterliği'nin yöneticiliğine tavsiye eder. 1934'te, 1 Mayıs resmi geçidinde Kremlin'in resmi tribününe davet eder. Dimitrov bundan böyle, ülkenin önde gelen yöneticileriyle birlikte devamlı olarak buradaki yerini alacaktır. Komintern'dekiler Stalin'den ve Politbüro'dan yalıtlandıkları, faaliyetlerinin giderek resmi törenler düzeyine düştüğü hissinden kurtulamaz. Stalin'in küçümseyici hor görmesinden bile söz edilmekte, Komintern'e "bakkal dükkânı" dediği söylenmektedir. Yurtdışından gelen göçmen eski Bolşeviklerden oluşan Komintern yöneticilerinin etrafını şüphecilik sarar. Bunların birçoğu baskılara kurban gidecektir. Manuilski, Dimitrov'a şöyle der: "Bizim sana ihtiyacımız var. Tarih seni ilerilere itti. Yönetimi üzerine almalısın. Stalin ile temas gereklidir; senin için bu daha kolay olacaktır."

Moskova'ya yerleştiği günden itibaren Dimitrov Stalin ile temas halindedir; oldukça sık görüşmekte, sohbet etmektedirler. Bu konudaki notlar günlüğün en önemli unsurudur. Çünkü bunlar yalnızca aralarındaki karşılıklı ilişkileri değil, Stalin'in görüşlerinin, amaçlarının, planlarının ve eylemlerinin ve aynı zamanda Sovyet politikasının değişik yönlerini açıklamaktadır. Bazıları ise Gürcü'nün son derece ilginç kişisel iç dünyasını yansıtır. Görüşlerinde gözlenen ve sırf politik pragmatizmden kaynaklanan evrim hakkında bilgi verir. Genellikle Stalin değerlendirmelerde bulunmakta, tavsiyelerini bildirmekte, Dimitrov da bunları kabul etmektedir. Stalin'in de bu görüşmelerden ders çıkardığını varsaymak doğal bir şeydir; ama o bunun anlaşılması için tek bir ipucu vermez. Duyduklarını ve gördüklerini izlenimler halinde yansıtırken Dimitrov son derece tedbirlidir. Çünkü o hiçbir şeyin o uğursuz servislerin dikkat alanı dışında kalmadığının bilincindedir. Şöyle ki, kâğıda dökülenler de aleyhine olmamalıdır, tam tersine, sadakat ve bağlılığını göstermelidir. Söz konusu olan, yalnızca kendi iradesi dışındaki ortama ve şartlara göre hareket etmek değil, aynı zamanda Stalin'in haklılığına ve dahiliğine, RKP(b) ve Sovyet devletinin misyonuna duyulan kesin inançtır.

Dimitrov bütün önemli belgelerini, rapor ve söylevlerini, konuşma ve mesajlarını, partinin "hattıyla" uyum açısından, Stalin'e göndermekte, Stalin, hem parti dogmaları, hem de politik amaca uygunluk bakımından bunları cevaplamaktadır. Telefon görüşmesinde Dimitrov'un dikkatini, Avusturya işçilerinin savaşımının ayaklanma değil, silahlı direniş (!) olduğu görüşü üzerine çeker. Aralarındaki özel konuşmada ise burjuva devletinin demokrasiden vazgeçtiğini ve giderek değişik biçimlerde faşizme yöneldiğini iddia eden eski tezini anlatır. Stalin'e göre, bu bakımdan parlamenter demokrasiyi savunmak anlamsızdır. Bu tez Stalin'in kafasında inanılmaz bir sabitlik sergiler. (Stalin bu tezini, son toplumsal konuşması olan SBKP'nin 1952 'deki 19. kongresinde yaptığı kapanış konuşmasında da dile getirecektir.) Bununla birlikte o, politik amaçların gerektirdiği belirli dönelerde parlamenter demokrasinin desteklenmesini mümkün görmektedir. Savaş öncesinde Dimitrov, bu istisna yönünde Stalin tezinin dışına çıkılmasında rol oynar. Ama savaşın başlamasıyla Stalin tekrar eski tezine döner. Stalin'in bu büyük Bulgar tarafından çok zor kabul edilebilir diğer bir tezi de "sürü psikolojisi"dir. Buna göre halk yığınları bu psikolojinin etkisiyle önderlerinin peşinden gitmek durumundadır. Dimitrov itiraz etmez, ama kendi tezi olarak uygulamaz. Kafkasya'nın ve Çarlık Rusyası'nın koşullarında oluşan dünya görüşüne uyum sağlamaya ne kadar çalışırsa çalışsın, Batıda uzun süre bulunmuş, (Stalin'den farklı olarak) ve Balkanlar çapında da olsa demokratik bir toplumda yetişmiş olması, Dimitrov'un anlayışları ve davranışları üzerinde hiç de etkisiz kalmamıştır. Sovyet politikasının demokrasilerle eylem birliğine yöneldiği ve bununla ilgili olarak komünist taktikte değişikliğe gidildiği sırada Dimitrov, Stalin'in baskı ve uygulamalarıyla doğrudan ilgisi olmaksızın, komünist harekete yeni değerlendirmeleri ve yöntemleri yerleştirebilecek en uygun adam olacaktır.

İtalya'da ve Almanya'da faşist diktatörlükler kurulmasından sora, Stalin için birincil görev, baş düşmanın diğer Batı ülkelerinde de üstün gelmesini önlemektir. İspanya ve Fransa doğrudan böyle bir tehlike altında görülmektedir. Yeni anayasanın kabulü, Yüksek Şura seçimleri gibi, iç politikadaki kimi yeni uygulamalar ümit kapıların açar, ama bunlar ümit olarak kalır. İşin inanılmaz ilginç tarafı şu ki, Batı'yla yakınlaşma zaman bakımından, Kirov'un öldürülmesinden sonra terörist rotanın giderek güç kazandığı döneme rastlamaktadır. Belki de bunun amacı, dış politikada yapılan değişikliklere uygun dönüşümlerin, içerde de yapılacağı ümitlerini tamamen önlemektir. Bütün bunlar olurken, demokrasi kurallarını çiğneme olarak nitelenen dışarıdaki her değişiklik karşısında aşırı duyarlılık gösterilmekte, demokrasiden her uzaklaşma faşizm olarak nitelenmekte ve iç rejim ile dış politika arasındaki nitelik farkı göz ardı edilmektedir. Bu yaklaşım, uluslararası durumda bir değişiklik olduğu zaman eski görüşlere dönülmesinde ve gerekli görüldüğünde tekrar yeni görüşleri kabul etmede Stalin'in işini kolaylaştırır (Sovyet-Alman savaşındaki gibi).

Komintern'in Yedinci Kongresi (Ağustos 1935) yeni taktiğin zirvesi olur. Bu forumun odak noktasını Dimitrov'un "Faşizmin Taarruzu ve Komünist Enternasyonalin İşçi Sınıfının Faşizme Karşı Birliği İçin Savaştaki Görevleri" başlıklı raporu oluşturur. Komintern'in yürütme komitesindeki tartışmaların bir genellemesi olan rapor, SSCB'nin faşizme ve savaş tehlikesine karşı ve demokratik güçlerle birliğe yönelik dış politikasını dikkate almıştır. Komintern çerçevesinde bu politika halk cephesi taktiğiyle, yani "sınıfa karşı sınıf" ilkesinden vazgeçme, demokrasi, barış ve ulusal bağımsızlık uğruna faşizm karşıtlarıyla işbirliği yapma yoluyla uygulanır. Kongrenin tanımlamasına göre, faşizm mali sermayenin en gerici, en şovenist ve en emperyalist çevrelerinin iktidarıdır; somut ulusal koşullara ve somut ülkenin uluslararası konumuna göre değişik devletlerde farklı biçimlere bürünür; faşist diktatörlük parlamentarizmin kabaca çarpıtılmasıyla iç içedir; "çiğnenen ulusal duyguları" savunarak yığınları celbeder. Tek cephe taktiğindeki yeni unsurlar buradan kaynaklanır: Partiler arasında farklar ve eleştiri özgürlüğünün korunması şartıyla Sovyet iktidarının yandaşı komünist partisi (Sovyet iktidarıyla proletarya diktatörlüğünün aynı anlama geldiğini ileri süren Stalin dogması hâlâ yürürlüktedir; Sovyet iktidarının, proletarya diktatörlüğünün, örnek de olsa, bir biçimi olduğu tezi ancak savaştan sonra kabul edilecektir), faşizmin tehdidi altındaki burjuva-demokratik özgürlüklerinin "her milimini" savunacak, tek cephe programını uygulayan burjuva hükümetlerini destekleyecektir. Son derece yenilikçi görüşler, savaşın başında tekrar ön plana geçecek olan eski görüş kalıntılarıyla yan yana durmaktadır.

Kongreden bir yıl sonra BKP de, altıncı plenumda, diktatörlüğe (monarko-faşizm olarak nitelendiriliyor) karşı, anayasal rejimin yeniden kurulması için, barış ve tarafsızlık için, SSCB'ye ve Batı demokrasilerine yöneliş için, faşizme ve onun saldırılarına karşı yürütülen savaşın halk cephesi platformunu kabul eder. "Dimitrov rotası" denen halk cephesi taktiği, sol sekterliğin yalanlanması olarak uygulanır. Bu taktik, 1937 ve 1938 yıllarından yapılan belediye ve parlamento seçimlerinde ger-

çekleşen demokratik güçlerle işbirliğinde, barış hareketinde, af uğrunda ve sansüre karşı savaşımda, emekçilerin ekonomik haklarının vb. savunulmasında ifadesini bulur.

Savaş öncesi yıllarda Dimitrov, hayatının uluslararası alandaki en önemli faaliyetini gerçekleştirir. Komintern'in, bu dünya komünist örgütünün en büyük kazanımı olan yeni rotasının sembolü ve uygulayıcısı olur. Bu rotanın özünü, faşizme karşı, barış, demokrasi ve ulusal bağımsızlık için, vatandaşların sosyal ve politik hakları için savaşta halk cephesini kurma görüşü oluşturur. Söz konusu rota, ortaya çıkışını gerektiren şartlar değişince kolayca reddedilebilecek Sovyet dış politikasındaki değişiklikleri yansıtmakta, ama Stalin'in şahsına tapma şartlarında ve Stalin'in mutlak hâkimiyetine uymayan her şeye karşı yığınsal baskıların zirvelerde olduğu koşullarda uygulanmaktadır. Dimitrov Hitlerci mahkeme karşısında çok daha mertçe bir tutum sergiler; orada o "sınıf düşmanından" ne bekleyeceğini bilmektedir; bir ülkü uğruna kendini feda edenin fanatizmi onu ayakta tutar, oysa Sovyet ülkesinde darbe "kendi taraftarlarından" gelebilir. Terör ve korku karşısında o gözlerini kapatmaz, ama ülküsünün sönmesine de -bu ülküyle gerçek arasındaki farklara rağmen- izin vermez.

Sürekli hastalanır; haftalarca ve aylarca hastanelerde ve sanatoryumlarda kalır. Ayağa kalkar kalkmaz görevlerinin başına geçer. Resmi durumlarda Kremlin'in dar yöneticiler çevresinde yerini alır. Günleri Komintern çalışanları ve çoğu savaş yıllarında Moskova'ya göç etmiş komünist parti yöneticileri arasında geçer. Dimitrov aile ortamında kendini çok iyi ve rahat hissetmektedir. Ailesi, eşi Roza, annesi Paraşkeva (yanında olduğu zamanlar) kız kardeşi Elena ve onun Dimitrov'un en güvendiği kişi olan eşi Vilko Çervenkov'dan ibarettir. Geç olmanın yanı sıra çok kısa süren babalık duygusundan gayet mutludur. Georgi Damyanov, Stanke Dimitrov-Maret, Ferdinand Kozovski, Stela Blagoeva gibi Moskova'ya göç etmiş BKP faaliyetçileriyle arkadaşlık eder.

Dimitrov'un dikkat merkezinde İspanya ve Çin'deki iç savaşlar, Romanya, İngiltere, Yugoslavya, Avusturya, Çekoslovakya, Polonya ve İspanya komünist partilerinin problemleri bulunmaktadır. Üçüncü Rayh'tan, Südet bölgesinden, Avusturya'dan göçmenlerin kaderlerini iyileştirmekle uğraşır. Tito, Gotvald, Çjou Enlay, Zapototski, Hose Dias, Kaşen, Vayan-Kutürie, Pasionariya, Ulbriht, Danimarkalı yazar Andersen-Neksö gibi, zamanın önde gelen komünistleriyle sürekli, çoğu kez dostça ilişkilerini sürdürür. Troçkist davaları dolayısıyla Moskova'ya gelen Lion Foytvanger ile görüşür. Bu büyük yazarın suç iddiaları karşısındaki memnuniyetsizliğini not etmiş, ama kendi telkinlerini kaydetmemiştir. Anlaşılan, Stalin'in ikna gücü daha büyüktür. Aslında Dimitrov o zamanki Sovyet toplumunun bu en hassas konusunda yükümlülük almamak için, son derece dikkatli davranır. Baskılardan ancak en yakın çevresini ilgilendirdiği zaman bahsetmektedir. Bazen birilerini savunur, ama çoğu durumlarda susmayı tercih eder, bazen ise, çetinleşen "sınıf savaşı"na karşı tutumunu kanıtlamayı zorunlu görür. İçinden tepki gösterdiği anlayışları görünüş-

te desteklemek, açıkça işlenen suçları uygun izahlarla kabullenmek, hatta devrimci savaşın sarsılmaz gerekleriyle ya da sosyalizmin başarılarına paralel olarak sınıf savaşanının da sertleştiği yolundaki uydurma kurallarla yığınsal baskı uygulamalarını haklı göstermek, fanatizmin özünde bulunan durumlardır. Günlükten anlaşılıyor ki, Dimitrov Stalin'e yaranmak için (bunu birçokları yapıyordu) baskılara sebep ve teşvikçi olmamıştır. Tam tersine, birlikte çalıştığı insanlar, özellikle de Bulgarlar arasında bu baskının yıkımlarını sınırlı tutmak için çaba harcamaktadır. Haksız yere suçlananlara arka çıkmaktadır. (Aktif savunmayı kim göze alabiliyor ki?) Kimi durumlarda ise nefsini koruma içgüdüsü onu duruma uymaya, susmaya zorlar. Şunu inkâr edemeyiz ki, iddia makamının görüşlerini bizzat benimsemiştir ya da genel ortamın etkisiyle, şeklen de olsa, bunlarla dayanışma ifade etmektedir. Buharin'in suçluluğunun şüphe dışı olduğunu belirtmektedir. Pyatakov ve Radek'e karşı davalarla ilgili tespiti de aynıdır. Diğer durumlarda ilamları not etmekle yetinmiştir. Ama yine de, söz konusu davalar ve hükümler hakkındaki notlarına ne kadar ender rastlandığı, bunlardan bahsedilirken çekimserlik bile belirtmese de, dikkati çekmektedir[5].

Komünist Enternasyonal'in Troçki karşıtı kampanya hakkındaki karar tasarısıyla ilgili olarak, Şubat 1937'de, Stalin ile görüşür. Stalin tasarıyı "saçma" deyip reddeder: "Komintern'de görev yapan sizlerin tamamı, düşmandan yana çalışıyorsunuz" şeklinde ağır sözler sarf eder. Aynı ayın sonunda Dimitrov RKP(b) MK'nın plenumuna katılır. Buharin'in konuşmasıyla ilgili olarak "iğrenç ve sefil bir manzara" diye not düşmüştür. Stalin'in Komintern'de Rakovski, Pyatnitski ve Kun tarafından işlenen karşıdevrimci faaliyetlerin açığa çıkarıldığı açıklamasını kısaca kayda geçmiştir. Dimitrov bu kişileri çok iyi bilmektedir. Lenin'in yakın yandaşı Elena Stasova hakkında Stalin "it" diye bahsetmekte ve en yakın zamanda tutuklanacağı tehdidinde bulunmaktadır. Dimitrov'un Komintern'de birlikte çalışmakta olduğu Manuilski'den "alçak Troçkist" diye bahsetmektedir. Tutuklanmak üzere İsviçre komünisti Müntsenberg'in Moskova'ya getirilmesini emreder. Stalin'e göre, Troçkistlere karşı savaşın artırılması yeterli değildir, bunlar faşizmin en zararlı ajanları olarak yok edilmelidir. Ekim'in 20. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen törenli akşam yemeğinde Stalin'in "düşmanların" acımasızca yok edilmesi çağrıları yaptığı konuşmasından sonraki o ortamda Dimitrov kadeh kaldırarak, Komintern içinde de amansız bir savaş başlatma sözü verir. (Dimitrov'un şerefe kadeh kaldırması eğer ısmarlama tutum değilse, biz bunda onun baskıların haklı olduğuna kendini ikna etme ya da kendine karşı yöneltilecek suçlamalar karşısında işi garantiye bağlama isteğinin ifadesini aramalıyız.) Bunun kesin kanıtı gecikmez: KEYK kararıyla, tamamen düşmanlarla dolduğu iddia edilen Polonya Komünist Partisi dağıtılır. Ama yakın çevresindeki Bulgarlardan biri olan Ferdinand Kozovski tutuklandığında Dimitrov o zamanlar hiç de alışılmış olmayan bir şeyi göze alarak, Stalin'in çelik Narkom'u Ejov'a başvurur. Neticede, Kozovski kurtarılır. Ancak, iltimasların çoğu sonuç vermez. Müdahale etmesinin lüzumsuz olduğuna inandığı durumlar ise daha da çoktur. (Dimit-

rov'un o zamanlardaki tutumunu aşırı titizlik gösterip eleştirenlerin çoğu, bizde 40'lı ve 50'li yıllarda yürütülen adli baskı kovuşturmaları sırasında değil, "demokrasiye geçiş döneminde" sürdürülen idari, politik ve adli kovuşturmalar sırasında da, cesaret bir yana, dürüstlük bile gösterememiştir.) Sovyet ülkesinde ana çizgilerini gördüğü adil bir dünya yönündeki önü alınmaz ilerleme iyimserliğini canlı tutan Dimitrov, faşist saldırılar karşısında ve savaş tehlikesine karşı güvencenin SSCB olduğuna içtenlikle inanmaktadır. Stalin'e karşı saygı ve hayranlık duyar, ama Cilas'ın da kaydettiği gibi, dalkavukluk ve yaltakçılık yapmaz[6].

Uluslararası arenada tehlike belirtileri hızla artmaktadır. Günlükte, Avrupa'da ve Uzak Doğu'daki patlamaya hazır durum üstüne, Batı'nın saldırganlara karşı Moskova mı yoksa ittifak ve faşizm ile komünizme karşı ittifak mı şeklindeki tereddütleri karşısında Sovyet dış politikasında izlenen zikzaklar üstüne çok değerli notlar bulunmaktadır. SSCB'ye karşı "barıştırma" taktiğinin zirvesi Münih olur. Komünist partilerinin çalışmaları çok zor aşamaya girmiştir. Avusturya ilhak edilmiş, Çekoslovakya işgal edilmeden önce parçalanmış durumdadır: İspanya'da üç yıllık iç savaşta Frankizm üstün gelmiştir. Arnavutluk işgal altındadır. Şahsa tapmanın alabildiğine yaygınlaştığı bir dönemde Dimitrov, Komintern'in bir çağrısıyla ilgili olarak Stalin'in ağzından: "'Marks-Engels-Lenin-Stalin'in bayrağı altında' sloganı yükseltilmesin: Yalnız ilk üç isim kalsın, dördüncüsü gereksizdir" şeklinde sözler işitmektedir. "Git de sonra, dünya proletaryasının önderi hakkındaki övgüler onun gösterdiği alçak gönüllülüğe karşın tabandan geliyor sanılmasın!"

Yaklaşmakta olan savaşın Sovyet-Nazi çatışmasına indirgenmesi için harcanan çabalara yanıt, Sovyetlerin aldığı Ribentrop-Molotov antlaşmasıyla sonuçlanan ve büyük savaşa yolu açan karşı eylemler olur.

4.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı (1 Eylül 1939), savaşlar arası dönemde yapılan gelecekle ilgili tahminlerden çok farklı olur. Savaş, ideolojik model olarak, burjuva devletlerinin Sovyet cumhuriyetine karşı ya da totaliter devletlerin demokrasilerle Bolşevizmin birliğine karşı değil de, beklenenin tersine, demokratik devletler grubuyla totaliter burjuva devletleri grubu arasında patlak verir. SSCB Üçüncü Rayh'la antlaşma içindedir ve Batı demokrasileri ile ideolojik ve politik çatışma içinde, savaşın dışında kalmıştır. Sovyet dış politikasına titizlikle uyan Komintern'in tutumunda gerekli değişiklikler yapılır. İkinci Dünya Savaşı her iki blok açısından da emperyalist savaş ilan edilir. Kapitalizmin temel çelişkilerinin derinleşmesi, kapitalizme karşı taarruz görevini gündeme getirecektir, savaşa kadar uygulanan halk cephesi taktiği artık uygun değildir ve sosyal demokrasiyle ve burjuva partilerle ortak eylemler olanaksızdır.

Bulgar İşçi Partisi, Bulgaristan'ın dış politikada SSCB'den yana kesin yön değiştirmesi ve iki ülke arasında yardımlaşma antlaşması imzalanması sloganını yükseltir. Propaganda, faşizm ile burjuva demokrasisi arasındaki farkın ortadan kalktı-

ğını, bu nedenle "üstten" halk cephesi taktiğinin eskidiğini ileri sürmektedir. Demokratik partilerin yöneticileri, İngiliz ve Fransız emperyalizminin uşaklığını yapmakla suçlanır. İşçi partisi bütün emekçileri emperyalist savaşa karşı, barış ve kapitalist esaretten kurtuluş için tek başına seferber etmeye yönelir. Bu açıdan sol radikal örgütlerle eylem birliği uygun görülür ve bu da Sovyet Bulgaristan sloganıyla (1940 yılı sonlarında, Bulgar-Sovyet Antlaşması için eylemler sırasında) güncellik kazanır. Komintern'in yönetici çevreleri, savaşın kapitalizmi tamamen çökerteceği ümidini beslemektedir. Hristo Kabakçiev'in ölümü dolayısıyla Dimitrov: "Zavallı, Bulgaristan'ı bizim iktidarımız altında göremeyecek!" diye, ah eder. Stalin Dimitrov'a şöyle der: "Bu, dünyanın paylaşımı için iki kapitalist grup arasında bir savaştır; bunların birbirlerini zayıflatmaları, SSCB'nin yararınadır; Hitler yaptıklarıyla kapitalist sistemin temellerini sarsıyor; komünistlerin görevi, bu grupları savaşa daha da itmektir, partiler ülkelerindeki hükümetlerine karşı çıkmalıdır. Faşizm ile demokrasinin karşı karşıya getirilmesi savaşa kadar doğru bir tutumdu, ama artık anlamını yitirdi: Şimdi görev kapitalist esareti ortadan kaldırmaktır; Sovyet hükümeti, iç rejimlerin korunması şartıyla, Baltık devletlerine antlaşmalar teklif edecektik; Sovyetleştirmeye çalışmayacaktır; bunu kendilerinin yapacağı zaman gelecektir."

Batı ülkelerinin komünist parti yöneticilerinin katılımıyla, Komintern'in yeni bir sloganı hazırlanır. Dimitrov'un savaş konusundaki yazısını beğenen Stalin, yeniden şunu belirtir. Görev, yığınları adım adım devrime götürmektir. Onun izniyle yazı yayımlanır. Stalin'in 60. doğum yıldönümü dolayısıyla Politbüro'nun Kremlin'de düzenlediği akşam yemeğine, Avrupa komünistlerinin liderlerinden yalnız Dimitrov davet edilmiştir. Stalin bu törende "Alan bize dar geliyor" diye haykırır. Bu, Finlandiya'yla yürütülen kıyasıya savaş sırasında yeni bir genişleme emri olarak algılanmıştır.

Vermaht'ın Avrupa'daki başarıları karşısında Sovyetler sınırlarını Batıya doğru genişletme eylemi içindedir. Batı Ukrayna'nın ve Batı Belorusya'nın dahil edilmesinden sonra sıra Besarabya'ya, Baltık ülkelerine, Sovyet cumhuriyeti ilan edilen bu devletlere gelir. Güney Dobruca'nın kurtarılmasını, Üçüncü Rayh, Bulgaristan'ın 30 Eylül 1940 tarihli Üçlü Pakt'a dahil edilmesini istemek için kullanır. Yunanistan'ı işgal etmeye hazırlanan İtalya, Bulgaristan'a, çok istediği Ege'ye çıkış vaadi verip, onun da katılmasını ister. Kral İtalyan saldırısına olduğu gibi, Pakta katılmayı da reddeder. Bizzat Hitler'le yaptığı görüşme sırasında, bu tutumunu açıkça ifade eder. Anlaşılan, Bulgarların gösterdiği çekimserliğin boyutunu ve niteliğini abartan Sovyet hükümeti, Bulgar-Sovyet Yardımlaşma Antlaşması fikrini yeniden kullanma kararı verir.

Kralın Berlin ziyaretiyle ilgili olarak Dimitrov, 25 Kasım günü Molotov'a, Bulgaristan'ın kesin Alman etkisi altına düşmesi tehlikesi karşısında duyduğu endişeyi dile getirir. Molotov kendisine bu yönde çalışılmakta olduğunu bildirir. Molotov, Hitler ile Berlin'de, Bulgaristan konusunda anlaşmadığını, ama Almanların Balkanlarla ilgili planlarına rıza da göstermediğini belirtir. Bulgaristan konusu Stalin'in

makamında Dimitrov'un, Molotov'un ve Dışişleri Bakanı Yardımcısı Dekanozov'un katıldığı bir görüşmede ele alınır. Aynı gün SSCB Bulgaristan'a bir garanti anlaşması değil de, Karadeniz'de ortak güvenlik önlemleri uygulanmasını öngören Yardımlaşma Antlaşması önerir; Bulgar topraklarının Midye-Enez (Edirne, Dedeağaç, Drama ve Kavala dahil olmak üzere) hattına kadar genişletilmesini vaat eder, tahıl, pamuk vb. yardımı vaadinde bulunur. Stalin şunları ifade eder: Antlaşma imzalanırsa, Sovyet hükümeti Bulgaristan'ın üçlü pakta katılmasına itiraz etmemekle kalmayıp, kendisi de bu Pakt'a katılabilir. (Acaba asıl önemli olan bu değil mi? Almanya Moskova'nın komşuların Pakt'a dahil etmeye çalışırken, Sovyet hükümeti, Karadeniz'deki çıkarlarının kabul edilmesi şartıyla, kendisinin de Pakt'a katılmaya hazır olduğunu duyurmasıydı belki en önemli unsur.) Balkan harbi sırasındaki üstün askeri başarıları sırasında Balkan monarşilerinin saçma milliyetçilikleri sonucunda gömülen eski Balkan hayallerini yeniden canlandırmak amacıyla Stalin, Türkiye'yi Asya'ya kovacağız diye tehditte bulunur. O bu tehdidini, İngiltere'nin hâlâ Karadeniz'de bulundurduğu büyük askeri gücüyle bağlantılı olarak öne sürer. Bulgaristan'da iktidarda bulunanların Sovyet önerisinin hasır altı edilmesi için elden geleni yapacakları ortada olduğu için, önerinin geniş kamuoyuna duyurulması görevi, Dimitrov'a verilir.

Dimitrov hemen Sofya'ya telgraf çeker. Telgrafta Sovyet önerisini aktarır, bunun parlamentoda, basında, yığınlar arasında duyurulmasını ve koşulsuz şartsız kabul edilmesi için kampanya başlatılmasını istemektedir. Anlaşılan, ya diktatörlük koşullarında iktidar üzerinde etki yapma açısından sınırlı olanaklara sahip kamuoyunun imkânları abartılmaktadır ya da Üçlü Pakt'a katılmanın reddedilmesinden çıkarılan sonuçlar fazla iyimserdir. Kral'ın bu konudaki tereddütlerine gelince, Stalin'in görevlendirdiği Sobolev'in kendisine Bulgar-Sovyet Antlaşması teklifini vermesinden ve İşçi Partisinin Antlaşmayı destekleme kampanyası başlatmasından sonra, bu tereddütler eriyip gitmiştir. Kral, en büyük tehlike sayılan Bolşevik tehdidi karşısında tek dayanak olarak Hitler Almanya'sını görmektedir. Moskova'nın davetinden irkilen Kral, derhal Üçlü Pakt'a katılma görüşmelerine başlanması talimatını verir.

Kralın ve Filov'un Sobolev ile yapılan görüşmede takındığı soğuk tavır, Sovyetlerin önde gelen yöneticilerinin gözlerini açar. Dimitrov ile yaptığı bir görüşmede Molotov, Sovyet önerisiyle ilgili bildiriler dağıtılmasına hiddetle tepki gösterir ve "bu zararlı saçmalığa" hemen son verilmesini emreder. Anlaşılan, kimi heyecanlı komünistler, Sobolev'in yaptığı girişimi Moskova'nın Baltık bölgesindeki girişimlerinin verdiği sonuçları getirecek bir girişim olarak algılamıştır. Hükümet ise zaten "Baltıklaştırma" tehlikesi yaygarasını yükselterek, antlaşma önerisini karalamanın en uygun biçimini bulmuştur. Sobolev, Moskova'ya döner dönmez Dimitrov'la şunları paylaşır: Bulgar hükümeti Almanya'ya karşı taahhüt yüklenmiştir ve Sovyet önerisi hakkında açıklamalarda bulunulmasını bile istememiştir. Aslında bu öneriyi Bulgar tarafı, Üçlü Pakt'a katılma görüşmelerinin başladığı gerekçesiyle reddetmiştir.

Moskova'ya gönderilen ve Hitler ordularının Bulgaristan'a girme olasılığına işaret eden raporlar birbirini izlemektedir. Bu olasılık hakkında TASS haber ajansınca özel bir bildiri yayınlanır. Dimitrov, Stalin'den partinin yeni koşullarda nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda öğüt vermesini ister. Onun görüşüne göre, parti, savaşa yol açan tarafsızlığın çiğnenmesi girişimlerine kesinlikle karşı çıkmalı ve kral ile hükümetin sorumluluğuna işaret etmelidir. Stalin bu görüşü onaylar, ama Moskova'yı bağlamayacak bir şekilde bir şekilde yalnız parti adına hareket edilmesi uyarısında bulunur. Bu gelişmeler karşısında Stalin de çok endişelidir, ama aynı zamanda, Rayh'ın istediği ve aradığı, ancak Sovyet hükümetinin kendini henüz hazır hissetmediği bir savaş için bahane vermek de istememektedir.

Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a girmesi, Hitlercilerin Yugoslavya'ya ve Yunanistan'a karşı hareketleri gibi, daha sonraki gelişmelerin ardından Sofya'ya, kadroların korunması, Yugoslavya'ya yönelik Alman-İtalyan saldırısına ve İngiltere'nin Balkanlar'daki manevralarına karşı koyulması talimatı gönderilir. Aynı zamanda Molotov, Rayh'a karşı henüz düşmanca bir politika uygulanmadığı, dolayısıyla İngiliz gericilerinin ve içerdeki gericilerin işini kolaylaştıracak taşkınlıklardan kaçınılmak gerektiği uyarısında bulunur. Jdanov "Alman saldırısının tasvip edilmemesi, Almanya'yla olan antlaşmadan vazgeçtiğimiz ve İngiltere'den yana geçtiğimiz anlamına gelmiyor", der. Todor Pavlov, Sofya'dan gönderdiği mektupta, Makedonya ve Trakya'nın kurtarılmasından sonra ağır basan şovenizm yüzünden parti içinde ikircim belirdiğini kaydeder. Tsola Dragoyçeva bunu Todor Pavlov'un şahsi görüşü olarak nitelemektedir. Partinin resmi bildirisinde ulusal esaret tehlikesine işaret edilerek şu görevler saptanır: Ulusal bağımsızlık için; ordu Almanya lehine jandarmalık rolü oynamasın; savaşa katılmaya karşı; SSCB ile dostluk için. Makedonya sorununa kesin çözüme götürecek yol işte budur.

Sovyet devletini doğrudan tehdit eden savaş koşullarında Komintern'in faaliyetleri tamamen arka plana geçer. Birçok ülkede komünist partileri yasa dışı ilan edilmiş durumdadır. Hitlerci saldırılar ve işgallere karşı direniş, dışarıdan kışkırtılan ve ulusal çıkarlara göre değil, yabancıların talimatlarına göre hareket edilen, yabancı güçlerin çıkarlarına hizmet eden eylemler olarak kolayca gösterilebilir. Sovyet dış politikasının kendine özgü bir organı olarak kurulan ve çalışan Komintern, giderek bu politikayı ya engellemekte ya da zorlaştırmaktadır.

20 Nisan 1941 günü Stalin Dimitrov'a bu konudaki görüşlerini şöyle açıklar: Komünist partileri tamamen bağımsız kalmalı (yani Komintern'in şubeleri olarak gösterilmemeli), Moskova'yı taklit etmemeli, ülkelerinin ulusal sorunlarını ön plana almalıdır. Stalin'e göre Komintern, yönetici bir kuruluş olarak faaliyetlerine son vermeli ve bu en yakın zamanda yapılmalı, komünist partilerinin her biri kendine uygun yöntemlerle somut sorunları çözüme bağlayan, gerçekten ulusal örgütler olarak tamamen bağımsız duruma gelmelidir. Karşılıklı bilgi alış-verişi ve ideolojik-politik yardımlaşma için uluslararası (ya da bölgesel) bir organ oluşturulmalıdır. Jdanov da Komintern'in yakın zamanda dağıtılmasından söz eder. Ona göre ana görev,

her komünist partisinin ülkesinin sorunlarını bağımsız olarak çözmesidir. Jdanov, soysuz kozmopolitizme karşı, doğru algılanan milliyetçilik ile enternasyonalist çıkarların bağdaştırılmasını tavsiye etmektedir.

Hitler'in Sovyetlere saldırısı bu görevin çözümünü ağırlaştırır. Anavatan savaşı boyunca Komintern'in faaliyetleri giderek daha da azalır. Dikkat merkezi tamamıyla askeri harekâtlar üzerine, SSCB'nin Müttefikleriyle birlikte hareketle, saldırganların püskürtülmesi ve faşizmin bütünüyle bozguna uğratılması görevi üzerine aktarılır. Stalin, merkezi Ufa'ya taşınan Komintern'in faaliyetlerinin enstitü biçiminde sürdürülmesini önerir. Onun için birincil önemdeki etken, ABD ve İngiltere ile ittifaktır. Bu iki devlet her zaman Komintern'e karşı, düşmanca olmasa bile, kuşkuyla bakmaktadır. Savaştaki dönüşümden sonra Komintern'in kaderi, yeniden pratik sorun haline gelir. 8 Mayıs 1943 tarihinde Molotov Dimitrov'a ve Manuilski'ye, özel bir bildiri yayınlanarak Komintern'in faaliyetlerine son verilmesi talimatını verir. Bildiri tasarısı 11 Mayıs'ta hazırlanır ve Stalin'in makamında tartışmaya alınır. Buna Molotov da katılır. Stalin tasarıyı onaylar ve buna ek olarak şu görüşleri dile getirir: Deneyim göstermiştir ki, bütün ülkeler için uluslararası bir yönetim merkezi olamaz. Bu, Marks zamanında da Lenin zamanında da ve şimdi de görülmüştür. Bölgesel çapta birleşmeler olanaklıdır. Güney Amerika, kimi Avrupa ülkeleri ve bazı başka ülkeler buna örnektir.

İki gün sonra Komintern Prezidyumu oybirliğiyle bir karar tasarını kabul eder. Ancak, toplantıdan önce Stalin'in acele edilmemesi, Prezidyum üyelerine tasarı üzerinde düşünme ve düzeltmeler yapma fırsatı verilmesi talimatı gelir. Anlaşılan, yine önemli bir uluslararası olay tempoyu düşürmeye zorlamış, ama bu o kadar önemli bir olay olmasa gerektir ki, 19 Mayıs günü ufak tefek düzeltmelerle karar Yürütme Komitesi tarafından kabul edilir. Tartışmalar Stalin'in mekânında devam eder. O tekrar, komünist hareketin tek merkezden yönetilmesinin olanaksızlığına parmak basar: Sovyet devletinin çözmekte olduğu somut görevler açısından Stalin'in hiç de ihmal etmediği yeni bir husus belirir: Komünist partileri yabancı bir devletin ajanları olmakla suçlanır. (Bu bakımdan da yeni bir şey yok-yeni olan, bu tür suçlamaların savaş sırasındaki ittifaka karşı kullanılabilecek olmasıdır.) RKP(b) MK Politbürosu Komintern'i dağıtma kararını onaylar (bu da, Komintern'in Bolşevik partisi ve Sovyet devletinin bir organı olarak görüldüğünü ortaya koyuyor) ve 22 Mayıs 1943 tarihinde bu karar partinin yayın organı *Pravda* gazetesinde yayımlanır.

5.

22 Haziran 1941 günü, sabah saat yedide Dimitrov, Kremlin'e çağırılır. Burada, Sovyet devletine karşı Hitlercilerin saldırı başlattığını öğrenir. Stalin'in kaçınılmazlığına inandığı, ama önlemek ya da en azından geciktirmek için yoğun çaba harcadığı saldırı, artık bir olgudur. Stalin'in talimatı kısa ve açıktır: Saldırı eşkıyalık olarak nitelenir, komünist partilerine SSCB'yi savunmak için bir hareket başlatmaları ve sosyalist devrim konusuna değinmemeleri talimatı verilir. Artık dördüncü kezdir

Sovyet devletinin önünde duran ya da beliren ana görevlere tabi ya da bunlarla bağlı olarak yeni bir dönüşüm yapılması istenir. Molotov SSCB'ye yardım için komünistlerin her yerde kararlılıkla hareket etmeleri çağrısında bulunur ve düşmanın cephe gerisinin bozguna uğratılmasını, ordusunun zayıflatılmasını ister. Komintern'in komünist partilerine gönderdiği talimatlarda, Sovyetlere karşı savaşın zorunlu kıldığı kimi yeni görüş ve taktik ilkelerine parmak basılır: Bu savaş, kapitalizm ile sosyalizm arasında bir savaş olarak ele alınmamalı –SSCB anavatan savaşı yürütmekte ve kendi sistemini kimseye dayatmak istememektedir– dünya devrimi reddedilmeli, İngiltere'nin savaşı da artık adil ilan edilmeli, bu bağlamda Çörçil hükümetinin "halk hükümetiyle" değiştirilmesi sloganı geri çekilmelidir; İngiliz komünistlerinin lideri Hari Polit SSCB ile ittifak politikasında Çörçil'i desteklemeli, FKP general De Gol yandaşlarıyla işbirliği yapmalı talimatları verilir.

Somut adımlar da atılır: Göçmenler arasından yıkıcı faaliyet (denizaltıcı, paraşütçü) grupları oluşturulur, dış ülkelere radyo yayınları yapılır vb. Değişik ülkelerdeki durum hakkında somut bilgi bulunmadığı için atılacak adımlar ve girişilecek eylemlerle ilgili karar ve tavsiyeler de gerçek duruma uymamaktadır. Kaldı ki, savaşın ilk günlerinde kesin bir inanç canlı tutulmaktadır: Savaş başlarsa, ancak düşman topraklarında devam edecektir. Vermaht'ın Sovyet topraklarına hızla dalışının getireceği trajedi tam olarak kavranamamaktadır. Hatta Dimitrov Ağustos ayının başlarında Stalin'i Bulgaristan'da ayaklanma hazırlıkları konusuyla meşgul eder ve bu durumda Sovyetlerin nasıl bir yardımda bulunabileceğiyle ilgilenir. (Bu arada İşçi Partisi MK de anti-faşist ayaklanmaya hazırlık kararı almıştır. Oysa, Bulgaristan'ın savaşa sokulmasından hemen sonraki parola, silahlı savaşa karşıdır. Böyle bir savaş, anti-faşist direnişin ulusal çıkarlardan kaynaklanmayıp, yabancı güçlere hizmet ettiği suçlamalarına neden olabilirdi. Böyle bir suçlama, yalnız bir yere kadar haklı olabilirdi. Çözümleyici olan, dışarıdan, somut durumda ise Sovyetlerin başarıyla ilerlemesinden gelebilecek bir destek olmadan, silahlı mücadelenin başarı sansı olmadığına içtenlikle inanılmasıdır.) Ülkedeki bu durum, bu taktiği serüvenciliğe çevirir. Bulgaristan Mihver'e bağlıdır ve Üçlü Pakt üyesidir, buna mukabil ulusal toprak bütünlüğü gibi iyi bir mükâfat almıştır. Topraklarında Hitlerci ordular bulunmaktadır, ama yine de Alman işgali altına alınmamıştır ve savaş harekâtlarına doğrudan katılmamaktadır. Kral diktatörlüğünün etkisi o zamanlar çok büyüktür. Çünkü, kan dökmeden ulusal ülküyü gerçekleştirmiş ve Avrupa neredeyse tamamen faşizmin çizmesi altında ezilirken, barışı ve devletin bağımsızlığını koruyabilmiştir. Almanya'ya karşı güçlerin önündeki en önemli politik görev, ülkenin askeri harekâtlara katılmasını, özellikle de Doğu cephesinde savaşlara katılmasını önlemektir.

9 Ağustos'ta Stalin ve Molotov Dimitrov'u uyarırlar: Hiçbir ayaklanma için söz verilmemelidir; SSCB yardım edecek durumda değildir ve bu yardım olmadan ayaklanma denemesi bir provokasyon olacaktır. Komünist partileri gerçeklere uymalıdır; onlar Sovyet orduları taarruz hareketine geçtikten sonra faaliyetlerini genişleteceklerdir. Şimdi durum çok ağırdır. Yugoslav partizanları için bile silah yoktur. O

zamanlar general De Gol de, Avrupa'da ikinci cephe açılmadan başlatılacak bir ayaklanmanın Fransa'da imkânsız olduğu kanısındadır.

Üç ay gibi son derece kısa bir dönemde Vermaht orduları Moskova önlerine kadar ilerler. Durum son derece vahimdir. Korkunç tehlikeyi püskürtmek için inanılmaz çabalar harcanır. 14 Ekim günü Şçerbakov –Kremlin semalarında yeni doğan, ama çok hızlı batan bu yıldız– başkentin artık cephe haline gelmekte olduğunu ve en kötü duruma hazır olunması gerektiğini söyler. Ertesi gün Stalin ve Molotov Dimitrov'a hükümet üyeleri ve yabancı temsilciliklerle birlikte hemen Moskova'yı terk etmesini emrederler. Stalin Moskova'nın kendisini Leningrad gibi savunabileceğine inanmamaktadır. 15 Ekim gecesi Komintern Politbüro'nun bir kısmıyla birlikte Kuybişev'e (bugünkü Samara) taşınır. Komintern'in büroları Ufa'da bulunmaktadır. Bütün bunlar korkunç, ama gerçek olabilecek bir varsayım karşısında yapılır: Moskova'nın, Vermaht'ın eline geçmesi[7]. Bu trajik durumda Stalin, son zamanlarda ileri sürülen iddialara göre, SSCB'nin Avrupa topraklarından büyük bir parçayı Almanlara teslim etme pahasına da olsa, Rayh ile barış anlaşmasına gitmeyi olanak dışı saymıyormuş.. Ona bunda Lenin'in 1918 yılında Almanlarla alçaltıcı Brest anlaşmasını imzalamak zorunda kalması örnek olur. Rayh'a götüren tek yol, SSCB ile diplomatik ilişkilerini koruyan ve ayni zamanda Hitler'in sadık müttefiki bulanan Bulgaristan'ın Berlin elçiliğinden geçer. Bunun yanı sıra, yakın bir zamanda öğrenildiği üzere, Büyükelçi Stamenov, kralın en güvendiği kişilerden olsa da, Sovyet gizli servisleriyle çok uzun zamandan beri ilişki halindedir[8]. Bu hususta günlükte tek satır bile yok: Bu öyle bir sırdı ki, Dimitrov bir şeyler öğrenmiş olsaydı bile, bunu kâğıt üzerinde paylaşmazdı. Söz konusu plan, hiçbir surette uygulamaya alınmaz, çünkü Hitlerci orduların Moskova önlerindeki saldırı harekâtı durdurulur: Bu plan üzerinde ciddi olarak duruluyor olsaydı bile, ikili barış anlaşması artık tamamen olanak dışıydı.

Dimitrov'un günleri, değişik komünist partilerinin faşizme karşı savaşa seferber edilmesi konularıyla, birbirinden kötü olayların peşini bırakmadığı ailesiyle ilgili bir yığın sorunla doludur. 1943 yılında, sevgili oğlu Mitya'nın ağır bir hastalığa yenik düştüğünü öğrenir. Daha sonra, partizan yeğeni Lyubço Barımov'un polisin eline düşerek öldürüldüğü haberini alır. İyice yaşlanmış olan annesinin Bulgaristan'daki köklü politik dönüşümden bir süre önce vefat ettiğini duyar. Başından çok şey geçmiş, bu yaşını başını almış adamın üzerine kaderin indirdiği en ağır darbe, oğlu Mitya'nın ölümü olur. Özellikle savaş öncesi yıllara oranla Dimitrov, dinç ve aktif kalmak için çaba harcamaktadır. Ama 1943'ten sonra, bozulan sağlığına ve yara alan psikolojisine art arda yüklenen hastalıklara dayanması, gitgide güçleşmektedir. Bazen ölümle yaşam arasında gidip gelir; ama ayağa kalkar kalkmaz, tekrar görevinin başına döner. Bir işyerine, bir hastaneye gitmekte, çalışmalarındaki zorluklardan sonra, kendini tedaviye vermektedir. Hasta, yaşlanmış ve çökmüş, ama zekâsı yerinde ve dürüst bir adam izlenimi verir. Daha 1942 yılı başlarında Moskova'ya döner. Komintern'in çalışmaları, göçmenler arasından ilgili ülkede partizan

hareketine kadro hazırlamak. Doğu cephesindeki yabancı askerler arasında –bu cephede 91 Alman, 3 Macar, 10 İtalyan, 25 Romanya tümeni savaş halindeydi–, asker esirler arasında ve cephe gerisindeki halk arasında propaganda yapmaktan ibarettir. Stalin'in onayı ile Polonya İşçi Partisi kurulur. Bu parti, zamanında çok kaba bir şekilde dağıtılan komünist partisinin yerini alır. Stalin, "komünizm" kavramının kulağa iyi gelmediğini söyleyerek, partiye önceki adının verilmemesini önerir. Belki yeni Müttefiklerinin önyargılarını düşünmekte, ama belki daha da doğrusu, savaş öncesinde partinin kapatılmasının sorumluluğundan böylece kaçmış olmaktadır.

Yugoslavya'daki partizan hareketi üzerinde Dimitrov büyük bir önemle durur. Stalin, Çörçil'in himaye ettiği ve Londra'da bulunan Müttefikler arası ilişkiler üzerine gölge düşürecek her şeyden kaçınmaktadır. Dimitrov kendisini neredeyse Yugoslav partizan kuvvetlerinin genelkurmay temsilcisi olarak görmektedir; onun isteklerini destekler, değişik konularda Stalin, Molotov, Beriya, Malenkov ile görüşür. Stalin'e değişik konularda yazılar gönderir. (Stalin ile görüşmelerinin sıklığı giderek azalmaktadır. 1943 Ocak'ında Lenin hakkındaki bir toplantıda Dimitrov Stalin'e bir görüşme için başvurur. Stalin kestirip atar: "Biraz serbest vaktim kaldığında ya yatar uyurum ya da ciddi işlerle meşgul olmamaya bakarım", der.) Molotov Tito'nun Drajacılarla ilişkilerini tek taraflı olarak nitelemektedir. 1942 Mayıs ayı sonunda Tito, Karadağ cephesindeki kritik durum nedeniyle yardım çağrısında bulunur. Molotov tereddüt içindedir. Dimitrov isteği destekler: Yugoslav partizanlarından bir temsilcinin, Müttefiklerin Kahire'deki kurmay merkezine gönderilmesini öngören bu isteğe arka çıkar. Ama Stalin, böyle bir şey için henüz çok erken olduğunu söyler. Balkanlar'da sağlam bir destek elde etme hevesi ile General Draja Mahayloviç liderliğindeki Tito karşıtı hareket konusunda İngiltere'nin taahhütte bulunması arasında tereddütler geçiren Stalin talimatlarını verir. Dimitrov bunları kendi direktifleri olarak aktarır. Proletarya savaşı değil, ulusal kurtuluş savaşı verdikleri hatırlatmasında bulunur, böylece hükümet değil, anti-faşist programa sahip Yugoslavya Halk Kurtuluş Komitesi oluşturulmasını tavsiye eder. (Londra'daki kralın hükümeti vardır ve Moskova bu hükümetle diplomatik ilişki halindedir.) Monarşi konusuna değinilmemesini, bu konunun savaş sonrasına bırakılmasını ister: SSCB'nin İngiltere ve ABD ile ilişkilerinde yeni zorluklar çıkarılmasını ister ve sonunda gayet samimice şöyle der: "Verdiğiniz savaşa hayranlık duyuyoruz ve diğer işgal altındaki ülkelere örnek olan başarılarınızla gururluyuz." Bu arada şunu belirtelim ki, 1937 yılında Tito Dimitrov'un tavsiye ve desteğiyle, Yugoslavya KP'nin başına geçmekle görevlendirilmiştir.

Komintern'in kapatılmasından sonra Dimitrov, Manuilski ile birlikte RKP(b) MK'nın yeni şubesi olan uluslararası enformasyon şubesinin başkan yardımcılığına atanır (Şube başkanı, MK sekreteri, genellikle savaş sırasında birlikte çalıştığı Şçerbakov'dur). Daha sonra Dimitrov bu şubenin başına geçer. Temmuz 1943'ten itibaren Kremlin'de bir makam odası vardır. Bu yeni sıfatıyla, yabancı komünist partileriyle ilgili görevlerini sürdürür. Komünist Partisi yöneticilerinin çok büyük de-

ğer verdiği Dimitrov defalarca Çin'deki durumu görüşür: Çan Kayşi idaresindeki Gomindan'la ilişkilerde yardımcı olur. İran, Avusturya, Hindistan, Çekoslovakya, Irak, Polonya, Fransa, Brezilya ve diğer ülkelerle ilgili konuları ele alır. Bunlar için belgeler hazırlar. Avusturya komünistlerinin lideri Koplenig, Romanyalı Pauker, Alman Pik ve Ulbriht, Çekoslovakyalı komünist lider Gotvald, Fransız komünist önderler Torez ve Marti, İtalyan komünistlerin yöneticisi Toliati, solcu sanatçı Yohanes Beher, Jan Rişar Blok ve Erih Vaynert ile görüşür.

Önceleri Komintern'in yetkisinde bulanan sorunlar, giderek doğrudan Sovyet politikasını ve önde gelen yöneticileri meşgul etmeye başlamıştır. Savaşın başlaması ve devam etmesiyle, dünyanın kaderi, galip devletler arasındaki ilişkiler, bunlar arasında etki alanlarının geleceği gibi sorunlar ön plana ve gündeme geçer. Bu konularda Dimitrov, ancak Bulgaristan'ı ilgilendirdiği ölçüde tutum alabilmektedir. Stalin için Balkanlar'ın haritasında Yugoslavya Hitler karşıtı koalisyonun parçası ve yarının galiplerinden biri olarak, ana gücün komünistler olduğu güçlü partizan hareketi dolayısıyla ve yarımadadaki ağırlığı nedeniyle birincil önem taşır. Stalin'in gözünde Bulgaristan, Batı komşusuna oranla, giderek daha bağımlı ülke durumuna düşer. Dimitrov, Yugoslavya'nın oynadığı bu rolü dikkate almak, Balkanlarda oluşan yeni bir ortamda ve koşullarda Bulgaristan için yer aramak durumundadır. Bu ortam ve koşullar da, Türkiye ile Yunanistan'ın Batılı Müttefiklere kalacağı, iki Slav ülkesinin ise büyük kardeşlerine verileceği bir durum olacaktır.

Dimitrov'un Sofya'ya verdiği direktiflerde gerçekçi tavsiyelerle çağrılar birbirini izler, ama bunlar somut sonuçlara inançtan çok, iyi niyetli dilekleri ifade eder. İkinci konuda, Tito'nun ısrarları önemlidir. Tito Bulgaristan'da yapılacak yığınsal bir direniş durumunda Alman işgalcilerin Yugoslavya'daki baskısının azalacağını ümit etmekte, belki de Sırbistan'daki Bulgar işgal tümeninin geri çağrılmasının gerekebileceğini düşünmektedir. Bulgaristan ve Yugoslavya'daki durum arasındaki köklü fark ihmal edilmiştir, bu nedenle de Tito'nun ısrarları karşısındaki gerileme, Bulgar partizan birliklerinin serüvenci eylemlerine ve birçok insanın ölümüne yol açmıştır.

17 Nisan 1942 tarihinde Dimitrov Anton İvanov'a şu talimatı verir: Bulgaristan'ın SSCB'ye karşı silahlı hareketlere katılmasına izin verilmemeli, orduda ayaklanmalar tertiplenmeli. Hitlercilere ve onların Bulgar hizmetçilerine karşı halk isyanı ve partizan savaşına hazırlık yapılmalıdır. Bir süre sonra Anton İvanov da yakalanacak, mahkûm edilip kurşuna dizilecektir. Daha sonraki direktif çok daha gerçekçidir: Faşistlerin cephesindeki çelişki ve anlaşmazlıklar körüklenmeli, herkes aynı küfeye konmamalı, SSCB'ye karşı aktif savaş harekâtı taraftarlarının ağır basmasına izin verilmemelidir. Bilindiği gibi, bu bakımdan amaca tam olarak ulaşılır. Tabii ki, bunda yalnız Moskova'dan gelen direktiflerin ve bunları uygulayan komünistlerin payı yoktur. Yazın başlangıcında görevler tekrar gerçek eylem olanaklarını aşar: Direniş hareketinden Hitler yanlısı rejimi yıkmak için taarruza geçmek, halk hükümeti için atağa kalkmak, Çiftçi Birliği, sosyal demokrat parti, radikaller ve diğerleriyle Vatan Cephesi çerçevesinde Almanya'ya karşı güçler olarak anlaşmaya gitmek. Sava-

şa aktif katılma çağrısı yapılmamalı, Bulgar topraklarında mücadele başarılı atağa ulaştırılmalıdır. Burada artık Vatan Cephesi'nin programının benimsenmesine götürecek görüşlere yer verilir. Program 17 Temmuz 1942'de redakte edilip "Hristo Botev" radyosunda yayınlanır. Program Dimitrov'un şahsi eseri olarak tanıtılır. Bu da o zamanki propaganda için alışılmış bir yöntemdir. Bu programda, Komintern'de çalışan birçok kişininkilerle birlikte, Dimitrov'un da birçok görüşlerine yer verilir. Program, Bulgar toplumunun Alman karşıtı ve Rus yanlısı kesimlerinin paylaştığı tutumu dile getirmektedir. Doğal olarak Hitlercileri karşı yığınsal bir hareketin parçaları olarak görülen Batı demokrasileriyle bağlı politikacıların görüşleri de, programdakilere yakın görüşlerdir. Harcanan bütün çabalara rağmen Vatan Cephesi, Moskova'ya yönelik (komünistlerden başka -sol çiftçiler, sol sosyal demokratlar, Zvenocular vb.) radikal solcuların çerçevesini sonuna kadar aşamaz.

Bulgaristan'da krizin aşılması, büyük ölçüde uluslararası arenadaki güçler dengesine bağlıdır. Üçüncü Rayh'ın yıkılması, Hitler yanlısı sağcı güçlerin yıkımına neden olacak, anti-faşist güçler arasındaki denge ise, en başta, bölgede kimin –sosyalist Doğunun mu, yoksa kapitalist Batının mı– üstün geleceğine bağlı olarak belirlenecektir. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra sabırsız aşırı goşistleri Blagoev, Bulgaristan gibi ülkelerde devrimin dörtte üç oranında dışa bağlı olduğu konusunda uyarmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında BİP devrimci savaşımın sonucunu, doğrudan SSCB'nin devrimci girişim olanaklarına bağlı bir sonuç olarak görmektedir.

Mussolini diktatörlüğünün yıkılmasından sonra (Temmuz 1943) Balkanlar'a İngiliz-Amerikan çıkartması yapılması ve Bulgar topraklarında askeri harekete geçilmesi tehlikesi apaçık ortadadır. Kızıl Ordu hâlâ çok uzaklardadır. Kral Boris'in ölümüyle devlette politik kriz baş gösterir. İşçi Partisi, ülkeyi savaş alanına çevirmeye hazır aşırı Hitler yanlılarına karşı, kraliyet çevrelerini de içine alan çok geniş bir koalisyona katılmaya hazır olduğunu açıklar. Bir yıl sonra Kızıl Ordu Tuna boyunda olacak, İngiliz-Amerikan müdahalesi olasılığı ise asgari düzeyde olacaktır; şimdi ise Almanya taraftarı çevreler, iktidarı Batı yanlısı legal muhalefete gönüllü teslim etmektedir. BİP için bu uygunsuz bir sonuç olur. Parti, savaş sonrası yıllarda Sovyet politikasına göre gelişecek vatan cephesi hükümetinden yana olduğunu açıklamıştır.

Kralın ölümü, Sovyet politikasının da dikkatini üzerine çeker. Dimitrov günlüğünde bu olaya daha büyük bir dikkatle yer vermiştir. 31 Ağustos günü Stalin'e gönderdiği mektupta Dimitrov, Bulgaristan'daki durumu ele alır ve özel bir görüşme için ricada bulunur. Stalin'in hiç vakti yoktur. Dimitrov'un elindeki bilgiler de oldukça yüzeysel kalır. Buna göre Muşanov ve Giçev, Vatan Cephesi'nde yer almaktadır. Oysa onlar komünistlerin bu girişimine karşı olumsuz tutumlarından milim gerilememiştir. 16 Eylül günü Dimitrov'un *Pravda* gazetesinde "Bulgaristan Nereye Gidiyor?" başlıklı yazısı çıkar ve burada Stalin'in değerlendirmelerine de yer verir. Yazı, dışarıda da resmi görüş olarak kabul edilir, çünkü Balkanlar Müttefiklerin dikkat merkezindedir. Foreyn Ofis'in talimatı üzerine BBC'nin Bulgarca öğle yayını

tamamen bu yazıya ayrılır. Yayında, yazıdaki değerlendirmelerin doğru olduğu ifade edilir, Bulgaristan'ın iç ve dış politikasında viraj yapılması çağrısı desteklenir. 1944 yılının Mart ayı başında Dimitrov, iktidarın tek başına alınmaması uyarısında bulunur ve böyle bir durumda BİP'in, Alman karşıtı diğer gruplardan yalıtlanacağını belirtir. Dimitrov, ordunun da katılımıyla, Vatan Cephesi'nin programı esasında, ulusal, demokratik, anti-faşist bir hükümet için bu gruplarla politik anlaşmaya gidilmesini savunur. Yugoslavya ile yakın ilişkilerden yana çıkar. Bulgaristan'ın Sovyetleştirileceği izlenimini yaratacak eylemlerden özellikle kaçınılması gerektiğini kaydeder. Oysa aynı zamanda Stalin, ülkesine dönmek üzere olan Toliati'ye, İtalyan komünistlerinin monarşinin hemen kaldırılmasını istememeleri, hatta Bodalio hükümetine girmeleri yolunda ısrarla tavsiyede bulunur.

Savaşın sonu yaklaştıkça, ulusal sorun gündemin dikkat merkezine yerleşmektedir. Dimitrov, Çekoslovakya ve Macaristan komünist partileri arasında Karpat Ukrayna'sı hakkındaki anlaşmazlıkla, Romanya ve Macaristan komünist partileri arasında Transilvanya konusundaki sorunlarla, Polonya'nın SSCB ve Almanya'dan talep iddialarıyla, Balkanlar'daki karmaşık ulusal sorunla meşgul olmak zorunda kalır. Tito'ya, Bulgar komünistleri Vlahov ile Poptomov'un Yugoslavya'nın anti-faşist hükümetine birer Makedon olarak alınmasının bir hata olduğunu söyler. Nisan 1944'te Dimitrov, Tito sözünü tutmadığı için, konuyla Stalin'i meşgul eder. Mektupta BİP'in Makedonya konusundaki tutumu ifade edilmektedir: Parti, Makedonya'nın zorla Bulgaristan'a dahil edilmesine karşı çıkmakta, Bulgar ordusunun Makedonya'yı işgal etmesine karşı olduğunu bildirmekte, Makedonya'nın geleceğinin, yalnız Makedon nüfusun çıkarlarının ve iradesinin dikkate alınması ve Sovyetler Birliği'nin destek vermesi şartıyla, Bulgaristan ile Yugoslavya arasında bir anlaşmayla mümkün olacağı belirtilmektedir. Tito'nun Kolarov'a güveni konusundaki kuşkularıyla ilgili olarak Dimitrov, BİP ile bizzat sürekli temas halinde olduğunu, tavsiye ve talimatları kendisinin verdiğini beyan eder. Alman işgalcilere karşı mücadele yürütülürken, toprak konularında tartışılmamasını söyleyen Tito'nun bu görüşünü kabul eder. Ona göre, savaştan sonra Makedonya'nın halinin ne olacağının henüz bilinemediği kesindir: Gönlün en çok istediği, hak eşitliği temelinde güney Slavlarının (Bulgar, Sırp, Hırvat, Karadağlı, Makedon) federasyonlaşmasıdır. Makedonya bu federasyonda özgürlüğe ve devletine kavuşmalıdır, ama şimdilik bu sloganın yükseltilmesi amaca uygun görülmemektedir.

Tamamen Tito'nun tarafına geçen Vlahov'a Dimitrov, kendi görüşlerini ve tutumunu ortaya koyan sorular yöneltir: Makedon ulusundan mı, yoksa Bulgar, Yunan ve Sırplardan oluşan Makedon nüfusundan mı bahsediyoruz? Makedon ulusu var mıdır ve eğer varsa nerede ve nasıl vardır? Makedonya ayrı bir devlet olarak varolabilir mi ya da teşkil ettiği etnik yığışım güney Slavlarının federasyonunda özgülüğüne ve devlet biçimine kavuşabilir mi? Dimitrov BİP'in bu konudaki tutumunu Cilas ve Vlahoviç'e de bildirir. Stalin'i ise, Makedon ulusunun olup olmadığı hiç ilgilendirmez. Bulgarların gerekçeleri karşısında Stalin, şöyle bir imada bulunur:

Devrimden sonra Beyaz Rusya ulusu diye bir şey yoktu, ama biz onu yarattık ve şimdi bunu kimse inkâr etmiyor. Stalin için önemli olan, şu ya da bu devletin Hitlerciliğe karşı savaşa ne ölçüde katkıda bulunduğu ve SSCB'nin Balkanlar'daki savaş sonrası politikasını ne ölçüde destekleyeceğidir. Bu bakımdan, Yugoslavya'nın oynayacağı başlıca rol konusunda Stalin'in hiçbir kuşkusu yoktur. Tito'nun şu pragmatik sorusuna verilen cevap da gayet pragmatiktir: Müttefik devletlerin davası uğrunda çarpışan devlete mi, yoksa Hitler'in müttefiki bir devlete mi öncelik verilecek? Tito'ya Moskova'nın şu görüşü iletilir: Vlahov sorununu (Yugoslav VEÇE'sine üyeliği) gerekli gördükleri gibi çözüme bağlasınlar; Bulgaristan bize çok kötülük yaptı, ama savaştan çıkarsa, müttefikimiz olması bizi ilgilendirir. Makedon sorununun çözümünde bizim tutumumuz olumlu olacaktır. Kremlin'in desteğini aldıktan sonra Tito da alçakgönüllülük gösterebilir: İçten bir saygı duyduğu Dimitrov'a –bu saygı nedeniyle ulusal çıkarlardan ödün verme niyetinde olmadan– sıkı bir işbirliğinden, karmaşık görüş ayrılıklarının giderilmesindeki zorlukların aşılmasından yana olduğunu yazar.

Eninde sonunda Dimitrov Stalin'in pragmatizmine uymak ve ulusal politikanın ilkesel konularında geri adım atmak zorundadır. Yenik düşen bir ülkenin temsilcisi galipler karşısında başka ne yapabilir ki? Kaldı ki, gelenekler de, ulusal sorunun sosyal soruna tabi olması, yani devrime, yani ulusal sorunun adil çözüme kavuşabileceği sosyalizme tabi olması yolundadır. Başlı başına böyle bir yaklaşım, makul görülebilir. Ama pratik göstermektedir ki, böyle bir yaklaşım ulusal politikanın birinin diğeri zararına yararlandığı yönde çalışıyor. Sorunun sosyalizmdeki nihai çözümü, sosyalizm uğrundaki savaşımın bir sonucu olduğu anlamına gelmektedir, bu da onun müstakil anlamını ve önemini küçültür, hatta reddeder. Bulgar dış politikasının Sovyet dış politikasına tabi kılınması, Bulgar sorunlarının, Moskova'nın ölçülerine ve gereklerine göre ele alınmasını ve çözülmesini getirir. Dimitrov esaslı gerekçelere dayandırılmış bir ulusal sorunu savunmayı çok dener. Ama bir kere geri adım atmış olduktan sonra, Sovyet görüşlerini ödünsüz savunmaya ve uygulamaya başlar. Makedonyalı Bulgar Dimitrov hem Stalin'in ve hem de Tito'nun karşısında kendi konumunu defalarca dile getirmiştir, ama daha sonra genel açıdan, yani parti çıkarları açısından zorunlu saydığını uygulamaya koyulur. Daha sonraları, Pirin Makedonya'sının Makedonlaştırılması yönündeki baskılar karşısında, yine aynı gerekçelere dayanarak tutum alınacaktır. Tito ile Stalin'in arası açılmış olmasaydı, Pirin Makedonya'sı da elden gidecekti. Tito ile Stalin'in aralarının bozulması, özellikle Stalin'in ölümünden sonra, yeni kurbanlar verilmeden, ulusal ihanet rotasının temelden revizyona tutulmasını sağlar. BİP(k)'in iyi ki devletin yeniden sakatlanmasına yol açmayan günahını kabul etmekle birlikte, aslında ulusal ülkünün İkinci Dünya Savaşı sonrasında değil, daha savaştan önce mahvedildiğini, ulusal felaketin ise Kral Ferdinand ve 1912-1918 döneminde iktidarda bulunan hükümetlerin uyguladığı politikanın bir sonucu olduğunu gizlemekten, suskunlukla geçiştirmemek gerekir.

26 Temmuz günü Dimitrov, BİP(k) hakkındaki eleştiri notlarından ötürü Tito'ya

teşekkür eder, bunları temelde doğru olarak kabul eder (notlar artık Kremlin'in onayını almıştır). Notlar partizan hareketinin güçlendirilmesi ve silahlı ayaklanmaya dönüşmesi gibi serüvenci eylemleri öngören bildiğimiz o eski tavsiyeleri içermektedir: Bu önerilerin uygulanması, partizan birliklerinin kırılmasına ve batı sınırından Batuliya köyüne kadarki bölgede diğer yeni kurbanlar verilmesine yol açar. Dimitrov Tito'ya artık Makedon konusunda talimatlarını verdiğini bildirir ve bunları şöyle sıralar: BİP(k) Makedonya'nın Alman-Bulgar işgaline kesin bir şekilde karşı çıkmalı, yeni federal Yugoslavya'yı öngören Makedon politikası desteklenmeli, toprak konusunda bütün tartışmalardan kaçınılmalı, bu soruna çözümler Sovyetler Birliği'nin yardımıyla ve Bulgaristan'la Yugoslavya arasındaki kardeşçe işbirliği ve sıkı dostluk çerçevesinde bulunmalıdır. Ortak düşmana karşı savaşta Yugoslav halklarının çok büyük kurbanlardan sonra, Yugoslav Makedonya'sının çekip alınması, söz konusu bile olamaz, der Dimitrov. BİP yönetimini "bir hayli zayıf" olarak niteledikten sonra, halk kurtuluş savaşında büyük deneyimiyle yardımcı olmak üzere, uygun bir Yugoslav temsilcinin MK'ya gönderilmesi için Tito'ya haysiyet kırıcı bir ricada bulunur.

Sovyet baskısı altında geriye doğru adım atıldığı şüphesizdir; ama, bu tutumu gelenek dayatmıştır. Galipler düşmanları yararına, Müttefikleri aleyhine olacak bir şey yapmaz. Dimitrov hiçbir tarihsel ve etnik gerekçenin büyük politikada yeri olmadığını, sosyalist devletler arasında bile, ulusal çelişkilerin adil çözümünün olanaksız olduğunu anlayarak hareket eder. Stalin'in önünde baş eğer ve onun politikasına ayak uydurur. Ama bu, Yugoslav politikasının ve biliminin iddialarını temellendirdiği tarihsel ve etnik gerekçelerin tanınıp kabul edildiği anlamına gelmez. Ümit olarak ortada yalnız, Bulgar katılımlı sanal bir güney Slavlar federasyonu kalır ki, bu federasyon sınırları içinde Makedon sorunu savaş öncesinde kral rejiminin ortaya koyduğu ve savaştan sonra Tito rejiminin genişlettiği Büyük Sırbistan yandaşlarının ve Bulgar düşmanlarının tercihine göre çözülmekten kurtulur. 1944 yazında gündeme gelen büyük sorun, Bulgaristan'ın kaderiyle ilgilidir. Hitler yanlısı politika tam iflasın eşiğindedir. Asıl sorun, çözümün Batı yanlısı eğilimlere göre mi, yoksa Sovyet yanlısı eğilimlere göre mi bulunacağında yatmaktadır.

Haziran ayı başında Dimitrov'a Bulgaristan'da Bagryanov hükümetiyle ümitler doğduğu bildirilir. Konuyu önce Molotov'a ardından da Stalin'e iletir ve şu görüşünü duyurur: Bagryanov hükümeti Alman yanlısıdır; vakit kazanmak ve partizan hareketini felce uğratmak için, o zamana kadarki politikayı yalnız daha esnek bir yöntemle sürdürecektir; ülkedeki kriz, yalnız Almanya'dan tamamen kopma yoluyla ve SSCB ve Müttefikleriyle işbirliği çerçevesinde çözülecektir. Bu görüş onaylanır ve Yugoslavya halk kurtuluş ordusuyla eylem birliği içinde partizan hareketinin hızla yükseltilmesini öngören özel bir talimatnamenin bel kemiğini oluşturur. Kızıl Ordu'nun SSCB'nin devlet sınırlarını aşarak, 23 Ağustos 1944 tarihinde Romanya'nın teslim olmasına yol açan Yaş-Kişinev hattında ağır darbeler indirdiği yaz aylarında Dimitrov BİP'e bu ruhta talimatlar verir. Bagryanov hükümeti yönetimi Batı yanlı-

sı legal muhalefete teslim eder, ama bu muhalefet yeni gereklere yanıt verecek durumda değildir. İç rejimin, Müttefikler arasındaki mutabakatlara ve Sovyet hükümetinin bölgede kazandığı konumlara uygun olması gerekir. Kaldı ki, silahlı partizan gücüne de sahip olan BİP'in egemenliğindeki Vatan Cephesi etrafındaki geniş iç kamuoyu hareketi bunlara uygun durumdadır. 5 Eylül'de SSCB Bulgaristan'a savaş ilan eder. Legal muhalefet hükümeti çıkmaz içindedir. Kızıl Ordu sınırı aşar. 9 Eylül günü Vatan Cephesi, doğrudan Sovyet etkisine dayanarak, iktidarı ele geçirir.

Georgi Dimitrov yeni yönetimle her gün temas halindedir. Sovyetlerin istemlerini Sofya'ya aktarmakta ve hem Sovyet politikasını, hem de uluslararası ilişkileri çok iyi bilen biri olarak, kendi görüş ve tavsiyelerini paylaşmaktadır. Dimitrov açısından, içinde taşıyarak yetiştiği ve yıllarca hizmet ettiği ülküleri gerçekleştirme olanağı doğar. Hâlâ devam eden savaşın somut koşullarında, hatta savaş sonrası yıllarda, Vatan Cephesi rejimine karşı bir alternatif yoktur. Ülkülerin pratikte yaşanan çarpıtılma örneklerine Dimitrov gözlerini kapatmaz, ama bunları ne ortadan kaldırabilecek, ne de bu konuda tutum alabilecek durumda değildir. Ona bunları kaçınılmaz sayarak haklı göstermekten başka yapacak bir şey kalmamıştır. (Sosyalizmin başarılarına paralel olarak sınıf savaşının da sertleşmesi, Stalin'e göre, doğal kaçınılmazlıktır.) Ya da, kendi iradesi dışında gelişen koşullara ayak uydurmaktan, objektif olanaklar çerçevesinde, ülküsü ruhundaki ilerlemelere yardımcı olmayı uygun görür. Bulgaristan'ın başka bir yol tutmasının olanaksızlığını da iyi anlamıştır. Kaldı ki, çok iyi bildiği Sovyet uygulamalarının, yalnız çarpıtmalarla değil, aynı zamanda inkâr edilmez kazanımlarla dolu olduğunu da göz ardı etmez.

Bulgaristan, uygun bir çıkış yolunu bulmaktan başka çare bırakmayan dış müdahalenin karşısında acizlik içine ilk kez düşmemiştir. İç politikadaki acımasızlık ahlakı yayılır. Bu özellikle, amacın iktidarı ele geçirmekten çok, düşmanı imha etmek olduğu Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımdan sonra böyledir. Zamanında Stambolov da böyle hareket etmiş, ama daha sonra kendi kurduğu sistemin kurbanı olmuştur. Stamboliyski'nin kaderi de aynıdır. Acımasızlığın, kanlı kıyıcılığın zirvesi İkinci Dünya Savaşı sırasında görülür. Bu nedenle, hemen bunun ardından gelen dönemde şiddetin politik savaşa özgü olduğu görüşü yaygınlaşır. Vatan Cephesi içinde adil işbirliği yapılması direktifleri, ilan edenler tarafından çiğnenir. Mitinglerde ve gösterilerde haykırılan "Faşizme Ölüm" sloganı, yakın geçmişin reddi olduğu kadar, bugünü kabul etmek istemeyen herkese karşı bir talimat durumuna gelir.

6.

Dimitrov RKP(b) MK'daki faaliyetlerini sürdürür, ama bu faaliyetler giderek sadece Bulgaristan'daki politikanın sınırları içinde kalır. Ülkesine dönme hasretiyle yanıp tutuşur, ama Stalin henüz erken olduğu görüşündedir: Batı bunu Bulgaristan'ın komünistleştirilmesine işaret olarak yorumlayabilecektir, oysa onları tahrik için vakit erkendir; velev ki, her ülkede rejimin kurtarıcı tarafından saptanması gerektiği görüşüne bağlılığı devam etmektedir. Dimitrov bir bakıma Bulgaristan'ın

Moskova temsilcisi durumuna gelir, ama aynı zamanda Sovyet politikasının istemlerini üzerine alıp Bulgaristan'da uygulanmasını sağlayan biri durumunda bulunur. Ülkedeki saygınlığı son derece büyüktür. Bunun kanıtını ve kabulünü, akademisyen Dimitır Mihalçev, akademisyen Petko Staynov, Ekzarh Stefan ve diğer büyük Bulgar şahsiyetlerinin mektuplarındaki şükran ve övgü dolu sözlerde görmek mümkündür.

Diğer parti ve ülkelerle ilgili notlara günlükte giderek daha ender rastlanmaktadır. Bu da, Dimitrov'un gün geçtikçe bu konularla daha az meşgul olduğunu, meşgul olsa bile, bunların pek önemli olmadıklarını gösterir. 1944 Kasım'ında Stalin'den FKP'nin Fransa'daki yeniden ayağı kalkma çabalarına katkısı konusunda talimat alır; bu bakımdan partinin, eğer yalıtlanırsa ve hükümete karşı iyi niyetli ve dürüstçe davranmazsa, sorunun üstesinden gelemeyeceği kendisine iletilir.

6 Kasım günü Stalin Dimitrov'la telefonda görüşerek, Bulgaristan'ın Trakya'daki ve Makedonya'daki askeri birliklerini geri çekmesini emreder; İngilizlerin silahsızlandırılmasını istediği Bulgar ordusunun korunması önemlidir: İngiltere'yle sürekli olarak barış antlaşmasını kimin imzalayacağı ve Müttefik Devletler Denetim Komisyonu'nun başına kimin getirileceği –Moskova Tolbuhin'in başkan olmasında ısrar etmektedir– konusunda tartışıldığını söyler. Barış antlaşması imzalanıncaya ya da en azından savaş sona erinceye kadar Kızıl Ordu Bulgaristan'da kalacaktır. 10 Ekim günü Dimitrov telefonda general Biryuzov'a barış için İngiltere'nin koştuğu şartlardan biri olarak Bulgar ordu birliklerinin her an geri çekileceğini bildirir. (Stalin ile Çörçil arasında varılan bir mutabakat uyarınca Kızıl Ordu Bulgaristan'a girdiğinde, savaş öncesinin Bulgar-Yunan hududunu aşmaz. Diğer tarafta hâlâ Bulgar ordu birlikleri ve idaresi bulunmaktadır; bunların yerine Yunan partizanları değil, kralın hükümeti geçecektir.) Moskova'ya bir Bulgar heyeti gönderilir. Dışişleri Bakanı P. Staynov görüşmelerin Rusya'da yapılmasından duyulan memnuniyeti dile getirir, Rusya'ya güvendiklerini söyler. Dimitrov heyetin diğer üyeleriyle de görüşür. Yugoslav ordusuyla birlikte hareket den Bulgar askeri birliklerine karşı Tito'nun dürüst davranmadığı yolundaki şikâyetleri Molotov'a aktarır. BİP(k) MK ise her çeşit çatışmanın önlenmesi için önlem alınması uyarısında bulunur.

Molotov ve Vişinski ile Bulgar barış anlaşmasını görüşürler: Sovyet hükümetinin İngilizlerden Bulgaristan'ın durumunu hafifletecek önemli her şeyi koparmayı başardığı anlaşılmaktadır. 25 Ekim'de Bulgar heyetine barış anlaşmasının şartları sunulur. Heyet, kendisine karşı gösterilen davranıştan memnun kalır.

Barış anlaşmasının imzalanmasından sonra da Bulgar-Yugoslav ilişkileri tartışma konusu olmaya devam eder. Dimitrov, müdahale etmesi için Tito'ya başvurur: Bulgar Makedonya'sını dahil etme konusunu pratikte ortaya koymamaları, aksi halde bunun sürtüşmelere yol açabileceği konularında Makedonlara izahta bulunmasını ister: BİP(k) ile önceden mutabakata varmadan orada hiçbir şey yapılmaması gerektiğini belirtir. 23 Ekim günü Kardel, Molotov ve Stalin ile yapılan bir görüşme konusunda Dimitrov'a bilgi verir: Güney Slavların ortak federasyonunu kurma pers-

pektifiyle, Bulgaristan ile Yugoslavya arasında antlaşmanın hazırlanması ve imzalanması konusunda (Dimitrov olmadan!) mutabakata varıldığını bildirir. (Güney Slavlar: Bulgarlar, Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar ve Karadağlılar.) 21 Aralık günü Yugoslavya'yla sözleşmenin şartları görüşülür (Sözleşme Almanya üzerinde tam zafer kazanılıncaya kadar gerçekleşecektir): Tarafların birbirine karşı başka antlaşmaya gitmemesini de öngören savunma birliği; ortak güvenlik konularında karşılıklı danışmalar; gümrük anlaşması ve ticaret ile demiryolu ulaşımı konularında anlaşma: pasaport sisteminin kaldırılması; her alanda karşılıklı yardımlaşma; çok yönlü işbirliği ve kardeşçe dostluk; Makedonya'nın anti-faşist Veçe tarafından Yugoslavya federasyonunda eşit haklı taraf olarak tanınması kararı desteklenir. Makedon halkının kaderini tayin hakkı için, Pirin Makedonya'sı –eğer nüfusu istiyorsa– Yugoslavya'ya dahil edilecekse Bulgaristan bunu kabul edecektir; Bulgar-Yugoslav federasyonu kurulurken Yugoslavya Bulgaristan'a, Nöy anlaşmasınca alınan toprakları (söz konusu olan Batı eyaletleridir) iade edecektir. Bütün bu konularda savaşın sonuna kadar anlaşmaya varılması gerekmektedir.

BİP(k) ve YKP heyetleri tarafından Belgrad'da hazırlanan anlaşma tasarılarını Dimitrov Stalin'e ve Molotov'a gönderir. Tasarıları yakın bir gelecekte devlet düzeyinde gerçekleştirmeye hazır olduklarını iki MK de duyurmuştur. Vatan Cephesi içindeki Müttefiklerin bunları kabul ettiği bildirilir. Dimitrov şahsen, ortak federe devlet perspektifi açısından yakın müttefik ilişkileri kurulması için zamanı uygun görür. Yugoslavya anlaşmanın daha 1 Ocak'ta imzalanmasını ister. Ama Molotov ciddi bir hazırlık yapılmasında ısrar eder. Yeni yıl –Sofya'nın beklediği gibi– anlaşma imzalanmadan geçer. İşi öğrenen (ve karşısında güçlü bir Slav devleti olmasından korkan) Yunanistan'ın ısrarıyla İngiltere, Bulgaristan'ın barış sözleşmesini imzalamadan önce uluslararası anlaşmalar akdetmeye hakkı olmadığı uyarısında bulunur. (Günlükteki o zamana ait notlarda, İngilizlerin, Dimitrov'un Sofya ile yazışma şifresini çözdükleri kaydedilmiştir.) 10 Ocak günü Stalin telefon eder: Yugoslav heyetinin, Sırplarla ve Hırvatlarla aynı haklar esasında Bulgaristan'ın Yugoslavya'ya katılımı önerdiğini, ancak Bulgarların bunu kabul etmeyip Bulgar-Yugoslav devleti istediklerini kendisine bildirdiğini söyler. Stalin, cevap olarak Avusturya-Macaristan örneğindeki gibi eşit haklılık temelinde ikili bir Bulgar-Yugoslav devleti taraftarı olduğunu, aksi halde Bulgaristan'ın Yugoslavya tarafından yutulacağını da bildirdiğini belirtir. Üstelik Yugoslavya'nın Bulgaristan'la anlaşma imzalayacak bir hükümeti yoktur. İyisi, yardımlaşma sözleşmesiyle başlansın. Yugoslavya Yunan Makedonyası ile Arnavutluk ve Macaristan ile Avusturya'nın kimi toprakları üzerinde hak iddiasında bulunuyormuş. Bu bir saçmalık, diyor Stalin. Yugoslavların tutumu hiç de hoşuna gitmiyor. (Yugoslavya fazla güçlü olursa, onu manipüle etmek zorlaşacaktır!) Stalin, Yunanistan Komünist Partisi'nden de memnun değildir. Dediklerine kulak vermemiş, Papandreu hükümetinden ayrılmamalıymış, şu an yapılması için güçlerin yetersiz olduğu işlere tutunmuş, anlaşılan, Kızıl Ordu'nun Ege'ye inmesini ümit ediyormuş, ancak "biz bunu yapamaz"mışız. (Stalin Balkanlar'da etki alanlarının

paylaşılması için Çörçil ile vardığı mutabakata titizlikle uyar. Tıpkı Batı burjuva muhalefetinin desteği olmadan Bulgaristan'da kaybedeceği gibi, Yunanistan'da da partizanlar Sovyet desteği olmadan, iktidar savaşını kazanamayacaktır.)

Dimitrov hemen MK'ya telgraf çekerek, Yugoslavya ile yeni anlaşma tasarısına karşı tutumu bildirir. Bulgar bakanlar artık kabul etmişler mi yoksa? diye şaşıyor Dimitrov. Onun kanısına göre, güney Slavların federasyon ilan etmesi ve ortak federasyon yönetimi olarak Güney Slav Birliği Geçici Kurulu kurulması, hiçbir bakımdan amaca uygun düşmeyecek ve çok zararlı sonuçlar yaratacaktır. Bizim tasarımız gerçekçi değildir, imzalanması için çok erkendir!

21 Ocak günü Stalin ve Molotov ile Dimitrov, anlaşmayla ilgili olarak Bulgaristan ve Yugoslavya temsilcilerinin acilen Moskova'ya çağrılması konusunda anlaşır. Stalin'e göre, olasılıklar dikkate alınarak federasyon görüşünün desteklenmesi gerekir, ama her iki tarafın da önemli girişimleri konusunda Moskova ile önceden görüş birliği sağlamalarında ya da en azından haberdar etmelerinde ısrar eder. Hükümet heyeti olarak Başbakan Kimon Georgiev ve İçişleri Bakanı Anton Yugov ve onlarla birlikte parti heyeti olarak Trayço Kostov, Tsola Dragoyçeva, Rayko Damyanov ve Titko Çernokolev Moskova'ya gelir. Hükümet heyeti üyeleri Yugoslav heyet üyelerinden Herbang ve Piade ile görüşmeler yapar. Vişinski'ye göre, Bulgaristan'ın Yugoslavya'ya dahil edilmesini öngören Yugoslavların federasyon hevesleri önlenmelidir. Vişinski hak eşitliğine dayalı federasyonu savunur. Bu konu Molotov ile de görüşülür. 28 Ocak günü Stalin'in makamında ve onun da katılımıyla iki ülkenin delegasyonları, iki büyükelçi Simiç ve Mihalçev, Dimitrov, Kostov, Molotov, Beriya ve Malenkov bir araya gelir. Bu görüşme hakkında, Yugoslav tarafından katılanların anılarında çok şeyler yazılmıştır. Artık elimizde Dimitrov'un görüşmeden hemen sonra, dolayısıyla son derece otantik ruhta kaleme alınan günlük notları da vardır. Görüşmede hava samimidir. Birlik anlaşması konusunda görüş ayrılığı yoktur. İki hükümet arasında, (yayımlanmamak şartıyla) niteliği peşinen tespit edilmeyen bir federasyon kurmak için Bulgaristan'ın ve Yugoslavya'nın önlem almaları yükümlülüğünü getiren mektuplar teati edilecektir. Stalin, Bulgar-Yugoslav birliğini Avrupa'nın tarihinde dönüşüm noktası olarak niteler. Stalin'e göre bu birlikle bütün Slav halklarının birliğine geçiş başlayacaktır; yeni Slav taraftarlığı kral zamanındakinden farklıdır, çünkü Slavların hak eşitliği temelinde, ortak savunma için, müdahalesiz birleşmelerini öngörmektedir. Stalin kapitalist ülkeler arasında iki fraksiyon üzerine dikkatleri çeker: Faşist ve demokratik. Şimdi, der Stalin, demokratik olanla müttefikiz, ama gelecekte ona karşı sosyalizm için savaşacağız. Sosyalizme götüren en iyi model Sovyet modelidir, ama o tek model değildir. Başkaları da vardır; demokratik cumhuriyet, hatta, belirli koşullarda anayasal monarşi gibi. (Stalin her zamanki gibi pragmatiktir; barış koşullarındaki kalkınması için SSCB'nin ne kadar büyük zorluklarla karşılaşacağını ve savaştaki Müttefikleriyle işbirliğinin o zaman ne kadar yararlı olacağını anlamaktadır.)

Büyük Üçlü'nün (Stalin, Ruzvelt, Çörçil-Şubat 1945) Kırım Konferansı'yla il-

gili olarak Molotov, Bulgaristan ile Yugoslavya birliği önünde beliren engellerden söz eder. Anlaşılan, ABD ve İngiltere birliğe karşı çıkmakta, yeniden, "denetim altında" olduğu için Bulgaristan'ın böyle bir birlik anlaşmasına hakkı olmadığı konusunda yine ısrar etmektedir. 22 Şubat günü Dimitrov, yaklaşan Sekizinci Plenum ile ilgili olarak BİP (k) MK'ne şunu emreder: Yeni federal Yugoslavya sınırları içinde Makedonlara ulusal hak eşitliği sağlanmasını selamlayınız; BİP(k)'nın Makedonların ayrı bir halk olarak kabul edilmesinden ve ulusal kaderini kendisinin belirlemesinden yana olduğunu ilan etmekten korkmayalım - dış müdahale karşısında gerileme devam ediyor.

Mart ayında Stalin Dimitrov'u İngilizlerin Bulgaristan'ın parçalanmasını istedikleri yolunda uyarır ve Bulgar ordusunun iyi çarpışmadığı yolunda birtakım sözler söyler. Nisan ayında ise Dimitrov, Tito'nun Moskova ziyareti sırasında, savaştan sonra güçlükler daha çok olacağı için, daha savaş sona ermeden iki ülke arasında politik sözleşme için uygun bir model aranması konusunda görüş birliğine vardıklarını rapor eder. Ama aynı zamanda, kimi Yugoslavlar arasında Bulgaristan'a ve Bulgar komünistlerine karşı kibirli bir tutumda ifadesini bulan "sağlıksız hava"dan da şikâyet eder. Tito ile görüşmesinden sonra günlüğüne şunu kaydeder: Burnu havadalık, çokbilmişlik. Her ikisi de, Stalin, Molotov, Beriya, Malenkov ve Bulganin'in yanındadır. En yakın zamanda diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması, ardından işbirliği ve dayanışma anlaşması ve sonunda iki devlet arasında ortak federasyon kurulması fikrinde anlaşırlar. Stalin Bulgar komünistlerini eleştirmektedir; ülkelerinde yeterince güçlenmemiş olduklarını, birleşme konusunda acele edilmemesi gerektiğini söyler. Böylece,Yugoslav tezine daha fazla yakınlık duyduğunu açıkça sergiler.

1944 yılı sonunda Vatan Cephesi'nde ilk bunalım patlak verir. Dr. G. M. Dimitrov'un faaliyetleri endişe yaratır. Bu faaliyetler BÇHB'yi korkutucu bir politik güç haline getirir. Bakanlar Kurulu'nun 4 no'lu kararnamesi, subayları komünistlere karşı kullanma denemesi olarak görülmektedir. Dimitrov hükümet bunalımının önlenmesinde ısrar eder ve partilerin anlaşmalarını, İçişleri Bakanlığının verilmemesini, ama müessese ve işletmelerdeki Vatan Cephesi komitelerinin kaldırılmasının kabul edilmesini ister. Kimeon Geogiev ve Damyan Veçev'in (savaş bakanı), Vatan Cephesi'ne (VC) karşı "provokasyoncu" tutumlarına son vermezlerse, iç savaş kundakçıları olarak içyüzlerini açığa çıkarmakla tehdit edilmeleri gerektiğini söyler. Günlükte 4 no'lu kararname etrafındaki gelişmeler hakkında hiçbir not bulunmamakta. Yalnızca 11 Aralık günü, hükümet bunalımının atlatıldığı yönünde bir kayıt söz konusu. Bu konuları görüşmek için Dimitrov, Stalin ile görüşmek istemekte, Stalin ise vakit yetersizliğinden yakınmakta, ama komünistlerin seslerini fazla yükselttikleri, bu yüzden Zvenocuların hükümetten ayrılmak istedikleri uyarısında bulunmaktadır. Bu durumda Kolarov Bulgaristan'a dönerse (niyet buymuş) Zvenocuların tamamen çıldıracaklarını, bu nedenle, Kolarov'un dönmekte acele etmemesi gerektiğini söyler.

Dimitrov, Politbüro'nun son olayla ilgili değerlendirmesini paylaşır: Müttefiklere, özellikle de Zvenoculara karşı elden geldiğince esnek, ama genelde ciddi davranılması, fazla saldırgan bir ton kullanılmaması çağrısında bulunur; Komünistlerin yönetici rolünün dışa dönük olarak fazla vurgulanmamasını, hükümet bunalımına yol verilmemesini tavsiye eder, ordu ve devlet müesseseleri içinde güç kazanılmasını, ama bunun akıllıca ve uygun bir şekilde yapılmasını ister ve ekler: "Unutmayalım ki, düşmanlarımız geri adım atıyorsa, bunda en büyük etki payını Kızıl Ordu'nun bizdeki varlığına borçluyuz." Böylece, kendi gücünün abartılması, buna karşılık iç ve dış düşmanların küçümsenmesi eğilimini anımsatmış olur.

Zvenocularla olan krizin giderilmesinden sonra, bu kez daha şiddetli bir bunalım BÇHB ile baş gösterir. Stalin komünistleri sekterlikle suçlamaktadır; Stalin'e göre Nikola Petkov ve adamlarının kabineden çıkarılması yersiz bir tutum olmuştur. Bunlar 1945 Temmuz'unun başlarında olmuştur. Dimitrov ("Büyük Üçlü"nün değişmiş halde, yani Stalin, yeni İngiliz Başbakanı Atli ve yeni Amerikan Cumhurbaşkanı Truman'ın katıldığı Potsdam Konferansı'ndan sonra, "Petkov grubu"nun seçimlere bağımsız olarak katılmasına müsamaha gösterilmesi talimatını verir. Stalin, müttefik devletlerin özgür seçim, muhalefet vb. gibi kimi isteklerini kabul etmek zorunda kalır. Ama aynı zamanda Sovyet yanlısı rejimleri güçlendirmek için önlem alır. Sık sık heyetler maratonu başlar; Sovyet delegasyonları Sofya'ya, Bulgar heyetleri Moskova'ya art arda gider gelir. Sovyet deneyiminin uygulanmasına geçilir. Orduda ve KGB'de görev almış olanlar başta olmak üzere, Bulgar göçmenler ülkelerine döner. Batı buna tepki gösterir, ama Londra da Bulgaristan'da ve Yunanistan'da çıkarların karşılıklı tanınması konusundaki mutabakata bağlı kalır.

Savaşın sona ermesi ve Potsdam'da alınan kararlar, büyükler arasındaki sözleşmeleri formel olarak çiğnemeseler de, SSCB'nin Bulgaristan'daki konumlarını güçlendirme sonucunu getirmektedir. Artık Kolarov'un Sovyet vatandaşlığından serbest bırakılmasının önünde bir engel yoktur ve Kolarov Eylül ayında ülkesine döner. Stalin artık, Dimitrov'un SSCB yüksek şurasındaki milletvekilliğinden istifa edip Bulgaristan'daki parlamento seçimlerine katılmasına itiraz etmemektedir. ABD, 26 Ağustos'ta yapılması öngörülen seçimler gerçekleştirilirse, Sofya rejimiyle diplomatik ilişkilerini yenilemeyeceğini bildirir; henüz oluşan muhalefet buna hazır durumda değildir. Buna karşılık olarak SSCB, önce varılan görüş birliğine bakmaksızın, seçimleri beklemeden Bulgaristan'la yeniden diplomatik ilişkiler kurar. Dimitrov, Dışişleri Bakanı Staynov'un, İngiltere ile Birleşik Amerika'nın seçimlerin ertelenmesi isteğinin kabul edilebileceği yolundaki açıklamasına çok kızar; günlüğüne "Bu bir çılgınlık, bir skandal, teslimiyetçi bir tutumdur" diye yazar. Ama, yapılacak bir şey yoktur; seçimler Kasım ayına ertelenir ve Müttefiklerin ısrarlarına karşın, yapılır..

4 Kasım günü, 22 yıllık bir ayrılıktan sonra Dimitrov, ülkeyi terk ederken yaptığı gibi, gizlice Bulgaristan'a döner ve General N. Jekov'ın Knyajevo'daki villasına yerleşir. Ancak, iki gün sonra aniden kamuoyu önüne çıkar ve inanılmayacak

ölçüde artmış olan taraftarlarınca coşkuyla karşılanır. Ekim Devrimi'nin yıldönümü dolayısıyla Halk Tiyatrosu'nda düzenlenen törende ilk halka açık konuşmasını yapar ve hemen ardından Bulgaristan'ın politik hayatına dalar. Savaş sırasında kazandığı saygınlık ve yeni iktidardaki egemen durumu sayesinde parti büyük bir güç haline gelmiştir. Müttefikleri –çiftçiler, sosyal demokratlar, Zveno'cular, radikaller– inanarak ya da kaçınılmaz duruma uyarak, demokrasi uğruna dönüşümlerin yolunu tutmuştur; ama demokrasi bu muhalefetin sınırlarını aşmıştır. Oluşma sürecindeki muhalefet, demokratik inançlarına ihanet etmeyen ve komünist egemenliğinin kaçınılmaz olmadığı yolunda Batılı diplomatların ileri sürdüğü vaatlere inanan düne kadarki müttefik partilerin yanı sıra, şimdi artık komünizme yönelişin önüne geçilmesi için çabalayan ve düne kadar kral diktatörlüğünden ve Hitler taraftarlığından yana kesin tutum alan çevreleri birleştirir. Dış durum da son derece karmaşıktır. Bulgaristan inanılmaz bir şekilde yalıtlanmış durumdadır. Ülke SSCB ve Yugoslavya'ya dayanır, ama bu devletlerin her ikisi de Bulgaristan'ın bu ağır durumunu, kendi planlarını uygulamak için elverişli bulmaktadır. SSCB, düne kadar müttefiki olan ülkelerle kapışmanın kaçınılmazlığını görerek, Avrupa'daki etkisinin artırılmasına yardımcı olacak bir rejimin Bulgaristan'da iş başına gelmesi için çalışmaktadır. Yugoslavya'da eski hegemonyacı hevesler sönmediği için, yenik düşen Bulgaristan'ın durumu, yeni federe devlet tarafından yutulması olanaklarını yaratır. Yunanistan'da ve Türkiye'de Batı yanlısı rejimler iş başına gelmiştir ve bunlar kuzey komşusundan hak iddiasında bulunmaktadırlar. Yunanistan ise, toprak iddiasından bile çekinmemektedir. Romanya'nın durumu Bulgaristan'ınkinden pek farklı değildir; hak iddiasında bulunacak durumda değildir ve müttefik olarak kendini hiç de emniyette saymamaktadır. Batı, rakip haline gelmekte olan bir müttefikinin desteğinin almış Bulgaristan'daki rejime karşı güvensizlikle doludur. Batılı çevreler, Bulgaristan'ı artık gözden çıkardıkları için, bu ülkedeki muhalefeti en başta bencil bir açıdan Sovyet hükümetine, diğer tartışmalı alanlarda ödün vermesi için şantaj amacıyla desteklemektedir.

9 Kasım günü Dimitrov ABD Başkanı Truman'ın özel temsilcisi Mark Etric'i kabul eder. Etric kendisine Birleşik Amerika'nın resmi tutumunu bildirir: Şimdiki hükümetin temsil hakkı yoktur ve 18 Kasım'da yapılması öngörülen (Ağustosta ertelenmişlerdi) parlamento seçimlerinde seçilecek olan halk meclisinin temsil hakkı da tanınamaz. Muhalefetin boykotuna karşın yapılan seçimler, Vatan Cephesi'nin "parlak zaferiyle" sonuçlanır. Müttefik Devletler Denetim Kurulu'nun başkanlığını elinde tutan ve mağlup Bulgaristan'da müttefik devletlerce kabul edilen önceliklere sahip bulunan Sovyet hükümeti, aslında Sovyet yanlısı politikadan gocunan, kendi ülkesinde ise tam bir dikta rejimi uygulayan dış güçlerin eleştiri ve saldırıları karşısında Bulgaristan'daki rejimi savunur, korur. Mart 1946'da Sovyet hükümeti, Büyükelçi akademisyen D. Mihalçev'in Moskova'dan alınmasını ister; bu Bulgar bilim adamı Sovyet düşmanlığıyla suçlanmaktadır. Yine aynı dönemde Molotov, yeni hükümet kurulurken, VC içindeki partiler arasında bakanlıkların paylaşılmasın-

da değişiklik yapılması talimatını verir. Yeni dışişleri bakanı atanmalıdır (Bir Rusofil olan P. Staynov'a Moskova –Ağustos seçimlerinin ertelenmesi gafından sonra– güvenmemektedir). Devlet bakanlarının yerine bakanlar kurulu asbaşkanları (Sovyet hükümetinde olduğu gibi) getirilmelidir. Zvenocuların elindeki Maliye Bakanlığı komünistlere verilmeli, bu bakanlık yerine ötekiler Adalet Bakanlığı ile yetinmelidir. Dimitrov talimatı yerine getirir: Dışişleri Bakanlığı'nın başına, yine Zvenocudardan Geogi Kulişev getirilir (Zveno'nun –eğilim gösterdiği gibi– muhalefete geçmelerine izin verilmemelidir). Batı'nın muhalefetten yana müdahaleleri devam eder. Stalin'den, muhalefete önem verilmesi, muhalefetle daha fazla görüşmelere gidilmesi, giderek uygun yöntemlerle bastırılması, Amerikan temsilcisine karşı protokol icabı ve soğuk davranılması yönünde kesin talimat gelir. Devlet içinde daha köklü reformlara geçilir: Savunma Bakanı D. Velçev'in değiştirilmesi ve General Kiril Stançev'in uzaklaştırılması kararlaştırılır. Her ikisi de, hiçbir kanıt yokken ve Sovyet etkisini kaçınılmaz durum olarak kabul ettiklerini, dürüst işbirliği yaptıklarını göstermiş olmalarına karşın Bonapartist eğilim göstermekle suçlanmaktadır. Devletin yönetim biçimi konusunda (monarşi mi, cumhuriyet mi) halk oylamasına gidilmesi, referandumdan hemen sonra da cumhuriyet anayasasını hazırlayacak büyük halk meclisi için seçim yapılması kararı alınır.[9]

Dimitrov hâlâ sık sık hastalanmakta ve vaktinin büyük bir bölümünü, başta Sovyetler Birliği'nde olmak üzere, tedavide geçirmektedir. Bu, ona Sovyet yöneticileri ve en başta Stalin ile görüşme fırsatları yaratmaktadır. Referandumun yapılacağı 8 Eylül 1946 öncesinde Dimitrov, Stalin'in, K. Georgiev'in hükümette kalmasına yardımcı olunması (Başbakan D. Velçev'in göçe zorlanmasını çok ağır yaşamaktadır); yeni anayasada, Yugoslavya'dakinden "daha sağda" bir halk cumhuriyeti öngörülmesi; Bulgaristan'da "Emek Partisi" kurulması –örneğin çiftçilerle birlikte (BİP(k) içinde, bir zamanlar çiftçiler arasında da kabul gören bu görüşe tepki gösterilir)– asgari programın gündemde olduğu bir sırada işçi partisi, hem de komünist işçi partisi bulunmasının doğru olmadığı yönündeki yeni talimatlarını kaydeder. Stalin, bunun farklı bir yoldan sosyalizme geçişte –proletarya diktatoryası olamadan, Rus komünistleri taklit edilmeden sosyalizme geçişte– yardımcı olacağını belirtmektedir.[10] Stalin'in yeni teorik şemaları bu defa da müttefik devletler arasındaki ilişkilerden kaynaklanmakta ve dolambaçlı yoldan yine de belirlenen hedefe ulaşma amacını gütmektedir; bu nedenle, Bulgar ordusunda Sovyet eğitmenler bulunmasına karşı çıkmakta, Bulgar subaylarının ülkelerinde eğitim görmelerini savunmakta, bunun Moskova'da yapılmasını hiç uygun görmemektedir. (Bir süre sonra eğitmenler de, eğitim de Moskova'da olacak, bu durum şaşmaz bir kural haline gelecektir.)

Dimitrov daha sonraları, Moskova tarafından, Stalin'in talimatlarını uygulayıp Marksizm-Leninizmi revize etmekle suçlanacaktır; çünkü Stalin'in görüşlerinin yalnızca pragmatik nitelikte olduğunu düşünememiştir. 1946 yılında Stalin, Sovyet modelinin kopyalanmasına karşı tutum alırken, daha sonraları SSCB deneyiminin ve talimatlarının titizlikle uygulanmasını kendisi dayatır. Önceleri Batı'nın baskısına

karşı sert tepki gösterilmesini isterken, muhalefetle görüşmelerin krize girmesinde suçun muhalefete ait olduğu izlenimini yaratmak için, onlara karşı daha esnek bir tutuma geçilmesini ister. Bunlar, Vatan Cephesi'nin en başta BİP (k) Büyük Halk Meclisi seçimlerinde elde ettiği başarıdan sonra olur. 22 Kasım'da G. Dimitrov'un başkanlığında yeni hükümet kurulur. Şubat 1947'de barış antlaşması imzalanır. Bulgaristan'da komünist rejimin istikrarı yolunun önü açılmıştır.

SSCB'nin Batılı devletlerle savaş sırasındaki ittifakı, diğer ülkelerdeki komünist partilerinin demokratik partilerle ittifaka gitmelerini gerekli kılmaktadır. Bu da, sosyal-ekonomik dönüşümlerin gidişatı hakkında olduğu gibi (daha sonraları bu, haksız yere "geciktirme" olarak eleştirilir), burjuva sınıfına karşı tutum konusunda da değişik görüşler üzerinde büyük etki yapar ("yurtsever sanayiciler" tezi). Savaş sırasındaki ittifakın sürekli bir savaş sonrası ittifaka (özellikle savaşta aldığı yaralarla ağırlaşan ekonomik sorunların çözümü açısından) dönüşmesine ne kadar ihtimal veriliyorsa, uzun bir süre ekonomide kapitalist özel sektörle kamu (devlet) sektörünün yan yana var olacağı ve Sovyet yönetim biçimi açıkça uygulamaya konulmadan üstyapıda adım adım değişikliklere gidileceği inancı da, o derecede canlı tutulmaktadır. Bu arada, Yugoslavya'nın sosyal-politik dönüşümler bakımından çok daha ilerilere ulaştığı, Bulgaristan'ın batı komşusuna yetişmeye çalışması gerektiği yolunda eleştiriler eksik olmamaktadır.

Federasyon tezi de analize edilmektedir. Barış anlaşmasının imzalanması ve "soğuk savaş"ın başlamasıyla, 1947 yılında, süregiden durumda köklü bir değişiklik olur; komünizm tehlikesine ve tehdidine karşı Batı'nın askeri-politik bloğu oluşturulur. Fransa, İtalya ve kimi diğer devletlerde komünistler hükümetlerden atılır. Komünist Enformasyon Bürosu-Kominform kurulur ve hemen dünyanın "iki cephe"ye bölünmüşlüğünü ve Doğu Avrupa ülkelerinin sosyalist gelişme yoluna geçişlerini ilan eder. Sovyet ülkesinde pratikte denenmiş idare ve yönetim biçim ve yöntemlerinin uygulanmasına, somut durumlara aldırmadan Sovyet deneyiminin aynen aktarılmasına, ekonomik ve sosyal dönüşüm tempolarının hızlandırılmasına, ayrı ayrı devletlerin doğrudan Kremlin'e ve onun ilgili devlet ve parti organlarına bağımlı kılınmasına geçilir. Buna karşı –kimi kez bilinçli olarak, bazen de kendiliğinden– tepkiler komünist partilerinin yöneticilerinden, asıl olarak ise Yugoslav Komünist Partisi'nden gelir. Yugoslav komünistleri dünyanın ilk sosyalist devletinin teorisini ve deneyimini benimser, ama Stalin'in komutanca üslup ve tarzından, anti-faşist savaşta perçinlenen onurları incinmiştir. Anlaşılan, bütün olarak SSCB'ye ait olan savaş sonrası yöneticilik işlevinin Balkanlar'da kendilerine verileceğine inanmışlardır. Onlara bu ümidi aşılayan bizzat Stalin'dir: Onun önerisi üzerine Belgrad İnformbüro'nun başkenti olur, Bulgaristan'a ise Yugoslavya örnek olarak tavsiye edilir. Ama sonra, Yugoslav aracılığına lüzum görmeden, her şeyi kendi elinde toplamaya yönelir. Yugoslav ve Sovyet hegemonyacılığı arasındaki kapışma, ağır ağır da olsa, devam ederek 1948 yazındaki kopuşmayla iyice kızışır.

Yugoslavya'nın Balkanlar'daki Sovyet politikasında oynadığı başrol açısından

ve Bulgaristan'ın savaş sonrasında tutacağı yol konusunda açıklık bulunmadığı koşullarda Güney Slav federasyonu tezi, önceleri Moskova için önem taşımaktadır; fakat sonra Yugoslav yöneticilerin aracılığına başvurmaksızın doğrudan ve bizzat işler yönetilmeye başlanır. Yugoslav yöneticilerinin kendine güvenmişliği ve iddiaları Stalin'in canını sıkmaya başlamış, oysa Sovyetlerin Balkanlar'daki çıkarları açısından Bulgaristan daha istikrarlı bir hal almıştır.

Nisan 1946'da Tito Dimitrov'a, Bulgaristan'ın uluslararası durum düzene kavuşturulmadan birlik anlaşmasına gidilmesini uygun görmediğini söyler. Pirin Makedonya'sının Yugoslavya'ya dahil edilmesiyle birlikte, Batı eyaletleri de Bulgaristan'a iade edilecektir. 5 Haziran günü Moskova'da, dostça bir sohbet gerçekleşir, 6 ve 7 Haziran'da ise Tito, Rankoviç ve Dimitrov Stalin'in huzurunda buluşur. Kararsızca hareket edildiğine dair eleştirilerin yanı sıra, İngilizlerle Amerikalıların ve onların Bulgaristan'daki ajanlarının üzerinde fazla durmaması, yoluna devam etmesi yönündeki tavsiyelere rağmen, görüşmede hava, Dimitrov'a göre, yine de dostçadır. Bulgaristan'la Yugoslavya arasında birlik anlaşmasının Bulgaristan'la barış anlaşması imzalanıncaya kadar ertelenmesi kararlaştırılır. Batı eyaletleriyle Pirin Makedonya'sının aynı zaman içinde değerlendirilmesi görüşü desteklenir. Anlaşılan, barış anlaşmasından önce ortaya çıkabilecek zorluklar açısından, Yugoslavların birlik anlaşması konusundaki aceleci davranışları desteklememesine rağmen Moskova, Tito'ya önem vermektedir. Sofya'nın, Yugoslavların kendini beğenmişliğinden ve SSCB'nin Bulgaristan'ı ihmal etmesinden, buna karşılık Yugoslavlara önem vermesinden yakınmasıyla ilgili olarak Stalin, Dimitrov'a şöyle der: "Yugoslavya ciddi bir devlettir; biz birleşmenizi ve Balkanlar'da birlikte rol oynamanızı istiyoruz."

Barış anlaşması imzalandıktan hemen sonra Dimitrov, önceden anlaştıkları gibi, Tito'ya şöyle yazar: "Uluslararası durum düzene giriyor; gelecekle ilgili planlarımızın bir aşaması olarak, birlik anlaşmasına geçilsin; bunun girişimini yapma görevi, doğal olarak, Balkanlar'da önde gelen bir devlet olan Yugoslavya'ya aittir. (Dimitrov Sovyet tutumunu tamamen benimsemiştir; anlaşmadan önce ekonomik ve kültürel sözleşmeler yapılmalıdır.)

Hızla, her iki ülkenin başkentlerinde, ilgili belgelerin hazırlanmasına başlanır. Bütün bunlar, içerideki baskı koşullarında yapılmaktadır: Nikola Petkov BÇHB'nin milletvekillikleri iptal edilir. Nikola Petkov tutuklanır ve idam edilir. (İddianame tasarısı Sovyet hukukçuları ve sorgu hâkimleriyle birlikte hazırlanmıştır). Aynı dönemde Dimitrov, İliya Pelin gibi değerli aydın temsilcileriyle yakınlaşmak için adımlar atar. Aydınların ezici çoğunluğu Vatan Cephesi'nin tarafını tutmakta, onun –cumhuriyet için olsun, muhalefete karşı olsun, Sovyetler Birliği'ne yöneliş için olsun– bütün önemli girişimlerini desteklemektedir. (Aralarında M. Arnaudov ve D. Talev gibi değerli bilim adamı, yazar ve ressamların da bulunduğu birçok sanatçı ve bilim adamının, 1944 yılından sonra mahkûm edildiği ve ağır baskılara maruz kaldığı konusunda son zamanlarda birçok yazı yazılmakta, ancak, yaratıcı aydınların en saygın ve en büyük kesiminin sosyalizmden yana hemen açık tutum aldığı, önceleri po-

litik baskılar görmüş aydınların da, aynı tutumu sergilediği gerçeği ihmal edilmektedir.[1]

2 Ağustos 1947 tarihinde Dimitrov, uzun zamandır hazırlanılmakta olan ziyaret için Yugoslavya'ya gider. Belgrad, Zagreb ve Lyublyana'dan sonra, Tito'nun yazlık ikametgâhının bulunduğu Bled adasına varırlar. Burada görüşmeler yapılır ve gelecekteki ilişkiler hakkında Bled Deklarasyonu imzalanır. Yugoslavya, Prag barış anlaşmasıyla kendisine tanınan savaş tazminatı haklarından, Bulgaristan ise Pirin Makedonya'sından vazgeçer. Tito, Pirin Makedonya'sının hernen Yugoslavya'ya dahil edilmeyeceği yönünde vaatlerde bulunur. Dimitrov Sofya'da büyük bir şatafatla karşılanır; sokaklar ve meydanlar sevinç yaşayan insanlarla tıklım tıklımdır.

Aslında, Güney Slavlarının birleşmesi ülküsü çok eskilere uzanmaktadır. Bu ülkü nasyonal-devrimcilerin hayallerinde yaşamış, yalnız sosyalistlerin değil, aynı zamanda diğer sol ve radikal akımların programlarında da yer almıştır. Yugoslavya'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında ilan edilmesi, bir bakıma bu hayalin gerçekleşmesidir. Bu da, Sırbistan'ın savaş sırasındaki askeri başarı koşullarında Büyük Sırbistan ülküsünün zaferi olarak algılanmıştır. Söz konusu askeri başarılar, Karacorceviç hanedanının bayrağı altında kazanılmıştır. Makedonya'nın ilhak edilen kesimindeki Bulgar nüfusa karşı acımasızca bir Sırplaştırma ve Bulgar kimliğinin kökünü kazıma politikası izlenir. YKP Makedonya nüfusunun Bulgar olduğunu kabul etme konumundan, giderek Büyük Sırbistan tezini savunan konuma geçer. 1929 yılında üniter devlet ilan edilen yapay Yugoslav devletinin temelleri, iç diktatörlüğün kaldırılması ve dış desteğin kesilmesiyle sarsılır. Anti-faşist direniş sırasında YKP, bu devletin hak eşitliğine dayanan federasyon temelinde yeniden canlandırılmasını amaç olarak belirler. Buna göre, Makedonya Federasyonu Bulgar ve Yunan Makedonya'larını ilhak ederek, Yugoslavya federasyonu içinde kendi devlet varlığını bulacaktır. BİP (k) çıkış yolunu şiddete başvurmakta değil, Bulgar, Yunan ve Sırplardan oluştuğu ileri sürülen söz konusu nüfusun hak eşitliğinde ve gönüllü kararında görmektedir; yani Sırplaştırmanın dolaylı bir biçimi olarak daha geçen yüzyılda ayrı bir Makedon ulusu olarak tanıtılan Büyük Sırbistan teorisine geri dönüşe karşı çıkılır. Stalin'in de desteğini alan Tito'nun yoğun baskısı altında Bulgaristan, mağlup bir devlet olarak, tıpkı Birinci Dünya savaşındaki mağlubiyetinden sonraki gibi, Makedon sorununun galip Sırbistan'ın tercihlerine göre çözümünü kabullenmek zorundadır. Federasyon yoluna gidilmesi, Makedon devletinde Bulgar düşmanı yönün ağır basması anlamına gelecektir. Ama bütün bunlara karşın, Balkanlar'da güçlü bir Slav devletinin var olduğu koşullarda, Makedonya'daki Bulgarlarla serbestçe ilişkiler kurulmasının ön koşullarının da olacağı ümidi sürmekte, bu ümidin gerçekleşmesiyle de Sırplaştırmanın önüne set çekilmesi beklenmektedir.

Bled'den dönüşünden birkaç gün sonra Dimitrov Moskova'ya gider. 8 Ağustos'u 9 Ağustos'a bağlayan geceyi Stalin ile birlikte geçirir. Stalin, Karadeniz filosuna, hudut askeri birliklerine yardımlar vaat eder ve başka biçimlerde destekte bulunma sözü verir. Ama aynı zamanda Bled anlaşmalarını eleştirerek, Moskova'yla görüş birli-

ği sağlanmamış metinlerin yayınlandığı; süresiz anlaşmadan söz edildiği ve bunun da barış anlaşması imzalanmadan önce hiç de uygun olmadığı; İngilizlerle Amerikanların bunu bahane edip Yunanistan'a ve Türkiye'ye yardımlarını artıracakları; Bulgaristan ve Yugoslavya için önemli olanın dış tehlike değil de, iç tehlike olduğu yönündeki –Dimitrov'un hiç de hoşuna gitmeyen– sözlerini ekler. Olayla ilgisi olmayan, bazıları tamamen uydurma nedenler ileri sürerek, iki ülkenin acele etmesinden aslında niçin memnuniyetsizlik duyduğunu gizlemeye çalışmaktadır. Savaş sırasındaki ittifakın zamanını tamamlamak üzere olduğundan, "soğuk savaş" adı altında karşılıklı mücadele dönemine geçilmekte olduğundan ve bu çerçevede Bulgar-Yugoslav ilişkilerinin ancak ve ancak Doğu Avrupa üzerindeki Sovyet egemenliğinin yeni işlevlerinden biri olacağından ne Tito'nun, ne de Dimitrov'un haberi vardır.

Sovyet hükümetinin başı sıfatıyla Stalin, 18 Ağustos günü Dimitrov'a bir mektup gönderip, Sovyet hükümetinin uyarılarına rağmen Bulgar-Yugoslav paktının imzalanması karşısındaki ihtirazi kayıtlarını, yazılı olarak da, resmen bildirir. Stalin'e göre, İngiltere ve Amerika'nın Türkiye ve Yunanistan'daki askeri müdahalelerini Bulgaristan'a ve Yugoslavya'ya karşı artırmalarına bahane yaratmamak için, barış anlaşmasının yürürlüğe girmesinin beklenilmesi gerekmektedir; Sovyet hükümeti kendisine danışılmadan imzalanan pakt anlaşmaları için üzerine sorumluluk alamayacaktır. Oysa daha önceleri paktın ertelenmesi, barış anlaşmasının imzalanmasıyla, şimdi ise artık yürürlüğe girmesiyle gerekçelendirilmektedir. Balkanlar'da etki alanlarının sınırları artık bilinmektedir: Bulgaristan ile Yugoslavya SSCB'nin, Türkiye'yle Yunanistan Batı'nın etki alanı; birbirine karşı artık rekabet halinde bulunan güçler, soğuk savaşı sıcak savaşla değiştirebilecek mutabakatları bozma niyetinde değildir. Bled anlaşmasında Stalin, ta baştan düşünülenler ile Avrupa'da değişen durum, en önemlisi, Sovyet etki alanındaki ilişkilerin oturmaya başladığı temellere aykırı düşen –henüz zayıf da olsa– bağımsızlık belirtileri arasında bir çelişki görmektedir. Böyle bir olasılığa yol açacak olayların önüne zamanında geçilmelidir. Kaldı ki, Belgrad'da endişe verici belirtiler gözlenmeye başlamıştır ve bunlar, o zamana kadar Yugoslavya'nın bölgedeki önde gelen rolü üzerine dayatılan görüşler nedeniyle, Bulgaristan'da da, elverişli zemin bulabilecektir.

Dimitrov, "yeni demokrasiler" arasındaki ilişkilerin yeni bir temel üzerine oturtulacağına inanır ya da inanmak ister. Belgrad'daki gelişmeler karşısında belirli bir bağımsızlığı göze alabilmekte, ama inancı ne olursa olsun, Moskova'ya sıra gelince, emir ve talimatlara aynen uymaktan başka bir seçeneği kalmamaktadır. Büyük Sırbistan hegemonyacılığına karşı Sovyetler'e, Moskova'nın imparatorluk heveslerini önlemek için ise Yugoslavya'ya dayanmayı ümit etmiştir. Ancak, komünizmin nihai başarısına olan inancını bağladığı, Bulgaristan'daki rejimin dayandığı ve kendisinin de çok şeyler borçlu olduğu ülkeye karşı tavır almasına, ne terbiyesi ve düşünce tarzı, ne de giderek daha da kötüleşen sağlık durumu elvermektedir. Bu acizlik ona, gitgide daha fazla acı vermekte ve zaten kötü durumda olan sağlığını, daha da sarsmaktadır.

Dimitrov, belgelerin düzeltilmesini ve SSCB'ye danışıldıktan sonra, uygun bir zamanda imzalanarak kamuoyuna duyurulmasını Tito'ya önerir. Bu arada, yine Moskova'da tedavi görmektedir. 13 Ağustos günü, Stalin'e ekonomik yardım isteklerini sıralar ve Bulgar öğrencilerinin yarısının masraflarının karşılanması ricasında bulunur. Barviha'dan Tr. Kostov'a BÇHB-NP'nin dağıtılmasını ve milletvekilliklerinin iptal edilmesini emreder. Buradan, Nikola Petkov aleyhine açılan dava hakkında daha dikkatli davranılması için talimatlar gönderir, bunların ilgili Sovyet faktörlerince onaylandığını –daha doğrusu emredildiğini– söyler.

Bu arada, artık Büyük Halk Meclisi'nce onaylanan barış anlaşması yürürlüğe girer. 14 Eylül 1947'de Stalin ve Molotov'dan gelen talimatlar kabul edilir: Yugoslavya ile dostluk ve dayanışma anlaşmasının tamamlanmasına geçilmelidir. Dimitrov Yugoslav heyetine Ekim ayı ortalarında Sofya'ya gelmeyi önerir. (Moskova'da tedavisine devam etmesi gerektiği için daha sonra bu ziyaretin ertelenmesini rica edecektir.) 25 Kasım günü Tito Sofya'ya gelir ve hükümet törenleriyle ve halkın büyük coşkusuyla karşılanır. İki gün sonra, Evskinograd'da birlik anlaşması imzalanır. Aralık ayında Kriçim Sarayı'nda Arnavutluk ile, 1948'in Ocak ayında Bükreş'te Romanya ile, 18 Mart 1948'de Moskova'da SSCB ile, Nisanda Çekoslovakya ile, Mayısta Polonya ile, Temmuz'da da Macaristan ile anlaşmalar imzalanır. Böylece, Avrupa sosyalist ülkeler topluluğunun hukuksal temelini atan Doğu Avrupa bağlaşıklık sistemi oluşur. 1947 Eylülü'nde Polonya'da sosyalist ülkelerle kimi Batılı ülkelerin komünist partilerinin danışma toplantısı yapılır. Burada Kominform kurulur. Komintern'in kapatılmasıyla ilgili olarak Stalin bu fikri daha savaş yıllarında kafasında taşımaktadır. Uluslararası durum ve diğer partilerin durumu hakkındaki görüşlerini zorunlu olarak kabul ettirmenin olduğu gibi, Sovyet politikasına devamlı bağlı tutmanın örgütsel olanaklarını da Bolşevik partisi tam da Kominform ile kazanıyordu. *Pravda*'da yayımlanan danışma toplantısı deklarasyonu hakkında Dimitrov izlenimlerini günlüğünde şöyle ifade etmektedir: "Bu bizim 'atom bombamızdır' ve Amerikan emperyalizminin antikomünizm seferine en iyi yanıtımızdır!"

"VC rejiminin" Sovyet iktidarı ilkelerine uygun hale getirme talimatının yerine getirilmesi için pratik önlemler alınır. Dimitrov Moskova'dan, Askeri Birliğe karşı davayla ilgili emirlerini gönderir (ve bir uyarıda bulunur: İdam cezası verilmezse, iyi olur!) Burov, Muşanov ve diğer "kapitalistler güruhu"na karşı darbe indirilmesini, bunun her şeyden önce ekonomik yoldan yapılmasını ve öncelikle politik amaca yönelik olmasını ister. Nikola Petkov'a karşı yürütülen davayla Dimitrov yakından ilgilenir ve müdahalelerde bulunur; davanın başlangıcında idam düşünülmüş olmasa da, idam kararı verilmesi ve kararın infazı konusunda oldukça ısrarlı davranır. 17 Eylül 1947 tarihinde Trayço Kostova şöyle yazmaktadır: "İngiliz ve Amerikanların idam cezasının kaldırılması için müdahalede bulunmalarından sonra, artık önceki niyetlerimizi değiştirmek zorundayız; doğrudan Bulgaristan'ın egemenliğine el uzatılması ve bizdeki gericiliğin kışkırtılması söz konusudur; idam cezası infaz edilmezse, bu durum teslimiyetçilik olarak değerlendirilecek ve yeni baskı denemeleri-

ne yol açacaktır; ibret dersi verilmelidir; infazın gerçekleştirilmesinin olumsuz sonuçları, aksi durumdakinden daha ağır olacaktır." Ve şöyle tamamlar: "'Dostlarımızın' görüşü de böyledir." Başlangıçta alınan tavrın ve çiftçi liderinin kaderinin değiştirilmesinde çözümleyici unsur, tam da bu son sözler olur. Sofya'nın tercihi hiçbir yasal gerekçesi bulunmayan idam cezasına gerek kalmadan, tehlikeli bir politik düşmanı saf dışı bırakacak hapis cezasıdır. Muhtemelen çok büyük bir vicdan azabı duymayan Kolarov bile Dimitrov'a mektubunda, infazın yol açacağı zararlardan söz etmektedir; ama "dostların" görüşü kesindir ve o sırada yine hasta olarak Moskova civarında bulunan Dimitrov bu görüşü hiç tepkisiz kabul eder. Asıl dersin "emperyalistlere" değil de, Stalin'in çizdiği genel hattan sapmayı deneyenlere verilmek istendiğinin, Dimitrov acaba farkında mıdır? Davayla Trayço Kostov ilgilenecek ve kendisinin de ülkede yerleşmesine katkıda bulunduğu bu keyfi adalet sistemine, iki yıl sonra, bizzat kurban gidecektir.

Soğuk savaşın Bulgaristan'da ilk kurbanı verilmiştir. Bu durum, Sovyet sistemiyle eşitlenmeye tam geçişin, Sovyet politikasına tam bağlılığın ifadesi olur. Dimitrov da ulusal gelişmedeki bu çözümleyici dönüşüme hem zorunlu, hem inançlı katkısını verir. Askeri Birliğe karşı davanın baş sanığına karşı daha merhametli davranılır: Yine Trayço Kostov'a verilen bir talimatla, General Stançev'in ifadelerinin Petkov'unkilerden farklı gösterilmesi ve hakkında idam istenmemesi istenir. Kuşkusuz, ilgili Sovyet organlarının planları ve kararları bu yöndedir. Dimitrov, davaya dahil edilmesi için, İsviçre'deki büyükelçi Damyan Velçev'in rapor vermek üzere Sofya'ya çağrılmasını ima etmektedir, ama deneyimli komplocu bu kapana düşmez.

Kominform'un kurulmasından sonra, yeni anayasa tasarısı "Stalin anayasasına" daha da yakınlaştırılmak üzere tekrar gözden geçirilmeye başlanır. Dimitrov, "buradaki dostlarımızın" "özlü notları" gelmeden, tasarının (buradaki dostlar Vişinski, Lavrişçev, Gorkin'dir) Halk Meclisi'nde ikinci görüşmeye sunulmaması yolunda Kostov'u uyarır; ayrıca, tek başkan yerine, Sovyetler'de olduğu gibi, kolektif organ olarak halk meclisi başkanlığına geçilmesini önerir. Gereği gibi yeni baştan işlenen anayasa, "Dimitrov Anayasası" adıyla, 4 Aralık 1947 tarihinde Büyük Halk Meclisi'nde kabul edilir. Dimitrov, Varşova danışma toplantısına ilişkin VC UK tarafından hazırlanan deklarasyona, ekonomide devlet ve kamu sektörünün güçlendirilmesini ve planlı ekonomi düzenine geçilmesini isteyen bir metnin eklenmesini de önerir. Molotov'a gönderdiği bir mektupta, büyük ve orta sanayiin devletleştirilmesi konusunu gündeme getiren, yine Dimitrov olur. Devletleştirme 23 Aralık 1947'de gerçekleştirilir. Dimitrov, değişik gençlik örgütleri korunarak, gençliğin birliğinin güçlendirilmesini önerir, ama aradan iki ay geçmeden, bu alanda da Sovyet deneyimi uygulanır. 21 ve 22 Aralık 1947 tarihlerinde yapılan kuruluş kongresinde, daha sonraları Komünist Gençlik Birliği adını alacak olan gençlik örgütü kurulur. Ardından –1948 yılının başlarında– Vatan Cephesi'nin tek vücut örgüt haline getirilmesi, sol sosyal demokratların BİP(k)'ya katılması, bir süre sonra da, Zveno PK'nın ve Radikal Parti'nin kapatılması gelir. Sosyalizmi kurma rotasını ve partinin yönetici ro-

lünü kabul eden BÇHB korunur. İki yıllık halk ekonomisi planı kabul edilir. Gençlik Kolbaşı Hareketi başlatılır. Tarımın kooperatifleştirilmesine geçilir. Eğitim sisteminin genişletilmesi ve kültürün yığınsallaştırılmasıyla, sosyalist kültür devrimi yapılır. Örnek olarak, Sovyet deneyimi uygulanıyor; artık tümüyle Batı'dan yalıtılmış bir tavır alınmıştır.

Kremlin'in oluşma sürecindeki sosyalist topluluk içinde sıkı düzen ve çelik disiplin sağlama talimatları, Dimitrov gibi sadık ve dürüstlüğünü kanıtlamış bir adama bile merhamet göstermez. Sorun, belirlenen yoldan en küçük sapma olasılığını dahi anında önlemektir. Yugoslavya Komünist Partisi'nde, bağımsız tutum hevesleri, hatta çok merkezcilik eğilimleri sezilmektedir.

24 Ocak 1948 tarihinde Stalin Dimitrov'a şöyle yazar: "Romanya'daki basın toplantısında, Yunanistan, Polonya, Çekoslovakya vb. de dahil, halk demokrasili ülkelerin federasyonundan (konfederasyon) yana yaptığınız konuşma, Moskova'daki dostlarınız tarafından zararlı konuşma olarak niteleniyor; yardımlaşma anlaşması imzalamış ülkelerin gümrük birliği hakkındaki açıklamanız, buna SSCB'nin de dahil olduğu şeklinde anlaşılabilir, oysa biz bu ülkelerle yakın gelecekte pakt imzalayacağız. Böyle düşüncesizce açıklamalar yapmaya sizi zorlayanın ne olduğunu anlamak zordur." Dimitrov Stalin'in eleştirisini "şükranla" kabul eder ve bundan gerekli dersleri çıkarmayı vaat eder. Ama, 28 Ocak günü *Pravda*'da bir de eleştiri yayımlanır. Dimitrov tekrar kendini savunmak durumundadır: Haber, Sofya ile Moskova arasında kopma olduğunu ileri süren söylentilere yol açmış, bu yüzden içerdiği görüşlerle dayanışma işareti olarak Bulgar basınında yayımlanmıştır. Dimitrov, partide hiç kimsenin, RKP(b) ile çelişen, "davamıza" zarar verecek bir adım atmayacağı sözünü verir.

Şubat ayı başında Dimitrov, Kolarov ve Kostov, Yugoslav yöneticiler Kardel, Cilas, Bakariç ve Sovyet tarafından Stalin, Molotov, Jdanov ve Malenkov ile görüşmek üzere gizlice Moskova'ya giderler. Konu, Bled anlaşmasıdır. Ama aslında Moskova ile Balkanlar'daki Müttefikleri arasındaki görüş ayrılıkları: Dimitrov'un basın toplantısındaki demeci ve Yugoslavya-Arnavutluk ilişkileri konuşulur. Eleştiriler yapılır, gerçek ve uydurma farklar üzerinde durulur. Bu görüşmeyle ilgili olarak da elimizde Yugoslav anı yazarlarının (yazıları kopma sırasında kaleme alınmış ve oldukça sübjektiftir) tanıklığı bulunmaktadır. İyi bir stenograf olan Kostov, yapılan konuşmaları defterine bir hayli ciddi ve tam olarak aktarmıştır ve bu yüzden günlük çok değerli bir kaynak olmuştur.

Stalin, Sovyet hükümeti ile Bulgar ve Yugoslav hükümetleri arasında ciddi görüş ayrılıklarından söz eder. Bu sözlerini Bulgar-Yugoslav anlaşması, Dimitrov'un demeci ve Arnavutluk'a Yugoslav askeri birliklerinin sokulması olgularıyla destekler. Bled anlaşması konusundaki Sovyet eleştirilerini hatırlatır, Dimitrov'un basın toplantısında, hiç kimse tarafından yetkilendirilmeden, Moskova ile uyumlaştırılmamış bir plan açıklamış olduğunu anımsatır: Dimitrov'un sözleri durumu daha da karıştırmıştır. Önceleri federasyona Almanya'nın, şimdi ise SSCB'nin engel olduğu gi-

bi bir durum ortaya çıkmıştır. Arnavutluk'a Yugoslav birliklerinin girişi ele alınıp, buna karşı çıkılır. Dimitrov, Vatan Cephesi Kongresi'nde, eleştirileri kabul ettiğini söyler. Ama bunlar Stalin'i tatmin etmez; anlaşamadıklarını söyler ve ekler: "Demek uyuşmazlıklar var, ama siz bunun üstünü örtmek istiyorsunuz." Molotov söze karışır; bunların ufak tefek şeyler değil, ciddi ihtilaflar olduğunu söyler ve yaramaz öğrencisini azarlayan hırçın bir öğretmen edasıyla devam eder: Komintern'in genel sekreteriymiş gibi konuşuyorsunuz (sanki genel sekreterken Kremlin'e danışmadan bir açıklama yapabiliyormuş gibi), gericiliğin eline koz veriyorsunuz, der. Sonra Yugoslavların Arnavutluk'taki girişimlerine döner ve bu durumdan bir işgalmiş gibi söz eder; Belgrat'ın desteklediği Yunan partizan hareketine son verilmesini ister. Arnavutluk'u alabilirsiniz, der cömertçe, ama "akıllıca!" yapınız uyarısında bulunur. Stalin'e göre, Bulgaristan-Yugoslavya, Romanya-Macaristan ve Polonya-Çekoslovakya arasında olmak üzere üç çeşit federasyon mümkündür. (Nasıl da kolay verilmiş bir hüküm, yeter ki kendi egemenliğini tehdit edecek güçlü bir devlet kurulmasın!) Kimileri istiyorsa, hemen yarın Bulgar-Yugoslav federasyonu kurulabilir, buna bir diyeceğim yok, der Stalin.Ama Yugoslavlar artık pek ısrar etmez. Stalin'in Bulgaristan'ı Yugoslavya içinde Truva atı olarak kullanma olasılığından duyduğu endişeyle, uluslararası durum açısından Bulgaristan'la federasyon konusunda fazla acele edilmesin, diye konuşur Kardel. Böylece Belgrat ile Moskova arasında sürtüşme unsurları belirir, ama Tito ödün vermek niyetinde değildir. Stalin öylesine endişelenmiştir ki, kuşkuları artırır: Tam tersine, der, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk'u birleştirmeyi geciktirmeyin! Kardel, Dimitrov'u savunmayı dener: Aramızda bir sürtüşme yok, kimi hatalar söz konusu,der. Stalin ise ısrarlıdır: "Hayır! Kimi hatalar değil, sistemli hale gelmiş bir durum söz konusu!"

Kafkasyalının bu kabalığına vereceği tepki haklı olacağı halde, ayrılma bir yana, karşı çıkma düşüncesi bile kendisine yabancı olan Dimitrov, acaba o an kendini nasıl hissediyordu? Stalin'in memnuniyetsizliğinden ve kuşkuculuğundan doğabilecek olası sonuçlardan dehşet duyuyordu belki. Aynı yıl Beriya'nın uzun kolları, ABD ve SSCB'de siyasi mülteci, Çaplin'in dostu Georgi Andreyçin'i Bulgar Dışişleri Bakanlığı'nın bürolarından çekip alacak ve götürecektir. Bir süre sonra yakınları, 24 saat içinde davanın tamamlandığını ve Japon (!) casusu olarak kurşuna dizildiğini öğreneceklerdir. Laypsig kahramanına Nazi casusu suçlamasını yakıştırmaları için (Laypsig davasındaki diğer üç sanıktan biri olan Blagoy Popov Sibirya'nın korkunç soğuklarında hâlâ hakkında verilen cezayı çekmektedir) Lyublyanka'daki sorgu hâkimlerinin hayal gücünün çok da kuvvetli olmasına gerek yoktur.

İki devlet arasındaki birleşmenin hızlandırılması kararlaştırılır. Stalin emreder: Hemen! Herhangi bir keyfiliği önlemek için, Dimitrov ile Molotov karşılıklı danışma protokolü imzalarlar!

Mart 1948 'de Dimitrov'un elin,e YKP MK toplantısında yapılan ve Moskova'da Troçkist ve antisovyet olarak nitelenen konuşmalar geçer. Stalin ve Molotov'un Tito'ya ve YKP MK'ya yanıtı dolayısıyla, BİP(k) MK Sekreterliği Yugos-

lavların "antisovyet tutumunu" sert bir dille eleştirmektedir. Moskova ile dayanışmayı dile getiren Bulgarların yanıtı 10 Mayıs'ta gönderilir. 25 Haziran günü Kostov, Kominform'un toplantısına katıldığı Bükreş'ten döner. 27 Haziran 'da ise, Sovyet-Yugoslav sürtüşmeleri ve bundan BİP için çıkarılacak dersler hakkında, BİP(k) MK önünde bir konuşma yapar. Bu dersler arasında, Dimitrov'un bizzat işlediği hatalara ve daha sonra özeleştirisini yapmak üzere kabul etmek zorunda kaldığı yanlışlara da işaret edilmektedir.

Dimitrov, bu durumu kabul etmemeyi düşünmemekle birlikte, sürtüşmenin aşırı biçimler almamasını ümit etmektedir. Ama Moskova ile Belgrad arasındaki sert tartışmalar bu yöne gider. Heyecan Dimitrov'un sağlığını yeniden sarsar. Evskinograd'da dinlenmedeyken, Ağustos ayı başında hastalanır. Bu defa tedavi için Sovyet ülkesine gitmek, hiç de içinden gelmemektedir. Bizzat Stalin ve Molotov, Sovyet Sağlık Kurumu'nun Barviha'da iki aylık tedavi önerisini kabul etmesi için tavsiye mektubu gönderirler; ama tedavi 16 Kasım 1948'e kadar sürerek üç ayı aşar. 31 Ağustos günü, Sovyet hiyerarşisinde ikinci adam sayılan Jdanov ölür. Dimitrov, sağlık engellerine rağmen çalışmayı sürdürür. Eylülde gitmesi gereklidir, ancak vakit tedavi için hiç de uygun değildir: Partinin Beşinci Kongresi için hazırlıklar yapılır. Tayço Kostov'a karşı entrikalar başlar; her sosyalist ülkede, Titocu düşünce ve eylem taraftarlığıyla suçlanabilecek en üst düzey yöneticiler ortaya çıkarılmalıdır. Kolarov'a karşı da oklar fırlatılır. Demokratik muhalefet önderleri de ortadan kaldırılır. (N. Petkov'un ardından, Kr. Pastuhov, Atanas Burov, Nikola Muşanov ve diğerlerinin acılar içindeki ölümleri gelir.) Sıra "Parti cüzdanlı düşmana" gelir. Dimitrov kız kardeşinin eşi Vılko Çervenkov ile sıkı ilişki içindedir. Bu dönemde o, Sovyet yöneticileri ve organlarıyla doğrudan temas halinde bulunur ve Bulgar devletinin Sovyet aslına uygun biçime getirilmesi yönünde talimatların uygulanmasını sağlar. Kongre hazırlanır, ama Dimitrov'un hastalığı dolayısıyla birkaç kez –son defa 21 Aralık 1948'e– ertelenir. Bu arada, "Sınıf düşmanına karşı savaşta Sovyet organlarının zengin deneyiminden" yararlanmak üzere Moskova'ya Bulgar gizli servisi Dırjavna Sigurnost'un yöneticileri gelir: Ufukta, Sofya'da davalar görülmektedir.

Komintern'deki eski çalışma arkadaşlarından Oto Kuusinen ile (Karelya-Fin SSC Yüksek Şura Prezidyum Başkanı ve bu sıfatıyla SSCB Yüksek Şurası'nın 16 başkan yardımcısından biri; SBKP MK Politbüro üyesi ve MK sekreterliğine yükseldiği Hruşçov ve Brejnev döneminde –artık yaşlı biriyken– kariyerinin zirvesine ulaşır) sosyalist ülkelerdeki komünist partilerinin yapılacak kongreleriyle ilgili olarak, halk demokrasisinin yeni sorunlarını görüşür. Sovyet iktidarı, o zamana kadar, sosyalizme geçiş için proletarya diktatörlüğünün tek devlet biçimi sayılmaktadır. Bu, Doğu Avrupa ülkelerindeki halk demokrasisinin, Sovyet iktidarıyla değiştirileceği anlamına mı gelmektedir? Stalin, daha savaşın sonunda, bu geçişin değişik biçimlerinden, hatta monarşiden söz etmiştir, ama resmen dogmadan vazgeçilmemiş ve dolayısıyla değiştirilmemiştir. Kuusinen ile Dimitrov aynı görüştedirler: SSCB'nin ve komünist partisinin yöneticiliği sayesinde halk demokrasisi, proletarya diktatorası olma-

dan da, sosyalizme götürebilir. (Şunu unutmayalım: Dogmaya göre, Sovyet iktidarı proletarya diktatörlüğünün anlamdaşı, sinonimidir. Yani proletarya diktatörlüğünün başka biçimi olamaz). Dimitrov, bu ruhta, yani proletarya diktatörlüğü olmadan sosyalizme geçiş anlamında konuşmalar yapmıştır. Önce buna pek dikkat edilmez; ama birden Moskova öfkesini ortaya koyar. Stalin'in özel talimatlarından hareket eden Dimitrov, bunların vaktinin geçtiğini ve artık güncel olmadıklarını hesaba katmamıştır. Bunlar, sert eleştirilere, bu kez Marksizm-Leninizmden sapmakla itham edilmesine yol açar. Sineye çekmeye alışmış olan Dimitrov, yine Kuusinen ile birlikte, tekrar konuya döner: Olasılık, proletarya diktatörlüğünün tamamen iptali anlamına gelmiyor; iç ve dış düşmanlar zorunlu kıldığında işçi sınıfı diktatoraya başvuracak; araçlar farklı olabilir, ama bunlarla başarılı olunamazsa, o zaman proletarya diktatörlüğüyle başarıya ulaşılacak. Halk demokrasisinin niteliğiyle ilgili ilkesel sorunlar üstüne görüşlerini Stalin'e bir mektupla iletiyor.

22 Kasım günü Dimitrov Sofya'ya döner ve orada kongre için yoğun hazırlıklar yapılır. Aralık ayı başında tekrar Moskova'ya gider; Stalin'in yanında, halk demokrasisi ve proletarya diktatörlüğü konuları görüşülür. Tr. Kostov'un notlarından, Stalin'in, diktatoryanın aksiyom olarak kabul edildiğini, ama artık onun demokratik cumhuriyet ve Sovyet cumhuriyeti olmak üzere iki biçimi olduğu anlaşılır.Siz, Sovyet rejimi olmadan da yapabilirsiniz, ama halk demokrasisi proletarya diktatörlüğü işlevini görecektir, der Stalin. Bu görüşmede Stalin Kostov'a karşı güvensizliğini ifade eder, onun Sovyet uzmanlarına karşı tutumunu, Tito'nunkine benzer bir tutum olarak niteler. Kostov'u doğrudan kurnazlık ve hilecilikle suçlar. İçişleri Bakanı Yugov'a karşı da üstü örtülü güvensizlik imalarında bulunulur. Heyet Sofya'ya döndükten sonra, Politbüro Kostov'un hatalarını görüşür ve "Moskova ile ilişkilerde beliren anlaşmazlığın" giderilmesi için önlemler saptar. Beşinci Kongre Tr. Kostov'u Politbüro'ya üye seçer, ama MK Sekreterliğine seçmez; onun faaliyetleri hükümetin başbakan yardımcılığı görevi üzerinde yoğunlaşır. Dimitrov bu aşamada, sorunun kapandığını umar.

1949 Ocak ayı başlarında hastalıklar yeniden üsteler. Tedavisi imkânsız hastalıklarla boğuşan Dimitrov, vatanına olan sevgisini SSCB'ye sadakatiyle, ulusal çıkarları Stalin'in istedikleriyle bağdaştırabileceğine inanmaktadır; her yeni hastalık durumunu yener yenmez, hemen devlet işlerine dönen bu adam, kendi inançlarına ters düşen emirleri yerine getirmek için ağır bir baskı altında tutulmakta ve ödüllendirileceği yerde, Güney Slavlar federasyonu ya da proletarya diktatörlüğü olmadan sosyalizme geçiş konularında, bizzat Stalin'in tezlerini dile getiren konularda, önde gelen Sovyet yöneticilerinin önünde horlanmakta, dogmanın temellerine aykırı hareket etmekte suçlanmaktadır. Beşinci Kongre öncesinde Dimitrov, partide ve devletteki ikinci adama karşı tehlikeli sonuçlar veren kaba bir saldırıya tanık olur. Oysa, alınan belirli önlemlerle Stalin'in kuşkularını yatıştırdığına, değer verdiği BKP önderini kurtardığına inanmıştır. Zaten sarsılmış olan sağlığı, bütün bunlarla baş edemez ve Dimitrov tamamen çöker. MK Sekreterliğinin toplantıları bile onun yatak

odasında yapılır. Günlükteki son not Şubat ayına aittir; bu notta Dimitrov, iltihabın büyümesi sürecinin atlatıldığını ve hızla iyileştiğini yazar. Bunu ne kadar da istiyormuş!.. Ama, tekrar ve bu defa son kez olarak Barviha'ya gitmek zorunda kalır, orada da, 2 Temmuz 1949 tarihinde bu dünyaya veda eder. Dimitrov'un katılamadığı üç Plenumda MK, Taryço Kostov'a karşı aşırı önlemler alır. Sonuç, Kostov'un idama mahkûm edilmesi ve Aralık 1949'da kararın uygulanması olur. Kostov'un partinin yönetim organlarından ihraç edildiği Haziran plenumu sırasında Dimitrov sağdır. Bu plenumla ilgili olarak, devlette ve partide ikinci adam sayılan kişinin hesabının görülmesini destekleyen tek belge vardır. (Diğer ifadelerin yanı sıra bu mektupta, "partinin koynunda yılan beslediği" ifadesi de yer almaktadır.) Bu mektup, Tr. Kostov ile hesaplaşma dolayısıyla, yani Dimitrov'un ölümünden altı ay kadar sonra kamuoyuna açıklanır. Mektubu, Dimitrov'un kız kardeşi Elena Çervenkova deşifre eder, ama Barviha'da kime dikte edildiği, hatta gerçekte dikte edilip de mi kaleme alındığı da bilinmemektedir. Bütün bunlar insanın aklına, belki de kesin cevapları hiçbir zaman ortaya çıkarılamayacak soruları getirmektedir.[12]

7.

Bir ideolojiye bağlanmış olan, tek ülkü uğrunda savaşan ve bir tek politikayı yayan, kendi zamanının adamıdır; oysa, ideoloji, ülkü ve politika arasında geçişmeler, uyumlardan daha çoktur. Aslında bu, tarihteki bütün ülkücü ve sosyal hareketler için geçerlidir. Dimitrov'un adı, işçilerin sosyal haklar uğrunda, gericiliğe ve faşizme karşı, ideal toplum düzeni olarak algılanan sosyalizm için savaşla sıkı sıkıya bağlıdır. Dimitrov, zamanın olanakları çerçevesinde, kendi görüş ve yetenekleriyle ve acımasız bir baskı sistemi koşullarındaki nefsini koruma içgüdüsüyle kimliğini ortaya koyabilmiştir. SSCB'deki Bulgar siyasi göçmenler üzerindeki yoğun baskılar, 1944 yılından sonra muhalefetin yok edilmesi, demokratik liderlerin acımasız bir şekilde ortadan kaldırılması, parlamenter rejime son verilmesi ve Sovyet sisteminin dayatılması açısından, günahsız değildir. Ölümü, onun partili yoldaşlarına karşı korkunç baskı ve şiddet uygulamalarına doğrudan katılmasını önlemiş olur. Belki de sağ olsaydı, kendisi de Stalin terörüne kurban gidecekti. Dimitrov'un inancına sadık, uygulamalarında ardıcıl olmasına, uluslararası alanda kazandığı büyük saygıya rağmen, Stalin, onun birçok davranışı karşısında rahatsız oluyordu ve kendisine engel olmaması, üzerine gölge düşürmemesi, hele hele başkalarına kötü örnek olmaması için, Dimitrov'u kolayca yolunun üzerinden atabilirdi. Kaldı ki, komünist hareket içinde, politik düşman ve rakiple –önce burjuva çevrelerinden, sonra da kendi saflarından– hesaplaşma, doğal bir şey sayılıyordu. Stalin'in şahsına tapma politikasına karşı eleştiriler başladığında, uzun bir zaman, onun kurbanları arasından yalnız komünistler aklanıyor, diğerlerinin ise hak ettiği cezayı bulduğu görüşü normal karşılanıyordu. Bizde de Kostov ve yönetimin içinden diğer kurbanlar aklanmış, demokratik çevrelerden olanlar ise, hak ve itibarlarının iadesi için 1989 yılını beklemek zorunda bırakılmıştı. (Dimitrov'un oynadığı rol göz ardı edilemeyeceği için mi

acaba?)

Dimitrov'un kendisi de, ölümünden sonraki kırk yıl boyunca "Bulgaristan'ın en yüce oğlu", "Bulgar halkının önderi ve öğretmeni" olarak övülüp göklere çıkarılmış, böylece, kendinden sonra gelen liderlere ve onların uyguladığı politikalara hizmette bulunmuştu. Dimitrov'un yaşamına ve davasına adanmış kitapların, hakkındaki yazıların sayısı bilinmiyor. Doğum günü dolayısıyla her yıl tören ve toplantılar, konferans ve saygı gösterileri düzenleniyordu. Her kasabanın en büyük caddesi, onun adını taşıyordu. Sayısız okul, halkevi, fabrika, tarım kooperatifi ve hatta Komsomol ve Piyoner teşkilatlarına "Dimitrovcu" deniyordu. En yüksek devlet ödülleri ve uluslararası ödüller, en yüksek Bulgar madalyaları hep onun adınaydı. Sofya'nın merkezine, ulusal ve dini geleneklere aykırı olarak, beyaz taşlardan mozole yapılarak, saygı duruşu için naşı buraya konuldu. Dimitrov, Vatan Cephesi'nin kurucusu ve halk cumhuriyetinin yaratıcısı olarak, en büyük ve en saygıdeğer parti önderi, faşizme karşı en büyük savaşçı, halk demokrasisinin teorisyeni, uluslararası komünist ve işçi hareketinin önderlerinden biri, Bulgar-Sovyet dostluğunun ilham kaynağı olarak devleştirilmişti. Onun teorik mirası, tarihsel rolü hakkında hiçbir kuşkuya kesinlikle yer verilmiyor, ama onun ardından gelen politikacılar, bu teorik mirasa ve role çok ender önem veriyordu.

1989 yılından sonra, her alanda olduğu gibi, bu konuda da, aşırılığın birinden diğerine geçildi. Ulusal tarihin savaştan sonraki 45 yılının inkâr edilmesinin ifadesi olarak, bu tarihin simgelerine ve kazanımlarına sünger çekildi. Dimitrov'un adı küfür sayıldı, davası ise tamamıyla çarpıtıldı. Mozolenin önünde, yıktırılması ve "mumya"nın yok edilmesi istenen sloganlarla gösteriler tertipleniyordu. Mozole binası –çok şükür– zamanın anıtı ve sanat eseri olarak korunabildi. Ailesinin isteği üzerine Dimitrov'un naşı Sofya mezarlığında ebedi sükûna ulaştı. Bilim ve sanat alanında sayısız eserlere esin kaynağı olan Dimitrov'un savunucularının çoğu, hemen gizlendi ya da daha önce övdüklerini, şimdi ayaklar altına almak için başka bayraklar altında saf tutmakta gecikmediler. Köy ve kasabalardaki anıtlar yıkıldı; barbarlık çağını andıran yıkıcı bir afet etrafı sardı. Onun adını taşıyan kurum ve kuruluşlar hemen yeni isimler aramaya koyuldu (dini babalar, papazlar tercih ediliyordu). Dimitrov'un yapıtlarını içeren ya da ona atfedilen kitaplar yayımlanmaz oldu.

Geçmişle ilgili hırslar yavaş yavaş yatışmaya başladı; çünkü bugünümüz, yarattığı ümitsizlikle, hayatımızı sarıyor. Yaşanan bütün dönüşümlere rağmen Dimitrov, yeni tarihimizin büyük isimlerinden biri olarak kalıyor. Bu isim, yaltakçı övgülerden ve bir o kadar evet efendimci karalamalardan temizlenerek objektif tarihi değerlendirmesini bekliyor. Aslında, her iki durumda da konjonktür politikası aynıydı. Haksız yere göklere çıkarmak da, yine bir o kadar haksız yere çamur atmak da aynı şeydir. Objektif tarihi değerlendirme zamanı, kaçınılmaz olarak gelecektir. Dimitrov'un hayatı ve davası konusundaki uzmanlar ya gizlendiler ya da bunun tam karşıtı oldular. Yeni yazarlar yetişecek ve onlar, bu büyük Bulgar'ın cazibesiyle, önyargısız ve partizanlık yapmadan, Dimitrov'u yazacaklardır. Tarihteki yerini almış

olan, yükseliş ve düşüşleriyle nasihat ve ibret veren, uluslararası çapta tarihi bir şahsiyet hakkındaki gerçek olacaktır yalnız onların hevesleri.

Dimitrov'un günlüğü o zaman bir katkıdır. Günlüğün yayımlanması, yalnız Bulgar tarih bilimi için değil, bütün Avrupa tarih bilimi için de önemlidir. Araştırabildiğim kadarıyla, yazarı dünya komünizminin en önde gelenlerinden biri olan böyle bir otantik belge, ilk kez yayımlanmaktadır ve kuşkusuz ülke sınırlarının dışında da ilgi uyandıracaktır. Değerli uzman, tarihçi ve araştırmacılar (Prof. D. Sirkov, kıdemli bilimsel danışmanlar Petko Boev ve Nikola Avreyski ve Georgi Dimitrov'un şahsi fonunu işleyen arşiv uzmanı Ekaterina Kabakçieva) baskı hazırlıklarını gereği gibi yapmasalardı, bu kitap yayımlanamazdı. Günlüğün, yalnız bilim adamlarının değil, dokunulmamış tarihi eserlerin ve otantik tarihi kaynakların değerini iyi bilen meraklı okurların da eline ve hizmetine geçmesinde, onların da çok büyük payı vardır.

Mart 1997

Akademisyen İLÇO DİMİTROV

DİPNOTLAR

1- 31 Mart 1916 gününe (bugün de dahil olmak üzere) kadar Bulgar tarihinde geçerli eski sistemdeki tarihlerin yeni sisteme geçişi için 19. yüzyılda eskilerine 12 gün, 20. yüzyılda 13 gün eklenir. Bulgaristan tarih yazımında 1 Nisan 1916'dan 13 Nisan 1916'ya kadarki (13 Nisan da dahil olmak üzere) günler yoktur: 31 Mart'tan sonra 14 Nisan gelmektedir. Kronolojimizdeki bu özellik, birçok yazar için, hatta tarih konusundaki cahilliğini politik (!) gerekçe yapan burnu havada milletvekilleri için anlaşılması zor bir şeydir. Yeni sistem yürürlüğe girmeden önceki tarihi olaylar –örneğin Botev'in doğum ve ölüm günleri, Levski'nin ölüm günü, Nisan ve İlinden ayaklanmalarının patlak verdiği günler– bizde yeni sisteme göre kutlanıyor ya da anılıyor. Bulgaristan'ın kurtuluş günü vb. önemli olaylar da öyle. Kimileri hâlâ eski sistemden kurtulamıyor; ya alışkanlıktan ya da bilgisizlikten ötürü.

2- 1935 yılında yapılan yedinci kurultay sonrasından farklı olarak o zamanlar Komintern'in başında başkan bulunuyordu.

3- Dimitrov daha önce de günlük ve notlar yazmıştır: Birinci Dünya Savaşı sırasında, Köstence Hapisanesi'nde (1929) vb. (*Sıvremenen pokazatel* dergisi, 25 Ocak 1990, s. 54-59; Askeri Tarih Enstitüsü Bildirileri-Genelkurmay, 1995, c. 58, s. 314-352).

4- Dimitrov'un Laypsig davasındaki tutumu için bkz. Prof. Milen Semkov'un *Moabit 1933* kitabı. Aynı yazarın başka bir araştırma kitabı, 1989 'da yayımlanan *Faşizm* monografisi, iki dünya savaşı arasındaki dönemde otoritarizmin ideolojisini, politikasını ve tarihini konu edinmiştir. Her şeyden önce politik iması nedeniyle –"reel sosyalizm" ile faşizm arasında bilinçli benzetmeye götüren imalarıyla– Dr. Jelyu Jelev'in faşizm konusundaki kitabı büyük ilgi görmüştü.

5- Bir yere kadar övgü, bir yere kadar da sitem olarak Milovan Cilas, Yugoslavları savunacak hiç kimse yokken, birçok Bulgar'ın Dimitrov sayesinde kurtulduğunu belirtmektedir (M. Cilas, *Litso totalitarizma* [Totalitarizmin İçyüzü], Moskova, 1992, s. 47-48).

6- Cilas, *age*, *s.* 33.

7- Mareşal Vasilevski genelkurmay başkanlığı görevine 15 Ekim'de getiriliyor. O zaman, başkomutanlığın ve hükümetin gerektiğinde Moskova'dan ayrılabilmesi için uçuşa tam hazır durumda uçaklar hava alanında bekletiliyor - Moskova'nın merkezine girebilmeleri için Alman tanklarına ancak birkaç saat gerekiyor. (Konstantin Simonov. Glazami çeloveka moego pokoleniya. Razmıyşleniya o Y.V. Staline. /Benim neslimden insanın gördükleri. Y.V. Stalin üzerine düşünceler/ Moskova, 1990, s.393).

8- Sovyet istihbaratçısı Sudoplatov, 25 Temmuz günü Beriya'dan aldığı bir emirle, daha 1934 yılında (Roma'daki Bulgar elçiliğinde üçüncü sekreter görevindeyken) Sovyet servisleri için kazanılan Stamenov ile temasa geçip Almanlarla toprak karşılığı ikili anlaşma sağlamanın ne kadar mümkün olduğunu bildirmekle görevlendirilmiştir. Bu operasyon Almanları yanıltmak için dezenformasyon amacıyla yapılmıştır. İki istihbaratçı arasındaki görüşme, dinleme cihazı bulunan bir odada yapılmıştır. Stamenov bu yönde görüşme yapılacağına pek inanmamış, hatta Sofya'ya bu haberi bildirmemiştir. Bu olay 1941 yılının Temmuz ayı sonunda - Ağustos ayının başında olmuştur. 1953 yılında Beriya'ya karşı suçlamalar arasında bu da vardır. Savaş sırasındaki faaliyetlerine karşılık Sovyet hükümetinin kendisine verdiği emekli maaşının kesileceği tehditlerine rağmen Stamenov, Sofya'ya özel olarak gönderilen Sovyetlerin adamına Beriya'ya karşı ifade vermeyi reddetmiştir. (Pavel Sudoplatov'un "Razuznavaneto na Kremıl" /Kremlin istihbaratı/ kitabına göre - Moskova, 1996:2 ekim 1996 tarihli "24 çasa" /24 saat/ gazetesinden aktarmadır).

9- Savaş sonrasındaki gelişmenin perspektifleri konusunda, VC ile muhalefet arasındaki iç gerginliğin son derece arttığı ve Müttefikler arasındaki sürtüşmelerin devam ettiği koşullarda, her iki tarafı monarşiye karşı, cumhuriyet için birleştiren tek şey, referandum idi. Bu ne-

denle 8 Eylül 1946 'da seçmenler yığınsal bir şeklide cumhuriyete "evet" oyu verdi. 15 Eylül günü, halk oylaması doğrultusunda ilan edilen cumhuriyeti büyük devletler hemen tanıdı.

Koburglar hanedanının, özellikle de Kral Boris'in yeni tarihimizdeki rolü üzerine son zamanlarda daha objektif değerlendirmeler yapma denemelerinin yanı sıra, 1946 referandumunun niteliği konjonktür açıdan ele alınıyor ve Kral Boris ve rejimi hakkında gönül açıcı havalar yaratılıyor. Oysa bir zamanlar bu gibi yaklaşımlara karşı korkunç önlemler uygulanmaktaydı. 1969 yılında "Mladej" / Genç / dergisinde yayınlanan "Kral-Fürer" adlı etüdüm, Kral hakkında "burjuva" yaklaşımıyla "bizim" yorumlamamız dışında, üçüncü bir tutum, yani kendi tutumumu ifade etme cesaretini gösterdiğim için akademisyen Todor Pavlov'un ("Bulgaristan'ın Suslov'u") gazabına uğramıştır. Derginin yazı işleri müdürü F. Panayotov ceza görmüş, dergideki ilgili köşe kapatılmıştır.

10- Merhum Prof. Mihail Genovski, BÇHB üst yönetimini işçi köylü partisi kurulması için Dimitrov'un (Stalin'in talimatlarından biri olduğunu söylemeden) ikna etmeye çalıştığını anlatmaktadır: O zamanki BÇHB lideri Obbov: Ben likidatör olamam! Ortak parti kurulamaz, diyerek sert tepki göstermiştir. Ama politika sahnesini hemen terk etmek zorunda bırakılmıştır.

11- Birçok değerli bilim adamı, fahri "Akademi üyesi " unvanına layık görülmüşken, bu unvanları kanun dışı yöntemlerle, kendi meslektaşlarının, hem de 1944 yılına kadar akademisyen seçilen bilim adamlarının oylarıyla, geri alınmıştır. Birçok ünlü profesör, yazar, ressam ve oyuncu, N. Petkov ile Tr. Kostov'un idam cezası hükümlerini destekleme imzası veriyordu. Suç, onların ortama hemen uyuverme eğilimlerinde değil - bu bugün de aydın kesimde yaygındır - yaratıcı aydınları inanç ve vicdanına ters hareket etmeye zorlayan yönetim sistemindedir.

12- Kostov ile birlikte sanık bulunanlardan biri, Kostov'un 11-12 Haziran'da yapılan BKP MK toplantısında partiden ihraç edildiğine, Dimitrov'un mektubunun ise, 10 Mayıs tarihini taşıdığına dikkat çekmiştir. Yirmi gün sonra alınan bir karar nasıl gerekçe olabiliyor? (Boris Hristov. İzpitanieto /Sınav/. Üniversite basımevi. 1995, s.67.)

ÖNSÖZ

Neredeyse yarım yüzyıl aktif olmuş bir politikacı devlet ve toplum adamı olarak Georgi Dimitrov, çok büyük miktarda ve değişik nitelikte yazılı kalıt bıraktı. Bunun hiç de küçük sayılmayacak bir bölümü yayınlandı. Kendisini uluslararası çapta büyük saygınlık ve haklı olarak dünyaca üne kavuşturan Laypsig davasından sonra onun yapıtları bütün anakaralarda onlarca dilde basılıyor. Dimitrov'un Komünist Enternasyonal'in başında yer aldığı 30'lu yılların ortalarından başlayarak, onun yazı, söylev ve raporlarını içeren konusal toplu yapıtları en değişik dillerde yayınlanmaya başlıyor. Daha sonraları, Bulgaristan Başbakanı olduğu zamanlar (40'lı yılların ikinci yarısında) birkaç ciltlik seçilmiş yapıtları basılıyor.[1] Ölümünden sonra tüm yapıtlarının ilk baskısı yapılıyor.[2]

En yeni Bulgar ve dünya tarihiyle ilgili bilimsel araştırmalar başladığında, G. Dimitrov'un çok büyük sayıda yayınlanmamış belgesi ortaya çıkarılıyor. Örgütlü bir şekilde bunların yayınlanmasına başlanıyor. Bunlar arasında, hemen hemen tamamı okurlar için yeni sayılan mektuplarını içine alan büyük bir kitap, özel bir ilgi konusudur.[3] Tüm yapıtlarının ikinci baskısında yayımlanan ciltler, bu bakımdan çok önemlidir. Bu 16 ciltte yer alan 1880 yapıttan 1302 'si ilk defa yayımlanıyor.[4] Ne yazık ki, bu baskıya ara verilmesi, kamuoyunu 1924 yılından sonra Dimitrov'un kaleminden çıkan büyük sayıda asıl belgeyle tanışma olanağından yoksun bıraktı.

G.Dimitrov'un yazılı kalıtının en önemli ve çok ilginç bölümü, şimdiye kadar topluma mal edilmeyen günlüğüdür. Günlük tutma alışkanlığı, onun Birinci Dünya Savaşı günlerindendir.[5] Dimitrov'un savaş karşıtı eylemlerinden ötürü yattığı Sofya Hapishanesinde (29 Ağustos - 18 aralık 1918) günlük tuttuğuna dair elimizde bilgiler vardır. Komintern'in İkinci Kongresi'ne katılmak üzere Vasil Kolarov ile birlikte Romanya'da iken yakalanıp atıldığı Köstence Askeri Hapishanesinde Temmuz 1920 notları korunmuş ve yayınlanmıştır.[6] 1918 yılının sonundan Eylül 1923'lere kadar da Dimitrov'un günlük tuttuğuna dair dolaylı kanıtlar vardır. Ama ne yazık, o zamanların fırtınalı burgacı içinde bu notlar yitip gitmiştir.

Rayhstag'ın kundaklanmasında parmağı olduğu suçlamasıyla Hitlerciler tarafından tutuklandığı 9 Mart 1933 tarihinden başlayarak Berlin'de günlük tutmaya devam etmiştir. Sovyet vatandaşı olarak on yıldan fazla bir zaman bulunduğu SSCB'ye varır varmaz (27 Şubat 1934), Dimitrov tekrar günlük tutmaya başlıyor. 4 Kasım 1945 tarihinde Bulgaristan'a dönen Dimitrov, günlüğünü yazdığı not defterlerini beraberinde getiriyor ve sağlık durumunun iyileşemeyecek kadar sarsıldığı 1949 yılı başlarına kadar notlarını sürdürüyor. G. Dimitrov'un ölümünden sonra günlük, Parti Merkez Arşivi'ndeki özel fonda korunmaya alınıyor ve uzun bir süre, tam bir gizlilik içinde tutuluyor. En üst düzeyde varılan mutabakatla saptanan konularda araştırmalar yapmaları için, günlüğün dikkatle seçilmiş kimi bölümleri, ancak 70'li yıllarda bazı araştırmacılara veriliyor.

Bununla birlikte, G.Dimitrov'un günlüğünün meraklı okurların tamamen bilgisi dışında kaldığı söylenemez. Dimitrov'un Almanya'daki hapislik döneminde (Mart 1933 - Şubat 1934) tuttuğu notları kapsayan ilk dönem bölümleri, taşıdıkları özellik nedeniyle, defalarca yayınlanmıştır.[8] Günlüğün tamamının yayınlanması olasılığı gündeme geldiğinde, Parti Merkez Arşivi 1934'e kadarki bölümlerin ilk resmi baskısını gerçekleştiriyor.[9] 10 Kasım 1989'dan sonra, arşivde çalışma şartlarının hızla hafiflediği ortamda, günlüğü bilimsel araştırmalar için kullananların sayısının büyük ölçüde artmasının yanı sıra, aralarında bilimsel değerinden kuşku duyulanların da bulunduğu birçok yasadışı yayın örnekleri ortaya çıkmaya başlıyor. Bu durum karşısında, G.Dimitrov'un oğlu ve varisi Boyko Dimitrov, mirasçı haklarını kullanarak, günlüğün korunmasını kendi üzerine alıyor. Elinizdeki baskıyı hazırlayan, girişimciliğini yapan da odur.

Günlük, G.Dimitrov'un faaliyetlerinin olay ve gelişmelerin en yoğun yaşandığı dönemi - 30'lu ve 40'lı yılları kapsıyor. Bu dönem içinde Dimitrov Nazizme karşı Laypsig'de savaşım veriyor, Komünist Enternasyonal'in yöneticiliğine yükseliyor. Komintern Genel Sekreteri olarak, RKP(B) MK "Uluslararası Enformasyon" Şubesi Başkan Yardımcısı ve Başkanı olarak, XXVI. Halk Meclisi ve Büyük Halk Meclisi üyesi olarak, BİP(k) MK Genel Sekreteri ve Bulgaristan Başbakanı olarak yoğun çalışmalar yürütüyor. Günlük tuttuğu hayatının son 16 yılında Dimitrov çok önemli ve başdöndürücü yoğunlukta gelişme ve olaylara tanık oluyor, en üst düzeydeki Sovyet parti ve devlet adamlarıyla ilişkide bulunuyor, gezegenimizin dört bir köşesinde çok sayıda politikacıyla görüşüyor, bütün dünyadan çok değerli toplum adamları v ünlü aydınlarla yazışıyor, diplomasi ve gizli servis kaynaklarından önemli bilgiler ediniyor, zamanın birçok büyük şahsiyetleriyle dostça ilişkilerde bulunuyor. Günlük, G. Dimitrov'un özel hayatı, ağır sağlık durumu, aralarında yardımlaşma ve desteğin karşılıklı olduğu akraba ve yakınlarıyla ilişkiler hakkında geniş bilgi veriyor. Oğulları Mitya'nın ölümü karşısında Dimitrov ve eşinin duyduğu acıyı yansıtan sayfalar insanı çok duygulandırıyor.

Günlük, 12 defter ile 1949'a ait ayrı 9 yapraktan oluşuyor. Bunlar, eklenen belgelerle birlikte toplam 1673 yaprağı buluyor. Günlükteki notlar mürekkep ve kurşun kalemiyle yazılmış. Ekteki belgelerin hemen hemen tamamı daktiloda yazılmış. Notlar, yeni olayların hemen ardından, hemen hemen her gün yazılmış (birkaç günlük olayları değerlendiren notların önemi çok büyüktür). Yaşanan günün en önemli olayı çok kısa, bazen aslında bahis konusu pek anlaşılamayacak şekilde, sırf ima olarak not edilmiş. Tarihi olaylar, olgular, hususlar, temasta bulunduğu kişiler, çoğu kez analize gitmeden not edilmiş, ama bazen fikir yürütme ve yorumlama örneklerine yer verilmiş. Kimi son derece önemli görüşmeler ve telefon konuşmaları olduğu gibi, günlüğe eklenen ilgili mektup, telgraf ve diğer resmi belgeler, özellikle söz konusu görüşme ve konuşmaların çok büyük bir titizlikle ve ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmış olması, büyük değer taşıyor. Günlükteki bazı aralar, özellikle çok uzun süren 1 Şubat 1935 'den 18 Ağustos 1936'ya ve 18 Mart 1938 ile 15 Ağustos 1938

tarihleri arasındaki boşluklar dikkati çekiyor ve bazı notların kaybolduğuna gösteriyor.

Günlükten daha fazla şeyler beklemek, yerinde olmaz. Unutmayalım ki, okurlar için yazılmamış, yer yer tamamen şahsi unsurlara yer veren günlüktür söz konusu olan. Ayrıca, Stalin'ini zorbalıklarının yaygın olduğu koşullarda günlüğün yazarına kötü bir şaka yapabileceği görüşüyle Dimitrov'un kendine sansür uygulacağı da, gözden kaçmıyor.

Boyko Dimitrov'un seçtiği uzmanlar çalışmalarına temel olarak Parti Merkez Arşivinden 1991 yılında alınan günlüğün aslını ve işbu baskının düzenleyicisi bayanın günlükteki şifreleri çözme çalışmalarını almıştır. Belgenin baskı için hazırlanmış (tercüme edilmemiş bölümlerin çevirisi, yapılan tercümelerin düzeltilmesi, metnin okunaklı olmayan yerlerinin okunur hale getirilmesi, kıyaslamalar yapılması vb.), tashihlerin okunmasına kadar devam etmiştir.

Günlük Almanca, Rusça ve Bulgarca yazılan aslına göre yayınlanıyor. Yabancı dildeki notlarda hatalar vardır, anadilinde olanlar ise Rusça söz ve deyimlerle doludur. Metin otantiktir. Metnin imlasını güncelleştirmekle birlikte, yayını düzenleyenler G. Dimitrov'un dilinin özelliklerini korumaya çaba göstermişlerdir. Günlüğün değişik defterlerindeki bölümler birbirinden ayrılmadan, asılındaki sıralama korunmuştur. Asıl evrakta altı çizili tarih, metin ve isimler, kalın harflerle yayına geçmiştir. Günlük notlarının sayfalarındaki sol boşluklara çekilen çizgiler de, elden geldiğince aslına uygun olarak, yine sol boşluklara dikey çizgiler olarak aktarılmıştır. Söz konusu boşlukların kimi yerlerine yazılan ilave cümleler ise, günün notlarındaki gerekli yerlere yerleştirilmiştir. Üç ve daha fazla noktalar da, aslındaki gibidir.

Günlükte değişik biçimlerde yazılan not tarihleri, daha düzgün görünüm sağlamak amacıyla aynı şekle sokulmuştur. Asıl belgede farklı şekillerde yazılan isimler de, yayında aynı şekil verilerek yer almaktadır. Bunlardan bazıları, özellikle Çin isimleri, çözülemeyenlerin dışında, yayında güncel yazılış şekliyle verilmiştir. Metnin daha okunaklı ve açık olması için kitaba köşeli parantez içine alınan söz, harf ve ilave kısaltmaların yararı ortadadır.

Günlükteki son derece büyük miktarda olan enformasyon ve bilgilerin daha iyi anlaşılması için, kitabın sonunda bilimsel dizin listesi vardır. Sayfalarda metnin altına çekilen çizgiden sonra (gerektiğinde) kısa açıklamalar yapılmaktadır. Asıl belgede yeterince bilgi verilmeyen en önemli olaylar ve kullanılan özgün kavramlar hakkında, daha ayrıntılı açıklamalar, ek olarak verilmektedir. Harcanan çabalara karşın, günlükte sözü edilen kimi olaylar hakkında açıklama yapılamamıştır. Günlüğe yapılan eklerde, notlardaki coğrafya isimleri ve adı edilen gazete, dergi ve kitaplar cetveliyle, kimileri ilk kez yayınlanan kısaltma ve resimlerin listesi vardır.

Günlükte isimlere çok sık rastlanmaktadır - bütün anakaraların onlarca ülkesinden üç bini aşkın kişinin adı geçmektedir. Üstelik günlüğün aslında, tamamıyla yazılmamış isimler çoğunluktadır, kullanılan takma adların sayısı çok büyüktür, kimi isimler kısaltılarak ya da hatalı yazılmıştır, aynı soyadını taşıyan (bunlardan bazıla-

rının öz isimleri de aynıdır) kişilerin adlarına da sık rastlanmaktadır. Günlükte geçen isimlerin güvenilir bir listesini yapmak için çok büyük çabalar harcanmıştır. Bütün adı geçen kişi ve takma adlarının ortaya çıkarılmasının olanaksız olduğu anlaşılmıştır. Ama yine de, birçok ismin kime ait olduğu, yine birçok takma adın altında hangi gerçek ismin bulunduğu ortaya çıkarılmış, günlükte adı geçen kişilerin ezici çoğunluğu hakkında biyografik bilgiler toplanmıştır.[10] İsimler listesinde yer alan isimler, genellikle gerçek isimlerdir. Daha çok takma adlarıyla bilinenler, bu adlarıyla listeye alınmıştır. (olanaklı ve gerekli görüldüğünde, gerçek isimleri de parantez içinde verilmiştir.) Günlüğün aslında Latin harfleriyle geçen isimler, kitapta ve yapılan eklerde Bulgarca biçimiyle yazılmıştır. Günlükte hatalı yazılan, metin altındaki çizgiden sonra alınan isimler, isim listesine konulmamıştır. Listeye, yalnız belgenin aslında rastlanan kişilerin takma adları alınmıştır. İsimden sonraki paranteze yalnız bir yıl alınmışsa, bu ilgili kişinin doğum yılıdır. Parantezdeki yılın önüne artı işareti konmuşsa, bu da kişinin ölüm yılıdır.

G. Dimitrov'un günlüğü, zamanının bir anıtı, 30'lu ve 40'lı yıllardaki genel tarihsel gelişmenin önemli yönlerine ilişkin otantik bir belge, o zamanki komünist önderlerin anlayışları, gerekçeleri, niyetleri ve eylemleri hakkında bilgi kaynağıdır. Kuşkusuz, günlük en başta yazarını anlatmaktadır. İyi ki, oldukça büyük bir tarihsel aradan - yazarının ölümünden hemen hemen 50 yıl sonra yayınlanmaktadır. Günlük, yüzyılımızın tarihini, son birkaç yılki hırslar yatıştıktan sonra da, birçok kişi ve olayı yeni baştan ve eleştirel açıdan değerlendirme gereksinimi açıkça ortaya çıktığı bir zamanda basılmaktadır. G. Dimitrov'un günlüğünün yayınlanması, geride bırakılan yolun, bu arada Dimitrov'un yeri ve rolünün objektif tarihsel değerlendirmesine duyulan toplumsal gereksinime daha yeterli bir yanıt verebilmeleri için araştırmacılara bir şans veriyor. Ama günlük, geniş okur yığınları için de bir tür meydan okuma olacaktır. Günlük onlara G.Dimitrov hakkında daha gerçekçi, bu nedenle de daha anlaşılır bir kanıya varmalarında yardımcı olacaktır.

Şubat 1997

Derleyenler

DİPNOTLAR

1- Bak: Azbuçen katalog na liçnata biblioteka na Georgi Dimitrov. Sofya. 1975. Bölüm 1. s.293-308: Bölüm 2. s.48-69: Savova, Elena. Georgi Dimitrov. Bibliografiya. Sofya. 1968.

2- Georgi Dimitrov. Sıçineniya / Yapıtları /. C.1-14. Sofya,1951-1955

3- Georgi Dimitrov. Pisma /Mektupları/ 1905-1949. Sofya. 1962.

4- Georgi Dimitrov. Sıçineniya /Yapıtları/ 2.baskı. C.1-16. Sofya 1980-1990.

5- Bak: Kristeva, Nadejda. Beleiki ve Georgi Dimitrov ot Yuni 1916 do Noemvri 1917 g. /Georgi Dimitrov ot Yuni 1916 do Noemvri 1917 g. /Georgi Dimitrov'un Haziran 1916'dan Kasım 1917'ye kadarki not defteri/ - nauçni trudove na VPŞ pri TsK 'na BKP/BKP MK Parti Yüksek Okulu eserleri/ Sayı 26. 1966. syafa 377-413.

6- Belejki na Georgi Dimitrov ot zatvora - Yuli 1920 g. / Georgi Dimitrov'un hapisane notları - Temmuz 1920/- İzvestiya na instituta po istoriya na BKP / BKP tarihi enstitüsünün bildirileri / 1965. c. 14. s.373_378.

7- PMA. fno 146. liste 2. a. e. 1-21: liste 3. a. e. 1.

8- "Briefe und Auszeichnungen aus der Zeit der Haft und des Laypsiger Prozesses. Moskau. 1935 /Tutukluluk ve Lapsig davası döneminden mektup ve notlar. Moskova. 1935./

9- Dnevnik na Georgi Dimitrov. Moskva. 27 Fevruari- 1 Septemvri 1934 g./ Georgi Dimitrov'un günlüğü. Moskova. 27 Şubat-1 Eylül 1934/ Sıvremenen pokazatel. 1990. N 1.s.53-59: 2.s.42-47.

10- "Komintern i vtaraya mirovaya vayna" /Komintern ve İkinci Dünya Savaşı / Toplu belgeler kitabını hazırlayan meslektaşlarımız -(Bölüm 1 (1939-1941) Moskova. 1994) birçok kişi hakkında bilgi toplanmasında bizlere değerli yardımlarda bulunmuşlardır. Kendilerine bu nedenle şükran borçluyuz. (Derleyenler ve önsözlerle yorumların yazarları - N.S. Lebedeva ve M.M.Narinski: Sorumlu redaktörler - K.M. Anderson ve A.O.Çubaryan) Tarih bilimleri Doktoru Profesör Slavka Petrova'ya da ayrıca şükranlarımızı sunarız.

OKURLARA

Yalnızca bana kalsaydı, bu kitap gün yüzü görmeyecekti. Sayfaları çevirmeye başlayınca her okur bunun nedenini anlayacaktır. Nitekim, şöyle bir göz atmak dahi, Georgi Dimitrov'un Günlük'ünün yayımlanmak düşüncesiyle kaleme alınmadığını anlamaya yetecektir.

Babamdan kalan günlük notlar, yapılanın, görülenin, duyulanın, okunanın, günlük olayların basit bir kaydı ya da yorumu değildir; bunlarla kıyaslanmayacak kadar şahsidir: En içten düşünce ve duyguların, sevinç ve kederlerin, kuşku ve endişelerin paylaşıldığı, kendi kendisiyle sırdaşça bir sohbettir. Ancak, samimiyetle paylaşılanlar, çoğu kez, günah çıkartırcasına içini döken kişinin kendisinin bile pek hoşuna gitmeyebilir. Söz konusu bu metin de, tümüyle şahsi teselli için kaleme alınmış, yalnızca kendi kullanımı için öngörülmüş ve hiçbir şekilde yabancı gözler için düşünülmemiş bir belgedir. Bütün bunlara rağmen, bu günlüğün, üstelik benim katkılarımla yayımlanmış olması, artık bir zorunluluk haline gelmiştir.

Şimdi, bu dönüşüme yol açan nedenleri dile getirmek için doğru yer ve zamanda olduğumu düşünüyorum.

* * *

Dimitrov'un günlükler yazdığını ve bunların BKP Merkez Arşivi'nde büyük bir gizlilikle korunduğunu çoktandır biliyor ve doğal olarak, bunları okumak istiyordum; ama onun oğlu ve mirasçısı olarak, hakkım olan bir şey için izin dilenmeyi alçaltıcı buluyordum. Olası bir ret cevabı ise gururumu iki kat daha fazla incitecekti.

10 Kasım 1989 sonrasındaki değişiklikler bu tabuyu da yıktı. Tarihçiler ve mesleki açıdan ilgi duyanlar için günlüğe ulaşmanın koşulları önemli ölçüde hafifletildi. Ancak, o zamanlar ben mesleğime ve toplumsal meselelere öylesine dalmıştım ki –önce Dışişleri Bakanlığı'nda, sonra Büyük Halk Meclisi'nde– söz konusu liberalleşmeden yararlanmak şöyle dursun, durumun ne kadar çok ve hızla değiştiği hakkında kafa yoracak durumda bile değildim. Bu nedenle, Toplumsal Tarih Enstitüsü'nün (eski BKP Tarihi Enstitüsü) ve Parti Merkez Arşivi (PMA) ile birlikte Dimitrov'un günlüğünü yayıma hazırlamakta olan Hristo Botev Basımevi'nin 1991 yılı başlarında gönderdiği, yayın haklarının sahibi olarak sözleşme imzalamaya davet edildiğimi bildiren resmi mektup beni çok şaşırtmıştı. Böylece ilk kez babamın günlüğünün kaderi hakkında karar verme (ama aynı zamanda sorumluluk yüklenme) olanağına kavuşuyordum.

Önce günlükleri baştan sona dikkatle okudum. İş, bu satırların başlarında belirttiğim kesin sonuca vardı: Notlar şahsi kullanım için yazılmıştı ve yayımlanmaları düşünülmemişti. Bunların basılması yazarın özel hayatına bir tecavüz anlamına gelecekti.

Bu görüşümü paylaşmak, sınamak ve mümkünse kabul ettirmek için, önce Dimitrov'un davasını ve yaşamını iyi bilen ünlü tarihçilerden oluşan bir uzmanlar grubunda, ardından da BSP Yüksek Kurulu Başkanlığı'nda, günlüğün yayımlanması

konusunda ortaya çıkan sorunlarla ilgili tartışmaya gidilmesini sağladım. Şöyle bir tablo ortaya çıktı: Günlüğün yayımlanması kararı, BKP Tarihi Enstitüsü ve PMA'nın ortak önerisi üzerine, BSP Yüksek Kurulu'na bağlı olarak parti belgelerinin yayımlanması konusunda çalışan özel bir komisyon tarafından 1990 yılında alınmış. Karar, geçmişin taraf'sız bir yaklaşımla, apolojiden, efsaneleştirmelerden ve uygunsuz olguların sessizce geçiştirilmesinden arınmış bir yaklaşımla yeniden ele alınması gerektiği gerekçesine dayandırılmış.

Aslında ben bu gerekçeleri tamamen paylaşıyorum ve bunları kabul etmemem mümkün değil. Bununla birlikte, "partinin" benim yasal hak ve çıkarlarımı doğrudan ilgilendiren bu konudaki kararını, bana danışma gereğini bile duymadan almış olmasını, totaliter yöntemlerin mahkûm edilmesi gereken bir örneği olarak nitelemekten de kendimi alamadım. Ayrıca, o zamanların böyle bir yayın için ne kadar uygunsuz olduğunu belirterek, daha iyi, daha normal zamanların beklenmesinde ısrar ettim. Coşku dolu 1990 ve 1991 yıllarında politik hırsların iyice kızıştığı bizdeki koşullarda basılırsa, günlüğün tarihsel gerçekler ve tarihsel dersler kaynağı olmak yerine, kaçınılmazlıkla, leke sürücü malzeme kaynağı olarak kullanılacağına Bulgar okurunu ikna etmeye gerek bile yoktur.

Aldığım tutumun bu yönü anlayışla karşılandı; ama sorunun özü, yani günlüğün yayımlanıp yayımlanmaması, özellikle de tam olarak mı, yoksa kısaltılmış olarak mı basılması gerektiği konusunda farklı görüşler sürülüyordu. Ben, başlatılan baskı hazırlıklarının devam ettirilmesini kabul etmiş, özel hayatla, aileyle, sağlık durumuyla ilgili ayrıntıların ve diğer kişisel ayrıntıların yayına alınmamasında ısrar etmekten de vazgeçmiştim. Bütün tarihçiler (bir veya ikisinin dışında ve önemsiz çekimserlikle) kesin bir şekilde metnin eksiksiz yayımlanmasından yana tavır alıyor, en küçüğü dahil her kısaltmanın, kitabın bilimsel dürüstlüğü ve belgesellik değeri üzerinde kuşku yaratacağı gerekçesini ileri sürüyordu.

Bu arada, karşı karşıya bulunduğum ikilemi yeni bir noktaya getiren kimi olaylar meydana geldi. Ekim 1991 Halk Meclisi seçimlerini Demokratik Güçler Birliği (DGB) kazandı. BKP'nin mal varlığına el konulmasını öngören kanun, yeni seçilen parlamentonun ilk çıkardığı yasalardan biri oldu. Bu kanun gereğince partinin arşivleri, bu arada Dimitrov'un günlüğünün bulunduğu Parti Merkez Arşivi de, devletin, yani yeni kabinenin tasarruf ve emrine geçiyordu. Yeni hükümetin "dekomünizasyon" zorlamaları ve tehditleri zirvedeydi. Öte yandan, arşivlerle ve yayın haklarıyla ilgili yasalardaki boşluklar (politika ve yayıncılık alanındaki moral bozukluğu bir yana) belgenin tümünün veya kimi bölümlerinin gelişigüzel, kötü niyetle ve belirli amaçla yayımlanmasına karşı teminat diye bir şey bırakmıyordu. Arşivlerin kullanımındaki liberalizasyondan sonra günlük araştırma amacıyla kullanan kimi şahısların, bu metinden (tamamen yasadışı olarak) kopyalar çektikleri yolunda edindiğim bilgiler, politika ya da sırf ticari amaçla veya "bilimsellik" taslama hevesiyle soyguncu suistimal endişelerimi daha da artırıyordu.

Endişelerim çok geçmeden doğrulandı; 1992 yılında, gazetelerde çıkan birkaç

kısa parçanın yanı sıra, aylık bir dergi, İkinci Dünya Savaşı dönemine dair notlardan çok geniş alıntılar yayımladı.(1)

Mevcut durumda, serbest irademle hareket edebileceğim koşullarda aslında hiçbirini tercih etmeyeceğim seçenekler arasından bir karara varmak zorundayım: Ya fikir hırsızlığına karşı hiç olmazsa en küçük başarı şansı ile karşı koyabilmek için gerekli para, güç ve yetkiye sahip olmadığımdan pes edip günlüğü kaderiyle baş başa bırakmalı ya da günlüğün yayıma hazırlanmasında üzerime bizzat sorumluluk alarak, bu işin söz konusu tarihsel belgenin ve yazarının hak ettiği dürüstlük ve saygıyla, yani bilimsel nesnellik, dürüstlük ve gerekli bilgi ve yeteneğe sahip olmanın en ciddi şartlarının üstesinden gelebilecek profesyoneller tarafından yapılmasını sağlamalıydım.(2)

Daha iyi ya da daha kolay bir seçenek yoktu meydanda ve ben kararımı verdim. Sonuç ortadadır.

* * *

Georgi Dimitrov'un günlüğünün yayımlanmasıyla kamuoyundan gelecek tepkiler konusunda hiç de hayal kurmuyorum. Kitabın içeriği bir yana, yayımlanmış olması da, bunda benim payımın bulunması da, bazen, belki de çoğu olumsuz ve çok çelişkili tepki ve yorumlara yol açacaktır.

Benim endişem, kitabın sayfalarına ilgisizce, önyargıyla ya da yazarına ve onun davasına düşmanca bir yaklaşımla göz atacak olan okurlarla ilgili değildir. Yine de, kökleri çok eskilere uzanan şu akilane sözleri hatırlatayım: Günün konjonktüründen hareketle, geçmiş kolayca tenkit ve inkâr edilirse, geleceğe giden yolda yanlış adım atma tehlikesi artar.

Benim gibi, Dimitrov'a karşı derin bir saygıyla eğitilip yetişenlere, günlüğün kimi sayfalarını okurken gönüllerindeki sevilen ve idealize edilen bu simaya dair uğrayacakları hayal kırıklığı sonucu duyacakları acıyı paylaştığımı söylemek isterim. Şunu da ekleyeyim: Daha iyi bir gelecek için doğru yönü, o an kimin lehine ya da aleyhine çalışırsa çalışsın, sadece ve sadece gerçek gösterir.

Sıradan insanların hayatında olduğu gibi, büyük insanların hayatında ve davranışlarında da hatalar ve günahlar bulunur. Herkesin bildiği gibi, güneşte bile kara lekeler vardır. Güneşin ölçülerini bizim dünyevî hayallerimize sığdırmak ne kadar olanak dışıysa, bu lekelerin boyutlarını hayal etmek de o kadar imkânsızdır. Ama bu, uzayın bizleri barındıran köşeciğinde güneşin ışık, ısı, gelişme ve hayat kaynağı olmasını engellemiyor.

Tarihin büyük ve gerçek öncülerinin hayatındaki hatalar ve başarısızlıklar kadar başarılar ve doğrular da, tıpkı bu örnekte olduğu gibi, tarihi süreçteki rolleriyle ölçülür. Şahsen benim için Georgi Dimitrov, sona ermekte olan 20. yüzyılda Bulgaristan tarihinde (ve yalnız Bulgar tarihinde değil) en derin iz bırakan Bulgar politikacısı ve devlet adamı olarak yerini korumaktadır. Ve ben, kader bana onun soyadını taşıma önceliğini verdiği için, gurur duymaktayım.

Boyko Dimitrov, Nisan 1997, Sofya

DİPNOTLAR

1- Hak etmedikleri reklamlara neden olmamak için, bu fikir korsanlarının isimlerini bilinçli olarak vermiyorum.

2- Günlüğü yayına hazırlama işini gönül rahatlığıyla teslim ettiğim redaksiyon- derleme ekibine, gösterdikleri başarıdan ötürü duyduğum şükranları dile getirmem için en güzel minnet sözleri bile yeterli olamaz.

Baskıyla ilgili o ağır günlerde, engelleri aşabilmem için yardım ve desteklerini benden esirgemeyen dostlarım İvan Atanasov, Tsonko Georgiev ve Yuri Pçelinstev'e teşekkürü borç bilirim.

[1933. Berlin-Laypsig-Berlin]

9 Mart 1933 (Perşembe).

Bayernhof'ta tutuklanma[1].

- Cinayet Zabıtası Rayhstag'da[2] şunları aldı:

1. Çanta
2. Saat
3. Gözlük
4. Dolmakalem
5. Meksika cüzdanı (nişan yüzüğü)
6. Gümüş kalem
7. İki küçük çakı
8. Almanca-Fransızca küçük sözlük
9. Tarak
10. Pipo
11. Dört puro (deri tabaka ile birlikte)
12. 10'ar adet sigaralı yaklaşık 20 kutu sigara
13. 350 Rayhmark (50 Marklık 7 banknot) ve 10 dolar.

Polisin **ilk** sorgusu.

Cinayet Zabıtası'nda **18 Mart'a** kadar daha üç sorgu oluyor.

27 Mart 1933.

- Emniyet Müdürlüğü[3]
- Bakkaldan[alış-veriş]:

1. IV.-0.75
5. IV.-1. 70
8. IV.-0.53
18. IV.-0.80
19. IV.-0.95
22. IV.-1. 40
6.13* [Rayhmark]

- Moabit.

28 Mart 1933 Salı - Moabit'de[4].

29 Mart 1933.

- Mansf[eld]'den paket ve 5 mark.
- Ani'ye yazdım.

30 Mart 1933.

- (Daha 20 Mart'ta yazılan) Bulgarca dilekçem çeviri için tercüman Tarapanov'a verildi.
- Avukat Dr. Rotkugel'den mektup ve bir vekâletname formu aldım.
- Cevapladım ve **vekâletname formunu iade** ettim.

31 Mart 1933.

- **Cinayet** masasından **komiser Hayzig'e** (Rayhstag) mektup yazdım** - paralar, gözlükler, dolmakalem vb. hakkında.
- (B[erliner] Zei[tung] ya da Nahtausgabe) almama izin verilmesi için **adli sorgu hâkimine**.
- Almanya tarihi üstüne bir kitap ve dünya tarihi üstüne bir yapıt tavsiye etmesi ve okumamı kolaylaştırması için **kütüphane memuruna**.
- Paketi ve paraları aldığımı teyit etmek için, borcum hakkında, vekilim olarak Dr. Rotkugel ile temasa geçmesi ricasıyla **bayan Mansfeld'e**.
- 75 feniklik (defter, kâğıt, kalem, iğne ve iplik, iki puro siparişi için **bakkala**.

1 Nisan 1933.

- [...]*28 ve 29 Mart tarihli *Morgenpost*:**

1. Çelik Miğfer[5] - Braunşvayg'da vukuat (Çelik Miğfer ile Naziler arasında çatışma).

Çelik Miğfer destek polisinin silahsızlandırılması ve tutuklanması.

2. 21. III. tarihli politik af:

Yalnızca Alman halkının **ulusal kalkınma** savaşında işlenip cezaya tabi tu-

---

* Asıl metinde hatalı : "5.93"

** Elyazısıyla düzeltme, ilk yazılan "Bauh".

*** Asıl metinde üstü çizilmiş : "Okudum".

tulan cürümlerin cezaları kaldırılıyor. Üstelik, ulusal kalkınmaya karşı savaşta işlenen cürümler hariç tutuluyor.

Örneğin, **şimdiye kadarki toprak mülkiyetinin** korunması uğrundaki cürümler, Almanların vatanı uğrundaki savaşta işlenip cezaya tabi sayılıyor.

3. **Prusya'da muhakeme usulü.**

[...]* Rayh komiseri **Kerl** diyor ki:

"Formel liberal hukukun önyargısına göre, adalet dağıtımında kutsal ilke, **objektiflik** olmalıdır. **Şimdi biz, halk ile muhakeme usulü arasındaki yabancılaşmanın kaynağına ulaşmış bulunuyoruz. Bu yabancılaşmanın suçlusu, eninde sonunda her zaman muhakeme usulüdür**. Çünkü, bir halkın yaşam uğrundaki savaş anında objektiflik nedir? **Çarpışan asker, çatışma halindeki ordu, objektifliği mi düşünüyor? Asker ve ordu tek şeyi düşünür: Özgürlüğünü ve şerefini nasıl koruyacağını, ulusu nasıl kurtaracağını.**

Şöyle ki, kendiliğinden anlaşılacağı üzere, ölüm kalım savaşı veren bir halkın muhakeme usulü, **objektifliğe cansız boyun eğmekle** meşgul olamaz. Mahkemelerin, savcıların ve avukatların hareketlerinde tek çıkış noktası şu olmalıdır: **Ulusun yaşamı için yararlı olan nedir? Halkı kurtaracak olan nedir?** Eylemsizlik, dolayısıyla durgunluk, halktan yabancılaşma anlamına gelen **yönsüz objektiflik hâkim olmamalı**, topluluğun ve fertlerin bütün eylemleri ve önlemleri, halkın yaşamsal gereksinimlerine uyup önem vermeli, ulusun emrinde olmalıdır."

28 Mart 33.

Aynı zamanda, Başsavcı Vilde'nin görevden alındığı bildiriliyor.

4. **"Marksist unsurlar" kimdir?**

"Ulusal yükselişe düşman olan şu unsurlar, Marksist unsurlar sayılmalıdır:

1. **Komünist Partisi'nin üyeleri** ve bu partinin eski **aktivistleri**

2. **Alman Sosyal-Demokrat Partisi**'nin (ASDP), şimdiye kadar veya şimdi de **partinin** ya da Marksist **sendikaların aktivistliğini** yapmış veya yapmaya devam eden yahut da tutumlarıyla Marksizmin **sözcüsü** ya da **savunucusu** olduklarını göstermiş olan üyeleri.

Buna karşılık, söz konusu emirname, ikna yoluyla ulusal davaya kazanılabilecekleri açıkça ortada olan ASDP'den sıradan üyeleri kapsamıyor."

5. **Alman sinemasının görevleri.**

Göbels şöyle diyor: 'Ben sinemanın görevini, zamanın peşinde koşmasında değil, zamanın bayraktarlığını yapmasında görüyorum.

... Bir halk, tarihin tanık olduğu en büyük irade dramını yaşıyor, sinemadaki efendiler ise, bunu kabul etmek istemiyor.

... Biz, **Almanya'da kökünü kazımak istediğimiz** görüşlerin filmlere sızmasına izin vermeyeceğiz.

...Kuşkusuz, sinemanın ülküsü, aralıksız inanç için çalışmakta ve sürekli klişeler vermekte değildir. **Sanat özgür kalmalı**, ama bir şartla: Daima kalmak üzere bir kez verilmiş belirli moral, dünya görüşü ve politika normlarına alışmak şartıyla!"

6. **Yahudi mağazalarına Nazi boykotu - 1 Nisan'dan**

* Asıl metinde üstü çizilmiş: "Rayhstag"

"Tele[graf] Union'un bildirdiği üzere, yetkili bir makam, **yabancı hükümetler iftira kampanyasına karşı müdahalede bulunmadıkça, hükümetin bu milliyetçi eyleme karşı bir önlem almayacağını belirtiyor!**"

7. **Rayhstag'daki sosyal demokrat milletvekillerinden** Herts, bu arada, Kopenhag'da çıkan *Politiken* gazetesinde şöyle bir açıklama yapmış:

"Yabancı basında çıkan ve nasyonal sosyalistlerin terör uyguladığını ileri süren yanlış haberler, Alman demokrasisine yalnız zarar verebilir ve ben, ASDP önderi Vels'in de daha önce belirttiği gibi, Alman sosyal-demokratları olarak bizlerin nasyonal sosyalist cinayetlerden söz eden haberlerin yanlış ve zararlı olduğunu düşündüğümüzü, vurgulamak isterim."

8. "**İdare sisteminin yeniden düzenlenmesi.**"

- Arendzee'nin dışında, Berlin şehri civarındaki **bütün çocuk dinlenme evleri kapatılıyor**.

- "Marksizm aktivistleri olarak, işletme için uygun olmadıkları" iddiasıyla **11 idareci memur ve 79 işçi BVG'den atılıyor**.

- Neukölln Şehir Kütüphanesi bozguncu kitap ve yapıtlardan arındırılıyor.

9. **Doktor birliklerinin kararı**: "Doktor birliklerinin **ruhunu ve biçimini** yeni politik düzene uygun hale getirme kararı uyarınca, Doktor Dernekleri Birliği'nin yönetimi ve 'Hartman' Birliği yönetimi, kendilerine bağlı bulunan şubeleri, **Alman doktorlar camiasının** hükümlerine uyarak, bütün **Yahudi üyelerin** yönetimlerden ve komisyonlardan en kısa zamanda ihraç edilmeleri, yeni düzene içtenlikle katılamayan meslektaşların ise değiştirilmeleri için elden geleni yapmaya çağırıyor..."

10. **Avukat birliklerinde yeni seçimler**.

Almanya Avukatlar Birliği yönetimince yayınlanan bildirgede şöyle deniyor:

"İktidarın genişletilmesi yolunda büyük değişikliklerin zorunlu olduğu gerçeğinden hareket eden bizler, devletin ancak **hukuk** ve **adalete** dayanılarak, **halkta mevcut bütün güçlerin yasal önlemlerle ortak davaya kazanılarak** kalkınabileceği görüşünü paylaşmaktayız. Bu nedenle Alman avukatlarını **ulusal ülküye** hizmette birlik ve beraberliğini korumaya çağırıyoruz."

11. **Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSAİP) eylemi.**

"Ülkedeki ulus düşmanlarının bizzat halk tarafından zararsız hale getirildiği günümüzde, bizim çoktan beklediğimiz olmaya başlıyor. Komünist ve Marksist caniler ve onların Yahudi ve aydın kışkırtıcıları, sermayeleriyle birlikte hemen kaçtıkları yabancı ülkelerden bütün Alman halkına karşı vicdansızca ve haince iftira kampanyası yürütüyorlar. Almanya'da yalancılık yapmalarına artık imkân bulamadıkları için, yeni ulusal yükselişe karşı şimdi, daha savaşın başlarında, o zamanki Almanya'ya karşı attıkları iftiraların aynılarını eski Antant[7] ülkelerinin başkentlerinde yayıyorlar..."

Daha sonra bu çağrıda, örgütün her yerel grup ve şubesinde **Yahudi mağazalarına ve mallarına, Yahudi doktor ve avukatlara karşı boykotun**, pratikte planlı bir şekilde uygulanması için eylem komitelerinin kurulması talimatı

veriliyor.

12. **Berlinli Kahve ve Pastane Sahipleri Derneği.** Orta Esnaf Birliği'ne katılma kararı aldı. Bütün yönetim istifa etti. Yapılan ortak toplantıda NSAİP üyesi Görke, derneğin başkanlık komiserliğine seçildi.

13. **Perakende ticarette dönüşüm.**

Bugün en başta orta katmanların çıkarlarını temsil eden Alman perakendeci tüccar camiası teşkilatı **kararlı** bir dönüşüm yaparak nasyonal sosyalist konuma geçti.

2 Nisan 1933 (Pazar).

- **Hapishane ıssızlığı!**

("12-Uhr Blatt" - 31 Mart)

1. **MK'nın, Yahudi gaddarlığına karşı savunma ve boykot çağrısı.**

"Yahudiler bizim talihsizliğimizdir!"

"...Almanların özgürlük için yürüttüğü bu büyük savaş, dünyadaki uluslararası Yahudilerin yüreklerini kin ve öfkeyle dolduruyor. Onlar görüyor ki, Almanya'daki güçleri tükenmektedir. Görüyorlar ki, artık bu Almanya'yı, **Sovyet Rus caniler sömürgesi** yapamayacaklardır...."

"...Bu çılgınca cinayetin ("gaddarlık ve boykot kışkırtıcılığı") suçluları, Almanya'daki **Yahudilerdir**. Onlar, dışarıdaki ırk kardeşlerine, Alman halkına karşı savaş çağrısı yaptılar..."

"Yahudilerin mağazalarından alışveriş yapmayınız, Yahudi avukata gitmeyiniz, Yahudi doktorlardan kaçınınız. Almanya'nın şerefini aşağılayıp çamur atanların cezasız kalmayacaklarını, Yahudilere gösteriniz..."

"Bu çağrıya karşı hareket edenler, Almanya'nın düşmanlarının yanında yer aldıklarını göstermiş olacaklardır.

Yaşasın, büyük savaşın saygıdeğer General-Feldmareşalı, Cumhurbaşkanı Paul von **Hindenburg**, yaşasın önderimiz ve başbakanımız Adolf **Hitler**, yaşasın Alman halkı ve kutsal Alman vatanı."

2. **Birleşik tarım örgütü.**

- Bütün tarım birliklerinin yakında birleşmeleri bekleniyor.

3 Nisan 1933 (Pazartesi).

- Rayh Mahkemesi sorgu hâkiminin ilk sorgusu.

- Başsavcının önerisi üzerine, Van der Lübe'ye karşı önsoruşturmanın, "adli zaman aşımı dışındaki bir zaman içinde, yani 27 Şubat 1933 tarihinde, dülger Marinus van der Lübe ile birlikte:

a- Alman Rayh'ının devlet düzenini cebren değiştirmeye teşebbüs ettiğimiz;

b- İnsanların konut olarak kullandığı Rayhstag binasını, ayaklanmaya yol açmak amacıyla bilerek, kundakladığımız suçlamasıyla" beni de kapsamına alarak genişletilmesi "kararı", bana verildi.

- **Ani**'den **paket** ve **mektup** aldım.

- **Berliner Zeitung** gazetesi (1 Nisan'dan)

Ünlü **antikomünist** politikacı ve İngiliz "Mavi Gömlekliler"in kurucusu, Avam Kamarası'nda milletvekili, **emekli yüzbaşı Oliver Rokır-Lempsin**, şahsen tanıdığı **başbakan Hitler**'e, bu sabah basında yayımlanan bir **telgraf** çekmiş. Telgrafta şöyle deniyor:

"İngiliz parlamentosunun bir üyesi, Almanya'nın askeri alanda hak eşitliği ve sınırların yeniden gözden geçirilmesi isteğini her zaman açıkça desteklemiş ve savunmuş bir eski deniz subayı olarak ve zatıâlinizi yıllardır saygıyla takdir eden biri olarak, yüksek dikkatleri-

nizi şu konu üzerine çekmek isterim ki, zatıâlinizin yönetiminde Almanların ulusal yükselişine ve Almanya'ya karşı İngiliz halkı arasında artmakta olan sempati duyguları, Alman Yahudilerine karşı olağanüstü muamele kararı nedeniyle Almanya'ya karşı dönebilir ve haklı Alman istekleri doğrultusunda bendenizin ve diğer dostların yürüttüğü eylemleri, hemen hemen imkânsız kılabilir, bu tehlikeler, son derece ciddidir. Sık sık toplantılarımızda alkış tutmuş bir İngilizin bu **samimi** sözlerini af buyurun, sayın başbakan."

4 Nisan 1933 (Salı).

1. Adli sorgu hâkimine yazdım:

"Davamla ilgili olarak bütün önemli olayları yazdığım **20 Mart 1933 tarihli yazılı dilekçemin**, dünkü sorgu tutanağına eklenmesi için emirlerinizi arz ederim."

2. Ani'ye **cevap yazdım**. Paketi (şeker, 2 sigara, 4 küçük puro, 7 portakal, haşlanmış et, tatlı çeşitleri, dolmakalem, kalem ucu, posta pulu) aldığımı teyit ederim.

3. **Lena**'ya mektup yazdım - **Moskova**'ya.

4. Barbüs'e yazdım.

5 Nisan 1933 (Çarşamba).

1. Adli sorgu hâkimine dün yazdığım mektubu **bugün gönderdim**.

2. **Barbüs**'e mektubu da.

3. **Pazar günkü** (2 Nisan) **gazetelerde** (resimler ve izahatlar yayınlanmış): **"Sol radikal ruhta politik faaliyette bulunmuşlar ve Rayhstag'ı kundaklayanla ilişkileri varmış!"** (Rayh Mahkemesi sorgu hâkiminin açıklaması).

4. **Braunşvayg'da Çelik Miğferler**. Braunşvayg İçişleri Bakanı bildiriyor (2 Nisan'da yayınlanmış):

"Braunşvayg eyaletinde Çelik Miğfer (Muharipler Birliği) ve onunla bağlı bütün örgütler üzerindeki yasağı, hemen yürürlüğe girmek üzere, kaldırıyorum.

Devlet güvenliği açısından, Çelik Miğfer'e ve onun örgütlerine bu yılın 5 Mart tarihine kadar üye kabul edilmiş olanlar tekrar üye alınabilir. Yukarıda bahis konusu kişilerin dışında, başkalarının Çelik Miğfer'e ve örgütlerine üye alınması, 31 Mart 1934 tarihine kadar yasaklanmıştır."

5. "Berlin'de, **birliğin birinci** önderi, Bakan **Zeldte**'nin **başkanlığında, "Çelik Miğfer" Birliği yönetiminin toplantısı yapıldı.** Toplantıda, birliğin ikinci önderi emekli yarbay **Düsterberg** de hazır bulundu". **Sonra ne oldu? Bir şey bildirilmiyor!**

6. "Aynştayn, Prusya Bilimler Akademisi'ni terk ettiğini ve Almanya'ya dönmek istemediğini açıklamıştır. Dün (1 Nisan) siyasi polis Aynştayn'ın bir Berlin bankasındaki hesabını haczetmiş, değerli kâğıtlarına ve nakit olarak 300.000 markına el koymuştur."

7. **Adli sorgu hâkiminin emriyle: Kelepçe!**

(Belki cezaevindeki durumumun hafifletilmesi için verdiğim dilekçeye cevap olarak. Ya da belki soruşturmanın bir yöntemi olarak?)

6 Nisan 1933 (Perşembe).

1. **Adli sorgu hâkimine kelepçe hakkında yazdım.** (Bir ceza önlemiyse, ben bunu hak etmediğimi; **güvenlik önlemi** olması gerekiyorsa, buna hiç lüzum olmadığını, çünkü tanınmış bir Bulgar politika adamı olarak sorumluluktan kaçmayı ya da firar etmeyi dü-

şünmediğimi belirterek, hakkımdaki suçlamalarla yara alan politik şerefimi bizzat savunmayı ve kurtarmayı istediğimi ifade ettim.)

2. **Ani**'ye yine mektup **yazdım**:

(İlişkimizle ilgili kaygılar taşımamasını, başka birinin onun yerini almadığını söyledim.)

3. **Bayan Mansfeld**'den **28 Mart** tarihli bir mektup aldım. (Bir paket ve 5 mark göndereceğini bildiriyor.) Paket daha geçen hafta, **29 Mart günü** elime geçmişti.

7 Nisan 1933 (Cuma).

1. **Sorgu hâkimine** yazdım. (Eşyalarım -para, gözlük-, avukat, gazete vb. hakkında ve ayrıca Bayan Krüger ile görüşme için)

2. **Lina**'ya yazdım - Samokov'a.

3. Bayan **Mansfeld**'e yazdım.

4. Hapishane **müdürünün ziyareti**:

"Hiçbir şey yapılamaz. Madem ki Almanya'ya gelmişsiniz, kelepçelere katlanmak zorundasınız!" **Dayanmalıyım**!

8 Nisan 1933 (Cumartesi).

1. 100-200 şilin borç için **Şuler**'e (Viyana) yazdım.

2. **Ani**'nin 5 Nisan tarihli mektubu geldi.

3. **Tutuklama emrinin** bir **suretini** aldım.

4. **Gözlüklerimi**, dolmakalemimi ve **pipomu** verdiler.

5. Adli sorgu hâkiminin bildirdiğine göre:

a- Eşyalarım içtüzüğe uygun şekilde korunmaktadır;

b- Paket kabul edebilirim;

c- Bir gazete siparişi yapabilirim (komünist veya sosyal demokratların olmamalı);

ç- Paralarım şimdilik serbest bırakılamaz;

d- Kelepçe, sorgu hâkiminin emri üzerine takılmıştır ve şimdilik kalacaktır;

e- Avukatla doğrudan temasa geçmeliyim.

6. Hapishane kasasındaki paralarım (5 mark) **bitti**!

9 Nisan 1933 (Pazar).

- Buradaki **ikinci** pazar günüm!

- **Tutuklanmamdan** bu yana **tam bir** ay geçti.

10 Nisan 1933 (Pazartesi).

1. Sorgu hâkimine mektup (para, avukat, kelepçe hakkında).

2. Sorgu hâkimine mektup (benim gazeteci ve yazar olarak ilişkilerim hakkında).

3. **Ani**'ye mektup (birkaç Mark istedim).

4. **Ani**'den mektup aldım (2 Nisan tarihli!): Emniyet **Müdürlüğü**'nden mektubumu **almamış**.

5. Hapishane **müdürüne** mektup (Bana gönderilen paketler, 10 günlük vade beklenmeden teslim edilsin).

11 Nisan 1933 (Salı).

1. **Sorgu hâkimine** ve **Ani**'ye mektupları **bugün** gönderdim.

2. Müdür cevap verdi: "10 günlük süreye **uyulmalı**."

3. **Ani**'ye yazdım.

4. Sorgu hâkimine: Ani'nin hâlâ elime geçmeyen, 27 Mart tarihli mektubu hakkında.

5. Sorgu hâkimi önünde **ikinci sorgulanmam**.

a- Avukat.

b- Büro ve daktilo kadın.

c- Değişik anahtarlar nerelerin?

ç- Meri'de dolarlar ve saat? - Kürk manto?!!

d- Hangi isimlerim varmış?

Diyor ki:

a- Kelepçe kalıyor!

b- El konulan paralarımdan tek kuruş vermiyor!

12 Nisan 1933 (Çarşamba).

1. **Sorgu hâkimine** mektup: **Kalan** sigaralarım ve purolarım bana verilsin.

2. **Ani**'ye: **Çocuklardan gelen mektubu cevapladım**!

3. **Bayan Mansfeld**'e yazdım: İki çift ince iç çamaşır, iki el havlusu, iki çift çorap!

4. **Ani'den paket aldım** (salam, yağ, külbastı, sigara, puro, tatlılar, ekmekler, kibrit, portakal).

Ani ile **çocuklardan** bir de **mektup** (9 Mart tarihli).

5. Avukat **Verner Vile** ile görüşme (Heidebrinkerstrasse 6).

Vekâletname verdim.

13 Nisan 1933 (Perşembe).

1. Sorgu hâkimine bildiri[8] hakkında yazdım (protesto ve benim karşı bildirim)

2. **Avukat Vile**'ye tutuklama emri vb. hakkında yazdım.

3. **Ani**'den **iki mektup** geldi (4 ve 10 Nisan tarihli).

4. **Geri kalan** sigara ve puroları verdiler (**20** sigara ve **2** puro).

5. Ani'den bir mektup daha aldım (10 Nisan tarihli).

14 Nisan 1933 (Cuma).

(Çarmıh cuması - büyük bayram!)

Pazar günü sakinliği etrafı sarmış!

15 Nisan 1933 Cumartesi.

1. **Ani**'den mektup aldım. (12 Nisan tarihli)

Ayrıca bir paket (tütün, tatlı, yağ, sabun) Hiç **beklenmedik** bir durum! Büyük sevinç!

2. **Bayan Mansfeld**'den **büyük bir koli**!

(Çamaşır kabul etmemişler.)

3. Rotkugel'den mektup aldım (Savunmamı üzerine alamıyor!).

4. Yazdıklarım:

- Sorgu hâkimine **Meri olayı** hakkında.

- Avukata - aynı konuda.

- Tercüman Tarapanov'a - Almanca ders kitabı rica etttim.

16 Nisan 1933.

- Buradaki üçüncü pazar günüm!

Paskalyanın ilk günü! Burada da hissediliyor: Yemekler daha iyi!

- **Şefer**'in *Alman Tarihi*'ni gayretle okuyorum.

17 Nisan 1933 (Pazartesi).

- **Paskalyanın ikinci günü.**

- **Ani**'den mektup aldım (13 Nisan tarihli).

18 Nisan 1933 (Salı).

1. **Sorgu hâkimine: Avukatla görüşme** istedim.

Avukata: Ayrı konuda.

2. Bayan Mansfeld'in gönderdiği 5 markı aldım.

3. Ani'ye yazdım (**ayrıntılı**), çocuklara da!

4. **Şefer'in** *Alman Tarihi*'nin birinci cildini bitirdim.

5. Sorgu hâkiminden Fransızca-Almanca sözlüğümü istedim.

19 Nisan 1933 (Çarşamba).

1. **Ani**'ye yazdım.

2. "Bayan Mansfeld."

3. Rayhstag'da, tanımadığım iki kadın ve bir erkek ile yüzleştirme.

Verthaym mağazasından (Moritsplats meydanı) kadın, kendisine tanıdık geldiğimi, ama beni nerede görmüş olabileceğini çıkaramadığını iddia ediyor.

Güya Verthaym'da küçük bir kadeh satın almışım!

20 Nisan 1933 (Perşembe).

1. **Sorgu hâkimine**:

Verthaym'dan (Moritsplats) bir görevli kadınla yapılan yüzleştirmeyle ilgili olarak, cinayet zabıtasında (Rayhstag) hazırlanan bir daktilo sayfalık tutanağı dün (19 Nisan) imzaladım.

Ama daha sonra hatırladım ki, bu daktilo sayfasında bir **başlık** olmadığı gibi, bir **tarih** de yoktu. Şöyle ki, bu daktilo sayfası, üzerinde ne yazılı olduğunu bilmediğim başka daktilo sayfalarına kolayca ilave edilebilir.

"Olası anlaşmazlıklara yol vermemek için, şu an yazılı olarak beyan ediyorum ki, attığım imza, yalnız benim verdiğim ifademde, bana takdim edilen bayanı ilk defa gördüğüm ve Verthaym'da (Moritsplats), 28 Şubat tarihinde ya da başka bir gün kadeh falan satın almadığım yolundaki sözlerimi tasdik için geçerlidir!

İşbu yazılı beyanımın, soruşturma evraklarına ilave edilmesi rica olunur."

2. **Dorio**'ya (tutuklama emrinin gerekçesi ve benim **dilekçem** hakkında!)

(Mektup yarıda kaldı.)

3. **Ani**'den iki mektup aldım; 14 ve 15 Nisan'dan olsa gerek.

(Mansfeld'in kolisi yine telâş konusu!)

4. **Sorgu hâkiminin** bürosundan bana, bayan Kayzer'e mektubun **gönderilemeyeceği** bildiriliyor. **Niçin gönderilmiyor?**

21 Nisan 1933 (Cuma).

1. **Ani**'ye (14 ve 15'inde yazdığı mektuplara cevap yazdım).

2. **Sorgu hâkimine**:

"Şahsi ihtiyaçlarım ve gazete siparişi için, el koyulan paralarımdan 5 mark harcayabileceğim, sizin adınıza bana, daha geçen perşembe günü (13 Nisan) bildirilmişti.

Bayram günlerinden sonra gazete siparişi yapmak istediğimde, kasadan bana bu miktarda paranın hala havale edilmediği bildirildi. Şöyle ki, elimde 5 Rayh markı bulunmadığını söyleyebilirim.

Bir dilenci gibi birkaç mark için yalvarmak zorunda kalmamam için, gerekli talimat veya emirlerinizi bir an önce rica ederim sayın hâkim."

3. Sorgu hâkimine:

"Dün (20 Nisan) sizin büronuzdan bana, bayan Kayzer'e 15 Nisan tarihli mektubun '**gönderilmeyeceği**' bildirildi. İzinlerinize uygun başka bir mektup yazabilmem için, söz konusu **mektubun içeriğinde nelerin müsaade edilenin dışına çıktığının**, bana söylenmesini rica etmek isterim.

Niyetim, yalnızca Bayan Kayzer'i paraları[9] konusunda sakinleştirmek ve -maalesef- hakkımdaki dava nedeniyle herhangi bir zarar görmesi durumunda, kendisine gerekli tazminatı sağlamak için elden geleni yapacağımı bildirmek, gerçek ismimi ve gerçek durumumu kendisine söylemediğim ve söyleyecek durumda olmadığım için özür dilemektir. Bayan Kayzer'e böyle bir mektup yazmaya mecbur olduğumu ve soruşturma aşamasında bir tutuklu olarak bunun yasaklanmaması gerektiğini düşünüyorum."

Yanıtsız kaldı!

4. (Rayh mahkemesinin isteği üzerine) üç kez sorgu hâkiminin karşısına çıkarıldım.

9 ya da 10 tanık ile yüzleştirildim.

Hâkim: "Evet, bu Dimitrov'dur."

Tanık: "Evet!" Ya da yalnız sessizce bakıyor, ama "**Hayır**!" demiyor.

Hepsi de **tanımadığım kişiler**!

Bunun anlamı nedir?

5. **Ani'den 17-18 Nisan** tarihli mektup; **çok hasta**!

6. Nihayet **gazete** (***Berliner Tageblatt***) geldi.

22 Nisan 1933 (Cumartesi).

1. Bugün **Dorio**'ya mektubu gönderdim.

2. **Ani**'ye yazdım (17 Nisan tarihli umutsuz mektubunu cevapladım).

3. **Yeniden sorgu hâkiminin yanında** (Dietrich)*.

Tekrar, üç başka tanığa gösterildim!

4. **Ani**'den **koli**! Ne hoş bir sürpriz!

5. Bakkala ısmarladıklarımı aldım: **1. 40** mark.

23 Nisan 1933 (Pazar).

- Buradaki **dördüncü** pazar günüm!

- **İlk kez kör bir mahkûm** gördüm!

(Başka bir mahkûmun yardımıyla gezinmek zorunda kalmıştı!)

24 Nisan 1933 (Pazartesi).

1. **Sorgu hâkimine mektup**: Daha **18 Nisan**'da avukatla görüşme ricasında bulunduğumu hatırlattım!

2. **Avukata**: Görüşme için neden bir cevap ve haber yok!

3. Cinayet masasından komiser Heisig'e: Sözlük ve diğer eşyalarım hakkında.

4. **Kasaya**: El koyulan paralardan izin verilen 5 mark hakkında.

5. Bayan **Mansfeld**'e: Çamaşırları ve **5 markı** aldığıma dair.

6. Sorgu hâkiminin makamında (Dietrich) **üç tanığa daha gösterildim**.

7. **Cinayet zabıtasından bir memur** yaşlı bir kadınla yüzleştirdi. (Hiç **tanımadığım biri**!)

25 Nisan 1933 (Salı).

1. **Ani**'den mektup aldım (19 Nisan tarihli).

2. **Ani**'ye cevap yazdım.

3. **Sorgu hâkimine**, yazışmalarımın geciktirildiğini yazdım.

4. Gelecek hafta için **gazete ısmarladım** (mümkünse, daha ucuz olan *Deutsch Volkzeitung*).

26 Nisan 1933 (Çarşamba).

1. Sorgu hâkimine:

"Müsaadenizle, şu konularda hala **karar** beklediğimi hatırlatayım:

1) Avukatımla **görüşme**,

2) Soruşturma cezaevi kasasına, el koyulan paralarımdan **izin verilen 5 markın** havale edilmesi,

3) Bayan Kayzer'e **gönderilmeyen** mektup.

Yine bir cevap yok!

4) Tercüman beyden **Almanca ders kitabı**.

Ayrıca, bana gönderilen mektup ve gazetelerin **büyük gecikme** ile verildiğini tespit ettim.

Örneğin, Bayan Krüger'in 19 Nisan tarihli mektubu dün, yani ancak **altıncı gün** elime geçti!

Kontrol etmek için **belirli** bir zaman gerektiğini anlıyorum, ama bu, hemen

---

* Asıl metinde hatalı : "Dilbrihl".

hemen **bir haftalık gecikmeyi** haklı göstermek için bir sebep olamaz.

Bayan Krüger de, benden tam **bir haftadır** mektup almamaktan yakınıyor. Tahkikat altında bir tutuklu olarak yazışmalarımın **daha düzenli iletilmesi** için yüksek emirlerinizi rica ederim.

Sonunda da **hâlâ** gece ve gündüz **ellerimin kelepçeli** olduğunu hatırlatmak isterim! Kelepçeli olarak **okumak** ve **yazmak**, **oturmak** ve **uyumak** zorundayım! Artık neredeyse bir **aydır** bu **moral ve fiziksel işkenceye** katlanmak zorunda olmam, size yetmiyor mu?

Bu barbarca önlemi **kaldırmanın zamanı** gelmedi mi?"

2. **Ani**'ye **mektup**: **bugün** gönderildi!

3. **Mahkeme**'ye:

"El koyulan paralarımdan 5 Rayh markının **bırakıldığı**, **13 Nisan** günü bana resmen bildirilmiş bulunuyor. Bu para hâlâ tahkikat cezaevinin kasasına havale edilmediği ve elimde tek fenik bulunmadığı için, söz konusu 5 Rayh markının **hemen aktarılmasını** rica ederim."

4.* **Rayhstag**'da, tekrar **bir kadın** ile **iki erkeğe** gösterildim. Aslında yalnızca yanlarından gelip geçtim (belki de sorgu için), saat 12'den saat 4'e kadar Rayh mahkemesinin salonunda **boşuna** bekledim.

5. **Ani**'den **mektup** aldım (21 Nisan tarihli); iyi, rahat bir mektup, tanrıya şükür!

6. **Avukattan** mektup (**22 Nisan** tarihli).

13, 15 ve 18 Nisan tarihli mektuplarımı aldığını teyit ediyor. Dilekçemin yayımlanma işinin şimdilik halledilemediğini, bayan Krüger ve bay Kolarov ile temasa geçmeyi deneyeceğini, istediğim kitapları sağlamak için de yine temaslarda bulunacağını söylüyor; **şikâyeti yersiz sayıyor**; para istiyor, aksi halde benim için çalışamayacağını bildiriyor.

7. Sorgu hâkiminin **bürosundan** mektup.

"Bay Dorio'ya **20 Nisan** 1933 tarihli mektubun gönderilmesi reddediliyor, **çünkü mektubun içeriği, izin verilemez bir şekilde tahkikatla uğraşıyor.**"

8. **Tarapanov**'dan **cevap**: Gavriyski'nin Almanca-Bulgarca gramer kitabı - 6 veya 7 mark tutuyor!

27 Nisan 1933 (Perşembe).

1. **Avukata**:

"22 Nisan tarihli mektubunuzu aldım, teşekkür ederim. Tutuklamaya itiraz faydasız olacağına göre, hiç olmazsa, cezaevinde şartların hafifletilmesi (örneğin kelepçeler konusu, el koyulan paraların serbest bırakılması sorunu vb.) için başvurulmalıdır. Bu konularda mektupla anlaşmak zor olduğu için, sizden **şahsi bir görüşme** rica ediyorum.

Ücretinizin avansına gelince, daha bir süre bekleme nezaketini göstermenizi rica edeceğim. Her an ülkeden bir miktar para bekliyorum. Bir miktar paranın ise doğrudan adresinize gönderilmesini yazdım.

Ücretinizin tamamını ve benimle ilgili masraflarınızı eksiksiz ödeyeceğime sizi temin ederim ve sizden şu anki ko-

* Asıl metinde "3" rakamı tekrar edilmiş.

şullar sebebiyle maalesef, param olmadığı için, hukuksal desteğinizi benden esirgememenizi rica ediyorum."

2. **Sorgu hâkimine**:

"Bay Tarapanov bir **Almanca gramer kitabı** tavsiye etme nezaketinde bulundu, ama kitap 6 veya 7 mark tutuyor.

Gramer kitabını alacak param olmadığı için, sayın hâkim, el konulan paralardan bir miktar serbest bırakmanızı rica ediyorum. Ayrıca, bu miktarda **gazete** ile **yazacak kâğıt** ve **defter** parası için de birkaç mark öngörmenizi, rica edeceğim.

Tutukluluk süremi elden geldiğince daha iyi kullanmak, özellikle Almancayı öğrenmek için yararlanmak istiyorum ve bana bu imkânı vereceğinizi ümit ediyorum."

3. Lina'ya mektup - (yeniden para istedim ve tutuklama kararının içeriğini bildirdim.)

4. Ani'den (24 Nisan tarihli mektup). **Avukatla konuşmuş**!

5. **Sorgu hâkiminden** (25 Nisan tarihli):

"Ceza davanız hakkındaki **24** Nisan 1933 tarihli mektubunuzla ilgili olarak, görüşmenin ancak avukat **Vile**'nin dilekçesiyle mümkün olacağı bildirilir. Şu ana kadar bu yapılmamıştır.

İmza - Sorgu Hâkimi Fogt."

28 Nisan 1933 (Cuma).

1. Ani'ye yazdım (21 ve 24 Nisan tarihli mektuplarına cevap), çocuklara da!

2. Başka bir sorgu hâkimine (Rayh Mahkemesi Sorgu Hâkiminin talimatı üzerine) çıktım. Yeni üç tanığa takdim edildim (iki bayan ve bir bay). Tanıdığım ilk bayan, Adlershof'tan Şrayber!

Üç kadın ve bir **erkek** (Mor ve Rost?) gösterildim. Diğer bayanlarla **bay hiç tanımadığım kişiler**.

İki kadın daha takdim edildim! (**Mor**?)

29 Nisan 1933 (Cumartesi).

1. **Sorgu hâkiminin** makamında (Laydert ve bir **başka bayanı** bana tanıttılar!).

İki erkek ve iki kadın daha (erkeklerden biri Mansfeld).

2. **Ani'den mektup** (26 Nisan tarihli): **Yine ümitsizlik dolu**!

Cevapladım!

3. **Sorgu hâkimine**: **Ani ile görüşmek** için yeniden izin istedim!

30 Nisan 1933 (Pazar).

- **Buradaki beşinci pazar günüm**!

- **Ne zamana kadar**?

1 Mayıs 1933 (Pazartesi).

- "**Ulusal emek**" **günü**.

- **Moskova ve Berlin**: Tarihin iki antipodu!

- Bense "Moabit'te yatmaktayım, kelepçeli!

Oldukça kötü ve kederli bir durum!

Ama "Danton: **Zayıf düşmek, asla**!"

2 Mayıs 1933 (Salı).

1. Avukata:

a) Param yok; b) Kelepçe; c) **Görüşme**!

2. **Sorgu hâkiminin** yanında -yüzleştirme- tekrar **üç** erkek! (Krüger)

İki kadın daha (biri genç, diğeri yaşlı: belki bir anne ve kızı).

3. Ani'den mektup (27 Nisan tarihli) ve **paket** (anlatılamaz bir sevinç).

4. **Sorgu hâkiminden** mektup:

"27 Nisan günkü mektubunuzla ilgili olarak, el konulan paraları serbest bırakmayı reddediyor olduğum, tekrar

bildirilir." Hiçbir şey yapılamaz: "**Tanrı**" göklerde, **sorgu hâkimi - yeryüzünde**!

Sabır, sabır ve yine sabır, başka hiçbir şey!

3 Mayıs 1933 (Çarşamba).

1. **Ani'ye** yazdım (27 Nisan tarihli mektuba cevap ve **koliyi aldığıma** dair).

2. Kütüphaneden Alman tarihi üstüne yeni kitap aldım (Dr. Johannes Halfeld'in *1871-1926 Alman Rayhı Tarihi*).

4 Mayıs 1933 (Perşembe).

1. **Sorgu hâkimine**:

"El koyulan paralarımı serbest bırakmayı reddettiğinizi bildiren haberden ötürü size teşekkür etmeme gerek yok, kuşkusuz. Ne de olsa, beni bir hayalden kurtardınız. Bir an için de olsa, aslında kundakçılık olayında suçu olmayan bir politika adamı olarak ve sırf inancı ve komünist görevini yerine getirdiği için hapiste bulunan biri olarak, bana karşı da, bir hayduda ve katile karşı davranılandan daha kötü davranılmayacağını, ders kitabı ve gazete için kendi paralarımdan birkaç marka güvenebileceğimi düşünmüştüm.

Şimdi anlıyorum ki, bu bir hayalmiş. Kendi paramdan bir şey alamıyorum, ziyaretçi kabul etmeme izin verilmiyor ve üstelik gece gündüz kelepçelenmiş vaziyetteyim (oysa en tehlikeli katiller bile bu durumda değildir!)

Evet, doğru ve düzgün olan da budur. Ben, bir dakika için de olsa unutmamalıyım ki, muhakeme usulünü komünizmin kökünü kazımaya, yani onun inançlı, ardıcıl taraftarlarını, şu yada bu hâkimin şahsi görüşüne rağmen, fiilen ortadan kaldırmada silah olarak kullanmaya çalışan sınıf düşmanlarının elindeyim. Sayın sorgu hâkimi beyefendi, görüşümü ve inancımı açıkça ifade ettiğim için, sizden özür dilerim. Maalesef, bunları başka birine söyleyemiyorum.)*

Bildiğim kadarıyla, sanık durumundaki haydutlar ve katiller bile, bu duruma sokulmamıştır. Ben, bütün bunları size borçluyum. Çok yazık!"

2. **Ani'den mektup aldım** (29 Nisan 1933).

5 Mayıs 1933 (Cuma).

1. **Ani'ye** yazdım (29 Nisan tarihli mektubuna cevap).

Diş macunu, şeker, ayakkabı boyası, kalem, kâğıt ve yine birkaç mark istedim.

2. **Nihayet annemden ve kız kardeşimden mektup var**! (Sofya, 25 Nisan tarihli; **28 Nisan**, Berlin mühürlü.)

"Şu günlerde" para gönderiyorlar!

7 Nisan tarihli mektubu Samokov'da 20 Nisan'da almışlar.

3. **Tam bir aydır kelepçeliyim**.

Ah, tanrım, daha ne zamana kadar?

4. Sorgu hâkiminden: **Ani'nin** beni ziyaret etmesine **izin vermiyor**!

6 Mayıs 1933 (Cumartesi).

Hiçbir şeysiz bir gün! Ne bir mektup, ne bir haber, ne de bir hapishane olayı... **Hiçbir şey**!

Alelusul traş olma da yok!

Pul parası olmadığından kimseye bir şey yazmadım! (**Tek fenik yok**!)

7 Mayıs 1933 (Pazar).

Altıncı pazardır buradayım!

Her geçen gün, hele pazar günleri, durum daha da ağırlaşıyor!

---

* Asıl metinde, parantez içindekilerin üstü çizilmiş.

8 Mayıs 1933 (Pazartesi).

1. Ani'den iki mektup aldım (2 ve 4 Mayıs 1933).

2. Samokov'dan koli: Bir parça kaşar peyniri.

3. **Ani'ye**, mektuplarını aldığını **yazdım**.

9 Mayıs 1933 (Salı).

Tutuklanmamdan bu yana tam iki ay (9 Mart-9 Mayıs)!

1. **Ani**'ye mektup yazdım (2 ve 4 Mayıs tarihli mektuplarına cevap).

Bayan Mansfeld'in adresini tekrar verdim.

10 Mayıs 1933 (Çarşamba).

1. **Avukata**:

"27 Nisan ve 2 Mayıs tarihli iki mektupla sizden görüşme rica ettim. Bana göre gerekli olan bu görüşmeyi ya da sizden bir cevap almayı hâlâ beklemekteyim.

Bu arada Sofya'dan, annem ve kız kardeşimden mektup aldım. Bana bu mektupta, **döviz izni** almak için gerekli olan işleri yaptıklarını ve paraların 'şu günlerde' gönderileceğini bildiriyorlar (mektup 25 Nisan'dan). Bu konularda değişik formalitelerin aşılması gerektiği için, söz konusu paraları alıncaya kadar belirli bir zaman geçebilir.

Şu an **posta pullarım** için bile param yok. Bu yüzden Sofya'dan gelen mektuba cevap yazamıyorum. Evvelisi gün, Bulgaristan'dan bana koli geldiği bildirildi (anlaşılan, kız kardeşimden); ama ben bu koliyi alamadım, çünkü gümrüğe ödeyecek param (85 fenik) yok. Hâlâ kendime gazete ısmarlayamayışım ya da bakkaldan bir şeyler (sigara gibi bir şeyler) alamayışım, ayrı bir olay.

Sayın avukat beyefendi, **haberini aldığınız paralar** gelinceye kadar benim için hapishane kasasına **birkaç mark** yatıramaz mısınız acaba?

Eğer bu mürnkünse, size çok, ama çok minnettar kalacağım. Ayrıca, bir miktar paranın Sofya'dan doğrudan sizin adresinize gönderilmesi bekleniyor.

Bana karşı basit bir güven beslediğinizi ve yardım etmek isteyeceğiniz düşünüyorum."

P. S. **Lina**'dan hiç haber yok; onunla bağlantı kurulmasını istedim.

Ani'nin ziyareti reddedildi. Avukatların kendisini sakinleştirmesini rica ettim.

İstediğim kitaplar hakkında!

2. **Lina**'ya ve anneme **yazdım** (posta pulu olmadan).

3. **Sorgu hâkimine**: Mektubu posta pulsuz göndermesini rica ettim.

4. **Lina'dan iki mektup** (4 ve 5 Mayıs tarihli).

27 Nisan tarihli mektubu almış.

Döviz izni verilmesi reddedilmiş. Avukatın adresi yoluyla yeni bir girişimde bulunmuşlar.

Kaşar peyniri, salam, lokum vb. göndermiş.

5. **Ani**'den mektup (6 Mayıs tarihli). Tanrıya şükür, rahat bir mektup.

Pazartesi günü avukata gidecekmiş. Para konusunda - yeniden deneyecek!

3 Mayıs tarihli mektubumu almış.

6. **Sorgu hâkiminden**:

"Yurtdışından gıda ürünleri gönderilmesine izin verilemez."

11 Mayıs 1933 (Perşembe).

1. Hapishaneden: **Ani'yi gördüm**! (Zavallım, acı acı ağlıyordu!)

2. **Rayhstag'da**, **iki** kadın ve üç erkekle yüzleşme (galiba, biri Rayhs-

tag'da memur!)

3. Ani'den koli: Her şey mükemmel! Zavallım, bana **bir şey getirebilmek** için kendisinin ve çocukların hakkından ayırıyor! **Unutulmaz**!

4. Yine Rayhstag'da (öğleden sonra).

Bir kadın ve 4 ya da 5 erkek (biri galiba bir lokalde garson).

Hâlâ sorgu yok.

Ya da avukattan bir hayat belirtisi!

12 Mayıs 1933 (Cuma).

1. **Ani**'ye yazdım (6 Mayıs tarihli mektubuna cevap verdim: Koliyi aldığımı bildirdim; diş macunu, kibrit ve ayakkabı boyası göndermediğini hatırlattım; 28 ve 29 Nisan tarihli mektupları alıp almadığını sordum).

2. **Lina'ya** - Samokov'a yazdım (4 ve 5 Mayıs tarihli mektuplarını aldığımı bildirdim; paradan söz ettim; gıda ürünlerine izin olmadığını söyledim; avukatın adresini tekrar verdim).

3. **Avukata** yazdım (Lina'nın mektubunu ilave ettim; birkaç mark ricamı tekrarladım).

4. **Sorgu hâkimine**: Almanca ders kitabı, Fransızca ders kitabı, Brokhaus-Leksikon, Halk Meclisi protokollerinin stenografilerini istedim.

5. Rayhstag'da, **sorgu yeniden başlıyor**!

6. **Avukatla** görüşme:

a) Para konusu,

b) Kelepçe,

c) Mansfeldlerdeki eşyalarım,

ç) Ani'nin ziyareti!,

d) Gazete, kitaplar,

e) Lina ile temas.

7. **Bayan Mansfeld**'e yazdım -büyük bir rahatsızlık içinde- tekrar birkaç mark rica ettim.

13 Mayıs 1933 (Cumartesi).

1. **Avukata** yazdım:

"Bayan Krüger'e ziyaret izni verilmediği için, derin bir acı çeken bu kadını şahsen sakinleştirmeye ve yürütülen tahkikatın sonunu rahat ve sabırla beklemesini sağlamaya çalışmanızı rica ediyorum. Korkarım, ümitsizliğe kapılıp kendisi ve altın gibi çocukları için kötü bir şeyler yapabilir...

Politik nedenlerle Bulgaristan'da idama mahkûm edilmiş ve Bulgar politik düşmanları tarafından öldürülmek için yurtdışında da izlenmekte olan biri olarak, yabancı isim kullanmak ve kim olduğumu belli etmeksizin yaşamak zorunda kaldığımı, bu nedenle de, en iyi niyetlerime karşın, ona bile gerçek ismimi ve Bulgar komünist yönetici ve gazeteci olduğumu söyleyecek durumda olmadığımı, **uygun bir şekilde** kendisine anlatmanızı özellikle rica ederim. En son af kanunuyla (1932 yılının sonu) genel af kapsamına alınmamı içtenlikle bekliyor ve ondan sonra kendisine **her şeyi** anlatmayı düşünüyordum.

Ona karşı **yalnız iyi niyet** beslemiş ve yalnız benim özel durumum dolayısıyla böyle davranmak zorunda kalmışımdır.

Bu konuda olduğu gibi, benim bugünkü durumum konusunda da kafa yormamalı, kendini üzmemeli ve fazla düşünmemeli, yalnızca sakince ve sabırla, durumun açıklığa kavuşmasını beklemelidir.

En içten selamlarımı ve kendisine duyduğum sarsılmaz sevgiyi ve benim için yaptığı fedakarlığı ve gösterdiği ilgiyi hiçbir zaman unutmayacağımı, lütfen, ona iletiniz."

2. Rayhstag'da **sorgu**.

"Siz Popov ve Tanev aracılığıyla her şeyi ayarlamış ve ondan sonra gitmişsiniz."

Koruma polisine: "Dikkat ediniz, bu adam Bulgaristan'da idama mahkûm edilmiştir! Bulgaristan'a gönderilecektir. Kaçmayı deneyebilir." Ben: "Bulgarlar beni bekliyor." O: "Onlar buraya gelecek!"

3. Ani ve çocuklardan mektup (tarih 9 Mayıs)! Tanrıya şükürler olsun! Benim için tam zamanında, rahat ve cesur bir mektup!

14 Mayıs 1933 (Pazar).

Burada geçirdiğim yedinci pazar günü.

15 Mayıs 1933 (Pazartesi).

1. **Ani'ye ve çocuklara** yazdım (9 Mayıs tarihli mektubuna cevap).

2. **Ani'den** iki mektup (ikisi de 11 Mayıs tarihli; uzaktan görüşmemizden önce ve sonra).

3. **Lina'dan** tatlılar.

16 Mayıs 1933 (Salı).

1. **Sorgu hâkimine**. (Popov ve Tanev için.)

2. **Lina'ya** yazdığım mektup, sanırım bugün hapishanede pullanarak gönderilecek.

17 Mayıs 1933 (Çarşamba).

1. **Avukata** (yine para ve gazete için; Schuler'den borç için).

2. **Ani**'ye (11 Mayıs tarihli mektuba cevap).

3. **Ani**'den (12 ve 15 Mayıs tarihli: Korkunç bir **ümitsizlik**).

18 Mayıs 1933 (Perşembe).

1. **Ani**'ye yazdım (12 ve 15 Mayıs tarihli mektuplara –korkunç ümitsizlik mektupları– cevap. Sakinleştirdim, rica etim vb).

2. **Emniyet müdürlüğünde**.

(Popov ve Tanev ile birlikte üçümüzün fotoğrafını çektiler!)

Neden? Ne için? Hangi amaçla? Bilinmiyor.

19 Mayıs 1933 (Cuma).

- Sorgu hâkiminin orada **üçüncü sorgu** (Rayhstag'da).

20 Mayıs 1933 (Cumartesi).

1. Sorgu hâkimi tarafından **beşinci** sorgu (Rayhstag'da). O: "İş ciddileşiyor!"

2. Ne Ani'den, ne Bulgaristan'dan, ne de avukattan mektup var!

Paralar hâlâ **yok**!

3. Sofya'dan **bir parça kaşar**!

4. **Ani'den paket yok**: Onuncu **gün**[10] başka türlü hesaplanmıştı!

21 Mayıs 1933 (Pazar).

Sekizinci pazar günü, buradayım! Hem de bu mükemmel ilkbaharda!

22 Mayıs 1933 (Pazartesi).

1. **Sorgu hâkiminin yanında** (Rayhstag).

Adli soruşturmanın başlatılmasından (3 Haziran) sonraki iki aylık sürenin dolması üzerine, cezaevinde tutukluluk süresi konusunun Laypsig'de görüşülmesi isteğine, tahkikatın uzamasının önüne geçme gerekçesiyle **formel ret** cevabı.

Yataklı vagondan bir görevliyle –galiba 27 Şubat Münih-Berlin trenindeki görevli– yüzleşme.

- Avukatla görüşme:

Sofya'dan ya da herhangi başka bir yerden ne para, ne de mektup almamış! Anlaştılır gibi değil! Yine biraz para, Ani'den ziyaret, Almanca gramer kitabı, gazete istedim. Her zaman olduğu gibi, yine her şeyi halledeceği vaat etti.

2. **Ani**'den **koli** ve mektup (18 Mayıs)! Tanrıya şükür!

3. **Ani**'ye yazdım.

23 Mayıs 1933 (Salı).

1. Avukata mektup.

(25 tarihli Sofya mektubunu ilave ettim; dairedeki eşyalar; kelepçe. Beklediklerim:

a) Biraz para; b) Gazete, c) Almanca gramer kitabı, ç) Hegel-diyalektik).

24-26 Mayıs 1933 (Cuma).

- **Münih'e gidiş ve dönüş.**

- **25 Mayıs** günü **hücremde** şunları buldum:

1. **Ani** ile **çocuklardan** mektup: 20 Mayıs tarihli.

2. 10 Mayıs (19?) tarihli, **annemden** mektup.

3. Kasadan **5 Rayh markı** haberi (Bayan Mansfeld'den)

27 Mayıs 1933 (Cumartesi).

1. Ani'ye mektup (20 Mayıs tarihli [ya da 21] mektuba cevap). Koliyi aldığımı bildirdim. Avukatla ziyaret izni için konuşmuştum. Annem ve kız kardeşimle kendisi arasında irtibat kuracağım. Yanlışlıkla **28 Mayıs** tarihi konmuş.)

2. *Morgenpost* sipariş ettim. Cevap: "Mahkeme kararı yok!"

3. Posta pulu, bakkal.

4. **Ani**'den mektup aldım (22 Mayıs).

Çarşamba günü avukata gitmesi gerek!

5. **Diş hekimi** – bir dişimi çektı!

28 Mayıs 1933 (Pazar).

- Buradaki **dokuzuncu pazar günü**! İki ay (28 Mart-28 Mayıs).

- **Anneme** yazdım. Yarın gönderilecek.

29 Mayıs 1933 (Pazartesi).

1. Hiçbir yerden mektup yok!

2. Anneme mektubu gönderdim.

3. Sorgu hâkimine mektup yazdım – bitmedi!

Yazmam **gözetim** altında oluyor!

30 Mayıs 1933 (Salı).

1. Ani'ye (22 Mayıs tarihli mektubuna cevap).

2. Sorgu hâkimine: **Dilekçem**.

3. Avukata: Gönderdiğim mektubun **haberi**!

31 Mayıs 1933 (Çarşamba).

1. Avukata: Dilekçemden bir suret (30 Mayıs).

2. **Ani**'den **mektup yok! Endişe verici!**

1 Haziran 1933 (Perşembe).

1. **Sorgu hâkiminin** yanında (Birkaç soru: Stöker, Fasbender; Kızıl yardım; Popov. – "Ben şimdi sizin ikili kimliğinizi kontrol ediyorum!")

2. Ani'ye yazdım (ve çocuklara).

3. **Ani'den koli** ve iki mektup: 25 ve 27 Mayıs tarihli. Tanrıya şükür! (27 Mayıs günü **sorgudan geçirilmiş**!)

2 Haziran 1933 (Cuma).

1. **Ani**'ye (koliyi aldığımı teyid ettim 25 ve 27 Mayıs tarihli mektupları cevapladım).

2. Bayan **Mansfeld**'e (5 Rayh markını teyid ettim. Eşyalarım için yazdım: Ani eşyalarımı alsın.)

3. Sofya'dan bir parça kaşar (60 fenik gümrük resmi). (Hâlâ elime geçmedi).

4. **Ani**'den mektup (tarihi 28 Mayıs, **posta mührü 30 Mayıs**). Biraz **daha sakin**!

3 Haziran 1933 (Cumartesi).

1. **Ani**'ye (28 Mayıs veya 30 Mayıs tarihli mektubuna cevap olarak; Bayan Mansfeld hakkında yazdım: Yine kaşar

peyniri ve önceki gibi şeker rica ettim).

2. **Sorgu hâkiminden**:

"Aleyhinize açılan ön soruşturma bitmiştir." (Mektup **1 Haziran** tarihli)

3. **Sorgu hâkiminden**:

"Sofya'da Barımova tarafından gönderilen kaşar kolisini almama **izin yok**."

4. **Ani'den** ve çocuklardan **mektup** (31 Mayıs tarihli; bayan Mansfeld'e gitmiş). Sakince! Tanrıya şükür!

4 Haziran 1933 (Pazar).

- **Elliler yortusunun** ilk günü!
- **Buradaki onuncu pazar günüm**!
- **Tam iki aydır, kelepçeli**!
- Ah, ne **haydutlar**!

5 Haziran 1933 (Pazartesi).

- Elliler yortusunun ikinci günü!

1. **Avukata** yazdım: (En yakın zamanda görüşme istedim; annemden gelen kaşar ve sorgu hâkimine mektup hakkında.)

2. Sorgu hâkimine (annemin kaşarı hakkında).

3. Kasaya (kaşar için 60 feniklik **gümrük** tutulmuş mu?).

4. **Ani**'ye (31 Mayıs tarihli mektubuna cevap yazdım, ön soruşturmanın bitmiş olmasından da söz ettim!), **tarihi 6 Haziran**.

6 Haziran 1933 (Salı).

1. **Ani**'ye, **avukata, sorgu hâkimine** mektupları **bugün** gönderdim.

2. **Ölü bir gün: Hiçbir yerden hiçbir şey yok!**

7 Haziran 1933 (Çarşamba).

1. **Avukata: Kelepçe hakkında!**

2. **Mektup yok**! Ne Ani'den, ne Sofya'dan, ne avukattan, ne de Moskova'dan... **Hiçbir yerden**!

3. Bakkal dükkânından, 3 puro ve bir defter (40 fenik).

8 Haziran 1933 (Perşembe).

- Tutuklanmamdan bu yana **tam üç ay** (9 Mart da perşembeydi).

1. **Ani ile çocuklara** yazdım (31 Mayıs tarihli son mektuptan sonra kendisinden mektup almamışım.) (Çocuklara, 31 Mayıs tarihli mektubun cevabı.)

2. **Ani**'den iki mektup (3 ve 5 Haziran tarihli: 30 Mayıs ve 1 Haziran'da yazdığım mektupları almış).

Avukata gitmiş: "Sen herhalde yakında döneceksin!"

9 Haziran 1933 (Cuma).

1. **Ani**'ye yazdım (3 ve 5 Haziran tarihli mektuplarına cevap).

10 Haziran 1933 (Cumartesi)

1. **Sorgu hâkiminden** (7 Haziran).

"Yurtdışından gıda maddeleri gönderilmesine izin verilemeyeceğine dair emrimi hatırlatırım."

2. **Ani**'den (ve çocuklardan) mektup: **6 Haziran**; zamanında!

11 Haziran 1933 Pazar

- **Yağmurlu, hazin.**
- **Burada on birinci pazar günü!**

12 Haziran 1933 (Pazartesi).

1. **Ani'yle çocuklara** yazdım (6 Haziran tarihli mektubuna cevap).

Biraz önce aldığım koliyi teyit ettim (Hazin pazar, Mansfeld'in hesabı, "Satılmış köy, gazete).

2. **Ani'den koli**: Mükemmel, hem domates, hem turp.

3. Kesilen 60 fenik gümrük resmi hakkında genel müdüre (cezaevinin) yazdım!

13 Haziran 1933 (Salı).

1. Sorgu hâkimine (**12 Haziran** tarihi kondu): "Bana gönderdiğiniz mektup, ne yazık ki, sizin emriniz uyarınca verilmeyen **koli için** kasada kesilen **60 fe-**

niklik gümrük resmini nasıl geri alacağım sorusuna yanıt vermiyor. Bu konuda, lütfen, cevap rica ederim."

2. Ani'den mektup (2 Haziran tarihli –Vile'ye gitmiş– Vile, bir ihtimal, annemden mektup ve para almıştır."

14 Haziran 1933 (Çarşamba).

1. **Ani'ye** yazdım (koli hakkında - teşekkürler, **ne zaman**?, avukat hakkında – haber etmiyor, Sofya'dan para için, Ani bir şeyler almalı, belki eşyalar konusunda beklemeli, "kafesteki aslan"[11], not defteri istedim!).

15 Haziran 1933 (Perşembe).

1. **Sorgu hâkiminden**, o 60 fenik hakkında. (13 Haziran tarihli mektubuma cevap: İlgili makama başvurmalıyım!)

2. **Ani'ye** yazdım (**11 ve 12 Haziran** tarihli mektuplarına ve çocuklardan **bugün aldığım** mektuba cevap). Tarih 16 Haziran!

3. Avukattan hâlâ hayat belirtisi yok! Anlaştık gibi değil!

4. Kasadan: *Morgenpost* siparişimle ilgili notuma "Para yok!" cevabı!

16 Haziran 1933 (Cuma).

Hiçbir yerden mektup yok!

("Fırtına öncesi sessizliği". Yoksa, başka bir şey mi?)

Ani'ye mektup (bugün gönderildi).

17 Haziran 1933 (Cumartesi).

1. **Ani ve çocuklara** yazdım.

Doğum günü, Almanca, gıda, (daha çok kurutulmuş gıda istedim).

2. Kesilen **60 feniklik** gümrük resminin iade edildiği bildirildi!

3. **Ani'den mektup**! (14 Haziran: Kendini iyi hissetmiyor, fakirim!)

18 Haziran 1933 (Pazar).

- **Buradaki on ikinci pazar günüm** ve hâlâ **sonu** görünmüyor!

- **Bileklerimde kelepçe; daha da sıkı!**

19 Haziran 1933 (Pazartesi).

1. Ani'ye yazdım (14 Haziran tarihli mektubuna cevap - sağlığına dikkat - hapistekiyle kayas - ve ilaçlar, evden bir şey yok; avukat susuyor, - ona ta ne zaman yazdım; onu arayıp neler olduğunu anlasın; hiç olmazsa bana yazsın).

20 Haziran 1933 (Salı).

1. **Avukata** yazdım (cevap ya da görüşme istedim!).

2. **Ani**'den mektup (16 Haziran tarihli): Sofya'dan mektup ve para almış. **Annemin** mektubundan, heyecanlı!

Ayrıca, annemden bana bir mektup (12 Haziran).

3. **Cinayet masasından Komiser Hayzig**: Yeni **yüzleşme** (benimle Tanev arasında).

Bu ne anlama gelebilir?

İlle de beni **suçlayacak** tanıklar mı arıyorlar acaba?

Ne olursa olsun, iyiye **işaret** değil!

Hem de **ön soruşturmanın** bitiminden **20 gün** sonra!

21 Haziran 1933 (Çarşamba).

1. **Ani**'ye yazdım (16 Haziran mektubuna cevap).

22 Haziran 1933 (Perşembe).

1. **Yine Polis Komiseri Hayzig** ve **bir tanık**!

2. **Anneme ve Lyubomir**'e yazdım.

3. **Ani**'den mektup (18 Haziran tarihli) ve annemden 15 Haziran tarihli mektup.

8 Mayıs'ta Lyuba[12] vefat etmiş!

Koli yok!

Kötüye işaret!

23 Haziran 1933 (Cuma).

1. **Bugün de koli yok! Ani**[13] **için** son derece rahatsız ve endişeliyim. (Başına neler geldi?)

2. **Ani**'ye yazdım (18 Haziran 1933 tarihli mektubuna cevap).

3. Sorgu hâkiminden (21 Haziran tarihli): "İçinde Bulgaristan'dan gazetelerin bulunduğu kolinin size verilmesine izin verilmiyor."

4. Avukattan **yine birşey** yok. **Anlaşılır gibi değil**!

24 Haziran 1933 (Cumartesi).

1. **Ani**'ye yazdım (Gıda maddeleri yasak; yalnızca kuru gıdaya izin var).

2. Ani'den mektup var (22 Haziran tarihli –koliler yasaklanmadan önce–).

Voltersdorf'tan kartpostal: Çocuklarla gemi gezisi.

25 Haziran 1933 (Pazar).

On üçüncü pazar günü, buradayım!

(Hüzün verici bir durum; ama zayıflığa yer yok!)

26 Haziran 1933 (Pazartesi).

1. **Sorgu hâkimine**:

"Geçen perşembe günü almam gereken, Bayan Krüger'in gönderdiği koli **hâlâ bana verilmedi.** Bu arada, bir emre göre, koli **almam** yasaklanmış.

Bu konuda resmi bir bildirim almadığıma göre, koli almamın da **niçin ve hangi sebeplerle** yasaklandığının izah edilmesini rica ederim."

2. Anneme mektup yazdım.

3. Lina'dan mektup (Tarih 17 Haziran, posta mührü 20 Haziran).

4. **Ani ve çocuklardan** mektup (22 Haziran tarihli; koli olayından sonra).

27 Haziran 1933 (Salı).

1. **Ani**'ye (22 Haziran tarihli mektubuna ve Voltersdorf'dan kartpostala cevap).

2. **Vile**'ye (kız kardeşimin para haberi ve koli olayı hakkında).

28 Haziran 1933 (Çarşamba).

- **Üç aydır buradayım!**

1. **Ani ve çocuklara** yazdım. (Kolilere yine izin verildi!)

29 Haziran 1933 (Perşembe).

1. **Ani**'den yeni mektup yok (Çok endişe verici!).

2. Sorgu hâkiminden (27 Haziran tarihli ikinci mektup):

- Yurtdışından gıda maddeleri hakkında: "Bayan Krüger aracılığıyla da yasak."

- İçinde Bulgar gazeteleri bulunan iki yeni paket (Bana teslim edilmeyecekler).

31 Haziran 1933 (Cuma).

1. **Öğleden önce**: **Ani**'den mektup yok; kötü!

2. **Ani**'ye yazdım (Çok telaşlıyım!).

3. Öğleden sonra da **mektup yok**: Felaket!

1 Temmuz 1933 (Cumartesi).

- **Ani**'den yine haber **yok** (Başına bir şey gelmiş).

- **Böyle bir doğum günü: Kapkara, hüzün dolu!**

2 Temmuz 1933 (Pazar).

- **On dördüncü** pazar günü, buradayım! Galiba, şimdiye kadarki **en ağır pazar günüm**!

3 Temmuz 1933 (Pazartesi).

- **Artık üç aydır kelepçeliyim**!

1. Avukata: Ani aracılığıyla (Bir şeyler olmuş olsa gerek).

2. **Ani**'den yine bir şey yok!

4 Temmuz 1933 (Salı).

1. **Ani**'ye yazdım (telaşımı! Başına neler geldi?).

2. Sorgu hâkimine:

"22 Haziran'dan (kolilerin yasaklandığı gün) bu yana Bayan Krüger'den mektup almadım. Her üç-dört günde bir mektup gönderdiği göz önünde tutulursa, başına bir şeyler geldiğini tahmin etmek yerinde olur, ya da yazdığı mektuplar bana iletilmiyor.

Bu zaman zarfında bayan Krüger'den bana mahsus mektup gelip gelmediğini, lütfen, bildirmenizi rica ederim."

- **Ani'den yine bir şey yok! Ah, fakirim!**

5 Temmuz 1933 (Çarşamba).

- **Ani'den yine bir şey yok! Kötü bir önsezi!**

1. Nihayet **avukattan** bir mektup (30 Haziran tarihli).

Bu hafta içinde gelecek: 100 Rayh markını almış; anlaşılan, davaya katılamayacak, başka avukat bulmayı deneyecek.

2. **Lina'dan** (25 Haziran): **200 Bulgar** levası gönderiyor! Ama bunlar değiştirilebilir değil!

3. **Bayan Mansfeld**'e (**Ani** hakkında: Yardım etsin, durumu öğrensin).

6 Temmuz 1933 (Perşembe).

- Maalesef! **Ani**'den yine bir şey yok! Başına herhalde bir felaket gelmiş!

- **Avukata yazdım**; vekâletnameyi iade ettim.

7 Temmuz 1933 (Cuma).

- Ani'den hiçbir şey yok!

- **Sorgu hâkiminden** bildirim:

"Bayan Krüger'den mektup alınmadı!"

O, yazacak durumda değil! Demek ki, ya **aklını** yitirmiş ya da **kalp sektesinden** ölmüş! Felaket! Ya çocuklar! Ah Tanrım, ah Tanrım! **Ne talihsizlik**!

8 Temmuz 1933 (Cumartesi).

- Tutuklanalı 4 ay oldu: 9 Mart.

1. Ah, hâlâ **Ani**'den bir şey yok!

Yardım edebilmek şöyle dursun, zavallının başına ne geldiğini bile öğrenemiyorum!

Herhalde **bir mahkûmun acizliğinden daha kötü** bir şey yok!

2. **200 Bulgar levasını** değiştirdim: 4.20 mark.

20 fenikliklerden 3 ve 8 fenikliklerden 3 posta pulu aldım.

3. **Avukat** yine gelmedi!

9 Temmuz 1933 (Pazar). – Buradaki on beşinci pazar günüm.

- Vehamet, hüzün! Dışarıdaysa hava harika!

10 Temmuz 1933 (Pazartesi).

1. Rayhstag'da bir grupla (2 kadın ve 4 erkek –eminim Nazi–) **yüzleşme**.

Anlaşıldı; ek olarak sahte tanıklar ortaya çıkıyor!

Ön soruşturmanın bitiminden 40 gün sonra!

2. Beklenmesine karşın, **avukat gelmedi**!

3. **Ani'den yine bir şey**! Olmayacak! **Zavallı**!

11 Temmuz 1933 (Salı).

1. **Lina**'ya yazdım (17 ve 25 Haziran tarihli mektuplarına cevap).

2. **Avukat bugün** de **haber etmedi**!

3. **Ani'den, tabii ki, hiçbir şey yok**!

Fakirim, sağ mı hâlâ? Bilmemek ne korkunç!

Tutuklanmış, delirmiş, ölmüş... Hepsi de felaket demek!

12 Temmuz 1933 (Çarşamba).

1. **Lina**'dan ve **Stefan**'dan mektup.

Annemden mektup (İkisi de 6 Temmuz tarihli).

2. Avukattan yine **bir şey yok**.

3. Ani hakkında: **Hâlâ tam bir belirsizlik! Korkunç!**

- Doktora çıktım.

- Göz muayenesi: **Olumsuz!**

13 Temmuz 1933 (Perşembe).

1. Bayan Mansfeld'den cevap (10 Temmuz 1933'ten):

"Bugün telefonda bayan Krüger ile görüştüm: Kendisi ve çocuklar sağlıklı. Bayan Krüger, **size yazma imkânı olmadığını** söyledi." (?!)

Anlaşılmaz iş! Bu da ne demek oluyor? Belki yazmasını yasak ettiler!

Utanmazlar! Bu kadarı da, fazla! Niçin?

2. **Avukattan bir şey yok!**

14 Temmuz 1933 (Cuma).

1. Eğer Bayan Mansfeld telefonda gerçekten de Ani ile görüştü ise, bu o kadar kötü sayılmaz: Demek ki sağ, **ağır hasta da değil!** Neticede, ben artık ondan mektup ve koli beklemiyorum, bunlara sevinmekten mahrumum. Çok kötü yerimden vurdular!

2. Avukat **haber vermiyor!**

Anlaşılır gibi değil!

15 Temmuz 1933 (Cumartesi).

- **Avukattan** hiçbir şey yok!

- Sabrım ağır sınava tabi tutulmuş durumda!

16 Temmuz 1933 (Pazar). 16-cı pazar günü

- **Vahim, hüzünlü**... Ama ne yapılabilir ki?

- **Her şeye dayanmak gerek!**

17 Temmuz 1933 (Pazartesi).

- **Hiçbir yerden hiçbir şey yok!**

18 Temmuz 1933 (Salı).

- Nihayet kasaya 10 mark yatırılmış: Stefan Deçev Otel Central, 47. Tanrıya şükür!

- **Avukata** yazdım: Niçin gelmiyor?

- Bayan **Mansfeld**'e yazdım; iskarpin ve gömlek rica ettim.

19 Temmuz 1933 (Çarşamba).

1. **Avukat Deçev**'den mektup: Akrabalarımın isteği üzerine beni temsil etmek için vekâletname istiyor. Tanrıya şükür!

2. Vile'den haber yok! Olur şey değil!

20 Temmuz 1933 (Perşembe).

Deçev'e yazdım. İki nüsha **vekâletname** gönderdim.

21 Temmuz 1933 (Cuma).

Sorgu hâkiminden Deçev ile görüşme rica ettim.

22 Temmuz 1933 (Cumartesi).

- **Sorgu hâkimine**: Bayan Krüger'in bana mektup yazmasını yasaklamış mı; eğer yasakladıysa, hangi sebeplerle?

- **Vile**'den mektup: Artık beni temsil edecek **durumda değil**. Her şeyi Deçev'e teslim etmiş. Ani'nin selamlarını iletti!

- **Kara günden** bu yana tam **bir ay** geçti: Koliler olayı ve Ani'nin son mektubu!

23 Temmuz 1933 (Pazar). Buraya düşeli on yedi pazar geçti!

Güzel yaz günleri hapiste olmaktan daha kötüsü, **ölüm** olabilir!

24 Temmuz 1933 (Pazartesi).

- Hiçbir şey yok!

- **Vile**'ye yazdım (Mektubunu aldığımı teyit; Ani'ye selamlar; biraz daha para; şimdiye kadarki çabaları için teşekkür).

25 Temmuz 1933 (Salı).

1. Bayan **Mansfeld**'den paket (iskarpin, gömlek, şeftali, sigara).

2. **Sorgu hâkimi**: Bayan Krüger ile yazışma yasağı yok; Deçev ile görüşme izni vermiyor.

26 Temmuz 1933 (Çarşamba).

Sorgu hâkimine: Kelepçeli, idam mahkûmları gibi! Yalnız **gece**!

27 Temmuz 1933 (Perşembe).

- **Marburg**'tan **koli**...* (kaşar, zeytin, salam, helva, iki parça furta, kartpostal.) **Tanrıya şükür**!

- **Gazete getirmediler**!

28 Temmuz 1933 (Cuma).

- **Yine gazete yok**!

- Dr. Frank'ın Münih'te açıklaması: "Lübe aleyhine dava; **Kasım** sonunda ya da **Aralık** başında! Yabancı savunma avukatına izin yok!"

- Bayan **Mansfeld**'e cevap yazdım.

29 Temmuz 1933 (Cumartesi).

1. Paris'ten iki mektup.

Deçev'den: Paris avukatları ve Torres.

Lena'dan: Belirli bir miktar para gönderilecek.

2. **Sorgu hâkiminden**: Kelepçeler konusunda şimdilik bir değişiklik yapılamaz.

3. **"B.V. Z."de Laypsig'ten haber**: Rayhstag'ın kundaklanmasıyla ilgili davanın savunma avukatları belirlendi. **En yakın zamanda** iddianamenin sunulması **bekleniyor**!

Anlaşılır gibi değil; Frank'ın **açıklaması**, Rayh Mahkemesinin yetkili makamından alınan haberle **çelişiyor**!

4. Bayan Mansfeld'e yazdım (iskarpinleri vb. aldığımı bildirdim).

30 Temmuz 1933 (Pazar). Buraya düşeli 18-ci pazar günü!

Vakit geçiyor, davanın sonu ise hâlâ gelmiyor!

31 Temmuz 1933 (Pazartesi).

1. Laypsigli avukat Tayhert'ten mektup (atamalı resmî savunma avukatı).

2. Rayh Mahkemesi IV-cü Heyeti'nin savunma avukatlarıyla ilgili kararı.

3. **Deçev** ve **Lena**'ya **yazdım**: Paris'te!

Tarihini **1 Ağustos** diye yanlış yazdım.

1 Ağustos 1933 (Salı).

1. Laypsigli atamalı savunma avukatı Dr. **Tayhert**'e cevap yazdım.

2. **10 mark Vile**'den havale.

3. **50** mark Lena'dan: Paris.

4. **50** mark Marburg'dan (Lina).

Ah, tanrıya şükür! Nihayet yeterli param var.

2 Ağustos 1933 (Çarşamba).

1. Bayan Kayzer'e yazdım (**paraları** hakkında).

2. **Sorgu hâkimine**. (Eşyalarım konusunda durum ne?)

3. **Bulgarca-Almanca** gramer kitabı sipariş verdim.

4. *Deutsche Allgemeine Zeitung* ısmarladım.

3 Ağustos 1933 (Perşembe).

1. İddianameyi aldım. **Görülmemiş bir dolap**!

2. "Europ. Revue" basımevi aracılığı ile Almanca-Bulgarca gramer kitabı ısmarladım**.

3. **Sorgu hâkimine**: Bana verilmek

---

* Okunamayan 4 kısaltılmış söz.

** Asıl metinde, Madde 2'de yazılanların üstü çizilmiş.

üzere gönderilen Bulgar gazetelerinden bazılarını almama izin vermeniz, mümkün mü, acaba?!

4 Ağustos 1933 (Cuma).

1. Avukat Tayhert'e (**İddianame hakkında özel "nişanlanma ilanı"**[14]).

2. **Deçev**'e (Paris): 50 markı aldığım haberi; benim *L'Humanité* ve Internationat Pressekorrepspondenz'den telif ücretlerim.

5 Ağustos 1933 (Cumartesi).

Bayan Mansfeld'den mektup.

6 Ağustos 1933 (Pazar). – Buradaki on dokuzuncu pazar günü!

Böylesine güzel bir pazar günü, **hapiste olmak**!..

7 Ağustos 1933 (Pazartesi).

1. Bayan Mansfeld'e cevap ("nişan olayı" hakkında da).

2. Sorgu hâkimine: "Savunmamı hazırlayabilmek için hiç olmazsa gündüzleri bir hafta kelepçesiz..."

3. Rayh Mahkemesi IV-cü Heyeti Başkanına: Yurtdışından benim avukatlarıma katılma izni için.

4. Avukat **Tayhert**'ten mektup (3 Ağustos tarihli).

8 Ağustos 1933 (Salı).

1. **Tayhert**'ten yine mektup (4 Ağustos).

2. **Lina**'dan mektup (1 Ağustos).

3. Avukata **yazdım** (kanıt sunma dilekçeleri).

9 Ağustos 1933 (Çarşamba). Tutuklanalı tam 5 ay oluyor!

1. **Lina**'ya yazdım ("nişanlanma efsanesi" hakkında da).

2. Ani'ye yazdım (4 Temmuz'dan beri **ilk** defa; son mektup o zamandı!); "nişanlanma efsanesi" hakkında da; Almanca-Bulgarca Gramer kitabı.

10 Ağustos 1933 (Perşembe).

1. Nihayet **Ani** ve çocuklardan **mektup**. (Yazmasına **izin verilmiyormuş**!)

2. Avukata tekrar yazdım (8 Ağustos 1933 tarihli mektuptakilere ek bilgiler).

11 Ağustos 1933 (Cuma).

1. **Kayzer**'den mektup (Tanrıya şükür!).

2. Rayh Mahkemesi'nin **kararı**: Savunma avukatı olarak **Deçev** reddediliyor. Atamalı avukata teklifler sunabilir ve bizimle konuşabilir.

3. **Ani**'ye cevap yazdım.

4. **Kayzer**'e cevap yazdım.

5. Hapishane kasasına not: Kayzer'e **10 mark** gönderilsin!

12 Ağustos 1933 (Cumartesi).

1. Deçev'e yazdım (kanıt sunmak için hazırladığım dilekçeleri gönderdim). **Hava postasıyla**!

2. Dr. **Tayhert**'e (ancak benim talimatımla ve peşin rızamla girişeceği hareketlerin sorumluluğunu kabul edebilirim). Tanık Krüger vazgeçebilir!

13 Ağustos 1933 (Pazar). Burada geçireceğim 20-ci pazar günü!

Avukat Vile'ye yazdım (Mansfeld'e borçlar, Meri'nin dolarları).

14 Ağustos sabahı teslim edildi!

14 Ağustos 1933 (Pazartesi).

1. **Deçev ile konuştuk**. Sorgu hâkimi, yalnız şahsi sorunları görüşebilirsiniz, demiş.

(Mansfeld'e 50 mark vermesi gerek).

2. Rayh Mahkemesi Başkanı'na Deçev ile görüşmemiz hakkında yazdım.

3. Sorgu hâkiminden, savunmamı, şimdiye kadar olduğu gibi, normal zamanlarımda hazırlamam gerektiği cevabını aldım!

15 Ağustos 1933 (Salı).

1. **Ani**'den mektup ("Nişan haberi"ni kendisi ayarlamış! Ah, zavallı, şaşkın Ani!).

2. **Tayhert**'e yazdım (Deçev ile görüşmemizle ilgili Rayh mahkemesi başkanına mektubumu aktardım).

16 Ağustos 1933 (Çarşamba).

1. Dr. Bolother'e yazdım: **Kislovodsk**.

2. Flayşhman'a yazdım: **Viyana**.

17 Ağustos 1933 (Perşembe).

1. **Ani**'ye yazdım.

2. Sorgu hâkiminden: Deçev'e **mektuba izin vermiyor** (hava postası).

18 Ağustos 1933 (Cuma).

1. **Tayhert**'e yazdım (görüşmeyi ve kelepçeyi!).

2. Başka – hiç.

(Kasadan bildirildiği üzere, 14 Ağustos günü Kayzer'e 10 mark gönderilmiş)

19 Ağustos 1933 (Cumartesi).

1. Rayh Mahkemesi'nden kararlar geldi:

a- Moro-Ciaferi: Seçme savunma avukatı olarak reddediliyor.

b- Kampinki ve Tores de öyle.

c- Garfild Heys, Nü York'lu, o da öyle.

2. IV-cü Ceza Heyeti Başkanı'ndan mektup (Deçev ile görüşme hakkındaki şikâyetime cevap).

3. Tayhert'ten mektup (23 Ağustos'ta gelecek).

4. Vile'den mektup (borcum konusunda).

5. **Kayzer**'den mektup!

20 Ağustos 1933 (Pazar). Buradaki 21-ci pazar günüm!

1. **Kayzer**'e yazdım.

2. Vile'ye yazdım.

21 Ağustos 1933 (Pazartesi).

1. **Kayzer** ve **Vile**'ye yazdım.

2. Vile haber göndermiyor! Olacak gibi değil!

22 Ağustos 1933 (Salı).

Hiçbir şey yok!

23 Ağustos 1933 (Çarşamba).

- Savunma avukatıyla (Dr. Tayhert) görüşme.

Dilekçe falan yok; Bulgaristan'dan, Fransa'dan ve Moskova'dan tanıklara karşı: "Onlar her halükârda reddedilecekler!"

Politik belge olmaz: "Onlar kanıt değil!"

Resmi savunmacı: Savunmanın baltalayıcısı!

24 Ağustos 1933 (Perşembe).

1. **Ani**'den iki mektup (ve fotoğraf!)

2. Ani'ye cevap yazdım.

3. Tayhert'e yazdım (Ceza Usul Kanunu'nun kelepçelerle ilgili, 116-cı Fıkrası, 3-cü Bendi).

4. Rolan'a yazdım (Tayhert aracılığı ile!).

5. **Kütüphane görevlisine** (19 Ağustos tarihli mektubu tekrar gönderdim ve cevap istedim).

6. **Mektup** (Ani'den kartpostal, bir kitapçıya **gramer** kitabı ısmarlamış).

25 Ağustos 1933 (Cuma).

1. **Nihayet gramer kitabını** aldım! (Ani'nin ısmarlamış olduğu kitap).

2. **Anneme** yazdım.

3. Deçev'e yazdım (Evrak temin etsin; 40-50 mark göndersin).

4. **Tarih 21 Eylül olarak belirlendi**[15]; Tanrıya şükür! Yeter ki, **erteleme olmasın**!

26 Ağustos 1933 (Cumartesi).

- Ama hiçbir şey yok!

- "DAZ"da Tayhert'ten Branting'e mektup (**ikiyüzlülük**).

27 Ağustos 1933 (Pazar). Yirmi ikinci pazar günü, buradayım!

Sonbaharın harika bir pazar günü!

28 Ağustos 1933 (Pazartesi).

1. Ani'ye yazdım.

2. **Tayhert**'ten mektup (25 Ağustos): Nişan haberi üstüne; kelepçeler hakkında!

3. **Deçev**'den mektup (İddianameyi görmemiş; Tayhert'ten gerekli bilgileri de alamamış).

29 Ağustos 1933 (Salı).

1. **Tayhert**'e yazdım (Deçev'i bilgilendirsin diye).

2. Mahkemeye yazdım (aynı konuda).

3. Deçev'e yazdım (mektubuna cevap verdim).

4. Lena'dan mektup (25 Ağustos).

5. Ani'den ve çocuklardan mektup (26 Ağustos).

30 Ağustos 1933 (Çarşamba).

1. Ani ile çocuklara yazdım.

2. **Başka hiçbir şey yok!**

Flayşman'dan ve Kayzer'den mektup yok.

Çok endişe verici!

31 Ağustos 1933 (Perşembe).

1. Sorgu hâkimi Ditrih'in makamında: İddianameyle ilgili cümlenin kısaltılması ve kelepçeyle ilgili cümlenin değiştirilmesi için mahkeme Rolan'ın mektubunu çevirmiş.

Bunun yanı sıra, **kelepçeler kaldırılıyor** haberi! **Nihayet**!

2. **Rolan**'a yeni mektup yazdım.

3. Deçev'e yazdım (ziyaret istedim).

4. Kayzer'e: 20 Ağustos tarihli mektubuma cevap yok).

5. **Flayşman**'a: (14 Ağustos mektubuma cevap olmadığı için, onunla irtibata geçmek için yeni bir deneme).

6. **Vile**'den mektup (Mansfeld'in hesabı).

7. İlk defa **küvette** banyo yaptım!

1 Eylül 1933 (Cuma).

1. Sorgu hâkimine yazdım: Polisteki eşyalarım hakkında!

2. Bayan **Libling**'e yazdım (Viyana).

2 Eylül 1933 (Cumartesi).

- **Ani**'den mektup (29 Ağustos). Galiba, 24 Ağustos tarihli mektubumu almamış.

3 Eylül 1933 (Pazar). 23-cü pazar günü!

- Hiçbir şey yok!

4 Eylül 1933 (Pazartesi).

- **Ani**'ye yazdım

5 Eylül 1933 (Salı).

1. **Deçev**'den mektup (Paris): P. Grigorov İsviçre'de!

2. Tayhert'ten mektup (2 Eylül tarihli).

3. Annemden mektup (ve 200 leva).

6 Eylül 1933 (Çarşamba).

1. Rayh Mahkemesi'nden mektup (P. Grigorov hakkında).

2. Tayhert'e mektup (2 Eylül tarihli mektubuma cevap).

7 Eylül 1933 (Perşembe).

1. 21 Eylül'de dava için celpname (Rayh başsavcısından).

Başka **hiçbir şey yok**! Bir gariplik var? Yine bir şeyler oldu! Ama, **ne**?

8 Eylül 1933 (Cuma).

1. Leni'den mektup (Leo Galaher için –Los Angeles– vekâletname).

2. Bayan Mansfeld'den mektup (vazife hakkında).

3. Flayşman'dan mektup (**24** Ağustos'ta mektup yazmış). Bir şey almadım!

4. Ani ile çocuklardan mektup (yeni bir fotoğraf).

5. Mahkemeye Galaher hakkında yazdım.

6. Dr. Tayhert'e de öyle.

9 Eylül 1933 (Cumartesi). Tam 6 ay!

1. **Deçev**'den telgraf ve (**7 Eylül**'de Berlin'e gelmiş).

2. Lena'dan **acele** mektubun geciktirilmesi ve Flayşman'dan gelenin verilmemesi konularında sorgu hâkimine yazdım.

3. Bayan Mansfeld'e (Deçev'i arasın).

4. Ani'ye (Mektubuna cevap).

5. Deçev'e (Grigorov, **Galaher** ve Bayan Mansfeld'e bilgi versin).

10 Eylül 1933 (Pazar).

Yirmi dördüncü pazar günü!

11 Eylül 1933 (Pazartesi).

1. Sorgu hâkimi **Ditrih**'in yanında yine **yüzleşme**!

2. **Deçev** ile konuşma.

12 Eylül 1933 (Salı).

1. İddianame çıkardığım özeti gardiyan ele geçirdi (gezinti sırasında)[16].

2. Lina ve **annemden** mektup.

3. **Lena'dan mektup**: Avukat Leman'a[17] vekâletname; gönderdim. (Zarbrüken, Kayzerştrasse 72!)

13 Eylül 1933 (Çarşamba).

1. Tayhert'ten mektup (9 Eylül tarihli), cevapladım! (Zarbrükenli Leman için).

2. Ani'yle çocuklara yazdım.

3. Anneme yazdım.

4. Sorgu hâkiminden mektup (mektuplarımın hepsi gönderilmiş).

5. Ani ve çocuklardan mektup.

14 Eylül 1933 (Perşembe).

1. Rayh Mahkemesi başkanına yazdım (İddianameyi çürütme açısından Rayh Mahkemesi benim 20 Mart ve 30 Mayıs tarihli dilekçelerimi özel olarak dikkate almalıdır).

2. Anneme mektubu bugün gönderdim.

3. Grigorov ile konuştum (Artık Dr. Tayhert ile konuyu konuşmuş).

4. Deçev'den 50 mark aldım.

15 Eylül 1933 (Cuma).

- Grigorov'dan iki çift iç çamaşır, bir çift çorap ve üç mendil (tam da şimdi en çok ihtiyaç duyduklarım) aldım.

16 Eylül 1933 (Cumartesi).

- **Rayh başsavcısının**, davaya bir tanığın daha celpname aldığını (kıdemli jandarma başçavuşun biri!) bildirimi.

- Başka **hiçbir yerden hiçbir şey** yok! (Kayzer'den hâlâ bir ses çıkmıyor!)

17 Eylül 1933 (Pazar) – Davadan önce Moabitt'teki son pazar günü!

Yarın, Laypsig'e!

18 Eylül 1933 (Pazartesi).

Öğleye doğru **Laypsig**'te!

1. Dr. Tayhert'e elimden alınan eşyalar, gazete ve tütün mamulleri hakkında yazdım.

2. (Hapishane) müdürüne eşyalarım hakkında yazdım.

19 Eylül 1933 (Salı).

1. Eşyalarımı geri aldım (dolmakalem, elyazıları vb).

2. Bayan Mansfeld'e yazdım. Moabit'e bir takım elbise, gömlek, yakalık ve kravat göndermesini yazdım.

3. Ani ile çocuklara yazdım.

4. **Tayhert** ile görüştüm (ilginç bir şey yok; yalnız **Rozner**'i bulamamış).

20 Eylül 1933 (Çarşamba).

1. **Grigorov** da **reddedildi**.

2. Grigorov'dan gömlek, bir çift çorap, kravat, iki mendil ve bir kutu puro (8'er feniklik 25 tane) geldi, aldım.

3. Tayhert ile yeni bir konuşma; yine bir şey yok. **Elim kolum bağlı**!

4. Burada yemekler kesinlikle daha iyi, gezinti için çiçek dolu küçük bir bahçe var. Serbest saati Moabit'tekinden daha uzun!

5. Paralarım hâlâ gelmedi. **Skandal**!

21 Eylül 1933 (Perşembe) – Davanın ilk günü.

1. Lübe'nin sorgusu: **izlenimim: rezalet**!

2. Paralarımı havale etmeleri için Moabit'e yazdım!

22 Eylül 1933 (Cuma).

1. Savunma komitesinden[18] mektup ve **Komünist Enternasyonal** (KE) programı geldi.

2. Grigorov'dan mektup.

3. Rayh Mahkemesi'ne hakarette bulunduğu için, Zarbrükenli **Dr. Leman**'ın mektubunun bana verilmeyeceği haberi! (O ise, savunmamı üzerine almaya hazır olduğunu, ancak Rayh Mahkemesi'nin kendisini reddettiğini bildirdi!)

4. Paris'teki "**savunma komitesi**"nden "Komünist Enternasyonal Programı"nı aldım.

23 Eylül 1933 (Cumartesi).

1. **Benim** sorgum ve **Popov**'un sorgusu. (**Özgür savunmanın** reddedilmesinden, kelepçelerden, ön soruşturmanın kasıtlılığından ve nişanlanma uydurmalarından söz ettim.)

Koh çifti tutuklanmış ve **intihar girişiminde** bulunmuşlar.[19]

2. Rayh Mahkemesi başkanına Bulgar **gazeteleri** için yazdım.

3. "Savunma komitesi"ne başka **belgeler** için yazdırın (İK kararları).

24 Eylül 1933 (Pazar).

- Savunma komitesinden yeni mektup aldım. Yeni belgeler (ekli olarak) gönderdikleri bildiriliyor. **Oysa ektekiler elime geçmedi.**

-Ani ve çocuklara yazdım.

25 Eylül 1933 (Pazartesi).

- Lena'nın sorgulanması. (Lena ile kısa bir konuşma.) Pazar günü akşamı gelmiş.

- Tanev'in sorgusu.

- Torgler'in sorgusu.

26 Eylül 1933 (Salı).

- **Alman basınındaki** yanlış bilgilere karşı **protestom**.

- Lübe'nin üç yangın ile ilgili sorgusu (sosyal yardım, Noyköln, belediye sarayı).

Benim Lübe'ye **sorularım**.

(Komisyon daha fazla sormamı yasaklıyor.)

27 Eylül 1933 (Çarşamba).

- Cinayet masasından Komiser **Marovski**'nin sorgusu.

- **Fogt'un sorgusu**; benim sorularım (Komisyonun yeniden söz hakkımı alma kararı).

- **Lena** ile ikinci kez konuşma. (Gitti!)

- Berlin'den paralar geldi (59 mark).

- Hapishane kasasına Lena'dan 20 mark.

- Marsel Vilar'dan ve Deçev'den mektup.

28 Eylül 1933 (Perşembe).

- **Değişik** tanıkların sorguları: Sosyal

Yardım Kurumu önünde işsizler arasında (Lübe ile) **konuşma** hakkında.

1. **Panknin** (Dyonal)[20], Pfayfer, Tsahov.

2. **Komisyon başkanına** mektup ile Marsel Vilar'ın savunma avukatı olmasına izin verilmesi için mektup.

3. Marsel Vilar'a cevap mektubu.

29 Eylül 1933 (Cuma).

Tanık sogulamaları (Noyköln Sosyal Yardım Kurumu önündeki konuşma hakkında): **Binge, Yaneke, Starker** ve yine "iyi Alman" **Panknin**.

Lübe'nin Rayhstag yangınıyla ilgili önceki ifadelerinin okunması. (**Çarşambaya ertelendi**)

30 Eylül 1933 (Cumartesi).

1. **Komisyon başkanına mektup** (*Laypsiger Noyste Nahrihten* gazetesine beyanat.

Özel hayatımın araştırılması için komisyon kurulsun; hakkımdaki **hükümlerle** ilgili olarak Bulgaristan'a döndürülme; hür ve açık bir dava; **20 Mart** ve **30 Mayıs** dilekçelerim ve sorgu tutanakları).

2. **Tayhert**'e mektup (ve beyanat).

3. Bana bildirildi ki, imzasız bir mektuba ve bir diğer mektuba daha el konulmuş!

1 Ekim 1933 (Pazar). Burada geçirdiğim ikinci pazar günü!

Rayh Mahkemesi'nin **kararı**: Benim (Vilar için) önerim reddediliyor.

2 Ekim 1933 (Pazartesi).

1. Mektuplarıma el konulmasına karşı Komisyon başkanına yazdım

2. Liza'ya (Moskova)[21] yazdım.

3. **Ani** ile çocuklara yazdım.

3 Ekim 1933 (Salı).

1. Grigorov'a **yazdım** (Dr. Tayhert aracılığıyla) gereken belgeler, (Bulgar basını için) **beyanat** için ve Moabit'e 20 mark göndermesi için.

2. Dr. Tayhert ile **görüşme**: (Anarşistlerin işi, Rayhstag'ın kundaklanması hiçbir partinin yararına değildi).

4 Ekim 1933 (Çarşamba).

Dava devam ediyor.

1. Başkan, Grigorov, Deçev, Galaher'den **cuma günü akşamı** "kötü muamele"[22] görmemle ilgili telgrafı okuyor.

Benim açıklamam ve Dr. Tayhert'in açıklaması.

Yüzbaşı tanık[23] olarak dinlendi.

Dr. Zak, Amerikalı avukatın telgrafı imzaladığına şaşıyor.

Başkan: "Kötü muameleden" söz bile edilemez.

Anlaşmazlık!

2. Torgler'in davayla ilgili sorgusu.

3. Benim yeniden **Lübe'ye sorularım**!

Başkanın bana son ihtarı.

5 Ekim 1933 (Perşembe).

- Dr. Zak, diğer savunmacılar ve **Rayh başsavcısı** "dış ülkelerdeki iftiraları"[24] protesto ediyor.

- **Torgler**'in sorgusu devam ediyor. Benimle yüzleştirilmediği tespit ediliyor.

Benim Torgler'e, fraksiyonla parti arasındaki ilişkilerle ilgili sorum.

6 Ekim 1933 (Cuma).

1. Togler'e birkaç soru daha.

Benim sorgum. Verilen aradan sonra, **telefonlar** sorununda[25] skandal!

(Komisyon kararı: "Memurlara mükerrer hakaretten, sanık Dimitrov mahkeme salonundan çıkarılıyor.")

Benim haykırışlarım: Çok çirkin, işi-

tilmemiş bir şey! Hüküm giymem için başka yerde önceden karar verilmiş, burada yalnız formaliteler yerine getirilecek.

2. **Liza**'ya yazdığım mektuba el konulmuş, çünkü davayla ilgili cümleler varmış.

3. **Taahhütlü mektup**! (**İmzasız**, hemen verilmesi zorunlu değil!)

7 Ekim 1933 (Cumartesi).

1. Benim "özür dilediğimi açıklamam".[26]

2. **"Moabit", ticari temsilcilik, Münih** (Londra davasında[27] biri, benim Münih'teki Yugoslav-İtalyan Konferansında bulunduğum yolunda ifade vermiş; Kaş yapayım derken, göz çıkarmak!). Yine şifreli telefonlar konusunda: "Memurlar şifreleri çözmesini daha iyi öğrenmelidirler."

3. "Alibi": Popov ve Tanev.

8 Ekim 1933 (Pazar).

1. Tayhert'e yazdım, Berlin'den görüşme istedim.

2. Komisyon başkanına: "Kahverengi Kitap"ı[28] istedim.

3. Gardiyandan not: "Berlin'de sizi ezmelerine izin vermeyin!"

9 Ekim 1933 (Pazartesi).

1. Saat 1'de araba ile Laypsig'den, sabah saat 7'de Moabit'teyiz!

(Harika bir gece; ama sıkıca kelepçeli!)

2. *Fölkişer Beobahter*, *Morgenpost* ısmarladım (ve 18 Eylül'den ek siparişler).

3. Berlin'de davayı izlemişler (radyodan). "İyi konuştunuz. Herkes böyle diyor. En akıllı Dimitrov!"

10 Ekim 1933 (Salı).

- Dava Berlin'de devam ediyor.

"Ben kendi kendimi savunuyorum, bay başkan!"

Tanıkların sorguları: Flöter, Taler, Buvert ve diğerleri.

Benim sorularım: Önceki sorgular, tutanaklar, yüzleştirmeler.

Kimseyle yüzleştirilmiş değilim! Van der Lübe (yarı ölü) "Yalnız mı yaptın, başkalarıyla birlikte mi?" sorusunu yanıtlıyor: Yalnız!

Benim Van **der Lübe**'ye sert sorum: **Ahmak**!

Dr. **Zak**: "Dimitrov ardımda oturuyor ve sürekli söze karışıyor; bu arada Lübe'ye 'ahmak' dedi. Başsavcıdan müdahale etmesini rica ederim." Savcı **susuyor**!

11 Ekim 1933 (Çarşamba).

Oturumun başında **yeniden** dışarıya **çıkarıldım**!

"Ben burada yalnız sanık Dimitrov **değilim**, aynı zamanda sanık Dimitrov'un savunucusuyum. Bu, benim savunma hakkıma tecavüzdür! Böyle bir şey görülmemiştir!"

12 Ekim 1933 (Perşembe).

1. Akşam saat 8'de **olay yerini ziyaret**. (Bana izin yok!)

2. **Başkana** mektup: Bana karşı **tutum hakkında**.

13 Ekim 1933 (Cuma).

- Hâlâ **duruşmadan çıkartılmış** durumdayım!

- "Pratik Bilgiler" kitabını aldım.

- Müdür muavini bana geldi.

(Kendini tanıtmak istemiş!): Nazi!

- Mahkûmların yaşadığı koşulları ve

---

* Soldaki boş alana G.Dimitrov kurşun kalemiyle "Volf" yazmış.

ruh hallerini araştıran **genç bir adam* mülakat yaptı**.

- "Yalnız, hapiste ve manastırda insan çok iyi konsantre olabilir!"

14 Ekim 1933 (Cumartesi).

1. Yine mahkeme salonuna alınmadılar.

2. Grigorov, Deçev, Galaher ve Vilar da öyle ve tutuklandılar.

3. Annem: Mansfeld; Krüger; Teiher; başkana yazdım (cezaevi düzeninî bozma tehlikesi nedeniyle bana verilmeyen Rolan, Barbüs ve Jid'in telgrafı hakkında).

15 Ekim 1933 (Pazar).

Harika, güzel bir pazar günü!

Öylesine **sevinçli** ve de **kederliydim**!

- Gazeteler, komisyonun pazartesinden itibaren tekrar duruşmaya katılmamı kararlaştırdığını bildiriyor!

16 Ekim 1933 (Pazartesi).

1. Giyabımda yapılan **oturumlarla ilgili rapor**.

2. Tanıkların sorgusu: **Holdag, Venig, Gerike, Schmall, Rudolf Scholz**, Erich **Jurgens**.

17 Ekim 1933 (Salı).

1. Tanıkların sorgusu (Rayhstag memurları).

2. **Göring**, Heldorf vb. tanık olarak **çağrılmışlar**.

3. Kanıt sunulmasına izin için Tayhert'ten dilekçe.

(Başsavcı en önemli dilekçelere karşı çıkıyor!)

4. "Kahverengi Kitap"ı istedim. Yarın: Komisyonun kararı.

5. Dr. Tayhert ile görüşme.

6. Deçev, Grigorov, Galaher, Vilar'dan mektup verilmedi.

18 Ekim 1933 (Çarşamba).

1. Sorgu (**Aderman, Bogun**).

Yeraltı tünelinde iz tahkikatı.

2. Kanıt sunulmasına izin için Tayhert'in verdiği hemen hemen bütün dilekçeler kabul edildi.

3. "Kahverengi Kitap"ın temin edilmesi **reddedildi**.

19 Ekim 1933 (Perşembe).

- Dava görüşülüyor!

20 Ekim 1933 (Cuma).

1. Rayh Mahkemesi'nden mektup: Rolan, Barbüs ve Jid'in telgrafında yazanların bana bildirilmesine izin verilmiyor.

2. **Tanıkların sorgusu**:

Haynes (Gelmedi: İtalya'da izinde!)

Otelin sahibi, kapıcı: **Haynes'in** (25, 26 ve 27'sinde) **bulunduğu** Silezya.

Kont Heldorf: 27 Şubat'ta, saat 11'de SS as amirlerin toplantısı. Önde gelen komünist ve sosyal demokrat liderleri tutuklama görevini vermiş ve bu 28 Şubat günü gerçekleştirilmiş.

Torgler'in sorusu:

- Hangi sıfatla tutuklama emri vermiştir? - SS'ten amir olarak!

Benim sorum: Rayhstag yangını ile ilgili olarak o (Kont Heldorf) hangi gerekçelerle komünist ve sosyal demokrat yöneticileri tutuklatmıştır?

Kaçamaklı cevap!

- Yangınla ilgili olarak o, ayaklanma belirtileri **görmüş mü**? - **Hayır**!

- Sokaklarda o [V. H. Kont Heldorf] kargaşa ya da silahlı işçiler görmüş mü? - **Hayır**!

- Yangını ayaklanmanın başlangıcı mı saymış? - **Hayır**!

Prof. von Arnim:

- Ayaklanma belirtileri mi?

- Hiçbir şey fark etmedim!

Diğer SS'li tanıklar da **hiçbir şey görmemiş!**

Yarbay Salts Münih'te imiş.

Karısının günlüğü.

Dr. Brendl: **28 Şubat** günü **Schulz** onun yanındaymış!

Tekrar **Latayt** ve **Bogun.**

Latayt'a sorularım: Yangın haberini veren o meçhul şahıs nereye **kaybolmuştur**?

Bogun'a: Tutanakları okumuş mu? - Hayır!

Teknisyen mi romancı mı! Rayhstag idaresiyle, SS, SA, **Çelik Miğfer** ile ne ilişkisi var? Hiç!

Bayan ve Bay Sobetski. - (Popov hakkında).

Gizli Müşavir **Gale**!

Arens: İhtiyatı tutuklama. Ne kadar? 6 hafta.

- Niçin? Başka dava?

- Hangi? Soruya izin yok.

Maalesef, tanıklar kahraman değiller!

Başkan:

- Dimitrov, şansınız varmış ki, anlayamadım!

- Tekrar söyleyebilirim! (Rayh Başsavcısı: Tekrar etmek istiyor diyor! Başkan izin vermiyor!)

21 Ekim 1933 (Cumartesi).

1. Yangın yerinde iz tahkikatı.

2. "Seyyar kalfa"nın (Nazi) sorgusu.

3. **Hintse** (ağır suç mahkumu): provokatör (Noyköln).

4. Tekrar Dr. Zirpins ve Hayzig.

Benim sorularım: **Heningsdorf polisi; Hollandaca** tercümanı kadın. "Tahkikatın kendine has strateji ve yöntemi!"

22 Ekim 1933 (Pazar).

Banyo yaptım!

Şekspir:

"Göründüğünden fazla şeye sahip ol;

Bildiğinden daha azını konuş;

Verdiğinden daha fazlasını bırak kendine;

Daha fazla at koştur yollarda, çok yaya gitme;

İnan, ama daha fazlasını öğren;

Değer ver..."*

Her barış anlaşması bu dünyada geçici bir olaydır ve yalnız bir sonrakine kadar geçerlidir." (Bismark)

"İnsan hayatı zaten bir dizi savaşlardan ibarettir." (Bismark)

"Belirli durumlarda olayların gücü, insanların isteğinden daha büyük olabiliyor."

Hesabını bilen politikacı için önce **gereken**, sonra **istenendir** sıralamada.

"Düşmana, taarruzunun **her seferinde** beklenir olacağı **inancını** vermek, faydalı bir şey değildir". (Bismark)

"Kurt, kuzu gibi davranarak parçalar".

Skripnik-intihar! 7 Temmuz 1933'te.

Ebert'in oğlu - toplama kampında (**8 Temmuz**).

Savaş uçakları:

ABD - 2800; Fransa - 2500; Rusya - 1700; İngiltere - 1561; İtalya - 1015; Polonya - 1000; Japonya - 1000; Çekoslavakya - 850; İspanya- 600; Yugoslavya - 450; Belçika - 300.

Dünya Ekonomi Konferansı ertelendi.

(Amerika ile İngiltere -Fransa arasındaki çelişkiler derinleşti) - **10 Temmuz**.

Spor Sarayı'nda nasyonalsosyalist

* "Kral Lir", I. Kısım. VI sahne, maskaranın şarkısı.

bir söylev (10 Temmuz).

"**Sosyalizm**, bir halkın kendi moral ve hukuk anlayışına uygun (?!) yaşam tarzını kabul ettiği anlamına gelir. Emek ile mülk arasına ebediyen ayrılık işareti konulamaz... Mülkiyet tek başına hiçbir zaman sömürmez, bu tamamen **girişimciye bağlıdır**." (Of, saçmalık!)

23 Ekim 1933 (Pazartesi).

- Bilirkişiler: Prof. **Yose**;
İtfaiye Genel Müdürü **Dr. Vagner**;
Adli Kimya Uzmanı **Dr. Şats**.
Mahkeme salonunun kontrolü.
- Mansfeld'den mektup aldım.
- Grigorov - Deçev'den, **Prag**'dan telgraf.
- Paris'ten kart postal - gönderen **belli olmadığı** için, elkonuldu!

24 Ekim 1933 (Salı).

1. Dr. **Şats**'ın denemesi-"tutuşturucu".

2. Torgler'in tanıklarının sorgusu: Bayan **Pretsel**, oğlu Möler; mahkum **Hintse** (ağır suçlu) bayan **Reme**; kapıcı Horneman.

"Horneman beni yangın **günü** 6 nolu kapıda görmüş!"

Ama bunu tam olarak söyleyemedi!

Benim ona sert bir sorum: "**Böyle konuşması için ona kim etki yapmış!**"

25 Ekim 1933 (Çarşamba).

1. Tanıklardan **Karvane, Fray, Kroyer, Noybauer**.

2. Rayhstag'da Torgler'in "Lübe" ile, Popov'un Torgler ile görüşmesinin tatbikatı!

26 Ekim 1933 (Perşembe).

- **Celse** yok!
- Paris'ten Deçev'in telgrafı (23 Ekim). "Yarın para gönderiyorum!"

27 Ekim 1933 (Cuma).

1. **Kroyer**'in (Avusturya nasyonal-sosyalisti), bayan **Baumgart**'ın, bayan **Feldman**'ın, Dr. **Noybauer**'in, Rayhstag memurlarından **Völki** ve **Denşel**'in sorguları.

Benim **Kroyer**'e, Noybauer'e, Völki'ye ve Denşel'e sorularım.

2. Bir kart postalımı bana yine vermediler. (İng. İ.Dianer, Borgergade 136,K).

3. Bayan Mansfeld'e mektup yazdım (mektubuna cevap verdim ve bavullarımdan birini istedim).

28 Ekim 1933 (Cumartesi).

- Gazeteci **Yome**'nin, **Veberştedt**'in, **Kuçe**'nin ve **Hubitsov**'un (sosyal demokrat parlamento grubunda görevli kişiler) soruları.
- **Karvane, Fray, Kroyer** ile yeniden yüzleştirme yapıldı.
- Komünistlerin odaları önündeki koridorlarda iz tahkikatı!

29 Ekim 1933 (Pazar).

30 Ekim 1933 (Pazartesi).

1. Sorgusu yapılanlar: Rayhstag görevlisi Alder; Komünist parlamento grubu stenografisti bayan **Derks**; Rayhstag'taki nasyonal sosyalist milletvekili Dr. **Rupin**; eyalat meclisi görevlisi bayan Hartman (dişi Bogun!); ağır cezadan komiser **Bunge**, (Tanev'in ev sahibi) **Zönke** - açık yalancı tanıklıktan tutuklu! Nazi gazeteci Dr. **Dröşer** - Veberştedt'in yardımcılarından.

Benim Heniingsdorf ile ilgili dilekçem (Lübe polisteve barınma evinde) - kabul edildi.

2. Torgler, yangından birkaç gün önce Yulius'un (Avusturyalı ya da Macar)[29] kendisini ziyaret ettiğini ve Noybauer ile görüşmek istediğini söyledi. Dröşer'in, Yulius'u, Dimitrov ile karıştırdığını tahmin ediyor.

3. **Rayh Mahkemesi'nden** bildirim: "Hali hazırda Andernah'ta bulunan, **Henri Ştafsfurt**'un size gönderdiği mektubun verilmesine izin yoktur, yönetmelik gereği bildirilir." (28 Ekim)

4.Rayh Mahkemesinden bildirim: "Dr. Tayhert'in stenografi tutanaklarını kullanabilirim."

31 Ekim 1933 (Salı).

- Sorgulananlar: **Leberman** (hırsızlıktan mahkum) - 13 Ekim günü (!), 1932 yılında, Hamburg'da Torgler'in kendisini terörist eylemler için ve Rayhstag'da yangın için tuttuğunu bildirmiş.

Garson **Perzike**, idareci **Höft** (Aşinger)[30]. Vefat eden **garson Stülbing**'in ifadeleri okundu: lokantayı işleten Stavitski, yardımcısı **Krasçevski**, garson **Yeşar**; Palner (Rayhstag'daki komünist grupta görevli), **Honer**!

1 Kasım 1933 (Çarşamba).

1. Başkan: Stenografi tutanağına göre, dün sanık Dimitrov şöyle demiş: (iddia makamının biz - sanık komünistlere karşı hazırladığı tanıklar çemberi, bu tanıklarla kapanmış oluyor...)

Ben bunu anlayamadım. Aksi halde Dimitrov'a karşı derhal müdahale ederdim. Sanık Dimitrov'un ben konuşurken lafa karışma alışkanlığı var, bu yüzden ben anlamamıştım. Yalnız "çember kapandı" sözlerini duydum. Şimdi Dimitrov'u - buna, yeni bir **terbiyesizliktir**, diyerek- en başta, ben konuşurken, susmaya davet ederim.

Bu ise, Dimitrov'un daha sıkıya alınması gerektiğini kanıtlıyor.

Bunu, sanık Dimitrov'a karşı bundan sonraki tutum açısından aklımda tutacağım."

Ben: Dünkü sözlerimin anlamını izah edebilir miyim?

O: Müsaade etmiyorum! Oturunuz!

Ben: "Völkişer Beobahter" memnun olabilir!

O: (Mahkeme heyeti üyeler ile kısa bir müşavereden sonra): Sanık Dimitrov'un son ifadesi dikkate alınarak, kendisi **bugünkü celseden çıkartılıyor**, cezaevine **götürülebilir**!

Ben: Fransız isimli, **safkan** bir **Alman** gazeteci mahkemeyi bana karşı kışkırtıyor ve Rayhın mahkemesi buna kapılıyor. **İnanılır gibi değil.!**

2. Şunların sorgulanmaları **gerekiyordu**: Ağır cezadan komiser **Şpits**; ağır cezadan komiser **Homan**; gazeteci Vili **Tsimerman**; madenci **Kuntsak**; ağır cezadan **Stanek**; tatlıcı binbaşı **Mihalski**; garson Bruno Hayta; Bayan **Hartung** ("Kızıl yardım"); çilingir **Kratsert**. (Tanev, Karl Libkneht evinde)

3. **Deçev'den (Paris)** mektup - KEYK XII-ci Plenum kararlarını ve Rundşau'dan 4 adet Dr. Tayhert'e göndermiş. Eski bir bakanla birlikte annem Laypsig'e gelecek.

2 Kasım 1933 (Perşembe). Celse yok!

1. Dün yalnız şu tanıklar dinlenmiş: **Şpits, Homan**, (Torgler ve Küne'lerde arama yapılmış): bayan **Torgler**; Vili **Tsimerman** (Yerel- Antsayger gazetesinden); madenci Kuntsak ve ağır cezadan komiser Stanek.

Diğer tanıklar **cuma** gününe kalmış.

2. Benim adıma kasaya Paris'ten **50 Mark** geldi (E. Dariag).

3. Paris'teki Deçev'e cevap yazdım.

4. Başkana, Yob Tsimerman'ın (Fölkişer Beobahter) tanık olarak din-

lenmesi için yazılı dilekçe.

5. **Annemle kızkardeşimden mektup** (çok iyi)!

3 Kasım 1933 (Cuma).

1. Çarşamba günkü oturumun tutanağı okundu.

2. Başkan, **Rozner**'in ve Dr. Zak tarafından önerilen tanıkların yurtdışından ifade vermek üzere çağrılacaklarını bildiriyor.

3. Dilekçem: Viser, Albada, Hagefeld, Vink - **Lübe**'nin Hollanda'daki tutumu hakkında.

4. Moskovalı bayan **Vays**'ın sorgusu.

Sahte isim taşıdığı ve kocasının gerçek ismini söylemek istemediği gerekçesiyle, iddia makamının temsilcileri, bu tanığın verdiği ifadeleri gözden düşürmeye çalışıyor.

Benim sorularım:

Sovyetler Birliği'nde, evlilik durumunda kadının kendi öz ismini koruma hakkına sahip olduğunu, tanık bayan biliyor mu? - **Evet**.

Sovyetler Birliği'nde herkesin kanunen ve resmen başka isim alabildiği, doğru mudur? - **Evet**.

Bu soruları soruyorum, çünkü dünyanın en büyük ve en iyi devleti olan Sovyetler Birliği'ndeki durum ve kanunlar hakkında iddia makamı temsilcilerinin bilgisizliğinden hayrete düştüm!

Başkan: Ne dedi o?

Savcı Dimitrov'a karşı önlem alınmasını istiyor.

Dimitrov: Bay Rayh Başsavcısının daha çok şeyler öğrenmesi gerek! Mahkeme Heyeti toplantıya çekiliyor ve kısa bir görüşmeden sonra **başkan, sanık Dimitrov** bugünkü ve sonraki iki günkü oturumdan çıkartılıyor.

Dimitrov: Bu zorbalıktır!

4 Kasım 1933 (Cumartesi).

- **Göring**'in sorgusuna katılmam için izin verildi.

Göring'in küstahça ve bayağı söylevi.

Benim sorularım: (Kont Heldorf'a; Karvane'ye ve diğerlerine: Lübe'nin "parti üyelik tezkeresi"; Lübe'nin Henigsdorf'a gittiği yolun, oraya varışının ve konaklamasının araştırılmış olmaması; Rayhstag yangını hakkında yanıltıcı haber; canice bolşevik dünya görüşü[31] dünyanın altıda birinde - dünyanın en büyük ve en iyi devleti Sovyetler Birliği'nde hüküm sürüyor. Sovyetler Birliği ki, Almanya ile diplomatik, politik ve ekonomik işçisine **iş sağladı** ve şimdi de sağlıyor. AKP illegal şartlarda yaşama ve sizin hükümetinize karşı savaşma hakkına nasıl sahip ise, komünist partisine karşı savaşmak da sizin hakkınızdır!)

Başkan: Söz hakkınız alınıyor, çünkü komünizm propagandası yapıyorsunuz. **Dimitrov**: Asıl o (Göring) burada nasyonal sosyalist propaganda yapıyor. (Göring'e dönerek): - Sorularıma cevap vermekten korkuyor musunuz?

5 Kasım 1933 (Pazar).

- **Dr.Tayhert**'e yazdım ve 2 Şubat ile 5 Mart tarihleri arasında hükümetin silahlı ayaklanmaya karşı önlemleri hakkında asıl **belge** ile ilgili dilekçemi de ilave ettim.

Göndermek – yarın (6 Kasım)!

6 Kasım 1933 (Pazartesi).

Terkedildim!

7 Kasım 1933 (Salı).

1. Hala oturumdan **atılmış durumdayım**!

2. **Vasil** [Kolarov]dan istediğim **yazıları** (bunlarla birlikte Obbov'un ve Todorov'un açıklamalarını) Temmuz ayından Mançester Guardian'dan aldım.

3. Çamaşırhaneden çamaşırlarımı aldım (**mükemmel** yıkanmışlar – yine "kızıl selam"!)

8 Kasım 1933 (Çarşamba).

1. Almanca- Fransızca Gramer sipariş ettim.

2. Mektuplar: Londra'da Deçev'den; bayan Mansfeld; Koli (10 sigara ve not: "G.Dimitrov, senin yanındayız!").

3. Oturuma katılmama izin verildi.

a- **Göbels**'in sorgusu:

Benim sorularım - **kanıt sunma izni için dilekçem**!

b- Bulgaristan'da hakkımda verilen hükümler üstüne bilgi! Bulgaristan'a dönmek isteğimi açıkladım!

c- Bayrıhof garsonları. (Van der Lübe'yi benimle birlikte kimse görmemiş.)

Benim sorularım!

9 Kasım 1933 (Perşembe).

1. Emekli binbaşı **D.Şröder**'in bilet denetçisi **Kurt Haydrih**'in (nolendorfplats sineması); bayan **Gertrud Baumgart**; ağır cezadan yardımcı memur **Kinast**; bayan **Şaryber**; satış mağzası sahibesi **İrma Rösler**; Bayan **Krüger**'in[32] sorguları.

Şrayber:"Ben banyodayken, o bana tecevüz etmek istedi!" "Küstah adam"... "Eberlayn ile gizli bir iş!" - "Grev hakkında konuşma!" - Bütün bunlar 1928 veya 1929'da! **Olacak gibi değil**!

Benim sorularım. **Dedim ki**: "Bu tanık bayana daha fazla soru sormayı, onuruma uygun bulmuyorum!"

Sonunda: Almanya'daki özel hayatımın araştırılmasını istiyorum.

2. **Cenevre 'den para gönderilmiş - 2,42** mark (Blaş Lents, 16, bul.de Roşe)? Cenevre - İsviçre.

10 Kasım 1933 (Cuma).

1. Deçev'e yazdım (bayan Krüger'e 50 mark).

2. Vasil'e yazdım.

3. Bayan Krüger'e yazdım.

4. Rayh Mahkemesine (bavullarımdan biri hakkında).

5. El konulan mektuplar (nereden ve kimden?).

11 Kasım 1933 (Cumartesi).

- Sorgu: Rayhstag görevlileri: **Kaufman, Mirçink, Krauze, Vile** (Maobit'ten mahkumlar): uşak Enke (Popov, Rayhstag'da); ağır cezadan yardımcı memur Gast (Lübe, Henigsdorf'da); ağır cezadan komiser **Dr. Barşvits**; ağır cezadan yardımcı memur **Ştaynbah**; **Fasbender.**

- Tanık **Dr. mühendis Yakob Gingold** (İtalya).

Rayh Başsavcısı daha sonra, bu tanıktan vazgeçilebilir mi, diye soracak (Tanev'in kaldığı kiralık daireyle ilgili tanık).

Benim açıklamalarım ve sorularım.

- **Yangın Komisyonu**!

12 Kasım 1933 (Pazar - "seçimler").

1. Flayşman'a - Viyana - yazdım.

2. Blanş Lents, 16 Bul. de Roşe. Cenevre'den 2,42 [marka] aldığımı mektupla bildirdim.

13 Kasım 1933 (Pazartesi).

Viser hakkında dilekçe - kabul.

Albada ve diğerleri hakkında dilekçe - ret

Özel hayatımın araştırılması için dilekçe - ret.

Fölkişer Beobahter için - ret

Tsimerman için - ret.

Dröşer hakkında dilekçe - ret.

Sorgular: Telgraf Birliği Müdürü **Gerike**; gazeteci **Karl Filip Melms** ve gazeteci Frits Gertner (Fölkişer Beobahter) - Tahkikat Komisyonu'nun Paris'ten çektiği telgraf hakkında.

Benim dilekçem (Rayhstag'ın kundaklanmasıyla ilgili dava hakkındaki haberin (Göring açıklaması vb.) kaynağı, niteliği ve biçimi konularında "Fölkişer Beobachter" **Yazıişleri Müdürü**'nün ve muhabirinin sorgulanması talebi).

- Dr. Albreht - yangın sırasında Rayhstag'da bulunan ve koşarak Rayhstag'ı terkeden nasyonal sosyalist - daha önce niçin sorguya çekilmemiş? **İlk olay, Dr. Albreht** ikinci olay.)

- Orgçu kadınla seyyar kalfa **Müler** (Lübe ile konuşma).

Müler ve **Lübe**'ye benim sorularım.

Kuaför **Grave** - (Henigsdorf.)

14 Kasım 1933 (Salı).

1. Sorgu: **Kempfer** (çilingir) - ağır suçtan mahkum; **karısı** (Popov, Tanev); Paseval [sineması] görevlisi (Popov'a alibi).

Dr. Zak'ın tanığı (28 Şubat'ta Torgler ile konuşma); Kasper.

Şimdiki sorgulamadan iki gün önce Kempfer niçin **polis sorgusuna** alınmış?

Rayh Başsavcısı **emretmiş**!

Benim Kinast'a sorularım (Rus Beyazordulu mu? Soruya izin verilmedi).

Benim **Kasper**'e sorum (yangın durumunda ayaklanma mı, seferberlik mi?).

2. Sövgü ve tehdit dolu imzasız mektup - Rayh Mahkemesine iade - benim **ek mektubumla** birlikte!

15 Kasım 1933 (Çarşamba).

1. Sorgulananlar: Eyalet Meclisinde komünist milletvekili **Kerf**; bayan Rişkosvski (Popov onlarda kalmış); **Rozner- Helmer**; Dr. **Noybauer- Kaufman**: Lisiçeva (Popov, Suuksu'da); Bernştayn (Karl Libkneht" Evi'nde görevli komünist); **Çikalikova** (Tanev'in eşi).

2. **Telman'ın çağrılması** için dilekçe.

- Benim **Kislovodsk**'da bulunmuşluğuma dair belgenin ibrazı (5 Nisan 1932'den itibaren bir buçuk ay).

- Dr. Tayhert ile vukuat:

Protokollerin steografilerini, belgelerden suretler vb. istedim.

Vasiliğe yer yok! Anladığım ve istediğim şekilde kendimi savunma olanağı! Bana karşı **kendimin savunucusu** olarak davranmalıdırlar.

Berlin'de **son celse**- cumartesi, sonra **yeniden Laypsig'te**!

16 Kasım 1933 (Perşembe).

1. Annem ve Lina ile görüşme! 10 yıllık bir aradan sonra yeniden görüştük ve konuştuk!

Tarapanov: Sorulan sorulardan ve mertçe tutumdan herkes hayranlık içinde. Ama şu öfkeli ton! Müziği yapan tondur! Diğer ikisi, zarar görebilecekleri korkusu içinde. Yetkililer, reklamınızı yaptığınızı düşünüyor!*

2. Polis müfettişi şunu bildiriyor: İki

---

* "N.Tarapanov'un kimi söz ve ifadelerini G.Dimitrov Latin harfleriyle Bulgarca olarak yazmış.

paket mektubun bana verilmesine izin emrinin olmadığını söylüyor, ayrıca: Berlin'den mektup, taşradan mektup, Zürih'ten mektup ve kart postal (Nereden?), bir de Moskova'dan telgraf.

3. **8.50 mark** aldım - B. Lari, 121 rü de Lozan, **Cenevre**, İsviçre.

17 Kasım 1933 (Cuma).

1. Sorgusu yapılanlar: **Grote, Zinger**. Benim sorularım!

Kanıt sunma izni için dilekçe:

Şmidt, Raynikendorfenştrase 114 (26 ve 27 Şubat'ta "savaşa hazır" durumda - Grote onun evindeymiş!).

Şlüter - (Grote gerçekten de Lopolplats'da Şlüter'i Kempner ile birlikte görmüş mü acaba!)

(**Grote**'nin psikolojik halinin araştırılması.)

Dr. Zak'ın kanıt sunma izni için dilekçeleri (Torgler hakkında).

2. Lina cezaevi kasasına benim için **50 mark** yatırmış!

18 Kasım 1933 (Cumartesi).

1. Sorgusu yapılanlar: **Kempner**: Bayan Firşau.

Maşke, Valter, **Ditbender** ve **Farnts Koh** (Kızıl yardım): **Rayhstag'dan iki kapıcı** (Torgler'in 27 Şubat günü Rayhstag'da kalması hakkında).

- Dr. Zak'ın (Torgler için) dilekçeleri - kimileri kabul edilmiş.

Benim dilekçem - **Şmidt** ve **Şlüter**'in (Grote ile ilgili olarak) sorgulanmaları - kabul edildi.

- Tutanak stenografileri ve evraklarla ilgili dilekçeme - ret.

- **Kızıl yardım** hakkında açıklamam!

- Grote kompleksi hakkında Hayzig'in ifadesinin alınması için dilekçe.

2. **Annemin** mektubunu (14 Kasım) ancak bugün aldım!

3. **Küfür ve tehdit dolu** (imzasız) **mektup bugün geri geldi** (mahkemeden).

4. **Berlin**'deki dava celseleri bitti. Gelecek perşembe günü Laypsig'te devam.

19 Kasım 1933 (Pazar).

Bu günün kaçıncı **pazar günü** olduğunu artık saymıyorum!

20 Kasım 1933 (Pazartesi).

- Moabit'e elveda. Laypsig'e yolculuk. Kelepçesiz, kafeste. Yolda [polis] memurları fotoğrafımı çekti. Öğleden sonra saat 1'de vardık. Şimdi formaliteler daha kolay. Yıkandım ve tartıldım (72 kg. - Mart ayı başındakinden tam 11 kg. daha az!). Hücrem "loş". Yine evimdeyim!

21 Kasım 1933 (Salı).

1. Dr. **Bünger**'e yazdım. Annemden gıda malzemeleri için izin hakkında.

2. Dilekçe: Annem ve kızkardeşim tanık olarak dinlensin.

3. **Dr. Tayhert**'e: Tutanaklar, Deçev'in gönderdiği yazılar hakkında cevap, **Teodor Dimitrov** için ilave edilmiş kart **istiyorum.**

4. **Vasil**'e - Suhumi ve "Lüks"ten tasdikname istedim.

5. Hal B. Lari'ye - Cenevre'den (İsviçre) 8.50 mark aldığımı teyit ettim.

6. Ditbender'in, (Kızıl Yardım) **Teodor Dimitrov** hakkındaki ifadesinin ve T. Dimitrov'un adresinin doğru olduğunu bildiren bir kart postal aldım.

22 Kasım 1933 (Çarşamba, tövbe günü!).

- **Geçen** yıl ve **şimdi**!

23 Kasım 1933 (Perşembe).

1. Sorgu: Asansöre bakan **Düsterhöft** (Torgler hakkında); **Barts** (Grote ile il-

gili olarak - ifade - toplantı - konut!); **Lübe** (aniden ayağa kalkıyor - kısadan "dava" - hüküm istiyor; davanın "sembolik" olmasına karşı insanlığa karşı; komünist ve ulusal partiye vb. karşı). Benim sorum.

- Verilen aradan sonra.

Lübe tekrar sorguda. Hep eski şeyler! - Benim sorularım: Dr. Zak, Torgler.

2. **Jan Vensan**'dan (?) bir mektup ve iki başka **imzasız** mektuba el konuldu!

3. "Goldfink'e yazdım: Kasadaki paralarımdan **havaleyle** ödenmek şartıyla, "kendiyazar" kalem ismarladım!

24 Kasım 1933 (Cuma).

Sorguları yapılanlar: Bayan **Bayer**; Bayan **Make**; Mayer (Grote Kompleks); ahçı **Krauze** (Aşinger- Torgler) Şarlote **Kirs** (Dr. Herts'in yolculuğu - 27 Şubat, Kuçe'nin ifadesi); garsonlar Dombek, **Borhert**, Nahman, **Kinast** (Popov- Tanev, Aşinger'de Potsdamerştrase, 27 Şubat günü).

Alibi konusunda açıklamam!

Bayan Lizelote Küzner (27 Şubat Rayhstag'taki "ikici adam") ağır ceza mahkumu **Leo Vaynberger** (Moabit-Popov ile konuşmalar!)

- Moabit'teki "bilimsel" çalışmaları sonucu **Volf** tarafından tanık olarak işlenmiş.

25 Kasım 1933 (Cumartesi).

1. Sorgulananlar: **Verner Hirş** ("Peter"); mürettip Peterson (Popov'un üzerinden **Peter**'in verdiği makbuzlar çıkmış). **Hirş**, makbuzların ona ait olup olmadığını kesin olarak bilmeyebilir. Buna uygun kurgu yapılıyor - Popov "Peter" (Hirş) ile bağlantılı: Hirş Peterson ile; Peterson 27 Şubat günü Torgler'lerdeymiş, demek ki, Torgler ile Popov arasında bağlantı "kanıtlanmıştır". Aslında, Popov'un "Peter"i başka bir şahıs. Makbuzları Hirş değil, diğer Peter vermiştir. Peterson da, Hirş de Popov'u tanımıyor!

Şmidt (Grote Kompleks) - Grote'yi tanımıyor; 27 Şubat günü onun yanında görüşme olmamış, içinde silah bulunan bavulun kendisinde bulunması üzerine 4 Mart günü sorguya alınmış, 8 ay hapis cezasına çarptırılmış, ama artık bitmiş. "Grote'nin ifadeleri - hayal ürünü"

2. Nihayet Ani'yle çocuklardan mektup var! Mühür: 20 Kasım.

3. Annem ve kızkardeşim hala dava salonunda görünmüyorlar! Berlin celselerinden sonra hiçbir haber yok!

26 Kasım 1933 (Pazar).

27 Kasım 1933 (Pazartesi).

Politik bölüm başlıyor. Cinayet masası müşaviri **Heler** ("komünizm tehlikesi" raporcusu). Beş saat boyunca belgeler okudu ve konuştu. "Rapor"u hala bitmedi.

28 Kasım 1933 (Salı).

- Cinayet masası şefi **Heler**'in raporunun devamı. **Benim sorularım**. Mahkeme Heyeti toplantısı! Kanıt sunma izni için dilekçem: Şlayher, Hugenberg, Papen, Dr. Brüning.

- Ağır suçtan diğer memurların sorguları.

29 Kasım 1933 (Çarşamba).

- Ağır suçtan diğer memurların sorgularına devam. Ağır suçtan memurların **hepsine** benim sorularım. Benim dilekçem: **Düstenberg** çağrılsın.

- Sorgu hâkimi Dr. Löşe (Laypsig) "Rapor" okuyor. **Benim sorularım**!

30 Kasım 1933 (Perşembe). Oturum yok.

1. Deçev'den mektup aldım (27 Kasım -Paris).

2. Hapiste bir memur, bana ait bir kart postala el konduğunu bildirdi; Torgler, Popov, Tanev.

3. Goldfink "kalemini" bugün kasa ödemiş.

4. Lina'dan bugün yün iç çamaşırı aldım.

1 Aralık 1933 (Cuma).

1. Benim dilekçelerim - Telman, Şlayher, Hugenberg, Papen, Dr. Brüning için: Annem ve kızkardeşim hakkında Yob Tsimerman - Dröşer; "Silahlı Ayaklanma"[3] kitabı hakkında - **reddedildiler**; Heningsdorf hakkındaki kısmen kabul edildi.

2. **İlamların** okunması[33]. Ştutgart, Ştetin, Hanofer parti sekreterlerinin dinlenmek üzere çağrılması için dilekçem.

3. Sorguları yapılanlar: Frants **Kaldenbah**; Alfred Rayter, Oto **Şrayber**; Maks Lözer (hepsi de devlete hıyanetle suçlanıyor); Erih **Elster** (Provokatör!).

Benim sorularım - çoğu **reddedildi**.

Hakkımda "olağanüstü durum!"

4. **Brün**" [Brno] dan taahütlü mektup.

Deçev'den koli - Paris (taahütlü). **İmzaladım**.

2 Aralık 1933 (Cumartesi).

1. Sorgulananlar: Ernst Tsimerman, Yohanes **Lorents**, Kurt Lözer (Laypsig Tahkikat Tutukevi), Rudolf **Mertin** - Anaberg; Maks **Beher**, Falkenştayn mahkeme hapishanesi; Erih Şmalfus, Tahkikat Tutukevi; Paul Dreksel, Tahkikat Tutkevi; dülger Paul **Puks**, Berlin (dönek); Grünberd'den ticaret temsilcisi Albert **Barnitske** Silezya'da; Zagen'li madenci Erih **Grunvald**.

Benim sorularım: Sorgu hâkimi **Löşe**'ye sorular.

"Silahlı Ayaklanma"nın yazarı Dr. Ert'in (Alman Antikomünist Dernekleri Genel Birliği) davada dinlenmek için çağrılmasını isteyen dilekçem - **reddedildi**.

2. Deçev'den mektup (29 Kasım- Paris).

İki Fransız romanı!

3. Kalemi aldım (Goldfink).

3 Aralık 1933 (Pazar).

Pier'den, Soloturn'dan (İsviçre) resimli kart postal aldım.

4 Aralık 1933 (Pazartesi).

1. Tarapanov'un dinlenmesi için yazılı dilekçem - verildi.

2. Sorgusu yapılanlar: Malül Vilhelm **Nikel**; işçi Fridrih **Yeşke**; işçi Oto **Histe**; işçi Gustav **Naske**; inşaat işçisi Vilhelm **Tservays**; ağır cezadan sekreter **Kasebaum** (Dortmund), elektrikçi **Frants Brand** - polis sorgusunda zor kullanarak alınmış ifadeler.

Benim sorularım. Polis ve mahkeme tutanaklarını yazanların sorguya çekilmesi için benim dilekçelerim. Dr. Tayhert de destekledi, Dr. Verner de katıldı. Dilekçe - kabul oldu!

3. Annem ve Lina ile ikinci görüşme!

4. **Deçev**'e ve bayan **Krüger**'e cevap yazdım.

5 Aralık 1933 (Salı).

1. Sorgulananlar: İşçi Hirman **Feliks**; paketlemeci Maks Yesel; işçi Erih Haneman; **sağcı Zeger** (patlayıcı madde hırsızlığı sanığı - toplantı).

- Ticaret hizmetlisi Kurt **Broner** (Mahkum).

Benim sorularım. Rayh Savcılığının 37 tanığının (ağır ceza polisleri ve sanıklar) sorgusuyla ilgili benim açıklamam.

Benim dilekçem - Kuusinen, Kaşen, Katayama.

Tanık Şlüter (Grote kompleksi hakkında).

"İddianamede büyük önem taşıyan Grote kompleksi çöktü!"

2. Grigorov'un Cenevre'den mektubunu aldım.

3. Lena'nın Paris'ten gönderdiği 50 markı aldım.

6 Aralık 1933 (Çarşamba).

1. Sorgulananlar: Bilirkişiler: Gizli danışman Dr.**Bonhöfer**; özel Doçent **Dr.Tsut**; Dr. Şuts - **Lübe'nin psikolojik durumu** hakkında - **normal, yaptığının bilincinde**. Benim sorularım (Lübe "sesler" duyuyor mu acaba!)

2. Adli kimya uzmanı Dr. **Şats** (Zoyfert'in talebi).

Daha önceki raporunu teyid ediyor.

Popov'un makbuzları hakkında - "Hirş'in elyazısının aynı".

Benim konuşmam: Eğer bu iddia ciddiye alınırsa, onun toplantı salonunun kundaklanması ile ilgili raporuna da güven olamaz!

3. Skranovits (Zoyfert'in isteği üzerine).

İddianamede geçen ifadesine ilişkin sorularım ("unutulan sorgu").

4. Teknisyen **Ervin Krüger** (Rayhsag'daki telefon cihazları hakkında - Torgler'in telefonu)

5. **İlçe Hâkimi** (**Yeşke** ile Hiske'nin ifadeleri hakkında). **Şiddet**, baskı yapma!

6. Heningsdorflu polis memuru Lübe'nin komünistlerle birlikte Heningsdorf'da bulunduğunu duymamış).

Bayan Krapf (Grave'nin ifadesi) - hiçbir zaman Lübe ile olmamış, onu tanımıyor. Lübe de bu kadını tanımıyor. Grave yalan söylemiş.

Heningsdorf'da araştırma yapılmamasına karşı benim tepkim.

7. **Tarapanov** - "Helmut" notu, "Ferdi" [ismi] yazılı bir zarf, "Nasyonal sosyalist provokasyon" - **hiçbir zaman görmemiş**!

Zarftaki Rayhstag ve Saray üzerinde işareti büyüteçsiz görmüş - açıkça görünen kalınca işaret!

8. Dilekçe - Hekert'in yazısının **temini** için - kabul!

9. Hitler'in Mart 1923'deki darbe teşebbüsüyle ilgili ilamın okunması için verdiğim dilekçe - reddedildi.

10. Talebim - diğer sanıklarla serbest temas:

- mektuplarıma el konulmasına karşı:
- iddianame yayınlansın!
- **adli soruşturmanın tamamlanması**!

Savunma konuşmaları - gelecek **çarşamba**!

- Dr. Lori'ya - Brün [Brno] - yazdım. [Bana gönderdiği] mektup Dr.Tayhert'e teslim edilmiş, ama o bu mektubun içeriği hakkında bilgi vermeyi reddetti.

7 Aralık 1933 (Perşembe).

1. Lina'dan (çamaşır ve çorap). Kasaya 100 mark yatırmış.

2. Manhaym'dan bir **kutu** çiçek (**karanfil**) aldım (daktilo yazısı, imzasız bir mektup ilave edilmiş: "Sayın bay Dimitrov! Tanımadığınız bir bayan size davanın bir an önce mutlu sona ermesini yürekten dilediğini iletiyor. İçten selamlar!")

8 Aralık 1933 (Cuma).

1. Dr. Tayhert ile konuşma.

2. Avukat Vile'ye yazdım - kelepçeler ve beni savunmayı reddetmesi hakkında.

3. Mahkeme Heyeti Başkanı'na yazdım; Popov ve Tanev ile serbest temas konusunda.

4. "Verthaym"dan "Knauer Ansiklopedisi"ni sipariş ettim.

Tits'e sipariş: Bergson, İbsen, Niçe.

Münih'teki nasyonal sosyalist kitapçıya sipariş verdim: Klauzevits, Şaht, Taryçke.

5. **Cenevre**'den kart postal aldım: "Dostça selamlar LB."

6. Lina'dan yeni takım elbise geldi, aldım.

9 Aralık 1933 (Cumartesi).

Kayzer'e yazdım.

10 Aralık 1933 (Pazar).

Hekert'in yazısından bir suret aldım.

11 Aralık 1933 (Pazartesi).

- Hasta!

- Grigorov'dan (Cenevre) mektup geldi (yine memurdan aldım).

- Krüger'e yazdım (Noel ve yeni yıl için!).

12 Aralık 1933 (Salı).

1. Flayşman'a yazdım.

2. Mansfeld'e yazdım.

3. Çamaşırları yıkatmaya verdim.

13 Aralık 1933 (Çarşamba).

1. Dr. Şats'ın Popov'un makbuzlarıyla ilgili bilirkişi raporu: Hirş'in el yazısıyla makbuzlar birbirine uymuyor.

2. Kıdemli polislerin sorgusu (zorla alınan ifadeler hakkında)

3. Batı Bölgesi Polis Müdürü'nden bilgi ("11 Şubat günü Göring'in makamında - komünist ayaklanmaya karşı sözlü emir").

4. Kanıt sunma izni için dilekçelerim: a) Düseldorf'tan tanıkların ifadeleri hakkında (polis komiseri Brosig) ASDP sekreteri kurşunlansın ve bu cinayet nasyonal sosyalistlerin üzerine atılsın: aynı şekilde polis memurlarının kurşunlanarak öldürülmesi; bunun nasıl izah edildiği hakkında belgeler sunulsun. b) Dr. Dröşer ile Yob Tsimerman'ın (Fölkişer Beobahter yazı işleri üyesi) aynı şahıs olduklarına ilişkin bilgi.

5. **Rayh Başsavcısı** - Rayhstag yangınının perde arkasındaki politik gerekçeler (3-4 saat konuştu).

Dr. Parizius - Van der Lübe (suç, sorumluluk, politik nedenler) - 5 saat konuştu, aslında ise okudu!

- **Tulon**'daki Lena'dan, Vilar ve diğerlerinin de imzalamış olduğu bir kart postal aldım (1 Aralık 1933).

- Bayan Krüger'den mektup! 6 Aralık.

14 Aralık 1933 (Perşembe).

1. **Rayh Başsavcısı**'nın esas mütalaası: Torgler "suç ortağı"; Bulgarların suçu ispat edilmedi.

2. **Dr. Tayhert**: "Londra Komisyonu"na ve "Paris Savunma Komitesi"ne karşı giriş konuşması. Bulgar sanıklara karşı şüphelerden, onlar **kendileri de suçludur**! (Yarın delil izlerinden bahsedecek!)

15 Aralık 1933 (Cuma).

1. Dr. Tayhert'in [söylevinin]devamı.

2. Zoyfert - "Lübe, şan ve gösterişe düşkün, terbiyesiz ve disipline gelmez bir anarşisttir. "Protesto", başka hiçbir politik amaç yok; demek ki, devlete ihanet de yok". (Ciddi ve iyi bir avukat konuşması!)

3. Dr. Zak - Savunma konuşmasını cumartesi yapmayı rica ediyor. Benim ise konuşmamı bugün yapma ricam reddediliyor.

16 Aralık 1933 (Cumartesi).

1. Dr. Zak - uzun, 5 saatlik söylev - dörtte üçü, dış ülkelerde kendisine karşı saldırılara şahsi cevap ve nasyonal sosyalist palavralar, dörtte biri de - hukuk açısından tutarlı, ama moral ve politik açıdan tiksindirici bir konuşma - Torgler'i savunma.

2. Rayh Başsavcısı'nın ve Parizius'un zaman zaman cevap sözleri.

3. Zoyfert ve Dr. Zak'ın cevapları.

4. Lübe'nin son söz hakkından vazgeçmesi.

5. Benim söylevim - Rayhstag yangını sırasında Almanya'daki durum hakkında konuşulamaz; muhakeme usulü hakkında da konuşulamaz; aslında yangının nasyonal sosyalist yönetime gerekli olduğu hakkında ise hiç konuşulamaz vb.

Benim tekliflerim: 1) Kanıt yetersizliği nedeniyle değil, suçsuzluktan beraat; 2) Lübe'ye işçi sınıfının, komünizmin düşmanlarınca suistimal edilen bir araç gözüyle bakılmalı; 3) bizlerin bu davaya dahil edilmemizin suçlularından hesap sorulmalı; 4) kaybedilen zaman ve kötüleşen sağlığımız nedeniyle, bu adımların hesabından tazminat ödenmeli.

Mahkeme Heyeti toplantısından sonra, karar; Dimitrov'un bir daha bitiş konuşması yapmasına izin verilmiyor, söz hakkı elinden alınıyor.

6. Popov ve Tanev'in kısa şahsi açıklamaları; sırf Bulgar eylemi, Alman komünistlerle hiçbir ilgisi yok, suçsuzlar.

7. Torgler (bizlerden sonra söz almayı özellikle istemişti) "Reel politikacı, ayık, önder değil, her çeşit devrimci romantizmin yabancısı, sosyalizme yalnız yığınsal hareketle ulaşılır. Eğer Lübe'nin onun yanına, KP yararına Rayhstag'ı kundaklama düşüncesiyle geldiğini bilseymiş, herşeyi yapıp, bu işi engellemek için polise gidermiş; savunma avukatına çok çok teşekkürler!"

- İlamın ilanı 23 Aralık günü (sabah saat 9'da).

17 Aralık 1933 (Pazar).

Aldıklarım: Bayan Krüger ve çocuklardan mektup; bayan Mansfeld'den mektup ve eşyalar, H. Tiso'dan (Şo de fon), İsviçre - Fransızca.

18 Aralık 1933 (Pazartesi).

Yazdıklarım: 1) Dr. Tayhert'e (Bulgar elçiliğine pasaport için dilekçe hakkında); 2) Mahkeme Komisyonu Başkanı'na - bavullarım ve kitaplık hakkında; bayan Krüger ile görüşme için; 3) bayan Krüger'e; ve 4) bayan Mansfeld'e. Bir çift çorap teslim edildi (kimden olduğu bilinmiyor).

19 Aralık 1933 (Salı).

-Annem ve Lina ile görüşme!

(Krüger'e 30 mark göndersinler.)

20 Aralık 1933 (Çarşamba).

1. Krüger'den (ve çocuklardan) iki mektup aldım.

2. Krüger ve çocuklara yazdım. 20 mark gönderdim.

3. Ludvigshafen'den şu imzasız mektubu aldım:

"Pek sayın bay Dimitrov!

Özgürlüğe kavuşma zamanı artık uzak değil. Siz Almanya'nın tozunu ayaklarınızdan atacaksınız. Ama, lütfen, unutmayın ki, Sizin bundan sonraki ka-

derinize ilgi duyan dostlar da kazandınız burada. Ben ne komünistim, ne de herhangi bir partinin üyesiyim, yalnızca dürüst düşünen biriyim.

Bulunabileceğiniz yerin adresini bir yerlere, belki de Rus konsolosluğuna bildirmek istemez miydiniz? Ya da Moskova Radyosu'na? Eminim ki, eğer gelecekte de Sizin hakkınızda birşeyler duyabilirse, birçok insan sevinç duyacak.

Çok selam!"

Annem ve Lina ile yeniden görüşme!

21 Aralık 1933 (Perşembe).

1. Mansfeld'ten mektup (Krüger'den eşyalar hakkında mektup ilave edilmiş).

2. Bayan Mansfeld'e yazdım (cevap).

3. Annem ve Lina ile görüşme.

"Herkes heyecan içinde!"

22 Aralık 1933 (Cuma).

- Annem ve Lina ile görüşme.

23 Aralık 1933 (Cumartesi).

1. İlanın okunması.

(Torgler, Dimitrov, Popov ve Tanev beraat ediyor, Lübe idama mahkum ediliyor.)

Suç ortaklarının ve tahrikçilerin, AKP'nin saflarında aranması gerektiği iddiasının gerekçesi (komünizmin "mahkumiyeti").

2. Krüger'den ümitsizlik dolu bir mektup (benim yakında sınırdışı edilmemin beklenmesi dolayısıyla!)

3. Annem ve Lina ile görüşme (bu defa yalnız 1/4 saat).

4. Polis müdüründen mektup: "İkinci bir emre kadar, ihtiyati tutukluluk!

24 Aralık 1933 (Pazar).

1. Annem ve Lina ile görüşme. Bir hafta sonra biz sınırdışı edileceğiz. Sözde, Berlin'de öyle denmiş.

2. İki nüsha Politika gazetesi geldi (17 Aralık tarihli). Son celse ile ilgili haber. Yazılar: Dimitrov Bulgaristan'da (Pernik) Sırp esirleri nasıl kurtarmış; Lyuba'nın da resmi ("bizim biricik proleter şairimiz") ve (kurtarılmış olan!) büyük sanayici Mariç'in fotoğrafı.

3. Aldıklarım: Londra'dan telgraf (18 Aralık):" Londra'nın İst-end gençliğinden selamlar. Kurtarılmanız için savaşmaya söz veriyoruz. Gençlik Kurulu."*

İkinci telgraf Sköv'den (17 Aralık): "Sköv'de metal işçileri sizi selâmlıyor ve gösterdiğiniz yiğitliğe hayranlığını ifade ediyor."**

Stokholm (Zündsval) görüntülü bir kart postal.

Fransız romanları (galiba Paris'ten).

İsviçre'den (belki Grigorov) Alman kitapları.

4. Akşam, Protestan kilisesinde "Noel gecesi". 10 ay aradan sonra ilk kez tekrar müzik ve şarkı sesleri işitiyorum.

25 Aralık 1933 (Pazartesi).

1. Noel!... **Geçen yıl** ve **şimdi**!

2. Annem ve Lina ile görüşme. Adım verilen bir silâh fabrikası! Moskova Üniversitesi'nde "Profesörlük" vb. Aslında, bütün bunlar ne kadar önemsiz!

26 Aralık 1933 (Salı).

1. Nihayet **Ani** ile görüşme! Hala öyle güzel ve tatlı - zavallı! Otelde, annem ve Lina ile berabermiş.

2. Annem ve Lina ile görüşme.

3. Katolik Noel ayini. Dindar olsay-

---

* Telgraf İngilizcedir.

** Telgraf Danimarkacadır.

dım, eminim, Katolik değil, Protestan olurdum.

4. Heyet Başkanına yazdım: **İlamdan** bir **suret** istedim!

27 Aralık 1933 (Çarşamba).

1. Heyet Başkanına yazdım: Mahkemenin kesin kararından suret istedim; Popov ve Tanev ile serbest temas istediğim önceki mektubu anımsattım.

2. Annem ve Lina ile görüşme.

28 Aralık 1933 (Perşembe).

1. Vasil'den evraklar aldım: Aslında daha 17 Aralık'ta Laypsig'de kabul edilmiş olmalarına rağmen (Suhumi'de ve Kislovodsk'da sanatoryumda bulunduğuma dair) Ancak şimdi elime geçiyorlar.

2. Dr. Tayhert'ten mektup (Bulgar pasaportu için dilekçe veremeyeceğimi bildiren cevap).

3. Dr. Feniks Loria'dan mektup (Brün - 18 Aralık): "Ne yazık ki, mektubum Rayh Mahkemesi tarafından size verilmemiş ve Dr. Tayhert Size mektubun içeriğini söylememiş. Sanırım Siz şimdi Almanya'yı terkedeceksiniz, ve ben ve arkadaşlarım, ki hepsi Sizin hayranlarınızdır, bizleri burada ziyaret ederseniz, çok memnun olacaklardır!"

4. Dr. Bolotner'den mektup (Kislovodsk). -"herkesin Sizden beklediği gibi, tutum almanız, bizleri mutlu etti."

5. Gravenhage'den (Hollanda) Noel için kart postal - imzasız selam!

6. Ani'den mektup (Laypsig'den, annemle görüşmeden sonra).

7. Annem ve Lina ile görüşme. Ve bir İngiliz bayan arkadaş! (Uudman?)

- Benim söylevimin bulunduğu "Pravda"yı aldım.

29 Aralık 1933 (Cuma).

1. Krüger'in çocuklarından mektup ve fotoğraflar aldım.

2. Annem ve Lina ile görüşme. ("Pravda" ve başka gazeteler: İngilizce cep sözlüğü - G.D.'ye şükran ve hayranlık dolu selamlar - İngiliz dostlarımız")

3. Dr. Bolotner'e cevap yazdım.

4. Gezel'in kitabını aldığımı teyid ettim. (G.D[imitrov]'a ithafla: "Hayranlık ve saygıyla. Bir savaşçıdan - savaşçıya. Bern, Kristofelgase 4, 23 Aralık, Karl Bints".)

30 Aralık 1933 (Cumartesi).

1. Muşanov'a telgraf (emniyetin garanti edilmesini, şahsi güvenliğimin sağlanmasının, açık olmasını istedim).

2. Düğmeciev'e mektup (yine bununla ilgili).

3. Vasil'e mektup (aynı).

4. "Savunma Komitesi"ne (yine aynı)

5. Annem ve Lina ile görüşme.

(Polis memurundan Almanca-Fransızca Gramer! Hediye!).

6. Bayan Krüger'e (Lina aracılığıyla) - Yeni yıl dilekleri ve 15 mark.

7. Bayan Kayzer'e (Lina aracılığıyla) - Yılbaşı dilekleri ve el konulan para hakkında, 9 Aralık mektubumu alıp almadığı konusunda.

8. Prag gazetesi Bohemiya (Almanca) - Gutman - ayrılmış - ihraç edilmiş!

31 Aralık 1933 (Pazar -Yılbaşı arifesi).

1. Başsavcıdan bildirim ([hapishane] müdürü aracılığıyla), Popov ve Tanev ile serbest temas konusu adalet makamlarına bağlı değil. Ben polisin emrindeymişim!

2. İnsanca Yaşamanın Şartları romanını aldım. - Andre Malro'nun eseri (şu

ithafla: Hayranlıkla Dimitrov'a! Andre Malro. - Onun davranışı ve huyu sebebiyle").*

3. Bugün ve yarın annem ve kızkardeşimle görüşme yok! İzin verilmiyor.!

1 Ocak 1934 (Pazartesi) - Yılbaşı.

Hoş bir sürpriz: Annem ve kızkardeşimin ziyareti! Hapishane müdürlüğü kendi başına izin vermiş!

2 Ocak 1934 (Salı).

1. Emniyet müdürlüğünden müfettişe mektup yazdım. Benim mektubumla ilgili açıklama: "Bizim de bilgimiz yok. Her an gelebilir. Rayh İçişleri Bakanlığına başvurunuz! Eşyalar için ise, Devlet Gizli Polis Müdürlüğüne!" Kusursuz, hatta nezaketli!

2. Rayh İçişleri Bakanlığına ve Devlet Gizli Polis Müdürlüğüne yazdım.

3. Annem ve kızkardeşimle görüşme. Leni ve Paris'teki diğerleri benim Muşanov'a telgrafımdan memnun değillermiş. Anlaşılan, politik anlamını kavrayamamışlar...

4. Hilverzum'dan (Hollanda) mektup aldım - (20 Aralık 1933): "Pek saygıdeğer bay Dimitrov, Laypsig. Size çok neşeli Noeller dileyebilmekten mutluyum. Maalesef Bulgarca bilmiyorum, ama sizden, eğer bir gün Hollanda'ya gelirseniz, beni ziyaret etmenizi rica ediyorum. Her zaman... geceleri de evimin kapısı size açıktır.

Sizin tanımadığınız dostunuz

Barend van Gelder."

Ne komünist, ne sosyalist, ne de a.z.u.**, ama insan.

Henrika Ticari Aracılık Acentesi, Lövenhok Sok. 117. Henrik de Közerlan.

5. Bern'den telgraf aldım (23 Aralık 1933): "Yürekten en iyi dileklerimle. Mast".

6. Bern'den diş hekimi **Karl Bints**'den mektup geldi (20 Aralık 1933) - 4 Kristofelgase, tel.23-873: "Sayın bayım! Komünist değilim, ama Sizi beğeniyorum. Kuşkusuz, beraatinizden sonra etrafınız insanla dolacak ve yığınla davet alacaksınız. Ama buna rağmen nereye gideceğinize hala karar vermediyseniz, Sizi bütün kalbimle İsviçre'de beni aramanızı ve burada istediğiniz zamana kadar benim konuğum olarak kalmanızı istiyor, davet ediyorum. Davetim yalnız bugün için değil, daha sonraları için de geçerlidir. Haber verir vermez, Size telgrafla hemen yol parası gönderirim...

Nerede olmak istiyorsanız, oraya gidiniz! K.Bints. "

7. Ani ve çocuklardan mektup (28 Aralık 1933).

(Laypsig'deki görüşmemizden sonra.)

3 Ocak 1934 (Çarşamba).

1. Ani ve çocuklara yazdım.

2. Annem ve kızkardeşimle görüşme. Henüz karar yok. 48 saat sonra bekleniyor!

3. Pravda - birkaç sayı. Bu arada, Romen Rolan'ın çağrısı (11 Aralık).

4. Selamlama kart postalı aldım: "Yeni yıl dolayısıyla candan en iyi dilekler!" Almanya'dan, kimin ve nereden gönderdiği yazmıyor. Şöyle yazı-

---

* İthal Fransızcadır.

** Kısalmanın ne anlama geldiği anlaşılmıyor.

yor: "Bir insanın değerinin ölçüsü, onun dayanıklılığıdır. Yeni yılda çok cesaret ve ümitler dileğiyle! X. ve arkadaşları."

5. Bayan Kayzer kızkardeşimin mektubana cevap yazmış (2 Ocak): "Pek değerli, sayın bayan, yazdığınız satırlara teşekkürler. Lütfen kardeşinize, yılbaşı dileklerinden ötürü çok teşekkür ettiğimi iletiniz. Ben de kendisine her şeyin iyi olmasını ve yeni yılın ona nihayet kesin özgürlük getirmesini diliyorum. Bunu kendisine yürekten diliyorum. Birlikte geçirdiğimiz saatleri her zaman büyük bir memnuniyetle hatırlamakta olduğumu da kendisine söyleyiniz, lütfen. İsteğim, günün birinde tekrar Yan ile konuşabilmektir. 9 Aralık tarihli mektubu aldım. Ne yazık ki, avukat paralarım konusunda birşey yapmamış. Telefonda bana, benim için kendisine para verilmediğini üstelik Dimitrov'u savunmaktan vazgeçtiğini söyledi. Bu konuda paramı almak için nereye başvuracağımı ben de bilmiyorum. Dimitrov'a kucak dolusu selamlar."

6. Sofya'dan LNN'de korkunç bir haber:

"Dimitrov onuruna düzenlenen bir törende silah sesleri (Sofya, 2 Ocak 1934): Bulgar komünistlerinin, yoldaşları Dimitrov'un Rayhstag'ın kundaklanması davasında beraat kararıyla aklanmasını kutlamak üzere Sofya ekmek fırınları işçileri için düzenlediği akşam töreninde, komünistler ile polis arasında kanlı çatışma çıktı ve neticede dört kişi öldü, yüz kadar kişi de yaralandı. Toplantıyı dağıtma emri alan polise komünistler silahlı direnç gösterdi. Memurlar salona girdiğinde, ışıklar aniden söndü. Karanlıkta korkunç bir dövüş başladı. Salonun her köşesinden silah sesleri geliyordu. Uzun zamandır polis tarafından aranan bir çok komünist, tutuklanmamak için pencerelerden sokağa fırladı ve bazıları, ayakları kırıldığı için sokakta yatakaldı. Yaklaşık yüz komünist tutuklandı..."

4 Ocak 1934 (Perşembe).

1. **Galahar**'a mektup (yaptıklarımı **bildirdim** - Muşanov'a telgraf, Rayh İçişleri Bakanlığına mektup vb).

2. Emniyet Müdürlüğüne (Bulgar gazeteleri için) mektup.

3. Annem ve kızkardeşimle görüşme **yok**! Ne oldu acaba? Yine de yemek ve 1 Ocak tarihli Pravda verdiler. (Pravda'da Radek'in ilginç yazısı - Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in yönetimine bir bakış) Bu sayıda **bizim davamız** hakkında haber yok!

4. Lina kasaya **100** mark yatırmış!

5 Ocak 1934 (Cuma).

1. Annem ve kızkardeşimle yine görüşme yok! (Yiyecek, sigara ve "İzvestiya" verdiler).

2. Bundan böyle bizim ne olacağımız hakkında hala karar yok.

6 Ocak 1934 (Cumartesi).

1. Görüşme yine yok!

(Yiyecek ve gazeteler.)

2. Emniyet Müdürüne mektup. (Görüşme istedim.)

7 Ocak 1934 (Pazar).

Ne görüşme, ne koli!

8 Ocak 1934 (Salı)

1. Nihayet annemle ve kızkardeşimle görüşme.

2. Flayşman'a yazdım. (Göndermedim!)

3. Lübçe'ye yazdım.

4. Ani'den mektup ve çocuklarla çekilmiş bir fotoğraf.

9 Ocak 1934 (Salı).

9 Mart 1933 - 9 Ocak 1934 - **on ay hapis!**

Görüşme yok, gazete yok!

Takım elbiseyi, deri montu ve ayakkabıları aldım.

10 Ocak 1934 (Çarşamba).

1. Bints'e (Bern) yazdım - Ani'ye 50-100 mark (borç).

2. Lina'ya yazdım (gerekli şeyler için).

3. Ani'ye yazdım ("çocukların iyiliği herşeyin üstünde!").

4. **Lahey**'den selamlama mektubu (İngilizce yazılmış), ismin baş harfleriyle imzalanmış.

5. Kayzer'e (dolmakalemi ısmarladım).

- Lübe idam edilmiş...

11 Ocak 1934 (Perşembe).

1. Heyet Başkanına yazdım.[34] (28 Aralıkta istediğim ilam suretini hatırlattım.)

2. Dr. Loria'ya (mektubuna cevap).

3. Van Gelder'e (Hollanda): Kutlama selamlarına cevap (bayan Krüger için 50-100 mark borç).

12 Ocak 1934 (Cuma)

1. Ani'ye yazdım.

2. Flayşman'a yazdım.

3. Annem ve kızkardeşimle görüşme.

(8 ve 9 Ocak'tan Pravda ve İzvestiya)

13 Ocak 1934 (Cumartesi).

1. Görüşme yok (yalnız yiyecek ve gazeteler).

2. Rayh'ın İçişleri Bakanına telgraf: 2 Ocak tarihli mektubuma cevap [istiyorum]!

3. Emniyet müdürüne mektup: Eşyalarımı kızkardeşime versin.

4. Ani'ye 40 mark.

14 Ocak 1934 (Pazar).

Görüşme yok!

Gazete ve meyve - evet - Tanrıya şükür!

15 Ocak 1934 (Pazartesi).

- Görüşme yok - (Gazeteler ve yiyecek).

- Dr. Frik'e - İçişleri Bakanlığı - telgraf!

- Eşyalarımla birlikte, el konulmuş değişik mektup ve kart postallar aldım!

16 Ocak 1934 (Salı).

1. Popov ve Tanev ile aynı koğuşta - **en sonunda**!

2. Annem ve kızkardeşimle görüşme.

İçişleri Bakanlığına yeniden başvuruda bulunmak üzere annem Berlin'e gidiyor.

3. Ani'ye yazdım.

4. Vasil'e yazdım - ("ufak, uygun bir konut").[35]

5. Prohazka'ya (Viyana) cevap yazdım.

17 Ocak 1934 (Çarşamba).

1. Otomatik kalem (19,60) aldım, üç grafit dolguyla birlikte. (Bir de Kayzer'den mektup.)

2. Emniyet müdürünün talimatı üzerine **polis memuru**: Yazışmalarımızla ilgili uygulamalarımız iç tüzüğe göredir. Kızkardeşime mektubu verilmemiş, çünkü içinde Galaher için de mektup varmış. Dimitrov ile Galaher arasında ilişkiye izin verilmiyor, buna gerekçe olarak da, onun Müdürlüğe karşı küstahça ve kaba davranışı gösteriliyor.

Tercümanın kontrolünden geçmeden Bulgar gazetesi verilemez. Tercüman yok!

Başkan benim konuşma tonuma ("ben istiyorum ki," öfkelenmiş, devam ederse, tekrar tek kişilik koğuş!

Sizi kabul edecek ülkeyle görüşmeler hala bitmedi.

3. **Ani**'ye yazdım.

4. Kayzer'e cevap yazdım.

5. Flayşman'dan mektup (nihayet). Cevapladım.

18 Ocak 1934 (Perşembe).

1. Görüşme yok! (yiyecek, "İzvestiya").

2. Van der Gelder'den mektup ("bayan Krüger'e para göndermiş!")

3. A.T.İ. Fersteg'ten mektup (Kolumbusplatso 37), Hollanda, (Esperanto).

19 Ocak 1934 (Cuma).

Annem ve kızkardeşimle görüşme.

1. (Salı günü İçişleri Bakanlağındaymış: Yeni dava başlatılmayacak; saçımızın teline bile dokunulmayacak, ama serbest barakılmamız konusunda soru işareti var, çünkü dış ülkelerde Almanya'ya karşı savaşacakmışız. Salı gününe kadar (bir hafta) karar.

2. Hapishane müdürü koğuşta; "dış ülkelerde, öldüğüm söylentileri".

Doktor - "muayene" - "yurt dışında sağlığımız konusunda çok endişeleniyorlar".

Dr. Tayhert - "Moskova Radyosu - Dimitrov ölüm döşeğinde!"

3. Ani'den mektup (40 markı almış).

4. Bints'den mektup (diş hekimi) - Ani'ye 100 mark göndermiş!

20 Ocak 1934 (Cumartesi).

-Dr. Tayhert'in açıklaması - Berliner Tageblatt ve Laypsiger Noyeste Nahrihten'de - (çok iyi davranış: çok iyi sağlık durumu!).

21 Ocak 1934 (pazar).

Yiyecek ve gazeteler!

22 Ocak 1934 (Pazartesi).

1. Ani'den mektup.

2. Ani'ye yazdım

3. Bints'e yazdım (Bam).

4. Van Gelder'e yazdım (Hollanda).

5. Amerikan Nü York Tayms gazetesinin foto muhabiri bizim koğuşta. (Değişik pozlarda fotoğraflarımı çekti!)

23 Ocak 1934 (Salı).

1. Başsavcıya, el konulan paralar (350 mark ve 10 dolar) hakkında yazdım.

2. Annem ve kızkardeşimle görüşme. (Karar yok! Danovski Berlin'de)

Ayakkabı getirildi. Jupel'de mektup.

3. Polis müfettişi geldi - (Muşanov'a telgrafım hakkında bilgi) - bu konuda kimse bilgi verilmiş. Telgraf, 7 Ocak günü Prag basınında yayınlanmış! Kimin aracılığı ile?

Benim sınırdışı edilmem konusuna gelince: "İlk gün olduğu gibi, açıklık yok!"

24 Ocak 1934 (Çarşamba).

1. Yiyecek (ama gazete yok!).

2. Krüger'in çocuklarından mektup.

3. Fölkişer Beobahter'de bizim fotoğraflarımız.

(Sağlığımızın iyi olduğunun kanıtı!)

25 Ocak 1934 (Perşembe).

1. Emniyet müdürüne (Laypsig) mektup; benim **gerçek** durumum hakkında yabancı ve Alman gazeteciler önünde açıklama.

2. Rayh İçişleri Bakanı Dr. Fink'e mektup; sınırdışı edilmem konusunda (2 Ocak mektubunu ve 13 Ocak telgrafını hatırlattım).

3. **Gazeteler**'i aldım.

20 Ocak günü **Ganço** Moskova'da ölmüş!

26 Ocak 1934 (Cuma).

1. Görüşme (annem ve kızkardeşim): **Frik'e telgraf** - cevap istiyorum!

Danovski ve Galaher gidecekler.

Lord Marli - anneme **mektup** - Polonya'dan ve Sovyetler Birliği'nden mektuplar. Vizeleri vermişler.

2. Rus gazetesi yok.

3. Londra'dan kart postal:" Sayın G. Dimitrov! Bir İngiliz bayan dostunuzdan candan selamlar. Biz Sizi unutmuyoruz ve hiçbir zaman unutmayacağız. K. Silvır."

4. Mançester Guardian'da bizim koğuşta fotoğrafımız (korkunç resim) - 24 Ocak 1934.

27 Ocak 1934 (Cumartesi).

1. Yiyecek ve gazeteler (23 tarihliler yok!)

2. İngilizce öğreniyorum.

3. Annem 20 mark yatırmış (kasaya).

28 Ocak 1934 (Pazar).

1. Devlet **Gizli** Polis Müdürlüğüne yazdım (Berlin SW 11), savcılığın 26 Ocak 1934 tarihli açıklamasını (el konulan paralar) aktardım ve 2 Ocak 1934 tarihli mektubumu (bavullarım ve kitaplık hakkında).

2. **Bayan Krüger**'e (ve çocuklara) yazdım.

29 Ocak 1934 (Pazartesi).

1. Gazeteler - yiyecekler!

"Mançester Guardian": "Dimitrov protesto ediyor - yabancı muhabirler istiyor".

2. Beş tane kart postal - Londra'dan. - Selamlar vb.

Londra'dan bir demiryolu işçisi: "Hak bir güçtür."; "Yaşasın Komünist Enternasyonal"; "Yaşasın Dimitrov", "Yaşasın sosyal devrim".*

Londra'da "çiftçi ve işçilerin" toplantısından: "Bizler Sındi Referns gazetesini okuyoruz. Sizin, geleceğin kahramanı olduğunuzu yazıyor. Büyük bir mitingte başkan, Sizin yüzyılın kahramanı olduğunuzu söyledi. Laypsig'den dönen bir avukat aynı mitingte, Sizin bütün **yüzyılların kahramanı** olduğunuzu söyledi. Yaşasın komünizm!"

30 Ocak 1934 (Salı). "Nasyonal - sosyalist devrim"in yıldönümü.

1. Görüşme (annem ve kızkardeşimle). Annemin Dr. Frik'e telgrafı: Tayhert'e mektup (açıklaması üzerine). Galaher - Laypsig'e "tehlikesiz" kitaplar göndermiş. Danovski Paris'e gitmiş. Bulgar gazetesi aldım.

2. Ani'den mektup (ve çocuklardan).

31 Ocak 1934 (Çarşamba)

1. Stalin'in söylevi bulunan gazeteler!

2. 1 Şubat: Paris'te yeni bir kampanya; Fransa serbest bırakılmamızı istiyor.

1 Şubat 1934 (Perşembe).

- Bagajımı topluyorum. Van Gelder'e mektup.

- Ani'ye mektup!

2 Şubat 1934 (Cuma).

Laypsig'de anneme ve Ani'ye mektuplar yazdım.

- Açık bir araba ile deri paltolu (bir yüzbaşı ve 6 başçavuş) Laypsig'den Berlin'e (9 1/4 - 3 1/2).

- Siyasi polis hapishanesinde (Prusya Meclisi karşısı). Yine tek kişilik koğuş-

* Londralı demiryolu işçisinin ve işçi toplantısının mektupları İngilizcedir.

ta! Ne zamana kadar? Her halde, yakında sınırdışı edecekler...

3 Şubat 1934 (Cumartesi).

- Hapishane müdürü koğuşumda. Birkaç nezaket sözü... "Sizi, hükümet baş müşavirine ya da ağır ceza müşaviri Heler'e götürecekler." Ama iş oraya varmadı!

Angriff bildiriyor (3 Şubat): "Şimdiye kadar Laypsig'de ön güvenlik önlemi olarak, tutuklu bulunan Bulgarlar Dimitrov, Popov ve Tanev, Berlin'e aktarıldı". Sonra bizi ne yapacakları hakkında tek söz yok!

4 Şubat 1934 (Pazar).

- Berlin'in merkezinde gömülü gibiyim!

Öylesine çok ve güzel hatıralara yakın!

5 Şubat 1934 (Pazartesi).

Ağır ceza müşaviri Heler'in makamında. Yangın Komisyonu memurlarından tanıdıklarımın hemen hemen hepsi. Bir Amerikalı muhabir, "Sağlık" durumumu öğrenmek istiyor. "Dünya büyük ilgi gösteriyor. Amerika'da hatta bir film çevrilecek Sizin için vb. Sağlığınız yerinde ve Size karşı iyi davranıyorlar, değil mi?"

- "Mülakat vermiyorum, açıklama yapmıyorum, çünkü ben özgür bir insan değilim. Ben savaş esiriyim, ben rehineyim. Sağlığımın sarsılmış olmasında şaşılacak bir şey yok - 5 ay boyunca kelepçeli, üç ay dava, iki ay - beraat etmiş, ama özgür değil"

- "Ama işkence etmediler?"

- "Manevi işkence, her gün! Benim görüşüm şu ki, benim yok edilmem eğer hükümet için gerekliyse, yapsın, ama ümit ederim, bunun gerekçesini gösterecek ve bütün dünya önünde politik sorumluluğunu üzerine alacaktır. Ama, şerefsizce bir oyun tezgahlamasın."

- "Evet, Rusya'da öyle yapılıyor."

- "Müsaade edin, Rusya'da böylebir şey imkânsız: Mahkeme tarafından beraatı kararlaştırılan insanlar hapiste 1 saat bile tutulamaz."

- "Anlarsınız, hükümetin politik sebepleri var. Dış ülkelerdeki kampanya, prestij sorunu vb."

- "Bizim hapiste tutulmamızın akıllıca bir politika olduğuna inanmıyorum."

- "Serbest bırakılacağınıza inanıyor musunuz?"

- "Sağduyulu bir politika açısından ben çoktan serbest olmalıydım. Ama dünyada her zaman akıl hükmetmiyor."

- "Bulgar vatandaşlığından vazgeçtiniz mi?"

- "Hayır! Hiçbir zaman vazgeçmeyeceğim!"

- "Ama Bulgaristana dönerseniz, dendiğine göre, kurşuna dizileceksiniz."

- "Bu, iktidarın sorunu. Ben daha 20 yıl yaşamak, komünizm için savaşmak ve o zaman rahatça ölmek istiyorum."

- "Şimdi sabırlı olmalısınız. Hükümet, dış dünya önünde teslim olamaz."

- "Ben yeterince sabırlıyım, ama iş daha da uzarsa, kendimi savunacak son bir silahım var: Açlık grevi."

- "Evet, ama Siz daha 20 yıl yaşamak istiyorsunuz ya".

- "Bu bir takdir sorunudur. Sonunda: Eğer Siz dürüst bir muhabirseniz."

- "Öyleyimdir!"

- "Böyle olduğunu ümit etmek isterim. Öyleyse, bu barbarlığa, ben ve Bulgar arkadaşlarımın rehin gibi hala hapiste tutulamamıza karşı kesin protestomu

ileti̇niz."

- "Yarın annem ve kızkardeşimle görüşme". Heler böyle ilan buyuruyor..

- "Bavullar koğuşumda; paralar aşağıda. Daha başkaca vaatler..."

- "**Lübe** ile konuştunuz mu? Onun hakkında ne düşünüyorsunuz?"

-"Hayır. Kakavan adam! İnsan olarak o bir sır olarak kaldı. Onun hakkındaki görüşümü mahkeme önünde daha önce söyledim."

- "Sizi hâkim önüne çıkarmadılar mı!"

- "Hiçbir yer! Hiçbir hâkim! Hiçbir yeni suçlama. Hiç kimse bizden ne istendiğini söylemiyor. Herkes susuyor. Telgraflarıma ve mektuplarıma cevap verilmiyor! Bir hapishaneden öbürüne taşınan eşyaymışız gibi, niçin, hangi gerekçeyle ve nereye aktarıldığımız bize söylenmiyor!"

6 Şubat 1934 (Salı).

1. Annem ve kızkardeşimle görüşme. Bulgarca tercüman bayan. Yalnız şahsi sorunlar konuşulacak. Hiçbir politik bilgiye izin yok. Bulgar ve Rus gazetelerine izin verilmiyor. Sımsıkı yalıtılma!

7 Şubat 1934 (Çarşamba).

1. Ani'den mektup (30 Ocak 1934. Laypsig üzerinden).

"İnsanlar hayvan gibiler...

İhanete uğradım ve satıldım..."

2. Doktor geldi ("SS-li"). Onbaşı muayenesi!

3. Yarın gündüz üçümüz birarada olabiliriz. Zaman zaman Bulgar gazeteleri ve Manşester Guardian okuyabiliriz...

4.Rayh İçişleri Bakanı Dr. Frik'e yazdım, serbest bırakılmadığımızı...

Sağlık ve sabır yedekleri tükenmek üzere. İkilem - ya öyle, ya böyle.

Açlık grevi.

8 Şubat 1934 (Perşembe)

- **Başhekim** (Dr. Lang) - "Asistan" denen biriyle birlikte.

Üstünkörü muayene. Kesinlikle verem değil. Ama astım belirtileri var.

- Bütün gün B[lagoy] ve Tanev ile birlikte.

- Tanev'den Dr. Frik'e mektup.

9 Şubat 1934 (Cuma).

1. "Royter"den bir muhabir. (Dr. Frik'e mektubum vb.)

2. Foto muhabiri kabul etmeyi reddettik: "Biz ne film yıldızıyız, ne de tiyatro yıldızı!"

3. Marovski ("evraklar" ile) - 1926 yılında Berlin'de bulunmuş muyum? "Yeni dava?"

"Hayır. Ama birçok insan beni, sözde, ya da burada görmüş. Hatta fantastik hikayeler var."

4. Manşester Guardian satın aldım. Karikatür (8 Şubat 1934)

5. Annem ve kızkardeşimle görüşme: Dan[ovski] gitmiş. Tayms: "Kendini ölümsüzleştiren Dimitrov'u dünya unutmayacak!"

- İngiliz bayan **Dona**[36] yine Berlin'de.

Bulgar elçiliğine başvurması için kendisine imada bulundum...

6. Başka bir başhekim - son derece kabaca bir muayene.

7. Viyana'dan kart postal (Grintsig'ten manzara - "sen"li selamlar, ama tanımıyorum).

10 Şubat 1934 (Cumartesi).

- "Manşester Guardian: Danovski'nin gidişi. Bir İngiliz hukukçu gara (Binebü) kadar kendisine refakat etmiş.

- Bulgar gazeteleri - Zora 3 Şubat'tan, Mir 26 Ocak'tan.

11 Şubat 1934 (Pazar).

(Güzel bir pazar günü).

12 Şubat 1934 (Pazartesi).

- "Mançester Guardian" gazetesi (10 Şubat). **Royter** ile söyleşi: "Yenilmemiş, ama hapisteki gerginlikten yorgun düşmüş."*

13 Şubat 1934 (Salı).

1. Annem ve kızkardeşimle görüşme. Dr. **Pomenov** şöyle demiş: "Hükümetin açıklamasına göre, yurt dışında yabancı pasaportla kaldıkları için D[imitrov] ve diğerleri, artık Bulgar uyruklu değildir!..."

2. Uudman tekrar gitti.

3. Devlet Gizli Polis Müdürlüğü - 7 Şubat 1934. "Cumhurbaşkanının 28 Şubat 1933 tarihli Halkı ve Devleti Himaye Emirnamesi'nin Birinci Maddesine dayanarak ve toplum düzenini koruma amacıyla, ikinci bir emre kadar hapiste kalmanız, işbu evrakla emrolunur."

14 Şubat 1934 (Çarşamba).

- 12 ve 13 Şubat günleri Viyana'da ayaklanma[37] olduğu haberi. Sert çatışmalar!

15 Şubat 1934 (Perşembe).

- Ayaklanma bütün Avusturya çapında yayılıyor. İyi, ama **geç**!

- Bayan **Uudman** Mançester Guardian'da fotoğrafı (14 Şubat).

"Kötü, kötü!"**

16 Şubat 1934 (Cuma).

1. Annem ve kızkardeşimle görüşme. "Pomenov yeniden, hükümetin vatandaşlığımı kabul etmediğini açıkladı."

Sovyet büyükelçiliğinde: "**15 Şubat**'tan itibaren onlar Sovyet Rusya vatandaşıdır!"

Marovski fotoğraf çekiyor. Raben eski **fotoğrafları** gösteriyor (Bu arada, 1923 yılından Yugoslav pasaportundaki fotoğrafı!)

(Marovski:"Bundan iki yıl önce Şpandau'da bir teknede fotoğraf çektirdiniz mi?").

2. Angriff (16 Şubat 1934): "Bulgar hükümeti, Almanya'da tutuklu bulunan Bulgar komünistleri Dimitrov, Popov ve Tanev'i, Bulgar uyruklu olarak kabul etmediği için, üç komünistin akrabaları, Berlin'deki Sovyet elçiliği aracılığıyla Sovyet hükümetinden, tutuklulara Sovyetler Birliği vatandaşlığı vermesini rica etmişlerdir. Sovyet hükümeti, bu ricayı kabul etmiştir."

3. Artık günde iki defa gezinti.

17 Şubat 1934 (Cumartesi).

1. Tanev için (Goldfink - Kayzer'den) dolmakalem ısmarladım.

2. Bayan Mansfeld'e yazdım. (Benim sorunumla ilgili "değişikliği" anneme bildirmesini istedim.)

3. Hitler'in, "Deyli Meil" ("gece baskısı", 17 Şubat) muhabirine mülakatı:

Muhabir sordu: Dimitrov, Popov ve Tanev'i serbest bırakılmaya niyetiniz var mı? Hitler cevapladı: "Mahkeme sözünü söyledi, hüküm yerine getirilecektir!" Hitler'in cevabının tam metni budur, diyor muhabir.

Muhabirin "Bu insanların serbest bırakılacağını ve Almanya'dan sınır dışı edileceklerini sanıyor musunuz?" şeklindeki sorusuna Hitler: "Her halde öyle olacak", cevabını veriyor. Oysa benim görüşüme göre, onların beraatları halkın görüşüne ters düşüyor, ama mah-

* Sözler İngilizcedir.
** Sözler İngilizcedir.

kemenin kesin kararı yine de uygulancak, diyor Hitler.

18 Şubat 1934 (Pazar)

- "Şef "in ziyareti (Dils): İki hafta sonra tekrar görüşüp konuşacağız (bizim serbest bırakılmamız konusunda!). Siz serbest bırakılacaksınız, ama ne zaman - bu bana bağlıdır! Belki 6 hafta sonra!

..."Siz kitap yazacaksınız! Eğer dış ülkelerdeki "sansasyon" durursa, biz sizi daha bugün serbest bırakabiliriz!"

19 Şubat 1934 (Pazartesi).

Mançester Guardian (17 Şubat): Berlin'den telgraf (Royter).

Sovyet-Rus vatandaşı olarak Sovyet-Rus tutumu, Sovyet-Rus vatandaşlığına kabul edildiğimize dair Moskova'dan telgraf.

20 Şubat 1934 (Salı).

- Annem ve kızkardeşimle görüşme.

- "Elçiliğin" notasına hala cevap yok.

- Rus gazeteleri mi? - "Bakarız!" (ağır ceza müşaviri!)

21 Şubat 1934 (Çarşamba).

1. Mançester Guardian'da (20 Şubat) "Alman Yardım Komitesi"nin "Dimitrov" Fonu için çağrısı.

2. "Fölkişer Beobahter"de (21 Şubat) - "İngiltere Dimitrov'dan vazgeçiyor" (DNB-Londra, 20 Şubat):

"Rayhstag'ın kundaklanmasıyla ilgili davada beraat eden üç Bulgar komünistinin İngiltere'ye girmesine İngiliz hükümetinin izin vermek isteyip istemediği yolunda Avam Kamarasına verilen bir soru önergesi dolayısıyla "İvning Nyuz" şöyle yazıyor: Bu soruya niçin hemen ikircimsiz "evet" yanıtı verilmemiştir? Biz İngiltere'de yabancı komünist ajitatörler istemiyoruz. Dimitrov'un tedbirli ve kararlı bir komünist olması, onu uzakta tutma isteğimizi yalnız artırıyor."

22 Şubat 1934 (Perşembe).

1. Heler'e mektup - Bulgar gazetelerini vermedikleri hakkında: "Bu tutum herhangi bir kayırtmaca değilse, bunun nedenini anlamak mümkün değil.."

2. Tanev için dolmakalem satın aldım (Goldfink - bayan Kayzer Alek[s anderplats'ta] imiş). Benim dolmakalemimi ise, Goldfink'e tamire verdim.

23 Şubat 1934 (Cuma). Beraat kararından bu yana iki ay geçti!

1. Annem ve kızkardeşimle görüşme: **İkinci bir nota** verilmiş! Ani'ye - **Gelder**'den mektup?

2. Rus gazetelerine izin yok.

3. Sovyetler Birliği Büyükelçisi ekselanslarına: "Pek sayın yoldaş! Sovyet - Rus vatandaşları olarak bizler, Devlet Gizli Polisi hapishanesinde bulunan kişiler olarak karşılaştığımız sorunların çözüme kavuşturılmasını üzerine alacak (Almanya'dan sınırdışı edilinceye kadar) bir avukat belirlemenizi rica eder, bu avukatın bizleri hemen ziyaret etmesi dileğimizi saygıyla arzederiz. Ayrıca, Pravda, İzvestiya ile Bolşevik, Komünist Enternasyonal dergilerini bizim için temin etminizi rica ediyoruz.

En sıcak selamlarımızla!

G. Dimitrov, Popov, Tanev."

4. Görüşmeden sonra, Heler'in yanında: "Mektubunuzda kullandığımız (Bulgar gazetelerinin alınması konusundaki mektup) ton hiç hoşuma gitmedi. Unutmayınız ki, Siz ne de olsa, tutuklu mahkumlarsınız!"

- "Müsaadenizle, Siz de unutmayın ki, benim bu haksızlığa karşı, hala ha-

piste tutulmama karşı sabah erkenden gece yarılarına kadar protesto etmeye, haykırmaya hakkım vardır!"

24 Şubat 1934 (Cumartesi).

- Koğuşa masa lambası getirildi! ("Dikkat!")

25 Şubat 1934 (Pazar).

Manşester Guardian'ın bildirdiği üzere, "Dimitrov Komitesi" pazartesi günü yeni bir toplantı düzenliyor. Yaklaşık 50 kişi (bütün partilerden, kiliselerden, tiyatrolardan, edebiyatçılardan, milletvekillerinden vb) Komiteye asbaşkan seçilmiştir.

26 Şubat 1934 (Pazartesi).

- **Dils**'in ziyareti: "Çok yakın bir zamanda gideceksiniz buradan! Daha birkaç gün sabretmeniz gerekecek". -"Rus gazeteleri?" "Yakında Moskova'da okursunuz. Bir Fransız doktor Size gelecek".

27 Şubat 1934 (Salı). - Berlin - Moskova!

- **Raben** sabah saat 5.30'da: "Kalkınız, eşyalarınızı toplayınız!" **Dils** - "serbest bırakılma ve sınırdışı edilme yazısı". Hava alanına kadar refakat ediyor. "Biz SSCB ile iyi ilişkiler istiyoruz. Bu böyle olmasaydı, sizi Moskova'ya göndermezdik!"

- **Königsberg**'e kadar - Heler, Marovski, Raben, Heler: "Ümit ederim ki, objektif olacaksınız. Başkaları gibi de, pisliklerden bahsetmeyeceksiniz." -Ben de ümit ederim ki, bir gün Almanya'ya tekrar gelirim, ama artık Sovyet Almanya'nın konuğu olarak." -"Ben oldukça, bu olamaz." - Başka bir uçakla hemen **Moskova**'ya.

Saat 7-de "evimde"yim. Manuilski, Knorin ve başkaları var, havaalanı çok kalabalık. Coşkulu bir karşılama. "Lüks"[38]! Kuusinen, **Kiti**. Yabancı muhabirlerle basın toplantısı. Londra, Paris ve Berlin gazetelerinden telefonlar. **Ulyanova** ve Krupskaya'dan çiçek ve kutlama sözleri!

Bundan daha görkemli kabul, sempati ve sevgi tasavvur etmek çok zor.

Herşey nasıl da değişiyor!

B. Kun'dan mektup!

Radi - resmim rozet olarak...

28 Şubat 1934 (Çarşamba).

1. Krematoryumda - korkunç geçen bir saat![39]

2. "Emektar bolşevikler" ile - Krupskaya'nın 65-ci yaş günü.[40]

Fahri piyoniye! " Eski bolşevik!"

3. "Gnezdikovskiy"[41]. Son verilmeli! İmkânsız durum...

4. Komsomolskaya Pravda, Pravda, İzvestiya. Sayısız kutlama mektupları ve telgrafları...

5. Doktor muayenesi - Prof. Burmin, Prof. Sikorski, Dr. Metalikov ("Bahadır!" - herşeye rağmen...).

1 Mart 1934 (Perşembe).

1. L'ümanite'ye mülakat - Bont.

2. Sovkino'da - Rus ve Fransız[42].

3. Arhangelskoe'de[43] - Pyatnitski. O da tamamen başkalaşmış!

4. Mihaylov - "benim sekreterim"...

5. Lena, Vilko, Anton, başka Bulgarlar. Rosen nerede?

2 Mart 1934 (Cuma).

1. Komünist muhabirlerle söyleşi.

2. Kremlin Hastanesinde - muayeneler.

3 Mart 1934 (Cumartesi).

1. Annem ve kızkardeşim geldiler.[44]

- İstasyonda - Koltsov bizde.

- Pravda için yazı.

2. Stalin'in makamında (Molotov, Kagaviç, Kuybişev, Orconikidze, Manuilski, Knorin). - Resmi kabul, öğle yemeği, fotoğraflar.

"Tsankov - satır altına!"

"Mayası Bulgar faşizmine karşı savaştandı!"...

3. Akşam Pravda redaksiyonunda.

4 Mart 1934 (Pazar). (Olay: Kiti'den mektup!).

1. Öğleden önce - söyleşi, resim vb.

2. Saat 7'ye doğru Arhangelskoe'de.

- Pyatnitski ile sohbet! O nihayet "memnun"!

Knorin- ne kadar değişik bir davranış.

"Trud".

Anton, İskrov ("Eylül ayaklanmasının önderi ve BKP'nin lideri." ...).

5 Mart 1934 (Pazartesi).

1. Annemle ve Lina ile uzun süren bir konuşma.

Annem - canlı tarih!

2. Mihaylov - benim sekreterim! Ayrıntılı bilgi - birkaç saat.

6 Mart 1934 (Salı).

1. Manuilski - Manuilski, Pyatnitski, Kronin ve diğerleriyle birlikte fotoğraf.

2. Kolarov ve Tsvetana . - Lisiçeva.

3. Pyatnitski'nin, Tan[ev'in] yazısına kızması ("parti yönetimine inat").

4. Misiano ve başkaları (AİZ'ye imza ve selamlar).

5. **Marovski**'ye mektup (dolmakalem hakkında).

6. Dils'e telgraf - el konulan mektuplar konusunda.

7. Hinçuk'a mektup - el konulan eşyalar hakkında.

7 Mart 1934 (Çarşamba).

1. İlk kez gezinti! Harika bir hava.

2. Mihaylov - kitap için malzeme.

Parti yayınevinin kitabı: "Dimitrov".

8 Mart 1934 (Perşembe).

1. Ani ve çocuklara mektup.

2. Flayşman'a mektup (Boskovitse).

3. Kadınlar günü için kutlama mesajı. Bolşoy Tiyatrosu. Annem ve kızkardeşim de vardı.

9 Mart 1934 (Cuma). 1 yıl! (Tutuklanmamdan beri!)

1. Devrimcilere Yardım için Uluslararası Örgüt MOPR'un Moskova Konferansı'na kutlama mesajı.

2. Mihaylov - sekreterim.

10 Mart 1934 (Cumartesi).

- Çernin ("Entransijan" muhabiri. Bılit!).

- Grip!...

- K. Todorov'dan mektup.

11 Mart 1934 (Pazar).

....Tamara?

12 Mart 1934 (Pazartesi).

- Kolarov, Manuilski, Lozovski!

"Anılarımı" yazayım...

- Göring'in mülakatı*...

21 Mart 1934 (Pazartesi).

Mektuplar: Flayşman, Kayzer, Krüger, Mor, Mansfeld, Bints, Van Gelder, Krilov'lar, Frants ve bayan Kasper'e

Trosk, Stefan

24 Mart 1934.

- Kolarov.

- Romen Rolan'a ve Barbüs'e mektuplar.

25 Mart 1934.

Paris'te çıkan Entransijan'ın bayan muhabiri.

---

* Okunamayan 3 söz.

Marize Şuazi (Klaric Oteli, 74 Elisey ovaları, Paris). -Özel mülakat!

27 Mart 1934.

- Şuazi'ye mülakatın okunması.

- Fotoğraf çekti..."Paris'e gelirseniz, lütfen, mutlaka misafirim **olunuz**!"

28 Mart 1934.

- Radi geldi.

- Blagoeva benim özgeçmişim hakkında.[45] Düzeltmeler yaptım!

- Barbüs'e kutlama mesajı - 60-cı yaş günü dolayısıyla.

- Flayşman'a mektup (Boskovitse).

29 Mart 1934.

- Moskova'da -diş doktoru, göz doktoru, kulak vb. Röntgen (göğüs ve burun- boğaz).

- "Evropa" oteli - Uluslararası kadın heyeti. - Benim söylevim, selamlamalar, annemin konuşması (çok başarılı!). Unutulmaz şenlik ve sahneler.

- Bolşoy Tiyitrosu - yeni opera Otelo. Mükemmel.

- Kiti ("Lyuba'nın artık sağ olmaması, beni şahsen çok mutsuz ediyor. Bunu anlamalısın!").

30 Mart 1934

- Manuilski (Stalin ve Avusturya mektubu[46]).

31 Mart 1934

- Lina ile 4 saat yürüdüm. İliçovo İstirahat evine kadar. Diş doktoru yanımda.

- Mihaylov, Kurela, stenograf bayan (Regard için mülakat).

- Ön soruşturma konusunda dikte ettim!

1 Nisan 1934

- Komintern'de (Manuilski'nin yanında).

Stalin ile Avusturya mektubu konusunda (telefonda) konuşma. "Sizin **Avusturya** işçilerine mektubunuz hakkında. Biz dışarı çıktık ve dövüştük, buna rağmen şansımız yoktu. Ben...*

- Siz Avusturya'da savaşı ayaklanma olarak ele alıyorsunuz. Biz, bolşevikler, ayaklanma deyince, her zaman iktidar için silahlı savaşı anlamışızdır. Avusturya'da amaç, iktidarı ele geçirmek değildi. Bu yüzden, orada silahlı direniş ya da silahlı savaş vardı, ayaklanma değil. Buna ayaklanma demek, bilimsel değil, bolşevikçe değil. Bu konuda biraz düşünün ve böyle bir düzeltmeyi kabul ederseniz, o zaman mektubun başka kısımları, özellikle de Sizin ayaklanma kurallarından bahsettiğiniz bölümü de değiştirmek zorunda kalacağız.

- Ben mektubumda Komintern'in, ben gelmeden önce araştırıp vardığı görüşten yararlandım.

- Ama bu görüş doğru değil.

- Siz biliyorsunuz ki, bizzat Oto Bauer, Avusturya olaylarını silahlı ayaklanma olarak tanımlıyor.

- Evet, Bauer şimdi, ayaklanma yönetmekle övünmek istiyor. Ama durum öyle değil. Biz gerçeği söylemek ve yalnış anlayışa yer vermemek zorundayız.

- Lütfen, esas düzeltmeleri Siz şahsen formüle edin, ben de bunlara göre, sonra bütün mektubu işleyip düzeltirim.

- Bu sorunu hızlandırabilirsek çok iyi olur, diğer sosyal demokrat işçiler arasında olduğu gibi çünkü Avusturya'daki sosyal demokrat işçiler arasında da, yoğun bir şekilde bu konu tartışılıyor. Mek-

* Okunamayan bir kelime

tubun bir an önce ellerine geçmesi, çok önemli. Gayret edeceğiz. Yarın ya da öbür gün mektubu Size iade edeceğim.

- Ben mektubu yeniden işlerim.

- E, pekala! Görüşmek üzere!

- Çok teşekkür ederim! Görüşmek üzere!

- Kiti'lerdeyim. İzahatlar. Çaresizlik sahnesi. Korkunç feryatlar. Ne yapmalı? Maalesef, öyle ya da böyle, evlenmemiz imkânsız!...

2 Nisan 1934.

Kurela geldi. Hapishane günlüğümden notlar.

- Hollanda yayınevine mektup. (Kitap için sözleşme bağlandı - ilk sözleşme!)

- Krestinski'ye mektup (Zinger için; Berlin'deki el konulan eşyalarımız).

- Stasova'dan mektup (Danovski için).

- Lena ve Vilko bizde. (20 Nisana doğru tedavi!)

- **Heykeltraş sanatsal** portre yapmak istiyor.

3 Nisan 1934

Stalin'e mektup*

"Sayın yoldaş Stalin!

Kanıma göre, benim Laypsig'de başarabildiklerim, Komünist Enternasyonal'in sermayesidir ve bu sermaye her yönüyle, akıllıca ve tam zamanında kullanılmalıdır.

Ama bütün bunlar, büyük ölçüde benim gelecekteki işimle, onun düzenlenmesiyle, onun niteliğiyle, onun biçimleriyle, onun atılımlarıyla bağlıdır. Artık formel olarak Sovyet vatandaşı olduğuma göre, bu işi halletmek hiç de basit olmayacak. Anlaşılan, birçok unsuru gözönüne almak gerekecek.

Bu durumla ilgili olarak, birçok ilkesel ve somut konuyu Sizinle bizzat danışabilmeyi çok isterdim. Bunun, kuşkusuz, işimiz için son derece yararlı olacağı görüşündeyim.

Bu yüzden, zaman bulup, böyle şahsi bir görüşme için beni hiç olmazsa yarım saatliğini kabul etmenizi rica etmeyi göze alıyorum.

Ben tedavi görmeye devam ediyorum, ama dışarıya çıkabilecek durumda olduğuma göre, Sizin için uygun bir zamanda Sizin oraya gelebilirim.

Ancak, herhangi bir anlaşmazlığa yol vermemek için, bir gün önceden, görüşme saatini buraya (Arhangelskoe) bildirmek gerekecektir.

Yoldaş selamlarıyla

Sizin G. Dim[itrov]"

Mihaylov yanımda. Yazışmaları düzene koydum.

- Stasova (Donovski'ye cevap yazdım).

- Krupskaya'ya (Leningrad kadın heyetinin hediyeleri için cevap).

- Kolarov (Rosen ve gençler). - "Politika Komisyonu için hemen Moskova'ya".

- Olanaksız, çünkü anjin oldum.

4 Nisan 1934

- **Kurela** (Alman stenograf bayanla birlikte).

- (**300** Ruble aldım).

- "İzvestiya" (3 Nisandan) - tutucu bir gazetecinin yazısı: "Dimitrov".

Romen Rolan'dan mektup!

- "Mükemmel tutum."

Mihaylov'dan haber - "Stalin şahsi görüşme istiyor!"

---

* Soldaki boş alanda G.Dimitrov'un notu var: "Gönderilmedi, çünkü o kendisi beni çağırdı".

5 Nisan 1934.

Van Gelder'e cevap yazdım:

"Mektubunuzu aldığımı teyit ederim. Ve bayan Krüger'e borç konusunda hapisten ilettiğim ricayla ilgili anlaşmazlık olayından dolayı üzgünüm. O zaman ben, Sizin bütün bunları yapabileceğinizi düşünmüştüm.

Benden, annemden ve kızkardeşimden selamlar sunarız."

6 Nisan 1934.

- Ani, Adelhayd ve Anelize'ye mektup:

"Mektuplarınızı şükranla kabul ettim. Annemden ve kızkardeşimden öğrendiğim üzere, amcanız sizinleymiş, yani siz tamamen yalnız sayılmazsınız. Buna sevindim.

Ne yazık, benim sağlık durumum hala endişe verici. Sağlığıma tekrar kavuşmak için düzenli bir şekilde tedavi olacağım yerde, ben önce gripe karşı, şimdi de anjine karşı mücadele etmek zorundayım. Anlaşılan, bünyem öylesine zayıf düşmüş ki, bütün bulaşıcı hastalıklara elverişli hale gelmiş.

Bir yardımda bulunabilirsem, emin olun ki, yapacağım. Ama ben zengin olabilecek tüccar değil, ancak mütevazı bir yaşam için gerekli geçim kaynağına sahip bir savaşçıyım.

Hollandalı beyefendi bana, paraları bizzat teslim etmesi için bir arkadaşını görevlendirdiğini yazdı. Eğer bu olmadıysa, hata bu arkadaşındır. O, bu işi kontrol edip, hatayı düzeltecektir.

Yürekten selamlar ve en iyi dileklerimle.

Yan.

Ümit ederim ki, Paskalya için kutlama telgrafımı almışsınızdır."

Müntsenberg'e:

"Eğer bir imkânın varsa, benim hesabıma yazılmak üzere, şu adrese 100 mark gönderiver, lütfen: Bayan Krüger...

Bayan Krüger'in bu parayı gerçekten aldığından emin olabilmemiz ve başına bir şey gelmemesi için, parayı "zararsız" biri üzerinden göndermek gerek. Paranın alındığının teyit edilmesi de istenmeli. Bunları sen daha iyi bilirsin.

İçten selamlar ve teşekkürler!

G. Dimitrov.

Paranın gerçekten gönderildiğini ve kabul edildiğini bir haber ediver, lütfen."

Kayzer'e:

"Benim Paskalya için kutlama telgrafımı aldığınız ümidiyle, en içten selamlarımı ve en iyi dileklerimi iletirim!"

Marovski'ye:

"5 Mart'ta Size mektup yazdım ve dolmakalemi gönderme vaadinizi hatırlattım. Şu ana kadar kalemi almadım. Daha önce el konulup Laypsig'ten Berlin'e gönderilen paraları ve eşyaları da. Bu sorunun halledilmesini rica ederim.

Selamlar.

G. Dimitrov.

İsakova burada. - "Ya doktor?"[47] - "Evet, Lyuba?"

Vizner (hala - 6 yıldır - Molotov'un yanında).

Manuilski, Pyatnitski:

("Politkomisyon üyesi, Politsekreterlik üyesi ve ... İngiltere-Amerika Sekreterliği Başkanı!")

Vılko - Lena

("Bulgaristan'da 1923 Eylül Ayaklanması" - G. Tsonev - V. Vladimirov.[48])

7 Nisan 1934.

St[alin]'in yanında - (Kremlin).

- Avusturya mektubu üstüne:

Notları şöyle:

1. Kısaltılsın!

2. Küfredilmesin, tartışılsın, ikna edilsin. Avrupa işçileri tarihsel olarak parlamenter demokrasiye bağlıdır. Burjuvazinin artık demokrasiden vazgeçip (şu ya da bu biçimda) faşizme geçmekte olduğunu, çünkü başka türlü yönetemediğini göstermek gerekir. Parlamenter demokrasi uğrunda savaş, geçmişe kıyasla bugün, işçiler için anlamsızdır.

3. Ayaklanma değil, silahlı savaşım. İktidarı ele geçirme hedefi belirlendiğinde, ayaklanma söz konusudur. Avusturya'da durum böyle değildi.

4. AKP'ye doğrudan katılma çağrısı yapılmasın. Sosyal demokrat işçiler bunu önyargıyla karşılayacak. Onlar, Dimitrov'un Moskova'da öyle konuşmak zorunda bırakıldığını zannedecek. Kaldı ki, illegal bir parti olan komünist partisine girmek, onlar için oldukça tehlikeli. Devrimci yolu kabul etmelidirler. Bizim Partimiz de küçüktü, ama çok yandaşı vardı.

5. Mektupta sonuçlar kesinleştirilmesin. Sosyal demokrat işçiler bu sonuçlara kendileri varmalıdır.

İşçilerle terbiye edici bir üslupla konuşulmamalı.

Parlamenter demokrasinin işçi sınıfı için artık niçin bir değer taşımadığını Avrupa işçisine sabırlı ve anlaşılır bir dille açıklamak gerekir. Daha önce feodalizm ile savaşta burjuvazi işçi yığınlarını peşinden sürüklemek için demokrasiye ihtiyaç duyuyor ve bu amaçla belirli hoşgörüyü kabul edilir sayıp, uygu-

luyordu. Şimdi, feodalizmi alt ettikten ve karşısına yeni bir düşman - proletarya - çıktıktan sonra ve kapitalizmin bunalamını aşmada büyük zorlukları yenmek zorunda kaldığı ortamda, burjuvazi artık parlamenter demokrasinin yöntemleriyle yönetemez olmuştur. Faşizm yoluna yönelmektedir. Ve bütün ülkelerde burjuvazi, faşizme geçecektir. Değişik biçimde de olsa, İngiltere'de de bu böyle olacaktır.

Komintern'deki insanlarımız, Rus işçileri için doğru olan herşeyi, Avrupa işçileri üzerine aynen aktarıyorlar. Onlar anlayamıyorlar ki, bizde fiilen parlamentarizm yoktu. Duma, Rus işçilerine hiç birşey vermedi. Avrupa'da öyle değil. Eğer bizim burjuvazinin daha 30 yıl vakti olsaydı, kesinlikle parlamentarizm yoluyla yığınlarla bağ kuracaktı ve işte o zaman onu devirmemiz, bizim için çok daha zor olacaktı.

Parlamenter demokrasiye küfredilmemeli, bunun yerine, işçi yığınlara bu gelişme anlatılmalıdır.

D[imitrov]: Ben hapisteyken çok düşündüm - öğretimizin doğru olmasına rağmen - en çözümleyici dönemlerde milyonlarca işçi bizimle yola çıkmıyor da, acaba niçin sosyal demokrasinin yanında kalıyor diye, hem de öylesine hainçe hareket etmiş olmasına ya da - Almanya'daki gibi - nasyonalsosyalistlerin tarafına geçmiş olmalarına rağmen.

St[alin]: Vardığımız sonuç ne?

D[imitrov]: Başta gelen sebep, bizim propaganda sisteminde, Avrupa işçilerine karşı yalnış yaklaşımımızdadır, diye düşünüyorum.

St[alin]: Hayır başta gelen sebep bu değil. Ana sebep tarihsel gelişmedir!

Avrupa'da yığınların burjuva demokrasisiyle tarihsel bağlarıdır. Bunun dışında, Avrupa'nın özel durumundadır. Avrupa ülkelerinin yeterince kendi hammaddeleri, kömürü, yünü vb. yoktur. Onlar sömürgelere güvenmektedir. İşçiler bunu biliyorlar ve sömürgelerin yitirilmesinden korkuyorlar. Bu bakımdan kendi burjuvazileriyle birlikte yürümeye yatkındırlar. Tam da bu yüzden, bu işçilerle açıklayıcı ve sabırlı çalışmak ve doğru yaklaşım gereklidir. Her işçi için sürekli mücadele verilmelidir. Biz Avrupalı milyonlarca işçiyi hemen ve kolayca kazanamayız.

Milyonluk yığınların sürü psikolojisi vardır. Onlar yalnızca seçtikleri kişiler ve kendi önderleri aracılığıyla hareket ederler. Önderlerine güvenlerini yitirdiklerinde, kendilerini güçsüz ve çaresiz hissederler. Onlar önderlerini kaybetmekten korkarlar. Bu nedenle sosyal demokrat işçiler, memnun olmasalar bile, önderlerinin peşinden gitmektedirler. Onlar, başka, daha iyileri ortaya çıktığında, kendi önderlerini terk edeceklerdir. Bu ise zaman gerektiriyor.

M[anuilski] bunu anlamıyor. O her yıl bir proleter devrim kehanetinde bulunuyor, ama bu devrim bir türlü gelmiyor. Bir defasında, bir türlü bulunamayan bir yerleşim biriminde ayaklanma var diye, rapor etmişti...

İnsanlar **ayrıntılara** dikkat etmiyor. Oysa genellikle ayrıntılar çözümleyici oluyor. Onlar Marksist analiz yapmıyor. Raporumla ilgili olarak Varga'yı çağırdım ve kendisinden kriz hakkında rakamlar istedim. Şaşkın ve ürkek, şöyle sordu: Hangi rakamlar?

- Gerçekte varolan rakamlar, dedim.
- Doğru rakamlar mı?
- Evet tabii ki, doğru olanlar!

Rakamları bana getirdi ve bir oh çekip, ferahladı. Tanrıya şükürler olsun, dedi, hala gerçeği seven insanlar da var!

Düşünebiliyor musunuz, doğru rakamları KE'e vermeye cesaret edemiyor, çünkü hemen sağ oportünist olarak nitelenecek...

Bu raporu o, benim onayımı almadan yayınlamayı göze alamadı!

Molotov - Evet, Varga iyi bir bilim adamı, ama ödlek!

St[alin]: İnsanlar Marksist analizi sevmez. Büyük laflar, genel tespitler. Bu da Zinoviev'den bir miras.

Ah, bu bakımdan İliç çok titizdi, hem de ne titiz!

...

St[alin]: Ya şimdi orada (KE'de) **başta** kim var. Kim kendini kabul ettirdi?

D[imitrov]: Bunu tespit etmek, benim için şimdi çok zor.

St[alin]: Yok, kurnazlık etme!

D[imitrov]: Önceleri, Manuilski politik yöneticidir, diye biliyordum. Şimdi ise...* eğer Pyatnitski orada yoksa, kaos başgösterecek, bildiğim yalnız bu. O, söz yerindeyse, oranın direği!

Molotov: Evet, bu yüzden biz her zaman Pyatnitski'yi tutmaktayız.

Stalin: Kuus[inen] iyi, ama akademisyen; Manuilski - ajitatör; Knorin - propagandist. Pyatnitski ...**

D[imitrov]: Hapiste sık sık düşündüm ki, nihayet KE içinde tarihsel olarak, Sizin yönetiminizde, kendi çekirdeği oluş-

* Okunamayan kelime.
** Okunamayan kelime.

muştur (M[anuilski], P[yatnitski], Kuu[sinen], Kn[orin]).

St[alin]: Bu "dört[lünün]" kalması gerektiğini kim söyledi. Siz tarihten bahsediyorsunuz. Ama tarihi bazen düzeltmek gerekir.

D[imitrov]: Görüşüm şu ki, bizlerin başta gelen önderi olarak Siz, KE'in yönetimi konusunda, ne de olsa, sorumluluk taşıyorsunuz ve son derece meşgul olmanıza rağmen, önemli konularda katılmanız gerekiyor.

St[alin]: Evet, işte bu masa başında plenumun tezlerini görüşmüşük. Ama ne oldu? Buradan ayrılınca, herşey eskisi gibi kalıyor.

Ne kadar meşgul olduğumuzu görüyorsunuz.

Aramızdan en iyi adamlarımız "inşaatlara" gidiyorlar...Eh, birkaç yoldaşla işe başlayınız, biz Size yardımcı oluruz.

Molotov: Siz düşmanla yüzyüze geldiniz. Hapisten sonra şimdi işi elinize alınız...

...

D[imitrov]: Benim Sovyet vatandaşlığım konusu ne olacak? Benim konuşma ve açıklamalarımda bu durum belirli bir engel yaratmayacak mı?

St[alin]: Gerektiği zaman bütün konularda açıklama yapabilirsiniz. Biz her Sovyet vatandaşının hareketlerinin sorumluluğunu üzerimize almayız ki, zaten.

...

(Voroşilov, Kuşbişev, Mikoyan vb.)

13 Nisan 1934.

- Krebs'e: bayan Krüger'e 300 mark göndersin!

- Vili'ye 100 mark göndersin (benim hesabıma!)

14 Nisan 1934.

- "Çelüskinliler" hakkında - Pravda ve Koms. Pravda (kutlama selamları gönderdim).

16 Nisan 1934.

Avusturya mektubunun redaksiyon işleri tamamlandı (Rusça - Mihaylov ile birlikte). Pyatnitski, Kuusinen ve Manuilski'nin küçük itirazları. (Knorin hiç itirazda bulunmadı!)

17 Nisan 1934.

- Kahverengi Kitap ile ilgili notlarım (Van der Lübe, Popov ile Tanev ve Torgler hakkındaki bölümü).

- Akşam denemeler tiyatrosunda (Lakme) - Lina, Lena, Vılko, Tamara, Dr. Krüger.

- Blagoeva selamlama ve tebrikleri gözden geçirmeyi üzerine alıyor (3000 kadar!).

- Krüger'e ve Flayşman'a cevap mektupları.

18 Nisan 1934.

- Lena - Vılko.

- **Pyatnitski**. - Amer[ikan] radyosu için. Bulgar radyosu. 1 Mayıs yazısı vb. için.

- 1000 ruble borç (Lena ve Vılko için).

19 Nisan 1934.

Pravda yazışılerinden - telefon görüşmesi: **Stalin**'in Avusturya mektubuna düzeltmeleri (daha etkileyici birkaç ifade ve daha tam deyimler!).

20 Nisan 1934.

- Avusturya işçilerine mektup Pravda'da.

- Mektubun Almanca metnini gözden geçirdim ve düzeltmeler yaptım (Lüks'de).

- Akşam, Moskova Akademik Sanat

Tiyatrosu -MHAT'ta- ("12-ci Gece"- Şekspir) -Lena, Lina...*, Vılko, Dr. Krüger. -Tiyatro oyuncuları kollektifinden selamlama. Birlikte fotoğraf!

- Ümanite'ye kutlama mesajı (30-cu yıldönümü).

- Vılko'ya 1000 Ruble verdim.

21 Nisan 1934.

- Madam Şuazi ile mülakatın bir bölümünün Entransijan'da artık yayınlanmış olduğu haberi.

- Elektrik aletleri fabrikasından işçi heyeti. 29 Nisan günü -hamleciler akşamı.

23 Nisan 1934.

- Manuilski ve Pyatnitski yanımdalar.

Stalin, Orta Avrupa sekreterliği yöneticiliğimin bana havale edilmesini salık vermiş. (Knorin'e - başka bir iş!)

VII-ci kongre ile ilgili tartışma: Ana sorun - proletaryanın faşizme ve savaşa karşı devrimci birliği (Manuilski).

"Yığın çalışması, savaşa karşı mücadele" konulu rapor (Pyatnitski).

Manuilski'nin teklifi: Başraporcu Dimitrov! Şaşılası adamlar, Yaradanım!

- Kirsanova-Rus bayan. Lenin Okulu'nda akşam töreni. Hastalığım yüzünden 29 Nisan'a erteleniyor.

- **Krebs**, kitabım hakkımda. Anlaştık: 5 Mayıs'a kadar üç bölüm hazır olmalı. 15-20 Mayıs - bütün el yazısını gönderme işi. Ücreti? Gerekli para emrimde olacak.

- Rus Rublesi en çok 2000 r. Torgsin'de - 100 altın Ruble (300 mark bayan Krüger'e gönderilmiş).

- **İskrov** - Sofya Teşkilatı hakkında rapor. VII-ci Kongre'den **sonra** parti kongresi? İllegal gazete Rabotniçeski Vestnik -4 sayfa, harika teknik!

- **Mihaylov** - ...** fabrikasından cevap - atölyesi -traktör vb.

24 Nisan 1934. (Tatil.)

- **Kirsanova** (fotoğraf aletleriyle - Sovyet sineması).

Ormanda, göl kıyısında hastanede vb. resimler.

Manuilski ve Pyatnitski ile, koruma; ninecikle vb.

- Manuilski ile tartışma. - Dünyadaki en büyük krizden yararlanmadık.

- Stalin yalıtlıyor. 13. Plenumdan önce oldu. Tek başıma başarmak durumundayım. Bizim buraya bir Polit büro üyesi istedim. Başarısız. Pyatnitski, Stalin'e dedi ki:"Sizin KE'deki yönetimimizden memnun olmadığınızı duydum. Lütfen, bizi kabul edin de görüşelim." Stalin: "Hayır! Yalnız Avusturya mektubuyla ilgiliydi."

Ben KE'deki bu durumdan son derece rahatsız oluyorum. Sen ana raporu üstlenmelisin. O, senin toplumdaki yerini, KE'deki rolün ile uyumlu hale getirmeli!

- **Kurela** - Alman stenograf bayan ve bir başka bayan yoldaş.

- Müzede.

- 1 Mayıs için yazıyı gözden geçirdim (Almanca).

25 Nisan 1934.

- **Kremlin Polikliniği'nde**. Metabolizma ve kalp muayenesi. Diş hekiminde. Kremlin lokantasında öğle yemeği (harika!).

- "Lüks"de Mihaylov ile birlikte Bei Stalin'i[49] redakte ediyorum.

---

* Okunamayan isim.

** Okunamayan iki kelime.

- Kurela "Bir 1 Mayıs ve sonuçları" na son şeklini veriyor.

Blagoeva mektupları cevapladı.

- **Manuilski**: Stalin ile konuşmanı, ben çok düşündüm. Bu sıradan bir görüşme değildi. Daha doğrusu son derece büyük ve politik önemde bir konuşma. Bunları o, birkaç yıl önce söylemeliydi. Bu konuşmadan sonuçlar çıkarmalıyız. KE'de bizim "ev sahibi"ne ihtiyacımız var. Laypsig davası ile tarih seni ön plana itti. Yığınlar arasında son derece büyük sevgi kazandın. Senin sesin muazzam yankı uyandırıyor. Sen yönetimi üzerine almalısın. Şeref sözü veriyorum, sana herşeyde %120 yardım edeceğim. İnsanlar arasından kimilerini seçip birleştirmelisin. Bu hiç de kolay olmayacak. Birçok şeyin değişmesi gerekiyor. Bizde korkunç rutin ve bürokrasi zihniyeti hâkim. Ben çoktandır bunu değiştirmeye çalıştım, ama gerekli saygıya sahip değilim. Eğer bunu sen de başaramazsan, herşey eskisi gibi kalacak ve sana şunu söyleyeyim ki, KE'de çalışmanın anlamı kalmayacak... Stalin ile temas gerek. Seninle bu daha kolay olacak. O seni **dikkate alacak**. İyileş ve ciddi bir şekilde işine sarıl.

- Akşam Lena - Vılko'larda (Babuşka, Lina). - Anton, Kozl* ve başka bir yoldaş.

Saat 1'de yine Arhangelsk'de.

Bu arada Kiti ile telefon görüşmesi.

- Boris bile bana öyle davranmadı. "Evet, tutumum gerçekten de örnek değil. Kabul ediyorum. Ama gerekli!"

Krebs'den **1000** Ruble daha aldım (200-ünü Lina'ya verdim).

26 Nisan 1934.

Stefan'a yazdım (Lina, Haziran sonuna kadar burada kalmak zorunda). Krebs'in talimatı - 100 mark Stefan için, 100 mark Flayşman (Boskovitse) için.

Dils'ten mektup (Bakanlık müşteşarı) - 21 Nisan 1934.

"23 Mart 1934 tarihli telgrafınızla ilgili olarak Size, kendinize ve yurttaşlarınız Popov ve Tanev'e ait olup el konulmuş bulunan para ve eşyaların iadesi ve gönderilmesi için kararın en yakın zamanda alınacağını saygıyla duyururum.

Dils (Bakanlık müsteşarı)".

27 Nisan 1934.

- Mihaylov - ...** Knorin'in değiştirilmesi (Orta Avrupa Sekreterliği) konusunda. Bela Kun ile görüşün. Kendisi çok ilginç bir ruha sahip. Orta Avrupa Sekreterliği'nin çalışmalarına aktif bir şekilde kazanılmalıdır.

28 Nisan 1934.

Kremlin Polikliniğinde. Konsültasyon (Prof. Dr. Kramer, Prof. Sikorski ve bir kişi daha, Leonid Pavliç de katılıyordu). Kesin diagnoz yok - iki hafta sonra tekrar toplanacaklar!

Stalin Otomobil Fabrikasında, **hamlecilerin** yanında (deneme tiyatrosu). Annem ve Lina da bizimle! Konuşma yaptım (İskrov da katıldı).

- **Lüks**'de. - Kurela davayla ilgili bölüm üzerinde çalışıyor. Mihaylov, Çerenin. - **Frits**'e rastladım. "Nasılsın?" - "Kötü! Kötü!" Ama düzelecek. Hemen ortalıktan kayboldu. Hayret bir şey! Şimdiye kadar benimle (Almanya, dava vb. üzerine) konuşma gereği duymaması, anlaşılır gibi değil.

---

* Kime ait olduğu anlaşılamayan soyadı.

** Okunamayan kelime.

29 Nisan 1934.

OSOAVİAHİM'den gazeteci. Mülakat. Mihaylov ile birlikte hazırladık.

- Moskova'da -Polikilinik- Lenin Okulunda, Elektrikli Aletler Fabrikasında.

- **Kremlin Polikliniğinde** - diş hekiminde.

- Kiti'lerde. Yapılacak hiç birşey yok. Olay sona ermeli!

- **Lenin Okulu'nda**. Benim söylevim (davada iki ana çizgi - Torgler - Dimitrov. Oportünist çizgi ve bolşevik çizgi. Ders çıkarılmalı. Özellikle kadrolarımızın yetiştirilmesi açısından).

- **Manuilski'nin** söylevi ("...Sen KE'deki yöneticilik yerini hak ettin. Bizim önderimiz sensin(?!)...."

- **Konservatuvar'ın büyük salonunda**.

- **Elektrikli aletler fabrikasından** işçilerin toplantısı (Budyoni, Ziderman vb)."

- "Kale ve savunma" ödülünü kazanan ilk fabrika. (Babuşka da konuşma yaptı)

- "Voroşilov atıcıları"[50] ile görüşme. Saat 1'de Babuşka ile birlikte Arhangelskoe'ye döndüm!

30 Nisan 1934.

- Radyoda konuşma yaptım!

- 22 Nolu Fabrika (uçak fabrikası) toplantısında. Dev fabrika!.

- "Onursal...*"

1 Mayıs 1934.

- Geçen yıl ve şimdi!

- Kızıl Meydan'da (Babuşka ve Lina ile).

- **M. Gorki**: "İltifata ihtiyacınız yok, ama Sizin tutumunuz mükemmeldi, dememe izin verin. Hiçbir zaman böyle bir dava olmadı. Siz orada aslında yargıçtınız... ...** ye karşı dava ile kıyaslanamaz bile, ya da Marks'a karşı Köln davasıyla. Burada özel bir şey vardı..."

Stalin, Molotov, Kalinin, Orconikidze, Mikoyan, Jdanov ve başkaları tribünlerde (Mozolenin). KE'den hiç kimse? - Ben Babuşka ve Lina ile birlikte aşağıda, Mozolenin önündeyim. Orada..., *** Şvernik, Feliks Kon vb. var.

Stalin yukarıdan haykırıyor: " Dimitrov!" diye ve onun yanına, yukarıya çıkmam için işaret yapıyor. Stalin, Kalinin, Molotov ve başkalarıyla selamlaşıyoruz. - Babuşka ve kızkardeşim.

Voroşilov - tribünde. Söylev. Yeni Kızıl ordulular ant içiyorlar...

Buharin de tribünlerde: "Siz çok büyük başarı sağladınız. Bayrağı her bakımdan çok yükseklerde tuttunuz. Mükemmeldi. Ve homoseksüeller hakkında. Bu çok yerindeydi.[51] Tutumunuz baştan sona, ilkisel olarak tamamen doğruydu. Bu çok büyük başarıydı!... Torgler ise - pislik!

Ben **Stailin**'e: Biz bir kez daha KE'nin işlerini görüşmeliyiz.

Stalin: Pekala, bana bir uğrayın. Ne zaman istiyorsunuz?

Ben: Sizin için ne zaman uygunsa. KE'deki insanlar arasında belirli bir "şaşkınlık" hissediyorum.

O: Eh, korkulacak bir şey değil. Herşeyi hallederiz...

---

* Okunamayan kelime.
** Okunamayan isim.
*** Okunamayan isim.

2 Mayıs 1934.

Kremlin'de - Kızıl komutanların (Stalin, Molotov, Voroşilov, Kalinin, Orconikidze, Mikoyan vb.) yanında. - Türk pilotlar.

...**Stalin**: Türkiye ile ilişkiler fena değil. Şimdi onlar bizimle askeri anlaşma imzalamak istiyor. Biz yanaşmıyoruz. Diyoruz ki: Bizim ittifakımız yazılı bir anlaşmadan daha önemlidir. Böyle bir müttefiğin (Türkiye gibi!) olması, her zaman iyidir. Ama, Türkiye'nin askeri sorunları çıkarsa, onun için çarpışmak, bize uygun düşmez.

Bulgaristan - küçük ülke. Orada ne yapılabilir?

Bulgarlar 6000 Kilovatlık elektrik santralleri kuruyor. Biz ise...

Voroşilov: Çekistlerden kimse gelmemiş. Ne Yagoda, ne de diğerleri.

Stalin: Dün ben onları biraz kırdım. Boş yere bazı insanları tutuklamışlardı....

Stalin komutanlara:

"Böyle yardımcıları, emektaşları olmadan, önderlerin bir değeri yoktur..."

Stalin: ("Bei Stalin" bölümü ile ilgili olarak): Benim için böyle yazılmasını kabul edemem. Bu Sizin saygınlığınıza da zarar veriyor. Eşitler arasında böyle bir dil kullanılması hiç uygun değil.

... Nerede ve ne konuşacağınızı, nasıl yazacağınızı **kendiniz** seçin. Kendinizi iknaya teslim etmeyin. Yalnız ana konuları seçin. Avusturya mektubu sorunu iyi oldu. Aksi halde: Meşgulüm, hastayım ya da başka bir şey deyin. Ben böyle kurtuluyordum. Bir defasında, Donbas'tan işçiler bana başvurdular. Açıklayıcı bir cevap yazdım. Oysa daha sonra, bu işçilerin hiçbir zaman var olmadığı anlaşıldı...

Şutsbunçularla konuşun[52] Daha şimdiden onlardan partiye girmelerini istemek, iyi olmaz. Dürüst birer işçi olsunlar, yeter. Komünizmi tamamen ikna olup kabul ettiklerinde, işte o zaman, komünist partisine alınırlar!

Noyman Marksizmi anlamıyor. O politik anlamda soysuzdur. İyi Marksist olmak için, ne okuyup öğrenmesi gerektiğini sordu bana.

Kapital'i, dedim, bu insan düşüncesi için bir sınavdır. (Marks'ın öğrettiği gibi).

O memnun kalmadı. Kapital onun için **can sıkıcıymış**. Fransa'da Sınıf Savaşı'nı ve 18-ci Brümer'i okumanın daha iyi olduğunu düşünüyordu.

Telman ulusal sorunu anlamıyor. Onunla daha 1930 yılında konuştum bunu. O anlamadı.

Proletarya enternasyonalizmi ve ulusçuluk.

Sosyal kurtuluş yoluyla - ulusal bağımsızlığa.

5 Mayıs 1934.

Krupskaya ile görüşme.

6 Mayıs 1934.

1. Dimitrov gemisinin kaptanı **Kuçerov** Georgi Georgieviç. Rapor!

27 kişilik tayfa (parti grubunda 16 kişi var). Nü York'a ilk yolculuk (42 gün).

1 Mayıs günü Kil'den geçmişler - işçiler bayram ediyor, Naziler çılgına dönüyorlarmış!

2. **Şutsbundçuların** yanında - (III-cü Sovyet Evi).

3. İşçi heyetlerinin yanında - 22 ülkeden (Avrupa Oteli'nde).

8 Mayıs 1934.

- **Bulgar** raporu - Ts. B.ve B.İ.....*

9 Mayıs 1934.

- Ayrı.

- Kiti'nin yanında. Ayrılmak kaçınılmaz.

10 Mayıs 1934.

- Bayan Krüger'den mektup (300 markı almış).

11 Mayıs 1934.

- **Torez** (ve Stepanov).

(Derin bir konuşma).

12 Mayıs 1934.

- Pyatnitski ile konuşma.

14 Mayıs 1934.

- Moskova'da - (diş hekiminde).

- KE'in VII-ci Kongre gündemi için hazırladığım taslak.

- Nü York yolculuğu dolayısıyla Dimitrov gemisine telgraf.

15 Mayıs 1934.

- Metalikov'larda (karısı ve kızkardeşi).

- Krüger'in çocuklarından mektup.

- Stefan'dan Lina'ya mektup (ümitsizlik!)

16 Mayıs 1934.

- Flayşman'dan mektup (100 markı almış...**).

- **Peterson** yine yanımda (yaver olarak).

- Flayşman ve Krüger'e yazdım.

- Barbüs'ten ve R. Rolan'dan mektup (Rakoşi hakkında).

- Hollanda'daki yayınevine protesto mektubu (kitabın geciktirilmesine karşı).

- Stefan'a (Samokov) mektup.

17 Mayıs 1934.

- **Blagoev akşamı** - Bulgar şubesi "emektar bolşeviklerle" birlikte.

(Blagoev'in ölümünün 10-cu yılı.)

- **Anton** (raporcu); "emektar bolşeviklerden" Kabakçiev, Blagoeva vb.

- Benim söylevim " Blagoev'in üç özelliği (ve "dar sosyalistlik"):

1. Burjuvaziye ve onun menşevik ajanlarına karşı sınıfsal uzlaşmazlık.

2. Proletaryanın partisi herşeyin üstünde (herşey proletaryanın çıkarları uğruna).

3. İşçi sınıfının gücüne ve geleceğine sarsılmaz inanç.

Bu nedenle Bulgar proletaryası, sınıf olarak birlik içinde, sosyal demokrasiyi dağıttı; işçilerin çoğunluğunu kazandı.

- Dar sosyalizm deneyimi **eksi** değil, **artı'dır**, ama "bolşevik kazanında" kaynayınca böyledir.

- Cesaretli tutum ve savaşım - "dar sosyalizmin" nitelikleriydi.

- Dar sosyalist olsaydım, Laypsig davasında ben yine böyle onurlu ve cesur davranırdım. Ama faşizme karşı böyle bir savaş yürütemez ve kazanamazdım.

- Bu savaşın başarılı yürütülmesini ancak **bolşevik** yöntemlerine ve bolşevik yiğitliğine borçluyuz.

- Laypsig'de sol elimde Alman Rayh'ının Ceza Usul Kanunu'nu, sağ elimde ise Komünist Enternasyonal'in Programını tutarken ve Leninci silah deposundan silahları kullanırken ben, dar sosyalist olarak değil, bolşevik olarak hareket ediyordum.

Uzun süren devrimci politika haya-

---

* Belirlenemyen ilk harfler ve okunamayan kelime.

** Okunamayan kelime.

tımda, ben de bir çok hatalar yaptım. Bunlardan ikisini hiç bir zaman unutmayacağım ve kendimi affetmeyeceğim: 9 Haziran "tarafsızlığı"nı ve daha 1918 - 1923 döneminde dar sosyalizm ile bolşevizm arasındaki esas farkı, partimizin ve benim zamanında görememiş olmamı ve gerekli dersleri çıkaramamış olmamı. Bu son hata, partimizin bolşevikleşmesini bir ölçüde geciktirdi ve bunun daha sancılı olmasına sebep oldu...

18 Mayıs 1934.

- Telman hakkındaki broşürü işleyerek son şeklini verdim.

- K. Yovanoviç'e mektup (bayanın 17 Mayıs 1934 mektubuna cevap)

20 Mayıs 1934.

- Moskova'da (Lina'nın ameliyat edilmesi).

- Bulgaristan'da askeri diktatora![53] (19 Mayıs haberi)

- Smolyanski ile (Orta Avrupa Sekreterliği üzerine).

- Kremlin yemekhanesinde (Şambır Separe) Manuilski ile öğle yemeği. Ardından özlü bir konuşma. KEYK yönetiminin yeni baştan düzenlenmesi konusunda Pyatnitski'ye mektubu. Stalin ile Fransa konusunda görüşme (hiç de memnun değil!) - Fransa'da tek cephe - yine "tepeden"...

22 Mayıs 1934.

1. İskrov - **darbenin** ele alınması.

Özsavunma için (çiftçi teşkilatlarıyla, demiryolu işçileriyle ve diğerleriyle birlikte teşkilatlanma, basın vb.) geniş cephe.

Boris'in rolü.!

2. Dr. Kramer (doktorlar konsültasyonu) - yeni tavsiyeler.

3. **Kayzer**'den mektup (böylesine üstün bir şahsiyet!).

4. Avusturya mektubuyla ilgili ilk mektup (Gril Teodor - Zürih) - Avusturyalı göçmen memur.

23 Mayıs 1934.

- **O. Kats** (Müntsenberg'in yardımcı arkadaşı). (Lübe hakkında bilinçli provokasyon haberleri?) Tedi için savaşalım)

- **Kaşen'e mektup gönderdim.**

- Prit'e (İngiltere) mektup.

- **Uudman**'a mektup.

- Metalikov'larda (Anna Samoylovna!).

24 Mayıs 1934.

- **Feliks Kon** (yanıma "bırakmamışlar!)

Onun mektubu ve anılarının iki cildi.

- **Metalikov'larda**.

25 Mayıs 1934.

- Kayzer'e mektup.

- Eşi Kayt, Berlin elçiliğinde (Hirşfeld) sekreter.

(El konulan eşyalar!)

26 Mayıs 1934.

- Vılko (Balkanlar Sekreterliği'nin oturumu üstüne - Bulgarlar sorunu).

- Lyuba hakkında yazı (ölüm yıldönümü!).

- Krüger'e mektup (fotoğraf - annem, kızkardeşim, çocuklar!).

27 Mayıs 1934.

- Pyatnitski. Kongre[54] gündemi için kesin öneri. Raporcular: Pik, Dimitrov, Erkoli, Manuilski, Van Min, Polit. (Benim raporum için Komisyon: Dimitrov, Pyatnitski, Kostanyan, Şmeral, Hekert.)

- Manuilski ile görüş ayrılığı (Avusturya'da Cumhurbaşkanlığı seçimleri;

...* Dorio; İspanyol sendikalar sorunu vb.).

Politsekreterliğin açık oturumlarında sert tartışmalar.

- Manuilski'den Pyatnitski'ye mektup ("üzücü bir mektup!").

"Ben kollektif yönetimden yanayım - biricik - tek yöneticiye kesinlikle karşıyım"...

28 Mayıs 1934.

- **Krematoryum'da**! Böylesine ulu bir hayat, nasıl oluyor da, bu kadar basit küçük bir kap içinde son "sükunet"ini ebediyen bulabiliyor! Öylesine yalnız, öylesine **şahsen mutsuzum** ki!...

- Komintern'de - Manuliski, Kirsanova, Smolyanski.

- Lenin Okulundan stenogramlar (akşam).

(Popov ile Tanev'in kendilerine çok özgün konuşmaları)

- **Lena** ve **Babuşka** ile!

29 Mayıs 1934.

- Manulski benim yanımda! Ayrıntılı görüşme!

- Pravda (Lyuba'yı anma!).

- Zinoviev'den mektup. ("Sayın Dimitrov yoldaş, Bolşevik dergisinin işleriyle ilgili olarak Sizinle görüşmeye çok ihtiyacım var. Bunun nerede ve ne zaman yapılabileceğini bildirmeyi reddetmeyeceksiniz, değil mi? Bu mektuptan yararlanarak, Size kardeşçe selamlarımı ve en içten dileklerimi iletiyorum.

Cevabınızı bekleyeceğim.

Sizin G. Zinoviev.")

- Rundşau'da (24 Mayıs-No.31)-Şutsbundçular önündeki söylevim (bir yığın hata!).

30 Mayıs 1934.

- Premyanov (Pograniçnaya istasyonu).

- Radionov (Moskova) - Premyanov askeri okulda öğrenim görmek istiyor.

- Metalikov'larda (Anna Samoylovna!).

31 Mayıs 1934.

- Trud'tan gazeteci (yazı).

- Blagoeva.

- Hollanda yayınevine mektup!

1 Haziran 1934.

- İvanoviç için Alman Komisyonu'na.

- Vılko - (Veçernyaya Moskva için Lyuba hakkında şiirler. "Blagoev Akşamındaki söylevin - çok iyi izlenimler bıraktı").

2 Haziran 1934.

- Rakovski (tedaviye gelmiş).

(61 yaşında -bu kadar ağır hayat- yine de böylesine dinç ve çevik!)

3 Haziran 1934.

- Lenin bölgesi (heyet).

Komite'nin 8 Haziran Plenumu'na davet.

- Blagoeva'nın yaşam hikayesini aldım.

- Benim Telman hakkındaki kitapçığım İngilizce olarak çıktı!

- Marşak'tan mektup (Leningrad, Pestel 14, D.12).

- Hollanda'dan mektup - İngrihter Yorg (davayla ilgili yazdığı kitapçık).

4 Haziran 1934.

- **Kaptan** benim yanımda.

- Dimitrov gemisi Boston'da (2 Haziran).

- Kats (Vili Krüger'e 100 mark, Stefan'a 100 mark ve Flayşman'a 200 Şi-

* Okunamayan isim.

ling göndersin).

5 Haziran 1934.

- **Krebs** - kitap hakkında anlaştık. (Talimat: Krüger'e 100 mark.)

- **Metalikov**'larda (**Poskryobişev** ile - sekreter, daire, Stalin'le görüşmek için).

- **İskrov** - Bulgaristan hakkında.

- Benim çağrım!

- Krüger'den mektup (yine 150 mark istiyor).

6 Haziran 1934.

- Riskulov (Kiti için).

- Krüger'e cevap yazdım.

7 Haziran 1934.

- Dolmakalemi aldım (Goldfink'ten). Berlin elçiliğine daha 27 Mart'ta gönderilmiş!

8 Haziran 1934.

- Mihaylov ile birlikte Telman hakkındaki kitapçığın Rusçasını redakte ettim.

- **Kaşen'e mektup**. **Ümanite**'de (2 Haziran) başyazı yerine (resimle) yayınlanıyor.

- Annem ve kız kardeşim (Lina) Arhangelskoe'de.

- **Lena**, **Vılko** ve çocuklar - **Kislovodsk**.

9 Haziran 1934.

T. N[ikolova] - 200 Ruble.

10 Haziran 1934.

- Annem ve kızkardeşim Leningrad'da (100 Ruble Lina'ya).

- Sadul benim yanımda. (Fransa'da faşizm tehdidi. Sosyal demokrasiyle tek cephe. Bizim yönetimin acizliği...)

11 Haziran 1934.

- **Samoylovna'ya** (mektup... öyle bir şefkatle bakacağım ki Size...).

- İyisi mi, hayır!

- Berlin Büyükelçiliği'ne mektup - (Laypsig hapishanesinin kasasından evrak).

- **Flayşman**'a **mektup**...

12 Haziran 1934.

- Barviha'da (görkemli bir sanatoryum).

- Sovyet sağlık yönetimi.

- Miting (Şutsbundçularla).

- Poskryobişev'in yanında (Bulanov).

- Şolohov - (Durgun Akardı Don)

- Erkenden Saat 7'de evde.

13 Haziran 1934.

Hollanda yayınevine mektup.

Kitabın geciktiği haberi!

14 Haziran 1934.

- İğne - **Gravidan**!

- Dr. **Levenson ve eşi** (Rakoşi için demeç).

- 100-cü Piyade Tümeni Komutanı - (Adı Bulg...*

- Berdiçev.

15 Haziran 1934.

- **Pyatnitski** - **Smolyanski** (Kongrenin gündemindeki III-cü madde üzerinde). - **Pyatnitski**'lerde.

Yeni hiç birşey olmamış sanki! Söylenecek bir şey de yok!... "Kimileri devrimcileri değiştirmek istiyor!... Korkunç.

- **İskrov** -bizim parti kongremiz[55] - **Eylül**.

- 27 delege. Gündem: 1. Politik durum ve BKP'nin görevleri; 2. Partinin örgütsel durumu; 3. Sendikalar sorunu; 4. Köy sorunu; 5. Parti programı - Dimitrov; Rosen (?).

---

* Okunamayan isim.

16 Haziran 1934.

- Çocuk mektupları konusunda Marşak geldi: Pravda ya da İzvestia için tefrika: Muhtemelen bir broşür için kullanılmak üzere.

- Dava ile ilgili, herkesin alabileceği, çocuklar için bir broşür (1935 sonbaharına kadar).

- Annem, Lina ve Stela Kafkaslara, Dnepropetrovsk'a, Denprostroy'a, K....* gittiler.

17 Haziran 1934.

- **Smolyanski** - raporun şemasının görüşülmesi.

18 Haziran 1934.

- Doğum günü ! (Aslında takvim değişikliği yüzünden, 13 gün daha geç)

- **Feliks Kon** (selamlar ve çiçekler!).

- Mutfaktan büyük bir turta!

- Personelin tebrikleri (çiçek!).

- İkinci Gravidan iğnesi (anlaşılan belirli etkisi oldu!).

- **Krematoryum'da**!

Öylesine yalnız ve şahsen mutsuzum! Neredeyse, geçen yıl hapiste yaşadığımdan daha ağır yaşıyorum bunu.

- Rozi ve annesine mektup.

Bu işten ne çıkacak? Eninde sonunda, böylesine bir yalnızlık içinde yaşanmaz!

19 Haziran 1934.

- T. Nikolova - sinir bozukluğu.

Zavallı! Bir kurban daha mı olacak acaba!

20 Haziran 1934.

- Moskvina'dan mektup: Darbe ve kurtuluş? Aynı anda!

- Böylesine zor yeni bir ders!

- Moskova'da.

- Konsültasyon - Prof. Burmin, Prof. Salkin, Dr. Belugin. (En az bir buçuk ay tam istirahat! - Borjomi civarında Merkez Yürütme Komitesi Evi)

- Manuilski hastanede (Moskova).

21 Haziran 1934.

- Knorin uzunca bir görüşme (Almanya, Avusturya, Çekoslovakya vb.; kongre hazırlıkları, benim raporum).

- **Tanev** benim yanımda (Kislovodsk'dan dönmüş)...**

Herşey o kadar karışık ki!

22 Haziran 1934.

- T. Nikolova hastanede. Üzücü ve endişe verici bir şey!

- Yine konsültasyon - artık fazla oluyor!

- **Kolarov** - Bulgaristan sorunları. (Mihaylov - Balkanlar sekreterliğinde daire şubesi şefi)

- Metalikov'larla konuşmamız (Tanya hakkında).

Elden gelen yapılacak!

(Benim elimden ayda bazen 20-25 böyle olay geçiyor?")

23 Haziran 1934.

- Smolyanski (komisyonun[56] oturumu 29 Haziran'da; komisyonun çalışma grubunda yeni insanlar).

Needli vb.

- Tanya ameliyatta. (Şimdilik herşey iyi!) M.'ye -500 Ruble)

24 Haziran 1934.

- Metalikov'larda-Poskryobişev.

- A.S.*** Leningrad'da.

- Krüger ve Dobrovolskaya.

25 Haziran 1934.

- Manuilski'yi ziyaret (Kremlin Has-

---

* Okunamayan kelime.
** Okunamayan kelimeler.
*** Anlaşılamayan baş harfler.

tanesinde).

- Kiti'nin yanında. (Ne olacak?)

26 Haziran 1934.

- Pyatnitski'nin yanında (Kremlin hastanesi).

- **Moskvina'nın yanında** (T.N.[ikolova] - Tanrıya şükür! Şimdilik herşey yolunda!)

27 Haziran 1934.

- T.Nikolova'nın annesi Moskvina'nın yanında.

- Blagoeva'dan mektup - (1 Temmuz'a kadar Toros'ta)

28 Haziran 1934.

- Annem **Yalta**'da.

- **Moskvina'nın yanında** (T.N.[ikolova] iyileşiyor).

- Flayşman'dan mektup (heyecan dolu!).

- Krüger'den mektup - ümitsizlik - entrika korkusu.

- S.* ile görüşme (Bulgaristan sorunları).

29 Haziran 1934.

- [SKP(b)] MK Plenumu.

St[alin]: Ben Size cevap yazmadım. Vaktim yoktu. Bu konuda hala kafamda birşey oluşmadı. Birşeyler hazırlanmalı!)

30 Haziran 1934.

- MK Plenumu.

(Volinskoe'de)

- Kolontay, Rikov vb.

- Kaminski - yeni bir konsültasyon

1 Temmuz 1934.

- Yine.

2 Temmuz 1934.

- Moskvina'nın yanında (Tan[ya]).

- Raporumla ilgili komisyonun oturumu. (Büyük tartışma - Şmeral, Pyatnitski, Lozovski, Knorin, Kuusinen; ...*, Hekert, Madalena)

- Prof. **Pletnyov**- "İki ay - tam istirahat!"

İyileşme birkaç ay sonra mümkün!

Ne rapor, ne kongre!

4 Temmuz 1934.

- Stalin'nin yanında. Ciddi bir görüşme!

- Akşam - Sivastopol'da!

6 Temmuz 1934.

Sivastopol - Kızıl filo spor yarışmaları - (annem, kızkardeşim).

9 Temmuz 1934.

- Sabah - Batum - Yeşil Burun.

10 Temmuz 1934

- Batum'da toplantı.

11 Temmuz 1934.

Borjomi - Likani

17 Temmuz 1934.

Annemin ve kızkardeşimin gitmesi.

28 Ağustos 1934.

- Tiflis'e gidiş - yarın, 29-u, T[iflis]'te.

29 Ağustos 1934.

- Tiflis - Mohoradov'un yanında.

30 Ağustos 1934.

"Askeri Gürcü Yolu"

- Musabekov - Pyotr Oglaşvili (parti sekreteri) Para...** ya kadar.

- Akşam - Moskova'ya özel vagon.

31 Ağustos 1934.

- Moskova'ya yolculuk.

1 Eylül 1934.

- Akşam - Moskova'ya varış.

17 Eylül 1934.

- (B.D).***

---

* Okunamayan isim.

** Okunamayan kelime.

*** Anlaşılamayan baş harfler.

1) Dünya ekonomisi. Kriz ülkelere farklı yayılıyor. Geçen yıla oranla - daha kötü. Özel türden depresyon. (Ayrıntılı veriler alınmalı.)

2) **İspanya partisinden mektup.** İşçi köylü birliği. Sendikalar. Belediye seçimleri.

3) **Fransız partisinin belediyeler programı**!

Sınıfa karşı sınıf!

(Bu slogan **önce** ve **şimdi**!)

4) KE **Kararı** (10-cu Plenum) sayfa 925.

5) Almanya hakkında bilgi - (Politkomisyon üyeleri).

Diğer ülkeler hakkında da öyle!

21 Eylül 1934.

- Vilar (Robert ile).

Dimitrov tamemen yalıtılmış durumdayken, yönünü bu kadar doğru belirleyebilmesinin ve şaşırtıcı, gerekçeli ve diyalektik güçle **konuşmalar yapabilmesinin** nasıl mümkün olduğunu hukukçuların tümü, hayretler içinde soruyor.

- Yön tespiti için bütün somut verileri kullanmada Lenin metodu.

- Girişim, atak taktik, atılım için stratejik plan, "yasal" hak ve olanakların devrimci kullanımı!

15 Kasım 1934.

- Pyotr Vasileviç İvanov'un Moskova'ya görevli olarak gönderilmesi için Beriya'ya (Tiflis) mektup.

- Beriya'nın 20 Kasım tarihli telgrafı: "İvanov Sizin emrinize görevle gönderilir".

20 Kasım 1934.

- Komünist Gençlik Enternasyonali'nin 15-ci yıldönümü (benim konuşmam).

21 Kasım 1934.

- Ak[şam] 7.10'da Sivastopol'a hareket.

- Muhalatka!

23 Kasım 1934.

- 7.30'da Sivastopol'da.

- Saat 10 - **Muhalatka'da**!

Kilise civarında - Sivastopol denizcileriyle görüşme. Yalta'ya geziye gidiyorlar..."Sizinle karşılaşmamızı, İspanya devrimcileri yararına imza toplayarak kullanacağız (kutlayacağız)"!

26 Kasım 1934.

- Moskova'dan iki paket.

- Kur[ela] ve Mihay[lov]'dan mektuplar.

27 Kasım 1934.

- KE'le mektup ve yoldaş Bolotner'e tavsiye.

- Anneme (Sofya), Lina'ya (Samokov) kart postal.

- **Valter**'e, aynı şekilde Çemodanov'a da mektup (tek cephe için ikinci çağrımızın Sosyalist Gençlik Enternasyonali tarafından nasıl karşılandığı hakkında).

- M.V.* - Averbah. - Ressam Korin. Mükemmel bir anlatıcı. "Ben bu büyük değişikliklere ve kazanımlara hala alışamıyorum. İnsanların iyiye doğru değişmeleri, geçmişin "kusurlarından" kurtulmaları için, inanılmayacak kadar az şey gerekli".

- 15 yaşındaki kız (Şarova) Habarovsk'tan Moskova'ya nakledilmiş. Yılda 500 kitap okuyormuş! Şimdi şiir yazıyor ve metroda çalışıyor. Arşivleri karıştırıyor ve son derece ilginç şeyler or-

* Belirlenemeyen Latince yazılı isim ilk harfleri.

taya çıkarıyor. Sıradışı kişiliği var.

- "62 yaşında bir kadın, birkaç yıl önce okumayı öğrenmiş. Şimdi ilginç kitaplar yazıyor. Beş baskı yapmış, şimdi özgeçmişini de yazıyor (Nikitina?)."

- Bizde **toprağın çehresi** de değişiyor.

...Belomorski kanalı, yeni kentler, Taganrog kolhozları!

- Volga üzerinde yolculukların görüntüleri artık çok farklı: İki yandaki manzaradaki büyük değişiklik* hemen göze çarpıyor!

- Kök başına buğday üretimi yakın bir zamanda beş kat artacak! vb.

Ben:

- Kadrolarımızın eğitim için, proleter **savaşçı** örneklerinin bulunduğu edebiyat; genç kuşakların benzemek isteyeceği canlı örnekler.

- Bizlere yeni bir "Durgun Akardı Don" veriniz (dirilen burjuvazi). Faşizme karşı kendi Servantes'imize ihtiyacımız var.

- Yurtdışı okurları için (uluslararası proletaryanın kadroları için) Sovyet (ve Rus klasik edebiyatı) hakkında "yol gösterici".

- Krilov'un ailesi (21, 24, 25, 29, 34!).

28 Kasım 1934.

- Alupka (Vorontsov Sarayı).

- Mayovka'da öğle yemeği yedik (Yab[anc]ılar Evi).

- Yalta.

29 Kasım 1934.

- Moskova'dan üçüncü paket. (Mihaylov'un mektubu: Ku[rela].)

- **Krü[ger]**'den mektup (200 M. teslim alınmış).

- **Averbah** - Uralmaşlı genç işçilerden mektup. Dimitrov'u Sverdlovsk Şehir Belediye Meclisi'ne seçmişler (Fab[rika] gazetesi).

- Telgraf çektim - cevap.

- **Boyan** (Yalta'dan mektup - görüşme istiyor).

30 Kasım 1934.

- Deniz Kızı (eski Yusufov Sarayı).

Kırlangıç Yuvası; Azamet Askeri Sanatoryumu (Kiev askeri bölgesinden Kızıl komutanlarla içten bir karşılaşma).

- **Yalta** (Harika "Oreandıra" restoranı). Akşam, Kırım Tatar Tiyatrosu'na. (Tatar danslarından büyük zevk aldık!)

- **Boyan, Rada**- Bölge Komitesi sekreterleri.

1 Aralık 1934.

- Moskova'dan paket.

- Babuşka ve Lina'dan mektup. Roza'nın annesinden mektup.

- **Kirov'un katledildiği haberi!**

2 Aralık 1934.

- Kirov ile ilgili olarak Lening[rad]'a, Moskova'ya telgraf.

- Semiza Rasathanesi'nde. Bilim işçileriyle birlikte. Bunlardan biri 22 yıldır çalışıyor. Bir kadın da orada çalışıyor.

3 Aralık 1934.

- Doktor Koşelyov bizde.

4 Aralık 1934.

- Moskova'dan paket.

5 Aralık 1934.

- Moskova'dan paket.

6 Aralık 1934.

- Kırım İçişleri Bakanı bizde (Simferopol'dan). (Korumayı denetliyordu vb.)

- Manuilski'ye telgraf: "Senden bilgi

---

* Üstü çizilmiş kelimeler: "Daha önceleri olan"

bekliyorum. Kuusinen'in taslağını da. Selamlar."

9 Aralık 1934..

- Yalta (motorla)
- Nikitski parkı. Masanra.
- Tiyatro (Semyonov ile- parti il sekreteri).
- Yalta'da konaklama*.

10 Aralık 1934.

- Boyan ve Rada bizimle.

Motorla **Sivastopal**'a.

Kızıl Ukrayna zırhlısını gezdik.

11 Aralık 1934.

- Denizaltı. Torpido botu.
- Geniş bir manzara.
- Akşam - **Muhalatka**!
- Boyan ve Rada bizde konakladılar.

12 Aralık 1934.

- Postişev - Muhalatka'da.

13 Aralık 1934.

- Manuilski'den mektup.

14 Aralık 1934.

- Dr. Koşeylov bizde. 16 aralık için doktorlar konsültasyona hazırlanıyor.

15 Aralık 1934.

- İkinci kez Gorki'nin yanında (6 - 8 1/2), (eski Tesel yalısı).

Katılanlar: Krüçkov (Sekreter), daha önce de katılan bir başkası, iki kadın.

- Birinci cilt: "İç Savaşın Tarihi" (Harika kitap).

Şimdi tahrir heyeti okuyor; iki ay sonra çıkacak!

- En yetenekli Rus edebiyatçıları erken ölmüşler - Puşkin, Lermantov, Belinski, Dobrolyubov, Çernişevski vb.

- Asilzadeler edebiyatı ve halkçılar edebiyatı (Paris komününe nasıl tepki göstermişler acaba?).

- Puşkin - sıradışı bir dahi. (Hem şair, hem dram yazarı, hem eleştirmen - Herşey!)

- Gleb Uspenski - son derece değerli bir yazar.

- Tolstoy -(Platon Karataev- köylü ideali). Mücadeleci değil, inanan bir kişi!

- Rus edebiyatını ve yazarlarını, yapıtları sonuna dek esaslı bir şekilde araştırma temelinde, yeni baştan değerlendirmek gerek...

- "Sizin davanız, tarihsel bir davaydı. Düşmana karşı ilk kez kendi topraklarında savaş verildi ve bu savaş parlak bir başarıyla sonuçlandı. Daha ne konuşalım?..."

- Mihaylov'dan mektup.

- "...Çem[odanov] ile Manuilski arasında, Prezidyum toplantısında, Fran[sa] konusunda çıkan olay!...

16 Aralık 1934.

- Doktorlar konsültasyonu: Prof. Glinko, verem uzmanı, ... , nöropatalog, ...Dr. Koşelyov.

Sonuç: "Gizli sıtma. İki haftalık özel tedavi gerek."

18 Aralık 1934.

- Semyonov ve eşi bizdeler. Birlikte yürüdük, öğle yemeği yedik vb.

- Bulgar göçmen **Strumski** (Kara. Deniz, Hava Kuvvetleri 13 nolu Uçak Ambarında altı yıl uçak teknisyeni).

Öğrenim görmek istiyor. (Kurmay Başkanı Yardımcısına verilmesi için bir tavsiye mektubu verdim)

Sivastopol'da bulunan diğerleri: **Kataev** (Liman Bürolar grubu amiri).

Mitsov (kıdemli doktor - 79-cu Zırhlı alayı).

---

* Not Almancadır.

19 Aralık 1934.

- Aralık sonuna kadar kalacağıma dair telgraf.

- Şube için Man[uilski]'ye mektup.

24 Aralık 1934.

- Yine konsültasyon: Prof. Glinko, Doçent Lihterman ve Dr. İvanov. "Ocak ayı sonuna kadar tedaviye devam etmek gerek!"

25 Aralık 1934.

- Hodorovski'ye telgraf. (Prof. Vinogradov'un görüşü.)

- Kur[ela]'dan telgraf: "Gelmenizi gerekli görüyoruz. Hareket edeceğiniz günü telgrafla bildiriniz."

26 Aralık 1934.

- Vinogradov'un cevabı (telgraf): "Sıtma yok, ama belirlenen tedavi uygulanabilir."

- Moskova'ya telgraf:"5 Şubat'tan önce hareket etmem olanaksız".

28 Aralık 1934.

- Dr. İvanov (Alupka) gece bizde kaldı ve terlemeyi kontrol etti.

29 Aralık 1934.

- Alupka'da - **röntgen muayenesi**. Sonuç: **Verem yok**!

- Prof.Vinogradov'dan mektup.

Hodorovski'ye telgraf: "Hiç de tatmin edici olmayan sağlık durumu ve bundan böyle ne yapmak gerektiği konusunda karar verme zorluğu nedeniyle, Prof. Vinogradov'un şu günlerde, lütfen, gelmesini rica ederim."

- Postişev bizde.

En değişik sınıf savaşı biçimleri uygulanıyor Ukrayna'da. Bu deneyimin incelenmesi son derece gereklidir!

30 Aralık 1934.

- Semyonov eşiyle ve Saharova (Tasfiye Komisyonu Baş[kanı]) ile birlikte, bizdeler. Hep beraber kahvaltı ettik ve öğle yemeği yedik. 3 buçuk saat yürüyüş yaptık!

31 Aralık 1934.

- Şutsbundçuların eşlerinden mektup (Alupka). Yılbaşını orada karşılamak için beni davet ediyorlar. Cevap mektubu gönderdim (Almanca).*

- Yazdıklarım.

1) İskorov'a.

2) Mihaylov'a

3) Abramov'a (Boyan için):

4) Valte'ye (kitap ve dergilerin listelerini iade ettim).

5) Vinogradov'a (kan tahlili de gönderdim).

- Pravda 31 Aralık.

Tutucu İngiliz gazetesi İvning Standart, "1934 Yılının Büyük Şahsiyetleri" etüdünü yayınlamış. Almanya ile ilgili bölümde gazete şöyle yazıyor: "Almanya'da bu yıl görkemli bir şahsiyet vardı, ama Bulgardı. Yılın başında Dimitrov, nasyonal sosyalistlerin gaddarlaşan güçlerine karşı savaşını tamamladı..."

2 Ocak 1935.

- Dr. İvanov, Vinogradov'un konsültasyon için 6 Ocak günü geleceğini telgrafla bildirdi.

4 Ocak 1935.

- Hodorovski'den telgraf: "Ayın altısında Prof. Vinogradov geliyor."

6 Ocak 1935.

- Vinogradov geldi.

Doktorlar konsültasyonu: Prof. Vi-

---

* Parantez içindeki kelime Almancadır.

nogradov, Dr. Lihterman ve Dr. İvanov.

Diyagnoz:

Şişmanlama, kronik gastrit, kalp damar sisteminde bir dizi bozukluk dahil, vejetatif distoni, geceleri [...]* hissetme dahil, beyne şiddetli kan akını.

7 Ocak 1935.

- **Vinogradov**'un gidişi.

(Hodorovski ve Manuilski için birer mektup verdim.)

12 Ocak 1935.

- Dr. **Lihterman**: Galvanizleme başlıyor.

Hissedilir ** iyileşme tespit etti.

15 Ocak 1935.

- **Alupka**'da

(Rozi diş hekiminde!)***

Kan tahlili (ikimizin de).****

Manuilski'ye mektup.

Pyatnitski'ye mektup.

16 Ocak 1935.

- Telgraf çektiklerim: Valter (27 Ocak günü dönüş!);

- Kurela (Filmin görüşülmesi*****);

- Mihaylov (saldırılara karşı yazı).

21 Ocak 1935.

- Kastropol (Aydın ve eğitmenler için istirahat evi, 360 kişilik).

- Jukovska Köşkü (Bir zamanlar Jukovski'lere aitmiş).

- Müd[ür] Krasavikov.

22 Ocak 1935.

- Dr. İvanov -Lihterman.

Son muayene.

Sonuç: Daha 3-4 hafta Moskova'da yavaş yavaş işlerin içine girmek ve tedaviye de[vam] etmek.

Hemşire Zinaida Nikdaevna!

22 Ocak 1935.

- Kurela'dan telgraf - 25 Ocak'ta geliyorlar (kendisi ve film ustası******).

23 Ocak 1935.*****

- Rozi Sivastopol'da.

25 Ocak 1935.

- İvens. Vangenhaym, Kurela, film şirketi temsilcisi yanıma geldiler.

Filmi görüştük.

26 Ocak 1935.

- Filmi görüştük.

27 Ocak 1935.

- Hareket ettik.

29 Ocak 1935.

...******** – yolculuğumuz hakkında (31 Ocak).

31 Ocak 1935.

- Hareket ettik!

19 Ağustos 1936*******

- Akşam **Barviha'da**.

- Kam[enev], Zin[oviev] ve diğerleri aleyhine dava[57] (Başlangıç.)

20 Ağustos 1936.

- Man[uilski]. Moskvin (Man[uilski]'ye karşı küfürname).

- Pritt'ten mektup (dava için giriş kartı rica ediyor).

21 Ağustos 1936.

- Kagan[oviç]in "bozgu[ncu] çalışmalar" hakkında mektubu (M.**********

---

* Okunamayan iki kelime.

** "Önemli" kelimesinin üstü çizilmiş.

*** Metin Almanca.

**** "İkimizin de" kelimeleri Almanca.

***** "Görüşülmesi" kelimesi Almanca: "Besprechung".

****** Film şirketinin temsilcisi söz konusu.

******* Ocak tarihine kadar notlar Almanca.

******** Okunmayan bir kelime.

********* Defterin başında kimi sayfaların koparıldığı anlaşılıyor.

********** Muhtemelen Manuilski söz konusu.

aleyhine imzasız ihbar).

22 Ağustos 1936.

- Şmeral'ın gelmesi (Barış Kongresi için).[58] Man[uilski] ve o, benim yanımdalar.

23 Ağustos 1936.

- Kuusinen'in gelmesi (o ve Man[uilski] benim yanımdalar).

24 Ağustos 1936.

- Kuusinen- Man[uilski] (dava hakkında yazı[59] ve Sitrin).

- Mahkûmiyet kararı infaz edildi.

25 Ağustos 1936.

- Müş[avere]: Kuus[inen], Man[uilski], Moskv[in], Şvernik, Kolarov, Smol[yanski], Şmeral. (Barış Kongresi için senaryo ve talimatlar.)

26 Ağustos 1936.

- Man[uilski]- Moskv[in]. (Düşmanın deşifre edilmesi- İngi[lizler] bizim şifreleri!)

- *Pravda*'nın yazılışları ku[rulu] (*Popüler*'deki yazı hakkında).[60]

27 Ağustos 1936.

- Torez'in açıklamalarıyla ilgili Manuilski'nin raporunu yold. Stalin'e gönderdim.

28 Ağustos 1936.

- Erkoli izinden döndü.

- [SKP(b) MK] Po[it]büro toplantısı.

- İspanyollara yardım konusu (muhtem[elen] uluslara[rası] kolordu örgütl[enmesi]).

- Kun ve diğerlerinin bozg[uncu] çalışmaları.

- Davayla ilgili olarak yabancı dil[ler]de yazılar.

29 Ağustos 1936.

- Şpiner-Kon Sin Paris'e uçtular.[61]

- Akşam: Erkoli, Man[uilski], Moskvin.

- Yeni diş protezlerim var.

- Prof. Vinogradov, Dr. Barski.

30 Ağustos 1936.

- Torez'den telgraf: "Sovyet elçiliğinin İspanya konusunda politikamız üzerindeki baskı denemelerini protesto ediyorum." (?!)

- Benim yazım[62] Ümanite'de çıkmış (28 Ağustos 1936).

- **(Rozi ve Mitya benim yanımdalar!)**

Serg[eev] ve Heymo (birçok görev verdim).

31 Ağustos 1936.

- Man[uilski], Mosk[vin], Mand[alyan], Ponomaryov.

- Çi[n] Komünist Partisi'nin 15-ci yılı üzerine yazıya son biçimini verdim.[63]

- Dergi için yazı.

- Heymo'nun Norveç ve Danimarka'ya uğurlanması.

- Ameri[ka] ve diğer ülkelerden İspanyol göçmenler İspanya'ya gönderilsin (pilotlar, maddi yardımlar).

- Cenevre'de Ulusla[rarası] Genç[lik] Kongresi'nin açılışı.[64]

1 Eylül 1936.

- Gençliğin geçit töreni.[65]

(Lukyanov'un söylevi).

- Moskv[in] - Consın. (Con[sın]'ın Amerika'ya yolcu edilmesi - İspany[ollara] yardım.)

-Kuusinen-Ponomaryov (dergi yazısı).

2 Eylül 1936.

- Kremlin'de (PB'de - Mol[otov], Kag[anoviç], Vor[oşilov], Orconikidze).*

* Üstü çizilmiş isimler sıralanıyor: "Andreev, Ejov".

İspanya hükümeti konusu.

Direktif konusunda mutabakata varıldı (telefonda Stalin'le de):

"Hilar hükümetinin, başında yine Hilar olmak üzere, cumhuriyetçilerin çoğunlukta olduğu, sosyalistlerle iki komünistin, aynı şekilde Katalonyalıların ve Basklıların temsi[lcilerinin] katılımıyla, bir ulusal savunma hükümeti* haline getirilmesine çalışılmalı..."

Yardım konusunu PB'de ayrıca görüşecekler.

- Volinskoe'ye gittim.

3 Eylül 1936.

- Komintern'deydim.

- İspanya'da durum kritik.

(Silah ve uçak satın alımında ve naklinde Fransızlara yardım** etmesi için bir kişi, özel olarak Paris'e gönderilsin.)

- Torez'in Ümanite'de (30 Ağustos) **Polonya** ile ilgili ve skandal niteliğindeki yazısı: General Ridz-Smigli'nin Paris'e gelmesi dolayısıyla.

4 Eylül 1936.

- Akşam Komint[ern]'de. (İspanya!)

- Yayın işleriyle ilgili toplantı (Yanson).

Eberlayn (Moskvin'e yardım için!).

- (Rozi ve Mitya ile.)

5 Eylül 1936.

- [KEYK] Sekreter[liği] toplantısı.

Romen plenumu hakkında Got[vald]'ın raporu.[66]

Komisyonun **B[ela] Kun hakkında** raporu.

Kun'un açıklaması (hikâyecikler!).

Karar verildi:

a) Komisyonun sonuçları bilgi olarak dikkate alınsın;

b) B. Kun'un, son paragraftaki ifad[enin] yumuşatılması ricası kabul edilsin ("Zararlı" sözünün üstü çizilsin);

c) Kun'un MKP'deki ve KEYK organlarındaki işine*** son verilsin.

- Barviha'ya gittim.

6 Eylül 1936.

- **Barviha'dayım.**

- Fransız heyeti sanatoryumu gezdi. (Fransa sağlık bakanı.)

7 Eylül 1936.

- **Kremlin'de.**

Çi[n] konusunda.

Öneri: Çi[n] Komün[istleri]nin plan tasarısına onayımız olabilir. (Ninsya'ya ve Sintzyan'a silah vb. göndererek [Çin Kızıl Ordusu için] destek verilsin.)

8 Eylül 1936.

- Vassar geldi. Onunla sohbet. Şu kişileri çağırma kararı: Tor[ez], Tol[iati], Gotvald, Marin.

- **[KEYK] Prezid[yumu]nun toplantısını** erteledim.

9 Eylül 1936.

- **Kleman** geldi.

Kleman ile sohbet.

10 Eylül 1936.

Göbels'in **Nürnberg** kongresindeki[67] söylevini arabada, radyodan dinledim. (Ungeheuere Hetzrede!)****

11 Eylül 1936.

- Çi[n] konusundaki tutum onaylandı:

"1. Çin Kızıl Ordusu'nun harekât planının kabul edilmesi; yani Ninsya bölgesinin tamamı ve Gansu eyaletinin ba-

---

* Asıl metinde üstü çizilmiş: "Yaratılmaya".

** Asıl metinde üstü çizilmiş: "Yarar".

*** Asıl metinde üstü çizilmiş: "Katıl[ımına]".

**** Hayasız bir kışkırtma konuşması!

tı kısmı ele geçirilecek, bu arada, Çin Kızıl Ordusu'nu esas Çin bölgelerinden koparabileceği için, Çi[n] kız[ıl] ordusunun Sintzyan'a doğru ilerlemesinin kabul edilemeyeceği, kesin olarak belirtilecektir.

2. Çin Kızıl Ordusu'nun Ninsya bölgesine yerleşmesinden sonra, 15- 20 bin tüfek, 8 top, 10 havan topu ve gerekli miktarda mermiden oluşan silah yardımında bulunulacağı kararı, önceden verilmelidir. Söz konusu malzeme yabancı modeller olacaktır. Silahlar Aralık 1936'da Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin güney hududuna yığılmalı ve Ninsya'ya nakledilmesi temin edilmesi şartıyla, meşhur Ur[uguaylı] yabancı şirket aracılığıyla satılmalıdır."

- Derginin yazı işleri kurulu toplantısı. Kuusinen: Poli[tik] sorumlu. (Kurula bir sekreter[lik], Alm[anca], Frans[ızca] ve İngi[lizce] baskılarına birer sorumlu gerekiyor.)

- Dış Büro (DB) - (Kol[arov], İskr[ov], Spir[idonov], Bogdanov) toplantısı.

1) Halk cephesinin politikası.

2) KP ile İş[çi] Partisi arasındaki iliş[kiler].

3) Politbüro: Mar[tek], Radenko, Enço Staykov, Stamat İvanov, Kamenov, (Damyan[ov] çıkıyor!).

Önerilen: Staykov par[ti] ve yığ[ın] örgüt[lerinden] sorumlu; Grozdanov ör[güt] işlerinde yardım etsin.

12 Eylül 1936.

- Malaga'dan (komü[nist] milletvekili Bolivare'nin yönetiminde, toplam üç kişilik) bir heyet, gemi ile Batum'a (petrol için, en başta da silah istemek üzere) geldi. Geminin tayfası 41 ki[şi] (komü[nist] ve anarşist). **Erkoli** kendileriyle görüştü. İstedikleri: 18 - 20.000 tüf[ek], 500 mitralyöz ve mermi.

- ...* **Polit** geldi. Aramızdaki görüşme ağır bir izlenim bırakıyor (İspanya'da tek cephe alanında beliren yeni güçlüklerle ilgili endişe, telaş vb!).

13 Eylül 1936.

- Torez geldi. Görüştük. (İspanya'da kom[ünist partisi] görevini yerine getirmedi. Örgütlen[memiş] ve uyum sağlanmamış bir çalışma. Marti tek başına emrediyormuş. Sonuç: T[orez] ile Marti'nin birlikte çalışmaları uygun görülmüyor.) Sosyalistler ha[lk] cephesini başarısızlığa sürüklemek ve bunun suçunu komünistlerin üzerine yıkmak istiyor. Bahane: İspanya kampanyası.

14 Eylül 1936.

- **Kremlin'de.**

(Molot[ov], Kag[anoviç], Andr[eev], Yagoda, Uritski, Slutski, Moskv[in].)

İspanyollara (karaborsa kombinezonuyla) yardım işini örgütlemek.

Fransa: Biz, Blum hüküm[etini] düşürmüyoruz, ama Blum'u eleştiriyoruz. (Bu, müdahale etmemenin ilanıdır: "Hiçbir taraf karışmıyor!")

Sov[yet] hüküm[etinin] tutumu ile Fransa'da komü[nistlerin] tutu[mu] aynı olmayabilir!

Tek cephe konusunda zorluklar; bundan, tek cephe politikasının işe yaramaz olduğu sonucu mu çıkıyor. (Mol[otov]: "Bunun cevabı kongre raporunuzda verilmiştir.")

---

* Asıl metinde üstü çizilmiş: "Raz". (Görüşme kelimesinin Bulgarcasının ilk hecesi. Ç.N.)

15 Eylül 1936.

- [KEYK] **Sekreterliği'nin oturumu.**

(Torez, Polit, Koplenig, Hatauey (Am[erika]), Kleman, Vasar da katılıyorlar.) İspanya ile ilgili olarak, uluslar[arası] durumdaki yeni unsurların görüşülmesi vb. Halk cephesi politikasının uygulanmasına devam edilmesi. Fran[sız] yol[daşların] hatalarının düzeltilmesi. ("Fran[sız] cephesi", Polonyalı General Ridz-Smigli'nin Fransa'ya gelişi üstüne Tor[ez]'in yazısı.)

16 Eylül 1936

- [KEYK] **Prezidyumu'nun oturumu.**

Gündem:

1. İspanya hakkında ve Fransa'daki halk cephesi üstüne bilgi.

2. Troçki[ci]- Zinovyevciler yuvasına karşı davayla ilgili kampanya ve bu davadan komünist partileri ve bütün işçi hareketi için çıkarılacak dersler hakkında.

3. Cenevre ve Brüksel'deki barış kongreleri hakkında bilgi.*

- Kosarev/Komünist Gençlik Enternasyonali (KİM) altı[ncı] kongresin[de] rapor okudu.

(Bu arada, uluslar[arası] **Katol[ik] gençlik kongresi** düzenlenmesini öneriyor.)

- **Torez**'in raporu. Florin, Polit ve Koplenig'in konuşmaları. (Toplantı 17 Eylül 1936'ya ertelendi.)

(Torez ile birlikte) Kaganoviç'in yanında.

Fransa'dan İspanya'ya kaçak silah sorunu.

Bu amaçla, gereken her şey verilecek.

"Yoldaş Sta[lin] Torez'e çok iyi davranıyor. Fransa'da işler iyi gidiyor ve Torez partiyi iyi yönetiyor. Onun bizim partimizde ve ülkedeki saygınlığı alabildiğine artıyor."

"Hal[k] cephesinin başarıları, sizin** sayenizde oluyor. Siz geldiniz ve buraya **Avrupa ruhunu** getirdiniz."

17 Eylül 1936.

- [KEYK] **Prezidyumu toplantısı.**

Švernik'in raporu (Barış kongresi hakkında).

Kodovilya'nın raporu (İspanya hakkında).

Erkoli'nin raporu (dava ve kampanya hakkında).

Öneri: İki komisyon kurulmalı (...*** için ve barış konusunda).

Torez, 17 Eylül 1936 sabahı uçakla gitti.

18 Eylül 1936.

- [KEYK] **Sekreterliği toplantısı.**

İspanya partisinin politikasının ve çalışmalarının görüşülmesi.

Ulusla[rarası] kampanya.

Maddi yardım.

Proletaryanın uluslararası örgütlerinin danışma toplantısında ...**** için girişim.

Şmeral da katılıyor.

(Polit, Frid ve Kodovilya ile birlikte, teknik yardım konusunu özel olarak görüştük.)

Madrid'den **Marti**'yi çağırdık.

---

* Asıl metinde 1, 2 ve 3-cü maddeler Almanca.

** G. Dimitrov söz konusu.

*** Okunamayan kelime.

**** Okunamayan kelime.

19 Eylül 1936.

- [KEYK] Sekreterliği toplantısı.

(Gotvald da katıldı.)

İsp[anya] partisinin polit[ikası] hakkında.

Frans[ız] partisinin izlediği politik çizgi sorunu.

Yugoslavya sorunu (part[inin] ülke içindeki yönetimi). Yurtdı[şındaki]-Gork[iç].

İngiliz partisinin sorunları (Aralık ayı başında İngilizlerin heyetiyle yapılacak görüşmenin hazırl[ıkları]).

Basın şubesi (Yanson ve Kreps!).

- Akşam benim yanımda (Man[uilski], Mosk[vin], Erkoli, Kuu[sinen], Vasar, Polit, Frid, Kodovilya, Arnot).

Polit ile anlaştık. Aralık ayında İngiliz sorunlarını görüşeceğimiz heyet: Polit, Kerigan, Kempbel, Galaher, Palm Dıt, Horner, Fergüsın!

20 Eylül 1936.

- **Krematoryumda**!

- Çin'e yardım konusunda **Uritski**, **Agranov** ve diğerleriyle danışma görüşmesi.

(Kredi ve diğer konularda PV'ye bildirim raporu.)

- Avusturya konusunda **Koplenig** ve diğerleriyle danışma görüşmesi (Avusturya'da faşist diktatörlük mü, genel faş[ist] diktatora hazırlayan gerici rejim mi?).

- **Gotvald** ile Çeklerin sorunlarını ve barış hareketi komisyonunu görüştük.

- **Akşam saat 19.55'te Kislovodsk'a hareket ettik**!

Garda: Man[uilski], Moskvin, Samsonov ve Sergeev. Dr. Barski bizimle birlikte geliyor.

21 Eylül 1936.

- Gece vagon **arızalandı**. Tamir için onu Orel'de trenden ayırdılar.

- Akşam, özel bir lokomotifle Harkov'a gittik.

- Gece saat 12'de şehri gezdik! Şahane **Şevçenko** Anıtı, Postişev Parkı, yeni fabrika parkı, görkemli traktör fabrikası (13.000 işçi, günde 170 traktör, kendi meslek lisesi, işçi fakültesi, meslek geliştirme kursları).

22- 23 Eylül 1936.

- Gece saat 02.30'da Kislovodsk'tayız.

- Sabah Kars'ta.

(Sergo ile Stomanyakov da burada.)

24 Eylül 1936.

- **Yerleştik**. İlk yürüyüş. ("Temiz hava tapınağı"!)

- Olimpiada hastalandı!

[Personel]*

- Prof. Vinogradov:
Zubovskaya plosçad,
Dolgiy pereulok,
d. 11, kv. 7.

- **Dr. İvanov** (SSMK Sanat[oryumu]-Alupka).

- **Hemşire** (Muhalatka): **Zinaida Nikolaevna Pulaviç**.

- **Garson kız**: Nataşa Maliva.

- **Şoför** (Simferopol'dan): K. İ. Borisenko.

- **Aşçı**: Harlanov.

- Komutan: Grişçenko.

- **Müdür**: Andrey Mihayloviç.

- **Dr. Lihterman**: Sivastopol.

- **Dr. Glinko**.

---

* Orada çalışanların listesi ayrı bir yaprağa yazılmış.

25 Eylül 1936.

- Sego ile konuştum. Stomanyakov'u gördüm.

- Dr. Barski ve Dr. İzraelit. Tedavi programını belirlediler.

(Tam istirahata "geçiş yapabilmem" için en önemlisi, 7- 8 kilo verebilmek!)

- Rozi'nin yanında doktorlar konsültasyonu (Dr. Levitski, bir profesör, İzraelit ve Barski). Narzan suyu banyosuna izin yok!

- **Olimpiada** hastanede.

- **M[oskova]dan ilk üç paket** (N1. 2, 3) **geldi.** (Gazete ve bültenler!)

- Valter yanımızdaydı.

- K.'nın yazısını basan *Veç[ernyaya] M[oskva]*'yı aldım.

26 Eylül 1936.

- Şifrede çalışan kadın, işsiz durduğundan "şikâyet etmiş"! (Kendisini henüz görmedim!)

- **Kolarov** bizde.

27 Eylül 1936.

- Kalnikov ve Evdokimov, Sergo'nun yanında.

- **Yagoda**'nın ulaştırma bakanı ve Ejov'un içi[şleri] bakanı **atandıkları** haberi.

- Rikov atılmış.

- **Dr. Barski** gitti.

- Neva gemisi, gıda maddeleriyle dolu halde, Alikante'ye varmış. **İkinci** bir gemi, 2.000 ton ürünle, Odesa'dan kalkmış.

28 Eylül 1936.

- **4 no'lu paket.**

- İlk narzan banyosu.

- Valter gitti.

(Bayana bir dizi görev verdim.)

29 Eylül 1936.

- Serg[eev]'[den] **5 no'lu paket** geldi.

- İlk kez ata bindim. (Büyük bir eyer!)

- Toledo'yu asiler ele geçirmiş...

Kuusinen'e, **Valetski'ye** telgraf çektim:

İspanya üstüne başyazı (Man[uilski'nin rap[oru]).

Loyd Corc'un sert tepkisi.

Sergeev'e: Manuilski[nin] raporunun stenogramını istedim.

Telgrafları yurtdışından göndersin.

Geriş'e: Sorumlu yoldaşlarımızın gidiş gelişlerini telgraf çekerek bildirsin."

24 Ekim 1936.

- (Sergo, Stalin'in bugün Moskova'ya geri döndüğünü bildiriyor.)

28 Ekim 1936.

- **Sergo**'nun ellinci yaş günü.

- Ponomaryov geldi.

29 Ekim 1936.

- Sergo Moskova'ya gitti.

30 Ekim 1936.

- Köşkün ikinci katına taşındık.

- **Grip** oldum.

3 Kasım 1936.

- Manuilski'ye *Pravda* için bir metni (3085 kelime!) telgrafla gönderdim.[68]

- Akşam Ponomaryov M[oskova]'ya gitti.

- Akşam. Manuilski ile telefon görüşmesi.

5 Kasım 1936.

Yazıyla ilgili olarak Ponomaryov haber verdi. (Yazıyı görüşmüşler, yaz işlerinde düzeltmişler, Ekim Devrimi'nin yıldönümüyle ilgili bir giriş paragrafı öneriyorlar.)

6 Kasım 1936.

- Rozi M[oskova]'ya geleli iki yıl oldu.

- **30 Ekim'den** bu yana ilk kez **yürüyüş** yaptım.

7 Kasım 1936.

- Bizde öğle yemeği: Artyuhina, eşiyle birlikte Semyonov, Şmeral.

- Asilerin Madrid'e saldırıyla ilgili **endişe verici** haberler.

8 Kasım 1936.

- **Hükümet Valensiya'ya taşınmış.**

22 Kasım 1936.

- Moskova'ya dönüş.

24 Kasım 1936.

- **Moskova'da!**

(Man[uilski], Moskvin vb.)

25 Kasım 1936.

- [Yüksek Şura'nın] olağanüstü kongresinin açılışı.

Stalin'in raporu.

26 Kasım 1936.

- Kremlin'de.

Stalin ile görüşme.

"...Çin işlerinde yaklaşım değişmeli. Tavsiyelerle bu iş olmayacak. Ulusal devrimci hükümet, Çi[n] halkının bağımsızlığını korumak için, ulusal savunma hükümeti kurulsun. Sovyetler yalnız şehirlerde; ama iktidar organları olarak değil, yığınların teşkilatları olarak. **Müsadere** yok. Bir tasarı hazırlayınız. Bakarız!"

- **Voroşilov** ile Çinlilere yardımı görüştük.

2 Aralık 1936.

- PB'nin (2 Aralık 1936) kararını aldım.

... "Göçebelere"* 1166 ton mal.

Dış Ticaret Bakanı'na: Kamyon vb.

Mazot, ask[eri] malzeme vb.

Maliye bakanına telgraf çekil[di]: Temin edilen 2.000.000 Sovyet rublesine ek olarak:

500 bin Am[erikan] doları,

5.000 Sovyet rublesi,

(bunlardan, artık siparişi yapılan yabancı model uçak için 150.000 Am[erikan] dol[arı]),

İlgili alanlarda kalifiye 484 asker (sürücü, teknisyen, komutanlar), Sintzyan hükümeti hesabına, görevlendirilsin.

Sefer amiri alb[ay] yoldaş Myunkov.

3 Aralık 1936.

- [SSCB'nin] anayasası için hazırlık komisyonu.

Stal[in] başkanlık ediyor.

Önemli ilaveler.

- Dın Fa'nın ** raporu (tamamlanmamış!).

- Rozenberg artık M[oskova]ya geldi.

- Torez'e telgraf:

"Hükümetin politikasını eleştirirken ve parlamentoda oy kullanırken, hükümet bunalımının derinleştirilmesinin, hele hele Blum hükümetinin düşürülmesinin, bugünkü koşullarda Fransız işçi sınıfının yararına olmayacağı düşüncesiyle hareket etmenizi, tavsiye ederiz."

- Molotov telefon etti.

Baymler'in Kızıl Meydan'a gömülmesi için Nikoletti'nin gönderdiği telgraf dolayısıyla. St[alin] ve Mol[otov] resmen Şvernik'e başvurmasını, o zaman sorunun olumlu karara bağlanacağını tavsiye ediyorlar.

Bu, Madrid'e bildirildi.

4 Aralık 1936.

- [SKP(b)] **MK'nın plenum oturumu.**

Anayasanın son taslağının onaylanması.

Ejov'un, Troçkicilerin ve sağcı örgüt-

---

* Çin komünistlerine yardım söz konusu.

** Asıl metinde yanlış: "Dın-Fu".

lerin karşı devrimci eylemleri üstüne raporu: Pyatakov, Sokolnikov, Serebryakov ve diğerleri. Uglanov, Kruglikov, Ktov. (Ukr[ayna]'da 400, Leningrad'da 400, Ural'da 150 vb. tutuklama.)

Buharin ve Rikov'un konuşma ve açıklamaları (suçsuzluk gözyaşları ve teminatları!).

Stalin'in konuşması: "Eski muhalefetçinin sözlerine inanılmamalı." Tomski ve diğerlerinin intihar etmesi: Partiye karşı çaresizce son savaş biçimi...

Molot[ov] ve **Kaganoviç**'in konuşmaları.

(Molotov, Buharin'in Voroşilov'a mektubunu aktarıyor: "Poli[tik] korkaklar".)

5 Aralık 1936.

- [KEYK] **Sekreterliği toplantısı**.

Hollanda konusu (De Groot ve De Viner). Olağanüstü kongre[69], seç[im] [platformu], seç[im] taktiği, seç[men] listesi.

- **Akşam**: Yeni anayasanın [Yüksek Sovyet] VIII-ci Olağanü[stü] Kongresi'nde kabul edilmesi.

Raporcu, Stalin.

6 Aralık 1936.

- **Kızıl Meydan'da miting ve gösteri yürüyüşü** [anayasa için].

Akşam bizde, Lahoba* eşiyle, Simeonov, Manuilski, Damyanov.

7 Aralık 1936.

- [SKP(b) MK] Plenum oturumu.

Stalin, Buhar[in]-Rikov sorununun karara bağlanmamasını, soruşturmanın sürdürülmesini öneriyor. "Çünkü", diyor, "Pyatakov ve diğerleriyle Buharin ve Rikov arasındaki yüzleşme, davanın sonuna dek araştırılması gerektiğini gösteriyor".

9 Aralık 1936.

- Bogomolov benim yanımda:

1) Japonya'nın Çin'deki saldırısı devam edecek;

2) Nankin bundan böyle ciddi top[rak] ödünlerine gidemez;

3) Çin, Japonya ile savaşacak;

4) Tek cephe hareketi hızla genişliyor;

5) Çan Kayşi komünistlerle anlaşmaya, ancak Japonya ile savaşın başlangıcının eşiğinde ve Sov[yetler] Birliği ile anlaşmayla ilgili olarak gidecektir;

6) Kuzey - Batı'da Çan Kayşi, Kızıl Ordu'yu takip etmeyecek.

Sun Tsinlin (Sun Yatsen'in eşi), hemen hemen, komünisttir.

Bogomolov, Rüst'ün oğlunu beraberinde getirmiş.

10 Aralık 1936.

- Rozenberg benim yanımda:

1) Entern[asyonalist] tugayların polit[ik] yönetimini örgütlemek gerekir.

2) Komuta personeli güçlendirilmeli.

3) Yeni, daha iyi çalışanlar gönderilmeli.

4) Ayrıca, Mandalyan polit[ik] örgüt[lenme] işleri için gönderilmeli.

5) Anarşistler yığınsal işçi örgütü olarak ele alınmalı.

6) Asilere karşı savaş platformunun sosyal yönleri genişletilmeli: Küçük burjuva katmanlarının, köylülüğün tepkisi, işçi kontrolü vb.

12 Aralık 1936.

- Vahtangov Tiyatrosu'nda.

- Müdahale.[70]

---

* Asıl metinde yanlış: "Laboka".

- Lahoba ve karısıyla.

13 Aralık 1936.

- Konyo (Fran[sız] Komünist Partisi MK üye[si]) ile görüşme.

- Çjan Süelyan ordu birliklerinin, Şınsi'de ayaklandığı haberi.[71] Çan Kayşi tutuklu.

- Stomanyakov benim yanımda.

Çyan Süelyan hakkında iyimser, hayırlı değerlendirme. Sov[yetler] Birliği ihtiyatlı davranmalı ve Sian olaylarıyla ilgili Sovyet aleyhtarı kampanyaya karşı yerine göre ve ustaca tepki göstermeli.

14 Aralık 1936.

- [KEYK] Sekreterliği toplantısı.

Konyo'nun Fransa'daki durumla ilgili raporu.

Görüş alış-verişi; **hükü[met]** bunalımı **hızlandırılmasın**.

Hük[ümet] değiş[ikliğine] hazırlanalım.

- Çin sorunlarıyla ilgili **danışma oturumu**.

- **Sta[lin]'e Dın Fa'nın raporunu gönderdim**.

Çi[nli] yoldaşlarımızın tutumu konusundaki **görüşünü rica ettim**. Tek[lif]:

"Bağımsız tutum almaları, iç çekişm[elere] karşı çıkmaları, çatışmaya barışçı çözüm uğrunda ısrarlı olmaları, Çin'in toprak bütünlüğünden ve bağımsızlığından yana çıkan bütün parti ve grupların anlaşmaları ve birlikte hareket etmeleri için, dem[okratik] platformlarını sağlamak için savaşmaları, bu arada Gomindana mektupta ve Mao Tsedun'un demecinde partinin aldığı tutumu vurgulamaları tavsiye edilsin."

- Geç vakit, saat 12'de St[alin]'in telefonu:

"Çin'deki olaylar Sizin onayımızla mı oluyor? (Hayır! Böyle bir şey, Japonya için en yararlı iş olurdu.

Bu olayları, biz de öyle görüyoruz!)

Van Min'in Sizin yanınızda ne işi var? Provokatör mü? Çan Kayşi'nin öldürülmesi için telgraf çekmek istiyormuş.

(Böyle bir şeyden haberim yok!)

Söz konusu telgrafı Size göndereceğim!"

Ardından Molotov:

"Yarın saat üç buçukta yoldaş St[alin]'in makam odasına geliniz, Çin[deki] sorunları görüşelim. Yalnız Siz ve Man[uilski], başkası gelmesin!"

15 Aralık 1936.

- Çin konusunda danışma toplantısı.

(Kuusi[nen], Man[uilski], Mosk[vin], Van Min, Dın Fa, Erkoli, Mandalyan.)

16 Aralık 1936.

- Kremlin'de[72], "beşlinin" yanında.

(Stal[in], Molot[ov], Kag[anoviç], Orconikidze.)

Çi[n] olaylarıyla ilgili görüş alışverişi.

Çi[n] MK'ya çekilecek telgrafın aşağıdaki metni üzerinde görüş birliğine varıldı:

"Gönderilen telgraflarınıza yanıt olarak, şu tutumun alınmasını tavsiye ederiz:

1) Niyeti ne olursa olsun, Çjan Süelyan'ın hareketi, Çin halkının güçlerini Japon karşıtı tek cephede birleştirmesine objektif olarak yalnız zarar verebilir ve Japonya'yı Çin'e saldırı konusunda yüreklendirebilir.

2) Bu hareket artık yapılmış ve bizim reel olguları dikkate almak zorunda olduğumuza göre, Çin Komünist Partisi

çatışmaya aşağıdaki temeller esasında barışçı çözüm bulunmasına yönelik kesin tutum almalı:

a) Anti-Japon hareketten, Çin'in toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunan birkaç temsilcinin hükümete katılmasıyla, hükümette değişiklik yapılması;

Bizim tasarımızda önerilen metin:

"Anti- japon hareketin **önde gelen aktivistleriyle birlikte,** Çin'in toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunanlar tarafından hükümetin, yeni baştan düzenlenmesi";

b) Çin halkının demokratik haklarının sağlanması;

c) Kızıl Ordu'yu yok etme politikasına son verilmesi ve Japon saldırısına karşı savaşta bu orduyla işbirliğine gidilmesi;

ç) Çin halkının Japon emperyalizminin saldırısından kurtuluşuna sempati duyan devletlerle işbirliği yapılması.

Sonunda da, "SSCB ile birlik" sloganının kaldırılmasını salık veririz."

...*

- **Fransa konusunda.**

St[alin]: "Bugünkü çizgide yürümeye devam etmelidirler: Bağların koparılmasına izin vermeden, Blum'u eleştirsinler. Blum şarlatandır. O Kabalero değil."

- Pyatak[ov], Sokolnikov, Radek ve diğerlerine **karşı soruşturmadan.**

Sokolnikov'un 12 Aralık 1936 sorgusu:

Soru: Böylece soruşturma, Troçki'nin yurtdışında, blok merkezinin ise SSCB'de, aşağıda sıralanan amaçlarla, Hitler hükümetiyle ve Japon hükümetiyle görüşmeye başlattıklarını tespit eder:

Birincisi, Almanya'yı ve Japonya'yı SSCB'ye karşı savaşa kışkırtmak;

İkincisi, bu savaşta SSCB'nin yenilgisine yardımcı olmak ve bu yenilgiden, SSCB'de iktidarın blok hükümetinin eline geçmesi için yararlanmak;

Üçüncüsü, gelecek blok hükümeti adına, Hitler hükümetine ve Japon hükümetine ülke topraklarından parçalar ve ekonomik ödünler verme teminatında bulunmak.

Siz bunları onaylıyor musunuz?

Yanıt: Evet, onaylıyorum.

Soru: Siz, blokun bu hareketlerinin doğrudan vatana ihanet olduğunu, kabul ediyor musunuz?

Yanıt: Evet, kabul ediyorum."

17 Aralık 1936.

- [KEYK] **Sekreterliği'nin toplantısı.**

Lenski'nin raporu.

Tartışılması 20 Aralık'a ertelendi.

18 Aralık 1936.

- **Foyhtvanger ve Mariya Osten** bizdeler.

Dava hakkında[73]:

1. Sanıkların suçlarını niçin işlediği belli değil;

2. Sanıkların, hayatlarına mal olacağını bilmekle birlikte, **hepsinin** de niçin **her şeyi** itiraf ettikleri, belli değil;

3. Sanı[kların] itiraflarından başka, niçin hiçbir kanıt gösterilmediği, belli değil;

4. Sov[yet] rejiminin son derece güçlü olmasına, hapiste bulunan kişiler bu devlet için hiçbir tehdit teşkil edemeye-

* Üstü çizilmiş bir kelime.

ceğine göre, polit[ik] muhaliflere karşı **cezanın**, niçin bu kadar **ağır** olduğu, belli değil.

Dava tutanakları özensiz düzenlenmiştir, çelişkilerle doludur, ikna edici değildir.

Dava **canavarca*** yapılmıştır.

19 Aralık 1936.

- **Endonezya sorunları** üstüne danışma görüşmesi. **Muso** Amsterdam'a gidip, Endonezya'daki çalışmalar için direktif hakkında PB ile görüşmeli ve kes[in] karar için buraya dönmelidir.

20 Aralık 1936.

- Polonya konusunda [KEYK] **Sekreterliği'nin toplantısı**.

Temel sorunlar:

1) Halk Cephesi hareketinin özel biçim ve yöntemleri.

2) Partinin örg[üt] olarak yurt dışında değil, yurt içindeki güncel işlerle ilgili sorunların çözümü temelinde, yönetilmesi.

3) Partinin, **Polonya** partisi olarak güçlenmesi. Heyet seçildi: D[imitrov], M[anuilski], Kol[arov], Moskv[in], Erkoli, Loz[ovski].

- Kremlin'de, Kızıl Ordu'dan bayan komutan ve amirler **toplantısı başladı**.

- **Torez'e ve Kaşen'e şu telgraf çekildi**:

"Faşist devletlerin İspanya'nın iç işlerine müdahalesinin son derece yoğunlaştığı ve proletarya için, cumhuri[yetçi] İspanya için tehlikenin arttığı koşullarda, Komintern heyeti sıfatıyla Sizlerin De Bruker ile görüşmeniz ve kendisine İspanya halkına yardım alanında aşağıda örneklenen konularda, II-ci ve III-cü Enternasyonal arasında bir eşgüdüm komitesi kurulmasını önermeniz gerektiği görüşündeyiz:

1) İspanya'ya Alman ve İtalyan askeri birlikleri nakledilmesine ve indirilmesine karşı önlem alınması.

2) Gıda ve ilaç yardımında bulunulması, sahra hastaneleri kurulması, sivil halkın tahliye edilmesi, cumhuriyetçi ordulara savunmada destek olacak teknik araçlar (kamyonlar) ve teknik araçların yanı sıra, bunları kullanacak kalifiye uzmanlar temin edilmesi vb.

3) İspanya Cumhuriyeti yararına gönüllüler hareketine her bakımdan destek verilmesi.

4) Enternasyonal tugayların himaye edilmesi.

5) İspanya halkını savunmaya yönelik politik kampanyaların birlikte yürütülmesi.

Bu amaçla, değişik ülkelerde koordin[asyon] komiteleri kurulmasının önerilmesi. İki enternas[yonalin] İspanya halkı yararına eşgüdümlü davranmasına yönelik yapacakları her türlü görüşmeye de hazırız.

21 Aralık 1936.

- **Stal[in]'in yanında (doğum günü: 57 yaşında)**.

Molotov, Voroş[ilov], Kagan[oviç], Orc[onikidze], Andr[eev], Mikoyan, Ejov, Rudzutak, Şkiryatov, Bubnov, Mejlauk, Lyubimov, Hruşçov, Bulgarin, Budyoni, Blüher, Egorov, Tuhaçevski, Sovarisyan, Gamarnik, Manuil[ski] ve "F..."**.

(Stalin'in çocukları yoklar![74]) Dışişleri Bakanlığı'ndan kimse yok. Mehlis

* Asıl metinde: "Ungeheur".
** Okunamayan bir isim.

de yok.

(Sabah saat 05.1/2'ye kadar!)

22 Aralık 1936.

- **Polonya komisyonu**.

(Dim[itrov], Man[uilski], Mosk[vin], Lenski, Bronk[ovski], Skuivski.)

[KEYK] Sekreterliği'nin kararı. **Yeni olan**, ülkede **tam yetkili yön[etim]**e doğru rota!

- Akşam: **Razumova, Geryo** İspanya konusunda.

Enterna[syonal] Tugaylar – 9.500'e kadar gönüllünün gönderilmeleri.

23 Aralık 1936.

- [KEYK] **Sekreterliği toplantısı.**

Geryo'nun İspanya hakkında raporu. Rozenberg katılıyor.

- Akşam Bolşoy Tiyatrosu'nda.

Kızıl Ordu'dan kadınlar, toplantısı için konser.

(Stal[in], Molot[ov], Vor[oşilov], Egorov, Mikoyan, Gamarnik, Şkiryatov, Hruşçov, Orc[onikidze], G[eorgi] D[imitrov].)

Orc[onikidze]'nin ve Voroş[ilov]'un eşleri ve Rozi.

24 Aralık 1936.

- İrtibat Okulu'ndan Leningradlı bayan delegeler öğleyin bizdeler.

(Molina – kad[ın] örg[ütü], Ribkin'in eşi- okul am[iri] ve eski işçilerden biri.) Okul albümü hediye ettiler.

- Akşam **Kuntsevo**'da (Vılko ile El[ena]'larda).

25 Aralık 1936.

- Dergînin (KE) yeni sayısını gördüm.

26 Aralık 1936.

- [KEYK] Sendikalar Üçlüsü (Loz[ovski], Erkoli, G[eorgi] D[imitrov]).

- Çan Kayşi'nin serbest bırakıldığı haberi.

27 Aralık 1936.

28 Aralık 1936.

- Sekreterliğin İspanya konusunda...*.

Karar tasarısının tartışılması ve kabul edilmesi.

29 Aralık 1936.

- **Polit geldi**.

- [KEYK] **Prezidyumu toplantısı.**

İspanya konusu (Geryo'nun raporu, **Polit**'in bilgi ver[mesi]).

- Gündüz, **Luis Fişer** benim yanımda.

(İspanya için gönüllü kazanma sorunu.)

30 Aralık 1936.

- [KEYK] Prezid[yumu]'nun İspanya ile ilgili kararını redakte ettim.

- Akşam, Fişer ile sohbet (Manuilski katıldı).

- **Pedro** gitti.

31 Aralık 1936.

- Fişer ile görüşme (gönüllüler konusunda).

- Kolarov ve Marko ile görüşme.

- Yeni yılın bizde karşılanması.

(Manuilski, Vılko, Lena vb.)

- İrtibat bürosu ve Personel Şubesi çalışanlarının yanında (sabah saat 3 - 5).

1 Ocak 1937.

- "1937 Yılı'nın Eşiğinde" başlıklı yazım *Pravda*'da basılmış.

Akşam bizde: Moskvin, Blageova, Razumova, Vılko, Elena.

2 Ocak 1937.

- **İnkpin**** ile [SSCB'nin] **Dostları**

---

* Asıl metinde üstü çizilmiş kelimeler: "Karar" ve "Toplantı".

** Asıl metinde yanlış: "İpkin".

Derneği'nin çalışmalarını görüştük.

(Şvernik, Erkoli ve diğerleri.)

- Amerika'dan gönüllüler ile ilgili önerimize yanıt olarak:

Stal[in]'in kar[arı]: "**Daha fazla gönüllü gerekmiyor. Gönüllü toplanmasının durdurulmasını öneriyorum.**"

3 Ocak 1937.

- Voroş[ilov] ile tel[efon] görüşmesi.

("Şahsi görüşme yapalım; ileri geri konuşanlar olur. Bu sorunlara [SKP(b)] MK'nın çözüm bulması daha iyi olur. Foyhtvanger bizzat benimle, Stalin'le görüşmek istiyor. Sizinle görüştüğünü, ama tatmin olmadığını söylüyor!")

4 Ocak 1937.

- [KEYK] Sekreterliği toplantısı.

Polit'in raporu.

- Komisyon kuruldu (G[eorgi D[imitrov], D[mitriy] M[anuilski], Moskv[in], Er[koli], Kuus[inen], Florin, Loz[ovski], Randolf, Alihanov, Varga, Polit).

5 Ocak 1937.

- İngiliz sorunlarıyla ilgili komisyonun toplantısı.

Karara son şeklini verecek bir alt komisyon atandı.

- Lenin Okulu'ndaki Fran[sız] öğrencilere kutlama mektubu (öğrenimlerini bitiriyorlar!).

- Akşam Bolşoy Tiyatrosu'nda.

Gürcistan Ongünlüğü başlıyor!

(Locada oturanlar: St[alin], Mol[otov], Vor[oşilov], Kag[anoviç], Orc[onokidze], Man[uilski], Bud[yoni], Antipov, Men[jinski], Hruş[çov], Beriya.)

6 Ocak 1937.

- Benim yanımda öğle yemeği: **Polit**, Arnot, Kuusin[en], Man[uilski], Ponom[aryov], Mingulin.

Ardından [İngiltere konusundaki] alt komisyonun karar tasarısının düzeltilmesi ve tartışılması.

7 Ocak 1937.

- [KEYK] Sekreterliği toplantısı.

İngiltere kararı.

Yugosl[avya] ve Rom[anya] kararları.

[SKP(b),MK]PB bildirisi:

"Yeni Enternasyonalistler kazanılmasına ve gönderilmesine izin verilmiştir."

8 Ocak 1937.

- **Litvin[ov] - Molot[ov]** Paris'e gidiyor.

- (Entern[asyonalist] öğre[nim] - talimat.)

- Polit gitti (so[n] görüşme).

- **Stepanov** (İsp[anya] konularında eğitm[en]).

- Akşam Bolşoy Tiyatrosu'nda.

Stal[in], Mol[otov], Vor[oşilov], Orc[onikidze], Kag[anoviç] ve diğerleri.

9 Ocak 1937.

- MOPR sorununa hazırlıklar. (Erk[oli], Moskvin ve D[imitrov].)

10 Ocak 1937.

- [KEYK] Sekreterliği'nin MOPR konusunda **genişletilmiş toplantısı**.

(Bel[ov]'un raporu. Tartışmalar. Komisyon. Komisyona talimatlar. Stasova'nın iki anlamlı, belirsiz tutumu konusunda eleştiriler.)

11 Ocak 1937.

- MOPR Komisyonu'nun topl[antısı].

- **Radek ve Ust**'un ifadelerini okudum.

Buharin'in suçluluğu şüphe götürmez.

- **Magnus,** Stokholm, Oslo ve Kopenhag'da.

- Fürnberg* Meksika'ya gitmeye hazırlansın.

- Akşam **Bolşoy Tiyatrosu**'nda Gürc[istan] Ongünlüğü. "Keto ve Kote."

(Stal[in], Molot[ov], Vor[oşilov], Kag[anoviç], Orc[onikidze], Ejov ve diğerleri.)

12 Ocak 1937.

- Bolşoy Tiyatrosu'nda.

13 Ocak 1937.

- KE Yazı işleri Kurulu toplantısı.

- Akşam, Çinlilerle.

14 Ocak 1937.

- Talimat verdim:

Fürnberg - Stockholm (gönüllüler kampanyası).

Magnus**-Prag, Kopenh[ag], Oslo.

- Akşam **Kremlin'de** (Rozi ile).

([Ongünlüğe kat[ılan] Gürc[üler] için resmi kabulde.)

- Yanson'a Paris'ten, *Briefe aus Gef[angnis]****[75] kitabı için Artur'un hakkı olan 6.000 Fr[ansız] frang[ını] kendisine havale etmesi talimatını verdim.

15 Ocak 1937.

- RSFSC (Rusya Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti) XVII-ci Olağanüstü Kongresi'nin açılışı.

Kalinin'in raporu.

16 Ocak 1937.

- Çi[n] Kom[ünist] Partisi için bir telgraf metni taslağı[nı] Stalin yoldaşa gönderdim.

(Parti politikasının Gomindan ile ort[ak] eylem[lere] yönelme anlamında düzeltilmesi)

17 Ocak 1937.

- Pyatakov, Radek ve diğerlerine karşı başl[atılacak] davayla ilgili kampanya için talimat.

18 Ocak 1937.

- Bolşoy Tiyatrosu'nda.

("Daisi").

19 Ocak 1937.

- **Kremlin**'de (Stal[in], Molot[ov], Andr[eev], Jdanov, Ejov).

Çi[n] MK için direktif:

1) Gomindan'ın ve Nank[in] hüküm[etinin], i[ç] savaşa son ve[rme], Çi[n] halkının güçlerini Jap[on] saldırısına karşı savaşta birleştirme doğrultusundaki bütün girişimlerini destekleme rotası izlenmeli.

2) Bütün kaçınılmaz sonuçlarını**** dikkate alarak, Sovyet sisteminden dev[rimci] halk yönetimine geçmenin zamanı geldiğini düşünüp düşünmediği, MK'ya sorulmalı.

20 Ocak 1937.

- [KEYK] Sekreterliği toplantısı.

Ümber-Dro'nun raporu (İsvi[çre] partisi).

Çin hakkında bilgi (Sekreterlik direktifi).

Pyatak[ov] - Radek vb. karşı dava ile ilgili kampanya.

21 Ocak 1937.

- Pyatek[ok]- Radek ve diğerlerine karşı dava hakkında SSCB Savcılığı'nın bildirisi***** yayımlandı.

---

* Fürnberg.
** Magnus
*** Cezaevinden Mektuplar.
**** Asıl metinde üstü çizilmiş: "Kötü sonuçlarını".
***** Asıl metinde üstü çizilmiş: "İddiana."

(Dava 23 Ocak günü başlayacak.)

- Akşam Bolşoy Tiyatrosu'nda.

(Lenin'i, 13-cü ölüm yıldönümünde anma töreni.)

22 Ocak 1937.

- Akşam Vahtangov Tiyatrosu'nda. Florisdorf* temsili.

(Genel olarak olumlu değerlendirilmeli. Etkili oyun. Gereksiz popülizm, aşırı ajitasyon. Birkaç sahte pol[itik] unsur.)

23 Ocak 1937.

- Dava başladı.

- Bu konuda bilgi [vermek] ve kampanya yürütmek için sorumlu üçlü seç[ildi] (Erkoli, Şubin, Ponoma[ryov]).

- Kaşen, Gotvald, Linder[ot], Andersen Nekső ve başkalarını çağırdık.

24 Ocak 1937.

- Sanıkların sorgusu.

25 Ocak 1937.

- Viden, Bayan**, Uritski.

26 Ocak 1937.

- Gotvald ve Zapototski ile görüşme.

27 Ocak 1937.

- Çek sendikaları konusunda [KEYK] **Sekreterliği'nin toplantısı**.

(Komisyon kuruldu.)

28 Ocak 1937.

- Çek sorunuyla ilgili **komisyonun toplantısı**.

- Akşam, Zapototski gitti.

- Gotvald ile görüşme.

(Vişinski'nin suç idd[iası] söylevi.)

29 Ocak 1937.

- Çe[k] sendikaları konusunda direktife kesin şeklinin verilmesi.

- **Gotvald gitti**.

- Sanıkların son sözü.

30 Ocak 1937.

- Hüküm:

Radek, Sokolnikov, Arnold, Stroilov: **Hapis cezası**.

Diğerleri: İdam cezası.

31 Ocak 1937.

- [KEYK] Sekreterliği (genişletilmiş topl[antı]).

Antis[ovyet[Troçk[ci] merkeze karşı davayla ilgili kampanya hakkında.

(Kaş[en], V[ayan] Kutürie, Ümb[er]-Dro, Linderot, Şalher.)

1 Şubat 1937.

- Karar hazırlık komisyonunun toplantısı.

2 Şubat 1937.

- Foyhtmanger*** benim yanımda (Komint[ern'de]). (Kendisine Maria Osten refakat ediyor.)

En çok dikkatini çeken şeyler: a) Gençlerin eğitimi ve bilgiye susamışlığı; b) Moskova inşaat planı.

Dava hakkında:

1) Bozguncu eylemler, casusluk, terör kanıtlanmıştır.

2) Troçki'nin teşvik ettiği ve yönettiği de kanıtlanmıştır.

3) Troçki'nin Hes ve Japonlarla anlaşması yalnız sanıkların itiraflarına dayanıyor.

Hiçbir kanıt yok!

4) Radek ile Sokolnikov'un kurşuna dizilme cezasına çarptırılmamaları, dış ülkelerde, hayatlarını kurtarmak için **kasıtlı olarak böyle ifade verdiklerinin** kanıtı olarak kullanılacaktır.

5) Sanıklara karşı küfürler, ağır bir iz-

---

* F. Volf'un sahne oyunu.

** Frau. (Karısı anlamında kullanılmış. Ç.N.)

*** Feuchtwanger.

lenim bırakıyor. Onlar düşmandır, yok edilmeyi hak etmişlerdir. Ama şahsi çıkar için hareket etmemişlerdir ve bunlara Schuften, Feiglinge, Reptilien vb.* denilmemelidir.

6) Dava konusundaki yaygara niçin, belli değil. Halk arasında sıradışı rahatsızlık, karşılıklı şüphecilik, ihbarlar vb. havası yaratıldı.

Troçkizm yok edildi, bu kampanya niye?

Yetersizlikler de suskunlukla geçiştirilmeden, SSCB'deki kazanımlar hakkında somut bilgiler içeren küçük broşür.

- Yarım saatlik grev ile antifaşistler günü.

5 Şubat 1937.

- ÇKP'nin telgr[afına] (Gomindan plenumuna çağrıyla ilgili) cevap.

Molot[ov] (özel telefonda): Çin MK'nın önerisi **kabul edilebilir** bir öneridir.

...**

(Cevap metni taslağını bu anlamda değiştirdim.)

7 Şubat 1937.

- Kaşen ve Vayan Kutürie ile Fran[sa] ve İspanya sorunlarını görüştük, konuştuk.

(Gittiler.)

8 Şubat 1937.

- [KEYK] Sekreterliği toplantısı.

Ulbriht'in **Alm[an] sorunları** üstüne raporu. Komisyon seçildi.

10 Şubat 1937.

- Almanya komisyonu.

11 Şubat 1937.

- Almanya komisyonu.

- **Akşam Bolşoy** Tiyatrosu'nda.

(**Puşkin akşamı.**)

- [KEYK] Prezidyumunun Troçkicilere karşı kampanyayla ilgili kararı hakkında, **Stal[in] ile** görüşme.

Stal[in]:

1)Avr[upa] işçilerinin, St[alin]'in kötü hu[yu] yüzünden her şeyin benim ile Tr[oçki] arasında çıkan çekişmelerden kaynaklandığını sanıyor olmalarını, dikkate almıyorsunuz.

2) Bu insanların Lenin'in sağlığında, Lenin'e karşı, partiye karşı savaştıkları belirtilmelidir.

3) Lenin'in muhalefet hakkındaki sözlerini zikretmek gerek: "Sov[yet] iktidarı koşullarında, ...*** ısrar eden her parti içi muhalefet, sürünerek Beyaz Ordu'culuğun içine yuvarlanacaktır."

4) Tutanak stenografilerin[e] başvurulmalı. Sanıkların ifadelerini harfiyen hatırlatınız.

5) Onların Sov(yetler) Birliği'nin yenilgisini hazır[lama] politikaları ve bu yöndeki çalışmaları duyurulmalıdır.

- Karar budalacadır.

- Komintern'de sizlerin tamamı, düşmanın [çıkarları] yararına çalışıyorsunuz...

Karar hazırlamaya değmez, karar **mecburiyet** getiren bir şeydir.

Partilere mektup göndermek, daha iyidir.

13 Şubat 1937.

- Relek'in Belçika raporu.

---

* Alçaklar, ödlekler, sürüngenler.

** Asıl metinde üstü çizilen "Tavsiye etmek gerekmez" kelimelerinden sonra, okunamayan bir kelime var.

*** Okunamayan bir kelime.

Komisyon seçildi.

14 Şubat 1937.

- İta[lyan] yol[daş] **Boni** ile sohbet.

- Razumova'ya talimat verdim (Paris'e yolculuk).

- **Radio-enform[asyon]** bağını kestiler.

- İspanya'daki yeni dipl[omatik] temsilci **Gaykis** ile konuştuk!

15 Şubat 1937.

- Hastayım (evde).

- Akşam Man[uilski], Kuu[sinen], Ponomaryov.

16 Şubat 1937.

- Anti[sovyet] Troç[kici] merkez davasıyla ilgili mektup metnini redakte ettik.

17 Şubat 1937.

- Belçika kararının tartışılması (Man[uilski], **Relek**, Barski ile birlikte).

- "Mektup taslağı"nı Stal[in]'e gönderdim.

18 Şubat 1937.

- **Sergo** öldü! (saat 17.30)

Saat 12'de [gece] öğrendim.

KEYK adına Komintern'de Pravda için bir ölüm ve taziye ilanı yazdık.

Kremlin'e, mer[hum] Sergo'yu görmeye gittim.

(Kag[anoviç], Mikoyan ve diğerleri oradaydı.)

19 Şubat 1937.

- [KEYK] Sekreterliği.

(Sergo'nun başucunda şeref nöbeti.) (Birlikler Evi.)

- Kad[ın] heyetiyle sohbet (Bernadet, Roboti vb.)

20 Şubat 1937.

- Alman komisyonunun oturumu (poli[tik] ve takt[ik] sorunlarla ilgili karar).

21 Şubat 1937.

- **Sergo'nun cenaze merasimi.**

(Kızıl Meydan'da.)

Birlikler Evi'nden.

Mozole tribününde (St[alin], Mol[otov], Kag[anoviç], Kal[inin], Andr[eev], Jda[nov], Ejov, Beriya, Kosior, Postişev ve diğerleri).

Söylevler: Molotov, Erukimoviç, Hruşçov, Kosarev, Stahanov vb.

22 Şubat 1937.

- Almanya komisyonu.

Politik kararla ilgili.

23 Şubat 1937.

- Örgütsel konularda Almanya komisyonu.

- Akşam. [SKP(b)] MK Plenumu.

Buharin ve Rikov'a karşı dava hakkında Ejov'un raporu.[76]

Buharin'in konuşması.

(Tiksindirici ve sefil bir manzara!)

Verilen arada Karahan anlatıyor:

"Geçen yıl Kral Boris ile aynı trende yolculuk ediyordum. [Sofya'daki] Tü[rk] elç[isi] tanıştırdı beni onunla. Kral Boris şöyle dedi: '...Biz Bulgarlar, Dimitrov ile gurur duyuyoruz. Dava sırasında ben Almanya'yı ziyaret için davet edildim. Ama, ben dedim ki: Dimitrov serbest bırakılıncaya kadar ben Almanya'ya resmi ziyaret yapamam. Onun serbest bırakılması için, ben de çalıştım...'

Karahan: Ama siz bununla komünistlere hizmette bulunmuşsunuz, çünkü Dimitrov şimdi Komintern'in genel sekreteridir.

Kral Boris: Buna rağmen ben, onu savunmuş olmaktan memnunum. Bulgaristan'da, daha önce de, öldürülmek istendiği durumlar vardı, ama ben bu-

nun olmaması için, elden geleni yaptım."

("Kurnaz" kral!)

24 Şubat 1937.

- [SKP(b) MK] plenum oturumu. Akşam saat 6.

Buh[arin]-Rik[ov] davasıyla ilgili tartışma.

25 Şubat 1937.

- İki oturum; tartışmanın devamı!

26 Şubat 1937.

- Tartışma. Komisyon seçimi.

27 Şubat 1937.

- **Danimarkalı** yazar **Andersen Nekső** ile sohbet!

- Jdanov'un "demokr[asi]" raporu.

- Buh[arin]-Rik[ov] davasıyla ilgili karar.

(Partiden ihraç. Dava NKVD'ye havale edilsin.)

- **Marti** geldi.

28 Şubat 1937.

- **Molotov**'un raporu.

- **Kaganoviç**'in raporu.

- **Tartışma**.

1 Mart 1937.

- Rapor[lar] üzerine tartışma.

2 Mart 1937.

- Ejov'un raporu.

Tartışma.

3 Mart 1937.

- Stalin'in raporu. (IV-cü maddeye göre.)[77]

"Rapordan sonra hava ferahladı!"

4 Mart 1937.

- Tartışmalar.

5 Mart 1937.

- Tartışmalar.

Stalin'in kapanış konuşması. (Çok değerli talimatlar.)

Plenumun kapanışı.

(Gerçekten tarihi bir plenumdu!)

6 Mart 1937.

- Molotov'un eski villasını gezdik (Meşçerino'da). Uygundur!

7 Mart 1937.

- Marti'nin İspanya raporu.

- Komisyon (akşam).

8 Mart 1937.

- Ulusl[ararası] Kadınlar Günü - Bolşoy Tiyatrosu.

(İspanyol yazarlar Alberti ve Maria de Leon.)

- **Manuilskiı** Barviha'da.

9 Mart 1937.

- Almanya konusundaki komisyon.

(Savunma aygıtı vb.)

10 Mart 1937.

- Çin sorunları.

(Çan Kayşi'nin oğlu[78] çağrılsın ve Çin'e gönderilsin.)

11 Mart 1937.

- Kadın sorunlarının [KEYK] Prez[idyumu'na] getirilmesi için kadınlar heyetiyle görüşme.

- Bogomolov yanımda.

(Vilko.)

12 Mart 1937.

- Man[uilski]'nin yanında (Bar[viha]).

- Akşam –bizde– Foster, Marti, Erkoli.

13 Mart 1937.

- Andreev'in yanında (Moskv[in] ile).

KE bütçesini görüştük.

(Partilere mali yardım[ları] azaltma eğilimi; daha çok yığınlara dayansınlar!)

14 Mart 1937.

- [KEYK] Prezidyumun, kadınlar arasındaki çalışmalarla ilgili toplantısı.

(Bernadet, Roboti vb.)

- Akşamleyin **Marti ve Erkoli** ile birlikte Kremlin'de.

(PB: Stalin, Voroşilov, Molotov, daha sonra Kag[anoviç]).

İspanya sorunları üstüne konuşmalar.

Kom[ünist] ve sosy[alist] partilerinin bir[leşik] sosya[list] iş[çi] partisinde birleştirilmesi.

(Eğer sosyal[istler] birleşik partinin KE'ye girmemesinde ısrar ediyorlarsa, o zaman birleşik parti IŞIK IŞINLARI Ent[ernasyonal] girmemelidir.)

"Faşizme geçit yok" sloganı - direnişin sloganı.

Kabalero, **düşürülmemeli.** (Hükümetin başı olarak başka, daha uy[gun] bir şahsiyet yok.)

Kabalero'nun **sav[aş] bakanlığı** görevinden çekilmesi için ısrar edilmeli. (Başka başkomu[tan] atan[malı.)

Olası bir hükümet değişikli[ği] durumunda komü[nistler] partinin hüküm[ete] katılımının artırılması için ısrarlı olabilirler.

Yab[ancı] güçlerin İspanya'dan çekilmesi kararlaştırılırsa, o zaman entern[asyonalist] tugaylar dağıtılsın ve cephe gerisinde, üretim alanlarında vb. kalsınlar.

Gönüllüler toplamaya devam edilsin. (Özel **Katalonya** enternas[yonalistler] tugayı.)

(Stalin'in önerisi: 16 Mart 1937 tarihinde, onun köşkünde görüşelim.)

15 Mart 1937.

- (Şanghay'a) gidecek Çinlilerle sohbet.

- 16 Mart 1937'de Konyo Paris'e gidiyor.

(Görev.)

16 Mart 1937.

- Stal[in]'in köşkünde.

St[alin], Mol[otov], Kag[anoviç], Vor[oşilov], Mikoyan. (Marti ve Erkoli ile biz.)

Gece 02.1/2'a kadar.

Sıcak karşılandık, hele de Marti. St[alin] nükteli konuşuyordu:

"Ne de olsa Erk[oli]'nin müfrezesi var; Marti entern[asyonalist] tugayları örg[ütledi]; Bulgarlar ise ortalıkta görülmüyor, yoklar. Bunun nasıl bir iş olduğunu araştırması için Bil[imler] Akade[misi'ne] görev verdik!"

Bu konuda birkaç kez şaka yaptı.

(Rastlantı mı?)

17 Mart 1937.

- [KEYK] **Sekreterliği toplantısı.**

Koplenig'in raporu.

Güney Afr[ika] partisi için Hardi*'nin raporu.

- **Braudır geldi!**

18 Mart 1937.

- **Bizdeyiz:** Manuil[ski], Erkoli, Marti, Braudır, Moskvin.

Braudır'dan enformasyon.

Marti'nin yolculuğu ile ilgili sorunların görüşülmesi.

Sinema: Paris'in Tanyeri'ni izledik.

19 Mart 1937.

- Avust[uralya] komisyonunun toplantısı.

(Koplenig, Honer, Fürnberg, Viden.)

Par[ti] konferansı Haziran ayı ortasında.

MK (yakl[aşık] terkibi).

- **Marti gitti.**

---

* Hardy.

20 Mart 1937.

- [KEYK] **Sekreterlik toplantısı.**

- Jimnastik sorunu.

Aksamita'nın raporu.

Sorunun [KEYK] Prezidyumu'na getirilmesi karara bağlandı.

- Fransa'da **gençlik dergisi**. (Sorumlusu ge[nç] Dürak.)

- Komintern kongrelerinde alınan kararların gözden geçirilmesi için çalışma grubu kuruldu. (Sorumlusu Sorkin.)

- Govoyaga Valensiya'ya gitti.

- Stalin İspanyalı yazarlar **Rafael Alberti** ile **Mariya-Teresa Leon**'u kabul etmiş.

Gopner tercümanlık etmiş. Onun anlattığına göre, Stal[in] ile görüşmenin ana hatları şöyleymiş:

a) İspanya'da devrimin niteliği. Halka ve bütün dünyaya gerçeği söylemek gerekiyor:

İspanya halkı şimdi proletarya devrimi yapacak durumda değildir; iç ve özellikle uluslararası koşullar bunun için elverişli değildir. (1917'de Rusya'da durum başkaydı: Savaş alanı ve zamanı; kapit[alist] ülkeler arasında, burjuvazi arasında çelişkiler vb.) İspanya'da sovyetleri ilan etmek, bütün kapit[alist] devletleri birleştirecek ve faşizm üstün gelecek.

b) İspanya bugün dünya çapında **öncü** durumunda. Öncü her zaman acele etmek eğilimindedir ve burada büyük bir tehlike gizlidir. İspanya'da sağlanacak zafer, İtalya'da ve Almanya'da faşizmin konumları[nı] sarsacaktır!

c) Komü[nist] partisi ile sosy[alist] partinin birleşmeleri gerekiyor. **Şimdi onların ana görevi aynıdır** (demokr[atik] cumhuriyet.) Böyle bir birleşme, Ha[lk] cephesini güçlendirecek ve anarşistler üzerinde büyük bir etki yapacaktır.

ç) **Kabalero** faşiz[mle] savaşmaya kesinlikle hazır ve azimli olduğunu gösterdi. Hükümetin başı olarak Kabalero korunmalı. Komutanlık görevinin başkasına devredilmesi daha iyi olur.

d) **Gen[el]kurmay** güvenilir değil. Cumhuriye[tçi] birliklerinin her atağa kalkışının eşiğinde ihanet olmuştur.

Cumhuriyetçi ordu, **Gen[el]kurmayın** bilgisi dışındaki ataklarında başarılı olmuştur! Gualadahar cephesindeki çarpışmalar bunu açıkça ortaya koyuyor!

e) **Madrit** hiçbir durumda teslim edilmemeli. Madrit'in düşmesini İngiltere'nin Franko'yu tanıması izleyecek, bu durum Cumhur[iyetçiler] arasında maneviyatın sarsılmasına yol açacak ve kes[in] yenilgiyi getirecektir.

f) Fransa'da **faşist darbe** mümkün değildir, denemez. Ama Fransa'da koşullar başka; Fransız burjuvazisi **faşizme** karşı daha iyi silahlanmış durumdadır.

g) İspanya Cumhuriyeti'nin zaferine inanılmalı. İtal[yanların] ve Almanların açık askeri müdahalesinden sonra İspanya Cumhuriyeti, yabancı istila[cılara] karşı çarpıştığı için, daha güçlü savaşacaktır.

- İngiliz avukat Binebyu*'nun babası (avukat, Layp[sig] dav[asında] bana yardımcı oluyordu) yanımda.

21 Mart 1937.

- Sendikalar üçlüsünün toplantısı.

---

* Asıl metinde yanlış: "Denebya".

(Loz[ovski], Erkoli, Dim[itrov].)
Smol[enski] sekreter atandı.
- Dmi[triy] Zahariç işine döndü!

22 Mart 1937.

- **Koplenig*** gitti!

23 Mart 1937.

- Ulbriht** gitti.
- Çi[n] MK'nin Çjan Gotao hakkında telgrafı!

24 Mart 1937.

- Zoo.***

25 Mart 1937.

- **Par[ti] toplantısı.**

Moskvin'in [SKP(b)] MK Plenumu'yla ilgili raporu.

26 Mart 1937.

- **Çan Kayşi'nin oğlu ile sohbet.**
- **Bulg[ar] gönüllülerle sohbet** (İsp[anya'ya] gidecek komutan[lar]).

(**22 kişi.**)

- Par[ti] toplantısına devam.
- **Çan Kayşi'nin oğlu**, babasının yanına gitti.

27 Mart 1937.

- Par[ti] topla[ntısının] dev[amı].

28 Mart 1937.

- **Sp[or] konusunda [KEYK] Prezidyumu.**
- Part[i] toplan[tısının] dev[amı].
- **Çan Kayşi'nin oğlundan** telgraf:

"Sverdlovsk. Giderayak size yürekten Bolşevik selamları gönderiyorum. Bütün talimatlarınız yerine getirilecektir."

29 Mart 1937.

- **Part[i] topl[antısı] sona erdi.**
- Gelenler: **Jiton, Semar, Reyno (Par[is] var[oşlarından], sekreter).**

30 Mart 1937.

- Fransızların verdiği bilgileri dinledik. (Braudır, Foster, Arnot, Loz[ovski], Man[uilski], Erkoli, Gotvald, Apelt katıldılar.)

31 Mart 1937.

- Gotvald'ın 1 Mayıs yazısını gözden geçirdik.

1 Nisan 1937.

- Fran[sız] konfer[ansı] için rapor.

(Jiton, Semar, Reyno.)

Komisyon seçtik.

2 Nisan 1937-3 Nisan 1937.

- Fran[sız] komisyonu.

4 Nisan 1937.

- [KEYK] Sekreterliği'nin Am[erikan] sor[unu] ile ilgili toplantısı.

Braudır'ın raporu.

(Komisyon.)

5 Nisan 1937.

- [KEYK] Sekreterliği'nin SKP(b) MK plenumu ile ilgili **genişletilmiş** toplantısı.

Manuilski'nin raporu ve tartışmalar.

Karar komisyonu seçildi.

- ...****

6 Nisan 1937.

- Ame[rikalılarla] haz[ırlık] çalışmaları.

7 Nisan 1937.

- (Mitya'nın doğum günü.)

Bizde dos[tça] bir akşam yemeği.

(Man[uilski], Kuus[inen], eşiyle birlikte Erkoli, Varga, Şpiner, Serg[eev],

---

* Koplenig.
** Ulbricht.
*** Hayvanat Bahçesi.
**** Asıl metinde üstü çizilmiş: "5 Nisan1937: Fransızlar gitti."

Blagoeva, Ponomaryov, Moskvin, Valter*.)

- Fran[sızlarla] İsp[anya] konusunda, Paris'te konferans düzenlenmesi için anlaştık.

- Fran[sızlar] gitti.

8 Nisan 1937-11 Nisan 1937.

- Amer[ikan] komisyonunun ve alt komisyonun çalışmaları.

12 Nisan 1937.

- Benim yanımda – Man[uilski], Braudır, Gotvald (tercüman Mering) – İsp[anya] konusundaki Par[is] konferansı için direktif hazırlamak üzere.

13 Nisan 1937.

- **Stalin'e Ba[tı] Çi[n] ordusu**[79] ile ilgili mektup.

- Ame[rikan] komisyonu.

- **Gotvald gitti.**

- Stepanov'un İs[panyol] sorunları ile ilgili raporu yoldaş Stalin'e gönderildi.

15 Nisan 1937.

- Hastalandım.

29 Nisan 1937.

- 1 Mayıs hakkındaki yazıyı *Pravda*'ya teslim ettim.[80]

1 Mayıs 1937.

- Mozolede.

- Öğle yemeğine (V[oroşilov]larda) kalamadım. (Grip azıttı.)

4 Mayıs 1937.

- **Polit** geldi.

23 Mayıs 1937.

- **Gotvald** geldi.

25 Mayıs 1937'ye kadar.

- **Norveçliler; Yulius; Ferdi** (gitti); **gençler; öğr[enciler];** **Müler**, Alihanov, Dobriç tut[uklandılar].

26 Mayıs 1937.

- Ejov'larda (gece saat 1'de).

(En büyük casuslar KE'de çalışıyormuş.)

27 Mayıs 1937.

- [KEYK] organlarında personelin denetlenmesi.

- ...**

13 Haziran 1937.

- Manuilski **kızıl hastalığına** yakalanmış.

17 Haziran 1937.

- Lenski geldi.

- Rilski, Bkulski ve Pruhnyak'ı da çağırdık.

20* Haziran 1937.**

- L[enski] "Ejov"larda.

21 Haziran 1937.

- **Valetski** de öyle.

22 Haziran 1937.

- **Marek geldi.**

23 Haziran 1937.

- **Danimarka sorununu bitirdik.**

- **Larsen** gitti.

- Fran[sız] partisi aracılığıyla İspanya cumhuriyetine yardım ve entern[asyonalist] tugaylar üstüne **Trean**'ın **** raporunu dinledik.

- **Marek ile konuşma.**

- [SKP(b)] MK plenumu. (Kap[alı] otu[rum].)

24 Haziran 1937.

- De Bruker ve Adler ile yapılan görüşme ile ilgili için bizim heyetten telgraf geldi.

---

* Muhtemelen, G. Dimitrov'un emrindeki bayan sekreter.

** Asıl metinde, bu sayfanın ikinci yarısıyla, bir sonraki sayfanın ilk yarısı boş bırakılmış.

*** Atılan tarih 21 iken, 20 Haziran 1937 şeklinde düzeltilmiş.

**** Asıl metinde yanlış: "Tracan".

25 Haziran 1937.

- Şmidt, Vod[opyanov] (kutup bölgeleri araştırmacıları) uçakla geldiler.

Havaalanında karşılama

Kremlin'de resmi kabul.

- II-ci ve Amst[erdam] enternasyonallerine **telgraf** çekildi. (Torez eliyle.)

27 Haziran 1937.

- P[aris] kad[ınlar] konf[eransına] yolculuklarıyla ilgili olarak[81], **Stasova ve Vasileva** ile danışma toplantısı.

28 Haziran 1937.

- **Arnot** (İng[iliz] partisinin konferansından[82] sonra) geri döndü.

29 Haziran 1937.

- [KEYK] Sekreterliği'nin **Arjantin** konusunda toplantısı (raporcu **Torez**: Arj[antinli] yol[daş]).

- **Raymon ve Çemodanov** ile toplantı.

- [SKP(b)] MK'nın **kapalı plenumu**.

30 Haziran 1937.

- **Raymon gitti**; Tor[ez], Şm[eral] ve Yulius'a birçok görevi iletecek.

- **İspanya'dan Volodin geldi.**

(Raporunu dinledim.)

1 Temmuz 1937.

- **Trean** ile son görüşme.

2 Temmuz 1937.

- Arjantin sorunlarıyla ilgili komisyonun toplantısı.

- Enternas[yonal] tugayların askeri levazım idare amiri Bul[gar] yoldaş **Yaroslavski** İspanya'dan geldi.

3 Temmuz 1937.

- **Şiroki** ve **Gotvald** ile görüşme.

4 Temmuz 1937.

- **Linderot**.

- **Draganov ve Pik** ile görüşme.

5 Temmuz 1937.

- Arjant[in] komisyonunun toplantısı. (Uruguay için de bir karar görüştük.)

- Akşam, **yeni köşkte**.[83]

6 Temmuz 1937.

- Mitya tek b[aşına] **yürümeye** başladı.

7 Temmuz 1937.

- 9 Temmuz'da II-ci **Ent[ernasyonal]** ile yapılacak görüşm[eler] için Torez'e bir telgraf çekildi.

- Gel[en] Çi[nli] yol[daşlarla] karşılaşma.

- **"Komüncü"**, **Van Min**, Fan Lin.

- Pruhnyak geldi.

- Ej[ov]'larda.

...*

21 Ekim 1937.

(Akşam geç vakit.) **Barviha**'da.

...**

7 Kasım 1937.

- **Askeri resmi geçit ve gösteriler.**

- Stal[in] ile konuşmamızdan:

"Karş[ı] dev[rimci] eylemlerle ilgili olarak ortaya çıkarılan olgulara (tutuklamalar vb.) ilişkin sorunların SKP(b) ve KE içinde izahı bekletilmeli, ta ki, bütün gerekli belgeler tamamlanıncaya kadar. Bu konularda bilgi, parça parça verilmeye değmez.

Knor[in] Polonya ve Alman casusudur (çok eskilerden s[on] zamana kadar).

Rakovski İntelicins Servis'in (İng[iliz] ist[ihbaratı]) emrinde daha devrimden önce ve son zamana kadar çalışmış. **Bogomolov**'u da*** İng[iliz] istihbaratına o kazanmış. Pyatnitski

---

* Asıl metinde boş bir sayfa bırakılmış.

** Asıl metinde boş bir sayfa bırakılmış.

*** Asıl metnin bütünlüğü bozulmayacak şekilde üç yaprak koparılmış.

Troçkicidir. Hepsi ona karşı ifade veriyor (Knor[in], Abr[amov] ve diğerleri).

Kun partiye karşı Troçkistlerle birlikte çalışıyormuş. Büyük olasılıkla, casusluk işine de karışmış. Ma[car] devriminin bastırılmasında rol oynadığı şüphe vericidir.

Antipov, Vareykis ve diğerleri, Çarlık istihbaratının ajanlarıymış.

Kimi belgeler, **Troçki**'nin de 1904-1905 döneminde Çarlık istihbaratına çalıştığına işaret ediyor. Bu şimdi araştırılıyor.

Yakovlev'in karısı, Fransız casusu çıktı. 18 yılında Odesa'da askeri dev[rimci] **komitesini** ele vermiş.

– **Voroşilov'larda öğle yemeğinde** (gösteriden sonra).

Hazır bulun[anlar]: Stal[in], Mol[otov], Vor[oşilov], Kag[anoviç], Kal[inin], Andr[eev], Mikoyan, Ejov, Çubar, Şkiryatov, Hruşçov, Bulganin, Budyoni, Egorov, Şaposnikov, Viktorov, Kosarev, Şvernik, Frinovski, Redens, Dagin, NKVD'nin Kızıl Ordu'daki tems[ilcisi], Mejlauk*, Kremlin Kum[andanı], Voroş[ilov]'un karısı, D[imitrov].

Voroşi[lov], Stal[in] şerefine kadeh kaldırıyor.

Mikoyan, sofra başı olarak, sıradan herkesin şerefine kadeh kaldırıp, hicivli sözler söyledi. Voroş[ilov], Mikoyan şerefine. Bir kez daha, ulu Stal[in] şerefine.

Stal[in]: Belki de törensel olmayan birkaç söz söylemek istiyorum. Rus çarları çok kötü şeyler yaptı. Onlar halkı soyuyor ve esir haline getiriyorlardı. Onlar pomeşçiklerin çıkarları için savaşlar yürütüyor ve topraklar işgal ediyorlardı; ama **iyi bir** iş de yaptılar; Kamçatka'ya kadar uzanan **muazzam** bir devlet yarattılar. Bu devleti miras olarak biz aldık. İlk defa olarak biz, bolşevikler, bu devleti pomeşçiklerin ve kapitalistlerin çıkarları için değil, bu devleti oluşturan bütün emekçilerin, bütün halkların yararına yekpare* bölünmez bir devlet halinde birleştirip güçlendirdik. Biz bu devleti öyle birleştirdik ki, ortak sosyalist devletten koparılacak her parça, ona zarar vermekle kalmayacak, tek başına ayakta duramayıp kaçınılmazlıkla yabancı esareti altına düşecektir. Bu yüzden, sosy[alist] devletin bu birliğini bozmaya yeltenen, gövdesinden bazı ay parçaları ve milletleri koparmaya çalışan her kim olursa olsun, o düşmandır, devletin, SSCB halklarının azılı düşmanıdır. Biz, eski bolşevik olsa bile, bu düşmanı yok edeceğiz, biz onun bütün sülalesini, ailesini yok edeceğiz. Eylemleri ve düşünceleriyle (evet, düşünceleriyle de) sosyalist devletin birliğine el uzatan herkesi acımasızca yok edeceğiz. Bütün düşmanların kendilerinin ve sülalelerinin tamamının yok edilmesi için!

(Onay[layıcı] haykırışlar: Yüce Stalin için!)

Stal[in]: Konuşmamı bitirmedim. Yüce önderlerden çok fazla söz ediliyor. Ama davalar gerekli şartlar olmadan kazanılmıyor. Bu işte önemli olan, parti içindeki ekonomik, askeri alandaki orta kadrolardır. Önderi onlar seçiyor, yığın-

---

* Asıl metinde: "Mejluak".

** Asıl metinde "bütünleşmiş" kelimenin üstü çizilerek, yerine "yekpare" yazılmış.

lara konumları onlar izah ediyor, davanın başarısını onlar sağlıyor. Bu orta kadroların şerefine! Onlar sokulganlık etmiyor, göze çarpmıyorlar...

...**D[imitrov]**: Onlara ilham veren, yol gösteren, önderlik eden yoldaş Stalin şerefine!

Stal[in]: Hayır, hayır. En önemlisi, bu orta kadrolardır. İyi subayları olmayan generaller, bir şey yapamaz. Troçki ve diğerlerini niçin yendik? Biliniyor ki, Troç[ki] ülkemizde Lenin'den sonra en popüler kişiydi. Buharin, Zinoviev, Rikov, Tomski de popüler kişilerdi. Bizi o zamanlar tanıyanlar azdı; beni, Molot[ov]'u, Vor[oşilov]'u, Kal[inin]'i. Lenin'in zamanında bizler pratik işleri yapanlardık, onun işdaşlarıydık. Ama, bizi orta kadrolar tutuyordu, onlar bizim tutumumuzu yığınlara anlatıyordu. Troçki ise, bu kadrolara hiç önem vermiyordu...

D[imitrov]: ...Bu sebepten dolayı, Siz Lenin'den sonra doğru yolu gösteriyor ve onun davasını emin adımlarla ve akıllıca sürdürüyordunuz. Tarihte, haleflerin kendi seleflerinin davasını yok ettiği durumlar vardır, değil mi?

...*

Vor[oşilov] ve Mol[otov]: Dimitrov şerefe kadeh kaldırıp konuşmak istiyor!

D[imitrov]: ...** Yoldaş Stalin'in, düşmanlara karşı amansız savaş konusunda ve orta kadroların önemi hakkında söylediklerine ek olarak hiçbir şey söyleyemem. Bu sözler, partiler tarafından dikkate alınacak ve ben şahsen, bunların Komintern'in saflarında da dikkate alınması için elden geleni yapacağım. Ama ben şunu belirtmek zorundayım (ve bu benim yalnız derin inancım değil, aynı zamanda ben bunu hapishanede, en ağır koşullarda yaşadım) ki, sosyal[ist] devrim ve uluslararası proletarya için en büyük şans.*** şu ki, Lenin'den sonra yoldaş Stalin onun davasını**** bütün tehlikeli virajlarda öyle bir kararlılıkla ve dehayla sürdürdü ve bu davanın ***** zaferini sağladı ******. Stalin ile bağlı olarak düşünmeden, Lenin'den söz edilemez! (Herkes kadeh kaldırıyor!)

Stalin: Benim yoldaş Dimitrov'a büyük saygım vardır. Biz onunla arkadaşız ve arkadaş kalacağız. Ama ben dediklerini kabul etmiyorum. O hatta Marksistçe konuşmadı. Davanın zaferi için uygun şartlar gereklidir, önder ise bulunur. Doğru yolu göstermek yeterli değildir. İngiliz partisi, bizim açımızdan, doğru konumdadır, ama bir şey yapamaz, çünkü **orta kadrolar** leybıristlerden yanadır. Fransız partisi doğru politika izliyor, sosyalist parti ise hâlâ çok güçlü. **Asıl olan**, orta düzey kadrolardır. Bu, dikkate alınmalı ve hiçbir zaman unutulmamalı ki, başka ve eşit koşullarda **davanın başarısını, orta kadrolar belirler**.

Hruşçov: Bizde mutlu bir uyum var; hem ulu önder, hem orta kadrolar!

---

* Asıl metinde üstü çizilmiş: "Stak: Ben ra[zı] değilim."

** Asıl metinde üstü çizilmiş: "Pov." ("Tekrar etmeden" sözlerinden ilkinin Bulgarcasının birinci hecesi. Ç.N.)

*** Asıl metinde üstü çizilmiş: "Vardı".

**** Asıl metinde üstü çizilmiş: "Belki zafere".

***** Asıl metinde üstü çizilmiş: "Uğrunda".

****** Asıl metinde üstü çizilmiş: "Sağlanmalı".

- Öğle yemeğinden sonra, Kremlin'de **Lenin** ile ilgili bir **film** izl[edik].

Kızıl ordunun manevraları!

11 Kasım 1937.

- **Stal[in] ile Kremlin'de konuşuyoruz**;

D[imitrov], Van Min, Kon Sin, Komüncü.

[KEYK] Sekreterliği'nin kararı **eskimiştir**.

"Adamlar bürolarında oturup uydurunca, işte böyle olur!"

"Troçkicilere karşı savaş her yöntem ve araçla artırılmalıdır" (kar[arda]). "Bu yeterli değildir. Troçkiciler takip edilmeli, kurşuna dizilmeli, yok edilmelidir. Onlar, dünya çapında provokatörlerdir, faşizmin en kötü ajanlarıdır!"

1) Çi[n] Komünist Partisi için şimdi **önemli olan**, kabaran genel ulusal dalganın **içine girip kendi yönetici katılımını** sağlamaktır.

2) Şimdi **ana sorun tarım** devrimi, toprağın müsa[dere] edilmesi değil, **savaş** sorunudur.

(Savaş **vergisi** gereklidir.)

Çi[nli] komünistler bir uçtan öbür uca gittiler. Önceleri **her şeyi** müsadere ediyorlardı, şimdi ise hiçbir şeyi.

3) Slogan tektir:

"Ç[in] hal[kının] bağımsızlığı için başarılı savaş"

"Japon işgalcilere karşı, özgür Çin için."

4) Çinliler **dış düşmana** karşı nasıl **savaşmalı**: Çözümleyici sorun budur. Bu bitince, o zaman kendi aralarında nasıl **savaşacakları sorunu** gündeme gelecek!

5) **Çinliler** bizim 1918-1920 yıllarında olduğumuzdan **daha elverişli** şartlardadır.

Bizde ülke sosyal devrim bakımından **bölünmüştü**.

Çin'de ulusal devrim, ulus[al] bağımsız[lık] ve özgürlük savaşı, ülkeyi ve halkı **birleştiriyor**.

6) **Çin, çok büyük insan potansiyeline** sahiptir ve ben sanıyorum ki, Çan Kayşi, Çin'in üstün geleceğini söylerken haklıdır. Yalnız, başlayan bu savaşta, dayanması gerekir.

7) **Bunun için** ise, **kendi savaş sanayiini** yaratması **gerekir**.

Uçak üretimi.

Uçak üretmek **kolaydır**, ama nakilleri **çok zordur**.

(Uçaklar için malz[emeleri] **biz vereceğiz**!)

Uçak üretimi sağlanmalıdır.

Tanklar da üretilmelidir.

(**Tanklar** için **malzeme** verebiliriz!)

Çin'in **kendi savaş sanayii** olursa, onu hiç kimse yenemez!

8) 8-ci ordu[da][84] **üç** değil, **otuz** tümen olmalıdır.

Bu da, var olan tümenleri takviye için **yedek alaylar biçiminde** yapılabilir.

Yeni alaylar oluşturulmalıdır. Bunlar, gece gündüz askeri eğitim ve pratik görmelidir.

9) **8-ci orduda** topçu birliği bulunmadığı için, onun **taktiği doğrudan** saldırılarda bulunmak değil, düşmanı **tahrik** etmek, ülke içlerine doğru çekmek ve **cephe arkasından vurmak** olmalıdır.

Japon ordusunun iletişim tesis ve hatları, demiryolu köprüleri havaya uçurulmalıdır.

10) **Çin**'in yenmesini, ne **İngiltere**, ne de **Amerika** ister. Onlar, kendi emperyalist çıkarları açısından Çin'in yen-

mesinden korkmaktadırlar.

Çin'in zaferi, Hindistan, Çin Hindi vb. üzerinde etki yapacaktır.

Onlar, Japonya'nın savaş sonucunda zayıf düşmesini istiyorlar, ama Çin'in kendi ayakları üzerine basmasına izin vermeyeceklerdir.

Onlar **Japonya**'yı, daha önceleri...* Çarlık Rusya'sı gibi, Çin'i korkutmak için, **bağlı köpek olarak** kullanmak istiyorlar, ama bu köpeğin kurbanını tek başına yemek için fırsat bulmasını istemiyorlar.

11) **Çi[n] part[isinin] kongresinde**[85] teo[rik] tartışmalarla uğraşılması amaca uygun değildir. Teori sorunları daha sonralara, savaş sonrasına bırakılmalıdır.

Çin'in **kapitalist olmayan** yoldan gelişmesinden söz etmek, eskisine oranla, bugün **daha az** mümkündür.

(Kapitalizm Çin'de gelişiyor, değil mi ya!)

12) **Ulusal devrimci birliğin** kurulması sorunu **gecikiyor**.

13) **Uhumi**'ye 8-ci ordunun ve partinin **uygun** bir temsilcisi.

- **Stal[in] ile baş başa görüşme.**

Biz belki **Stasova**'yı tutuklayacağız. Pisliğin biri çıktı. **Kirsanova, Yakovlev** ile çok sıkı ilişki içinde. Alçak kadın!

Müntsenberg Troçkicidir. Eğer gelirse, mutlaka tutuklayacağız. Siz onu **buraya** gelmesi için ayartmaya bakınız.

Dönüşüm anlarında:

1) 1905;

2) 1917;

3) Brest- Lit[ovsk] barışında;

4) İ[ç] savaşta;

5) özellikle de **kolektifleştirmede**, tarihin bu yepyeni, görülmemiş girişiminde, değişik zayıf elemanlar parti dışına düşmüşlerdir. Partinin gücü karşısında geri adım atarken onlar, partinin politikasını içten kabul etmiyor, hele hele **kolektifleşmeyi** hazmedemiyor; (kulakların etinden et koparmak gerektiğinde) **illegal duruma** geçtiler. Tek başlarına güçsüz oldukları için dış düşmanlarla bağlandılar; Almanlara Ukrayna'yı, Polonyalılara Beyaz Rusya'yı, Japonlara Primorye'yi vaat ettiler. Savaş bekleyişindeydiler ve Alm[an] faşistlerinin SSCB'ye karşı bir an önce savaş başlatması için özellikle ısrar ediyorlardı. Biz daha geçen yıl onlar hakkında kimi şeyleri biliyorduk ve yok etmeye hazırlanıyorduk, ama daha ciddi bir ipucu yakalamayı bekliyorduk. Onlar, bu yılın başında bir eylem yapmak niyetindeydiler. Cesaret edemediler. **Temmuz** ayında, Kremlin'de, Politbüro'ya saldırmaya hazırlanıyorlardı. Ama korktular ve kendilerine dediler ki: "Stal[in] ateş etmeye başlayacak ve skandal olacak." Ben bizimkilere, onların harekete geçmeyi göze alamayacaklarını söyledim; onların planlarına gülüyordum.

Bizim çevremizdekilerden kimileri hakkında biz bazı şeyleri gerçekten gözden **kaçırdık**.

Bizim için ve bütün komün[ist] partileri için, büyük bir **derstir** bu.

13 Kasım 1937.

- (Volinskoe.)

- **Van Min**, Kon Sin ve Komünü ile **son görüşme**.

(Çi[n] partisinin KEYK temsilcisi

* Asıl metinde üstü çizilmiş: "Rusya monarşisindeki Çar".

olarak Komüncü'yü geçici olarak burada bırakmayı kararlaştırdık.)

- **Torez**'in raporu.

Fransa'daki durum ve (Aralık sonunda) yapılacak olan parti kongresi hakkında.

Başarılar karşısında fazla iyimserlik ve baş dönmesi olmaması için, **bizimkilere uyarı**...

Dış politikada **en önemlisi**, Fransa'da **bağımsız**, İngi[liz] tutucularının iradesine bağlı olmayan bir politikaya ulaşmak, barış yararına politika sağlamak ve faşist saldırganlara kararlılıkla karşı koymaktır.

İç politikada ise en önemlisi, programını hayata geçirebilmek için hal[k] cephesini korumak ve güçlendirmektir.

Ha[lk] cephesini güçlendirmek için yapılması gereken en önemli şey, sosy[alist] parti ile, dolayısıyla onun yığınları ve örgütleriyle bağları güçlendirmektir.

Fra[nsa]'da iş[çi] sınıfının birliği için savaşta **en önemli** olan.

Kendi partimizi güçlendirmektir.

14 Kasım 1937.

- **Van Min ve Kon Sin** gittiler.

15 Kasım 1937.

- **Torez** gitti.

(Stal[in], hiç kabul etme imkânı olmadığı için, özür diledi.)

- Gonsales Penya ile görüşme (Genel İşçi Birliği Sekreteri ve İspanya Sosy[alist] Partisi Başkanı, Asturyalı madenci).

Komü[nist] partisiyle sosya[list] partinin birleştirilmesi için zamanın hiç uygun olmadığını düşünüyor, birleşme durumunda İkinci Enter[nasyonal]'in, Amster[dam] Enternasyonali[nin] ve demok[ratik] çevrelerin İspanya cumhuriyetine yardımlarının azalma tehlikesi olduğunu savunuyor.

16 Kasım 1937.

- **Bulg[ar]** yoldaşlarla toplantı.

(V[asil] K[olarov], Bogd[anov], Marek, Vladi[mirov], Belov, Spiridonov.)

Politbüro kaldırılsın.

Yalnız MK ve Sekreterlik olsun.

MK'ya **yetkiler**.

Sekreterlik üyeleri:

1) Simo.

2) Spiridonov.

3) Taço Daskalov.

Velizarov Sekreterlik'ten...* çıkarılsın; edeb[iyat] çalışmalarında kullanılsın ve **kontrol edilsin**.

Grozdanov: Moskova'ya gönderilsin.

[BKP] MK **Plenumu**: Ocak ya da Şubat ayında.

Parti Konferansı: 1938 **Mart**'ının ikinci yarısında.

- **Kirsanova** ve **Stasova**'nın **düşürülmesi** için karar.

- Len[in] Okulu'na geçici müdür olarak **Vladimirov atandı**.

- **Pik**, Stasova'nın yerine MOPR'a.

20 Kasım 1937.**

- **SSCB'nin Dostları**[86] için toplantı.

İkpin, Grenyo, Lozov[ski], Lang.

İkpin yalnızca İng[iltere]'de çalışıyor.

Grenyo (Merk[ezi] Paris'te bulunan ulusl[ararası] komitenin gen[el] sekreteri)

Lang- KEYK Sekr[eterliği] önünde *SSCB'nin Dostları*'ndan sorumlu.

---

* Asıl metinde üstü çizilmiş bir kelime.

** Asıl metinde 20 rakamı, 21'in üstüne yazılmış.

23 Kasım 1937.

- Volinskoe'de.

Man[uilski], Kuus[inen], Moskvin, Pik.

(Polonya partisini dağıtma kararı.)

- **Spiridanov** ile **ikinci** görüşme.

25 Kasım 1937.

- Kuusinen, Raymon (Razumova tercüme ediyordu.)

Fran[sız] Koms[omolu] ve KİM sorunları.

Raymon 26 Kasım 1937 tarihinde, bir buçuk [ay] için, **10 Oc[ak]**'a kadar, Paris'e **gidiyor**.

- Bundan önce Moskvin!

27 Kasım 1937.

- (Akşam.)

- Barviha'dan hareket ettim.

7 Aralık 1937.

- Akşam geç vakit, **Kostroma**'ya[87] hareket ettik.

8 Aralık 1937.

- Gündüz, saat iki.

Kostroma'ya vardık (Yaroslavl Parti İl Sekreteri* Zimin ve NKVD Yaroslavl İl Müdürü **Erşov** ve diğerleriyle birlikte).

- **Yürüyüş ve miting.**

- Akşam, şehir tiyatrosunda **söylev** (bütün Kostr[oma] kazasında radyoda yayınlandı.)

9 Aralık 1937.

(Sabah, saat 11.)

Tekrar Moskova'da.

11 Aralık 1937.

- **Stalin**'in Bolşoy Tiyatrosu'nda söylevi.

12 Aralık 1937.

- **Hüküm[et] Evi**'ndeki seçim bölümünde oy kullandık.

- Akşam, Amer[ikalı] komünist **Baba Blur** ile konuşma.

17 Şubat 1938.

- Man[uilski] ile birlikte, **Stal[in] ile Molot[ov]**'un yanına çağrıldık.

Stal[in]: 1) İspanya komünistlerinin hükümetten ayrılmaları lazım. Ellerinde yalnız ikinci derecede iki sandalye var.

Hükümetten çıkarlarsa, Franko cephesinin çöküşü hızlanacak, İspanya Cumhuriyeti'nin uluslararası durumu bir ölçüde rahatlayacak.

Hükümetten ayrılma, gösterişli, hükümetten memnuniyetsizlik gibi değil, hü[kümetin] görevlerinin kolaylaştırılması amacı ile olmalı.

Gerekçeleri, sendikacılar hükümette olmadığı için, komünistlerin hükümette olmayı uygun görmedikleri olmalı.

2) **Hükümete destek vermek, ama hükümette olmamak**; bugünkü aşamada bizim taktiğimiz bu olmalı; Fransa'da da öyle.

3) **Çin.**

İki biçim var:

a) Gomindan ile Komün[ist] Partisi'nin bloku;

b) Gomindan ve KP'den (değişik diğer akımların da katılımıyla) ulusal devrimci federasyonu. Federasyon KE'ye girmesin.

KP'ye yardım: 500.000 dolar.

4) **KE organlarının yenibaştan düzenlenmesi.**

Kongreler, plenumlar yarı legal yapılsın. (Raporlar ve söylevler yayınlanmasın.)

---

* Asıl metinde üstü çizilmiş: "İl teşkilatı".

17 Mart 1938.

- **Papanin** ve arkadaşları **şerefine Kremlin'de kabul töreni.**

Papaninciler, [SKP(b) MK] Politbüro üyeleri, Litv[inov], Kosior, Mik[oyan], Budyoni, Şvernik ve **D[imitrov]** şerefine kadeh kaldırmalar.

16 Ağustos 1938.

-Man[uilski], Kuus[inen], Moskv[in], D[imitrov].

İspanya Cumhuriyeti'ne ulu[slararası] yardım konusunda Luis'in raporu.

17 Ağustos 1938.

- Luis'in raporunun devamı.

19 Ağustos 1938.

- Marti geldi.

20 Ağustos 1938.

- Uribe ve Erkoli geldiler.

- Toplantı (Erkoli, Uribe, Marti, Manu[ilski], Moskvin, Kuusinen, Luis, D[imitrov]).

Uribe'nin raporu.

22 Ağustos 1938.

- Uribe'nin raporunun devamı.

- [KEYK] Sekreterliği'nin toplantısı:

İsviçre Raporu: Yum[ber]-Dro.

Belçika raporu: Relek.

23 Ağustos 1938.

- **Erkoli'nin raporu.**

- Yanson ile söyleşi (Freidenker Internationale)*[88].

Eylül ayında (Londra) yapılacak kongre için, komünist [delegeler]e direktifler.

Yanson, Özgür Düşünenler Entern[asyonali] Sekreterliği'ndeki işinden tamamen serbest bırakılmalı ve Alman KP'nin hizmetine verilmelidir.

24 Ağustos 1938.

- Köşkte: Erkoli, Uribe, Marti, Luis, Man[uilski], Moskvin, D[imitrov].

Entern[asyonal] tugaylar ve di[ğer] İsp[anya] sorunları üstüne Marti'nin raporu.

25 Ağustos 1938.

- Bel[çika] sorunları komisyonunun toplantısı.

Tedavi edilmek üzere iki aylık izne çıkmam için SKP(b) MK Politbüro kararını kabul ettim.

26 Ağustos 1938.

- İspanyollarla **danışma toplantısı.**

(D[imitrov], Erkoli, Man[uilski], Moskvin, Uribe, Marti, Luis.)

Uluslar[arası] yardım kampanyası.

Enternasy[onal] tugaylar.

- Relek ile söyleşi. Karar metni üzerinde anlaştık. [Belçika KP] MK Plenumunu topluyoruz. Par[ti] kongresi aralık ayında.

Kongre öncesinde heyet M[oskova]'da.

Bel[çika] partisine: 4.000 beled[iye] seçimleri; 2.500 gazete için veriliyor.

Relek 27 Ağustos sabahı uçakla gidiyor.

27 Ağustos 1938.

- İspanyollarla danışma toplantısı** (Man[uilski], Erkoli, Kuusinen, Moskvin, Uribe, Luis, D[imitrov].)

"Askeri harekâtların durdurulması ve İspanya'da barışın yeniden sağlanması sorunu, ancak Al[man] ve İtal[yan] saldırganların askeri birliklerinin İspanya'yı terk etmesinden sonra ortaya konabilir.

O zamana kadar asilere ve müdahalecilere karşı amansız savaş.

Cumhuriyetçiler cephesindeki tesli-

---

* Özgür Düşünenler Enternasyonali.

** Asıl metinde yanlış: "Bildirisi".

miyetçilere karşı savaş.

Franko'nun ordugâhındaki **çöküş**, İspanya **halkının** zaferi için en önemli koşullardan biridir.

Faşist müdahaleciler üzerinde zafer için gerekli iki etmen:

a) Bizim kendi politik ve askeri gücümüz;

b) Franko'nun ordugâhında ve onun elinde bulunan topraklardaki halk arasında çöküş."

Franko'nun ordusundaki İspanyol birlikleriyle "kardeş olma" sorunu ortaya konmasın.

Enternasyonal tugaylar resmen serbest bırakılsın.

(Marti'ye ve İsp[anya] KP MK'ne, tahliye işini örgütleme ve gönüllülerin daha sonra yerleştirilmeleri görevi verilmeli.)

28 Ağustos 1938.

- [KEYK] Sekreterliği'nin partilerin temsilcileri ile oturumu.

Luis'in raporu.

İspanya halkına ulusl[ararası] yardım kampanyası (gıda mad[deleri] vb.).

Kampanyanın uygulanması için komisyon atanması (Torez baş[kan], Luis sekreter).

Yoldaş **Stal[in]** ve yoldaş **Mol[otov]**'a, yardım kamp[anyası] hakkında mektup.

29 Ağustos 1938.

- **Volinski benim yanımda.**

(Valt[er], Sergeev vb.)

Çerkezov İ. A. sorunu.

- Kempbıl* ile söyleşi (Kuusinen ile birlikte).

İng[iliz] part[isi] kongresiyle ilgili belgeler.[89]

Bu akşam Kempbıl gidiyor.

- **İspanya sorunlarının görüşülmesine** devam.

- Enter[nasyonal] tugayların tasfiyesiyle ilgili olarak yoldaş **Stal[in]** ve yoldaş **Voroş[ilov]**'a mektup.

30 Ağustos 1938.

- Dinlenme günü.

31 Ağustos 1938.

- Voroş[ilov]'a mektup bugün verildi.

- **Çerkezov** (İvan Atanasov) hakkında bilgi notu **Volinski**'ye gönderildi.

- İspanyollarla danışma toplantısı (Man[uilski], Erkoli Kuus[inen], Mosk[vin], Uribe, Luis, D[imitrov]).

Karar tasarısının görüşülmesi.

1 Eylül 1938.

- **İspanya sorunlarıyla** ilgili kararın tartışılması ve kabul edilmesi.

Uribe, 2 Eylül 1938 sabahı gidiyor!

- **Marti** ile görüşme (M[arti] 2 Eylül 1938 günü sabahı gidiyor).

- **Fran[sız] yoldaş Arman** ile söyleşi (Fr[ansız] KP'nin "Personel" şubesinden). Fransa'da kadro çalışmaları hakkındaki talimatların onaylanması.

Arman, 2 Eylül 1938 sabahı gidiyor.

- **KE** yönetimi[nin] bir kısmı **yurtdışında**:

1) Erkoli.
2) Marti.
3) Pik.
4) Gotvald.
5) Torez.
6) Dias.**
7) Polit.

- Basın işleri hakkında **Aleksandrov** ve **Naumov** ile söyleşi.

---

* Asıl metinde yanlış: Kembe".

** Asıl metinde Dias'ın adı çizilmiş.

Komün[ist] Enternasyonal'in 20-ci yılıyla ilgili olarak yayınevinin hazırladığı plan görüşülüp onaylandı.

Aleksandrov 2 Eylül 1938 günü izne çıkıyor.

- **Voroşilov** ile telefonda görüştüm (Entern[asyonal tugaylarının tasfiye edi[lmesine] razı. Silah yardımı için söz verdi.)

2 Eylül 1938

- **İsviçre** sorunu komisyonu.

İsviçre'nin "tarafs[ızlığı]" sorunu.

"Federalizm" sorunu.

Parti yönetimi.

Yumber-Dro'nun[90] "geçmişi".

Önerilen belge taslağı tekrar gözden geçirilsin!

Yum[ber]-Dro ile ma[li] sorunların **görüşülmesi**.

Yıl sonuna kadar daha 5.000 a[ltın] r[uble] verilmesi kararlaştırıldı.

3 Eylül 1938.

- **Pik** ile Alman sorunlarını ve başka işleri görüştük.

3-4 ay Fran[sada] kalmaya hazır olması.

- Bal[kanlar] sorunları (Rihard ve Bogd[anov] ile).

20.000 fr[ank], hesap verme şartı ile, Yunan **Zografos*** ve Almi (Arn[avut]) için.

Ulbriht bulunmadığı zamanlar, [AKP'nin KEYK'de] tems[ilcisi] Funk olacak.

- **İsveç sorunu**.

Linderot'un raporu.

Tartışılması.

"Tarafsızlık", tek **cephe** ve hal[k] **cephesi**, partinin içindeki durgunluk, par[ti] yönetimi ve par[ti] kadroları.

Önerilen belge tasarısı tekrar gözden geçirilsin.

- **Mandalyan** (Marg.), Moskova'da (telefon etti).

- **Yumber-Dro** 1933 yılında teslimiyetçilerle bağlarını açıklıyor.

Kısa bir bilgiyi de kaleme alacak.

Geçmişi hakkında bir yazı yazacak.

İsv[içre] kar[arının] kes[in] metni.

Yumber-Dro 5 Eylül 1938'de gidiyor.

- **Luis**.

Portekiz için:

a) Poli[tik] çizgi, geri[ci] rejime karşı demokratik birlik;

b) Ülkenin İtal[yan], Alm[an] ve İspanyol faşist..**den arındırılması.

c) Dikkat merkezinde, Portekiz'den Franko'ya ve İspanya'daki müdahaleci saldırgan faş[istlere] yardımın önlenmesi: bütün güçlerle İsp[anya] cumhuriyetine destek verilmesi.

Keyros kontrol edilmeli. Portekiz'deki son başarısızlıklar araştırılmalı.

Komis[yon]: Luis, iki Fr[ansız] ve bir İta[lyan] yoldaş. Sorumlusu Luis.

Berta (Portekizli, Barselona'da Port[ekizce] radyo yayınlarını yapıyor). Portekiz işlerinde kendisinden yararlanma olanakları araştırılsın.

Şimd[iki] yönetim dağıtılsın.

- **Erkoli**:

1) Dolores'in oğlu (M[oskovadaki] İsp[anya] elçiliği aracılığıyla askere kaydını yaptırmak için İspanya'ya dönüşü).

2) SSCB'de ailesi bulunan Sov[yet] vatandaşı gönüllüler M[oskova'ya] dönmeli.

---

* Asıl metinde: "Zografus".

** Okunamayan bir kelime.

3) En iyi Sov[yet] (askeri) danışmanlara gereksinim var.

Tercüman kadrosu iyileştirilmeli (yalnız erkek daha iyi).

4) Erkoli, Moreno ve diğerlerinin harçları için, Komintern fonu (100.000 pezeti ve 90.000 Fr[ansız fr[ankı] Ent[ernasyonal] tugaylardan alındı.) Bir yıllık harçlar için yeterli. Sorumlusu Erkoli.

5) *__Kraras__: İrtibat Daire[si] başkanı (talimat için bir ay sonra M[oskova'ya] gelmeli).

6) **Mihaylov**, ABD'ye gönderilsin.

7) **Kâğıt** (sorun Paris'te hal[ledilsin]).

8) **Dias** (Güney Fransa'da tedavi oluyor; Bar...** ile bağlantılı).

9) **Pedro** (M[oskova'ya] dönüş olanakları araştırılsın).

İtalyan işleri.

Furini [İtalyan KP] MK'da kalsın, ama, daha önce varılan karara göre, kendisine ör[güt] işleri ve kadrolar verilmesin.

Ülkedeki çalışmalar için acil önlemler alınsın.

Entern[asyonal] tugaylardan elemanlar daha iyi kullanılsın.

- Yurtdışında yedek yön[etim] merkezi - **Erkoli**, Pik, Gotvald, Marti, Torez, Dias, Polit. (sorumlusu **Erkoli.**)

- **Linderot.**

Par[ti] okulu için 19.000 İs[veç] kronu verilsin (1937'de 9.000 dolar).

20.000*** İsv[eç] kronu (partinin işl[etmelerine] borç).

4 Eylül 1938.

- **Erkoli, Luis** gidiyorlar.

5 Eylül 1938.

- **Yumber-Dro**, Linderot gidiyorlar.

- (D[imitriy] M[anuilski], Mosk[vin], D[imitrov]).

1. **KEYK kadrolarının yapısını ve sayısını görüştük.**

2. **Andreev - Blagoeva** (Personel Şubesi'ndeki işinden serbest bırakılmasını istiyor).

3. Slutsker ve Manuilski ile birlikte.

Volf yurtdışına gönderilmesin.

Güyo buraya çağırılsın ve kendisine yurtdışında gençler arasında İsp[anya] kampanyasını yönetme görevi verilsin.

4. Marek - Bogdanov

Bulgaristan işleri.

6 Eylül 1938.

- Kızıl Meydan'da gençlerin resmi geçidi.

(Tribünde: Ugarov, Bulganin, Şkiryatov, Şvernik, Kosarev, Dimitrov, Papanin, Çkalov, Baydukov.)

7 Eylül 1938.

- Andreev - Belov.

Belov: Per[sonel] Şu[besi] Birinci Baş[kan] Yard[ımcısı].

Kondratenko: Geçici olarak İkinci Yard[ımcı] gö[revini] yapacak.

Belov: İlleg[al] partiler ve "A" gr[ubu].

- Kondratenko: Le[gal] partiler.

- M[anuilski], Moskv[in], Kus[inen].

D[imitrov]'un bulunmadığı zamanlarda:

1. Moskvin, Personel Şubesi'ni ve Çi[n] İşleri'ni denetleyecek.

2. Redaksiy[on] ve Bas[ım] Şubesi:

---

* Asıl metinde "4" rakamı tekrar ediliyor.

** Okunamayan bir isim.

*** Asıl metinde üstü çizilmiş: "Fr[ansız] Fr[ankı]"

Manuilski.

(Aynı zamanda Almanya, Çekoslavakya, İsv.*, Hol[landa]).

Üçlünün toplantıya çağrılmasından sorumlu: Manuilski.

- [KEYK] Sekret[erliği'nin] ve Prezidyum üyelerinin yurtdışı grubunun, ulusl[ararası] durumdaki gergin[leşmeyle] ilgili **görevleri** hakkında karar.

- **Rakoşi'nin kardeşi.**

Rakoşi'nin değiş-tokuşu konusu.

- **Sergeev** izne çıktı-(Esentuki'ye).

- İzne çıkmalarına karar verilenler:

1) Vasileva 21 Eylül'de.

2) Gromov 20 Eylül'de.

3) Vladimi[rov] 15 Eylül'de.

- **Ponomaryov kitap**[91] **hakkında.**

8 Eylül 1938.

- **Krilova - Fridrih.**

Son talimatlar.

Laypsig davasının 5-ci yılı dolayısıyla *Rundşau*'nun özel sayısı ve yığınlara yönelik bir broşür.

- Moskv[in] haber verdi: Fransızlar Torez başkanlığında 6 ki[şilik] bir heyet göndermek istiyormuş.

- **Saat 9.51'de Kursk Garı'ndan Kislovodsk'a hareket ettik.**

9 Eylül 1938.

- **Trende!**

Büyük bir sefer.

Bizimle birlikte: Dr. Barski, diyet[çi] hemşire (Sofiya Andreevna), Mitya için hemşire (Zinaida Vasilevna), dadı.

Faniçka, İroçka.

10 Eylül 1938.

- **Kislovodsk**'ta.

Gündüz saat 11.1/2'de vardık!

Çakaya, karısıyla birlikte, aynı istirahat evinde (Kars).

Dr. İzraelit. **Önceki** hemşire?

- Tedavi programı tespit edildi:

12 Eylül'e kadar yatakta ve ayakta tedavi rejimi.

(Aklimatizasyon günleri!)

17 Eylül'den 10 Ekim'e kadar, nazran banyoları.

Jeleznovodsk'tan içecek **maden** suyu.

Akşam saat 11'de yatış, sabah 8'de kalkmak.

11 Eylül 1938.

- 1 no'lu **paketi** Moskova'ya (Krilova'ya) gönderdim.

Çin gençliğiyle ilgili kararda (Volf'un) düzeltmeler yaptım.

Kapit[alist] ülkelerdeki partiler ve poli[tik] faaliyetçiler için (Rusça basılan broşür benzeri) bir **kılavuz**, tamamlamalar ve ilaveler yapılarak hazırlansın önerisi. Kılavuz, İng[ilizce], Fr[ansızca], İsp[anyolca], Almanca ve başka dillerde basılsın.

Faşistlerin hazırladığı 1950 Almanya'sı haritası, (Ukrayna vb. da dahil olarak) faşist Almanya'nın işg[alci] planlarını açığa vurmak için kullanılsın ve bu, onun Çekoslovakya'ya karşı saldırısıyla bağlansın.

- Masaj.

Elektrikli yaka (gün aşırı yapılacak!).

Tartıldım: **(gömlek** ve ceket **ile) 94 kilogram.**

- 10 Eylül günlü il gazeteleri, *Pr[avda]*'nın 9 Eylül'de basmaya başladığı SKP(b)'nin Kısa Tarihi ile ilgili, aynı tarihli *Pravda*'nın başyazısını yayınlıyorlar. Bütün parti, Stalin'in katılımı ve son

* Muhtemelen "İsviçre".

denetimi ile yazılan bu kitabı okuyup öğrenmek için seferber olmuş.

12 Eylül 1938.

- 9 ve 10 Eylül tarihli *Pravda* ("**SKP(b)'nin Kısa Tarihi**"nin metnini yayımlıyor).

- Ribakov (Nikol[aev]): "10 Yıllık"a* ("hasta" olarak; aptallık!) yerleştirilmiş.

Ancak bugün karşımıza çıktı; oysa 10 Eylül'de gelmiş!

- Okudum: "Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin Batı Avrupa İçin Stratejik Önemi". Yazarı: Albay Emanuel Moravets (Harp Akademisi'nde profesör).**

Ciddi, dikkate değer. Kullanılmalıdır.

MOPR Nedir? broşürü. Yazarı "Didro" adında biri. MOPR'un faaliyetleri ve rolü üzerine 7-ci Kongre'de yapılan [değerlendirmeyi] tamamen atlıyor. Tek sözle bile, bundan bahsetmiyor! Bunu **bilmiyor** muydu, **unutulmuş** mu, yoksa bu durum başka bir amaçla mı bağlantılıdır. Ponamaryov'dan bunu araştırmasını istedim.

13 Eylül 1938.

- **Jeleznogorsk**'ta. Çok hoş bir istirahat yeri.

Stalin'in çocuklarının **kaldığı** köşkte.

- M[oskova'dan] **ilk iki** paket geldi, aldım.

- Dün Kal[inin], Kisl[ovodsk'tan] ayrılmış. Onu göremedim.

14 Eylül 1938.

- **Moskvin**'den ilk telgraf:

"1. Uribe başarıyla yerine ulaşmış.

2. Arkadaşlar *** heyetin hemen gönderilmesi için değil, aralarından kimilerinin buraya hızla gelmesi gerektiği durumlar için vize istemişler.

3. Hollandalı ile Norveçli bugün gitti."

- Telgraf çektim:

"Anlaşılan, Henlaycıların darbesi[92], Çekoslovakya'ya dışarıdan saldırının başlangıç kısmı. En yakın zamanda savaş olasılığını dikkate almalıyız, partilerimizi bu olasılığa hazırlama çalışmalarına hız vermeliyiz. Lütfen, aranızda görüşün, gerekli yere danışın ve tedaviyi kesip, geri dönmemin daha iyi olup olmayacağını, hemen bildirin."

15 Eylül 1938.

- Dr. Barski dün akşam M[oskova'ya] gitti.

- **3 no'lu paketi** aldım (gazeteler ve başka malzeme).

- Prag'dan gelen bilgiye göre, **Henlaycıların darbesi** bastırıldı.

Sudet bölgesinde **kuşatma** durumu ilan edilmiş.

- Royter'in bildirdiğine göre, Çemburleyn Hitler ile görüşmelerde bulunmak için Almanya'ya uçmuş.

"**Berlin, 15 Eylül 1938**. Alman Enformasyon Bürosu'nun haberine göre, İngiltere Başbakanı Çemburleyn bugün gündüz Münih'e geldi. Çemburleyn'i havaalanında Dışi[şleri] Bakanı Ribentrop karşıladı. Çemburleyn Münih'ten Berhtesgaden'e geçti. Hitler **ile Çemburleyn** arasında görüşmeler bugün başlayacak."

---

* Oktobr'ın Onuncu Yılı Sanatoryumu söz konusu.

** Die strategische Bedentung der Tsehechoslovakischen Republik für Westeuropa. Emmanuel Morav ets (Professor an der Kriegshochschule).

*** Fransa KP yöneticileri söz konusu.

- **Polonya Meclisi ve Senatosu dağıtıldı!**

16 Eylül 1938.

- **İlk nazran banyomu yaptım!**

- Man[uilski'den] telg[raf]:

"Çekler şimdilik sert direniş gösteriyor. Son darbe denemelerini bastırıyor. Birçok Henlaynci Almanya'ya kaçıyor. Raymon'un sözlerine göre, Fransa'da yığınların eğilimi, kesinlikle Hitlercilere karşı. Seferberlik kapsamına alınanlar: Daladie'nin alçakgönüllü tutumu karşısında, Çembırleyn Çeklere ihanet etmeye hazırlanıyor. Sudetlerin Almanya'ya ilhakının hazırlıklarını yapıyor, haykırışlarıyla yola çıkıyor.

Olaylar hakkında seni haberdar edeceğiz. Hepimizin görüşü şu ki, iznini kesmen gerekmiyor. Gerektiğinde, seni hemen çağıracağız."

- **Man[uilski] ve Mosk[vin]'e telgraf çektim**:

"Çekoslovakya ile ilgili olarak, Polonya, Romanya ve Macaristan hakkında acil önlemler alınması gerekiyor. Özellikle Polonya için. Bu ülkelerde işçi sınıfının ve bütün demokrat[ik] güçlerin görevlerine işaret edilen yazılar yayınlanmalı ve radyo aracılığıyla ve başka yollardan bunlar duyurulmalıdır. Polonya girişim grubu[93] adına, işçilere ve köylülere, Polonya'daki demokratik örgütlere hitaben, Polonya hükümetinin Hitler yanlısı politikasına karşı bir çağrı yayınlanmalı. Çekoslovakya'nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü savunmak, bizzat Polonya'nın bağımsızlığını savunmak demektir. Bogdanov'un gönderilmesi öne alınmalı. Komünist Partisi'nin dağıtılması konusunda da,[94] işçi sınıfına hitaben çağrı yayınlanmalı. Komünist partisinin tasfiye edilmesiyle Polonya'da komün[ist] hareketin hiç de yok edilmediği, tersine, teslimiyetçilik ajanlarının, bu hareketin saflarından atılmasından sonra, gerçekten yükselip gelişmesi için koşulların yaratılacağı belirtilmelidir. Macar sorununun çözümü de hızlandırılmalı. Bana kalırsa, Santo politik açıdan güveni hak ediyor. Bir üçlü kurulabilir: Santo, Varga ve sınanmış bir başka Macar, ülkedeki harekete yardımda bulunabilir. Pedro'nun acilen çağrılması, onun da bu işe dahil edilmesi gerekir."

- Çembırleyn, Hitler ile görüşmelerden sonra, Londra'ya dönmüş.

- **4 no'lu paketi aldım.**

17 Eylül 1938.

- **Moskvin'den telgraf**:

"Talimatların, Gotvald'a da gönderildi."

- **Manuilski'den telgraf**:

"Hitler'in Sudet bölgesini Çekoslovakya'dan koparma açıklaması nedeniyle Çembırleyn Londra'ya döndü. Sanırım, İngiltere'nin Çekoslovakya'ya karşı ihanetinin en tehlikeli sonucu, Sudetlerin Almanya'ya ilhakı olacaktır. Hitler'in böyle bir başarısı Avrupa gericiliğinde bir patlama, İspanya'ya askeri müdahalenin yoğunlaşması, bütün küçük uluslara ihanet, Fransa'nın tamamen dışta bırakılması ve Fransa'da gericiliğin halk cephesini torpillemesi anlamına gelebilir. Komünist partilerini bu tehlike karşısında uyarıyor, bütün antifaşist güçleri seferber etmeye çağırıyoruz. Savaşa Karşı Dünya Komitesi'nin Milletler Cemiyeti'ne çağrıda bulunması talimatını verdik."

- **5 no'lu paketi** aldım.

18 Eylül 1938.

- **İkinci nazran banyomu yaptım.**

- Moskvin'den telgraf geldi:

"1. Frank (?), gıda vb. yardım kampanyasının pratik uygulamasına geçtiğini bildiriyor.

2. Bizim deniz seyahatçisi başarıyla yerine ulaşmış.

3. Verdiğin talimatları yerine getirmek için elden geleni yapacağız. Yazılar Yulius'a başka yollardan da gönderilecek.

4. Bogdanov 5 gün sonra gidebilecek.

- 6 no'lu paket geldi.

- Telgraf çektim:

1. **Moskvin'e:**

"Vaat edilen kodu bekliyorum."

"MOPR'un döviz hesabı sorununun çözülmesi rica edilmeli. Şu anda bu çok önemli."

2. **Manuilski ile Moskvin'e:**

"Julius'un *Rundşau*'daki yazıları çok karışık, bazen doğrudan zararlı. *Rundşau* sorumlu redaktörü olarak kendisinin, belirli ölçüde Komintern yönetimini yazılarıyla bağladığına dikkatini çekiniz. Bu nedenle *Rundşau* için tek başına yazmaktan kaçınması daha iyi olur, ama yine de bazen kendi yazılarını yayımlaması gerekeceğine göre, işlerin iyi gitmesi için bunları önceden bizim ana görüşlerimizle uyumlu hale getirmesi gerekir."

3. **Manuilski, Moskvin ve Kuusinen'e:**

"Faşist saldırganlara ve savaş kundakçılarına karşı işçi hareketinin ortak hattını çizmek ve işçi örgütlerinin barışı ve demokrasiyi savunmaya yönelik ayrı ayrı eylemlerinin birleştirilmesini koordine etmek için, işçi sınıfının her akımdan parti ve sendikal örgüt temsilcilerinin Avrupa İşçi Konferansı'nı bir an önce örgütleme sloganını yığınlar arasında yaymayı, amaca uygun buluyorum. Konferansı düzenleme girişimini Fransız Emek Konfederasyonu ile İngiliz Sendikalar Birliği'ne görev olarak vermek, en uygunu olacaktır. Böyle bir konferansın yapılması için Fransa, İngiltere, Belçika ve İsk[andinav] ülkelerinde basın yoluyla ve toplantılarla, geniş ve yığınsal bir kampanya başlatılmalıdır. Değişik ülkelerdeki en önemli işletmelerde sendikalar ve diğer örgütler, aynı şekilde işçi örgütleri, özel karar ve telgraflarla İngiliz treydünionlarına ve Fr[ansız] Konfederasyonu'na, Amsterdam Enternasyonali'ne, Komünist ve İkinci Enternasyonallere başvurarak, bu konferansın hızla örgütlenmesini istemeye zorlamaları gerekir. Kampanyanın temel görüşü şu olmalı: Uluslararası proletarya, faşist saldırganları gemleme ve barışı ve demokrasiyi sağlama yönündeki ortak iradesini ortaya koymalı, sözünü söylemeli ve tarihsel görevini yerine getirmelidir. İşçi sınıfının geleceğinin, halkların kaderinin, milyonlarca insanın hayatının, İngiltere ve Fransa'daki emperyalist çevreler ile Almanya'da ve İtalya'da kol gezen faşistler arasında ticaret konusu yapılmasına, uluslararası proletarya izin veremez. Çünkü, o bunun için gerekli ve yeterli güce sahiptir, yalnız bu gücünü birleştirip, harekete geçirmesi gerekir."

- Negrin, Milletler Cemiyeti toplantısına katılmak üzere, Cenevre'ye geldi.

- **Çek hükümeti Henlayn'ın partisini dağıtmış**, onun milletvekillerinin yetkilerini iptal etmiş.

Henlayn ve diğ[er] yöne[tıciler], Almanya'ya kaçmışlar.

19 Eylül 1938.

- **Moskv[in]'e, Fridr[ih]'e telg[raf] çektim:**

Eğer *Rundşau* Laypsig davasının 5-ci yılı dolayısıyla yazılar yayınlayacak ise, bu, sıradaki sayıya bir ilave olarak yapılmalı, *Rundşau*'nun özel sayısı ya da Sonderausgabe* olarak kesinlikle yapılmamalıdır.

- **18 Eylül günü** Londra'ya, İng[iliz] hük[ümetiyle] Çekoslovakya konusunda görüşmelerde bulunmak üzere **Daladie, Bone** ve diğer yetkililer gelmiş.

- **Çek hükümeti üç ay için bütün ülkede olağanüstü** durum ilan etmiş.

20 Eylül 1938.

- Üçüncü nazran banyosu.

- İki paket **geldi** (7 ve 8 no'lu).

- **3 no'lu paketi** gönderdim.

- **Moskvin'e, Fridr[ih]'e telgraf:**

"Ben *Komsomolskaya Pravda*'nın Laypsig davası hakkında yazı yayınlanmasına karşı değilim."

- **Fransız bakanlar Londra'dan dönmüşler.**

"İngiliz-Fransız planı."

Fra[nsız] basınının bir kısmı bu planı eşi görülmemiş bir ihanet olarak niteliyor!

21 Eylül 1938.

- **Moskvin'den telg[raf]:**

"Fridrih'in telgrafla yönelttiği soruya cevapta, Laypsig davasının 5-ci yılı özel sayısının artık yayınlanmış olduğu belirtiliyor. Fridrih *Koms[omolskaya] Pravda*'nın sorusuna bir an önce cevap verilmesini rica ediyor."

- **Bal Çağlayanı**'nda!

Bundan beş yıl önce –21 Eylül 1933'te– **Laypsig davasının başlangıcı!**

22 Eylül 1938.

- **Dördüncü nazran banyosu.**

- **Moskvin'den telgraf:**

"Prag'dan telgrafla gelen bir habere göre, Çekoslovakya hükümeti İngiliz-Fransız planını kabul etmiş ve buna gerekçe olarak, Almanya, Polonya ve Macaristan'dan gelecek bir saldırı durumunda İngiltere ile Fransa'nın, Çekoslovakya'ya yardımda bulunmayı reddetmelerini göstermiş. Bu teslimiyetçiliğe karşı binlerce işçi ve emekçi gösterilere katılıyormuş."

- **Telgraflar çektim:**

1. **Moskvin'e:**

"Fan Lin telgraf çekerek, Moskova'da tedavi ve öğrenim görmelerine izin verilen birkaç yoldaşın beş aydır yola çıkabilmek için Lançjou'da beklemekte olduklarını bildirdi. Bu yoldaşların Batı'ya uçabilmeleri için Lançjou'ya talimat verilmesini rica ediyor. Bu konuda G.** ile konuşmak gerekiyor. Bana gönderilen telgrafları doğrudan sana göndermesini de rica et."

2. **Moskvin'e, Kuusinen'e:**

"Vladimir'in Eylül Ayaklanması[95] ile ilgili yazısının derginin bu sayısında yayınlanmasını, Todorov'un[96] yazısının ise gelecek sayıya bırakılmasını tavsiye ederim."

3. **Manuilski, Moskvin, Kuusinen'e:**

"Buradan bir hüküm vermem zor, ama sanıyorum ki, Çekoslovakya'da

* Fevkalâde nüsha.

** Belirlenemeyen isim.

halk hareketi bu teslimiyetçiliği kararlılıkla reddediyorsa, ordunun Alman saldırısına karşı direnme kararlılığı gösterdiği koşullarda bu olgu, Fransa'da ve İngiltere'de çok büyük etki yapacak, bu ülkelerde öylesine güçlü bir harekete yol açacak ki, bu hareketin etkisi altında İngiliz-Fransız ihanet planı suya düşecektir. Ne olursa olsun, savaşsız teslim olmaktan daha kötü bir şey olamaz."

- **Mosk[vin]'den iki telgraf (açık)**:*

Paris'ten telefon haberi (22 Eylül, gündüz saat 12.30'da):

"Resmi Alman orduları atağa kalkarak **Aş-Eger, Graslits, Grafenştayn** şehirlerini ele geçirmiş. Bu şehirler **Majino** hattı dışında bulunuyor ve bunları yalnız güçsüz askeri birlikler savunmuş."

Pötit Parizien'in haberine göre, **Hitler** ile yaptığı görüşmelerde **Çemberleyn** kendisine şunları önermiş:

"1. Çekoslovakya'nın yeni hudutlarını belirlemek, nüfusun karşılıklı değiş tokuşu ve nakledilmesi için uluslararası bir komisyon atanması.

2. Almanya'da askerlerin hemen terhis edilmesi.

3. Söz konusu önlemlerin gerçekleştirilmesi sırasında düzenin ve barışın korunması için bütün devletlerin ortak çağrıda bulunması.

4. Yeni Çekoslovak devletinin toprak bütünlüğünün teminat altına alınması.

5. Çekoslovakya'ya ekonomik yardımda bulunulması."

- 21 Eylül günü sol partilerin toplantısı yapılmış. Komünistler şunları önermiş:

Çekoslov[akya] halkı ile dayanışma bildirisi yayınlanmalı, Çekoslovakya'ya heyet gönderilmeli, Çekoslovakya'nın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı için savaş ve Fransa ile Sov[yetler] Birliği üzerlerine aldıkları yükümlülüklere uymalı.

(Radikaller karşı çıktığı için bu öneriler oylamaya sunulmamış. **Sosyalistler**, radikallerden yana tutum almış.)

- **Prag'dan telefon haberi** (22 Eylül, sabah saat 3'te).

"Hükümet Londra'nın isteklerini iki şartla kabul etti:

1. Sudet bölgesi teslim edilinceye kadar bugünkü toprak bütünlüğü statükosu korunmalı.

2. Londra'nın istekleri parlamento tarafından onaylanmalı."

Hitler'in bu şartları kabul etmeyeceği ve cumhuriyetin bölünmesini isteyeceği düşünülüyor. **Bu durumda cumhuriyet tüm gücüyle kendini savunacaktır.**

Hükümet kararının açıklanmasından sonra Prag'da yığınsal gösteriler birbirini izlemeye başladı. **Yüz binlerce** insan saraya (cumhurbaşkanlığına) ve parlamento binasına doğru yürüdü.

Sloganlar:

"Yaşasın ordu!", "Yaşasın general Sirovi!" (ordu başmüfettişi), "Kahrolsun hainler!", "Biz hudutlarımızı savunuyoruz!", "Teslim olmayacağız!", "Yaşasın Sovyetler Birliği!", "Yaşasın Kızıl Ordu!"

Moral ortamı mükemmel. Kararı halkın vermesi gerektiği kanısı, her tarafta hâkim.

---

* Şifrelenmemiş

Biz olmadan, halk olmadan, hükümet tek başına karar hakkına sahip değildir.

Genel kanı şu ki, yığınların artan baskısı sonucunda hükümet, gereken bütün savunma önlemlerini almak zorunda kalacaktır.

- **Prag'dan telefon haberi** (22 Eylül, gündüz saat 10.30):

Dün başlayan gösteriler devam ediyor. Prag sokakları yüz binlerce insanla dolu.

Başta gelen sloganlar:

"Hainler, hükümetten defolun!"

"Askeri hükümet istiyoruz!", "Sovyetler Birliği bizimledir!"

Prag'daki **bütün** büyük işletmelerde grev başladı. Hemen bugün **genel grevin** başlayacağına inanabiliriz.

- Royter'in haberine göre (21 Eylül), yarın sabah (22 Eylül):

"Çemburleyn Almanya'ya uçmak ve iki veya üç gün orada kalmak niyetinde. İngiltere Dışişleri Bakanlığı Hukuk İşleri Müşaviri **Uilyam Malkin** de, Çemburleyn ile birlikte olacak. Bu akşam Kral, Çemburleyn'i kabul etmiş. Daha sonra Çemburleyn İngiliz Leybiristlerinin liderleri Atli ve Grinud ile görüşmüş."

- **Horti, Hitler**'in yanında!

İmredi de öyle!

- **Çekos[lovakya] sınırlarına Polonya ve Ma[car] ordu birlikleri yığılıyor.**

23 Eylül 1938.

- 9 ve 10 no'lu paketler geldi.

Mosk[vin]'den ilaveli mektup.

- R[oza] Yul[ievna] ile Jeleznogorsk'ta!

- Çekoslovakya'da yeni kabine.

Başbakan ve Savaş Bakanı **Yan Sirovi** (Çekoslovakya ordusunun başmüfettişi); **Krofta** Dışişleri Bakanı; bakanların çoğunluğu partisiz; **bir** sosyal demokrat; Beneş'in partisinden **iki** sosyalist.

- Sudet bölgesinde Nationalrat* kurulmuş.

Laypsig davasının 5-ci yılı Sovyet basınında hiçbir şekilde anılmadı!

24 Eylül 1938.

- Beşinci nazran banyosu.

- 11 ve 12 no'lu paketler geldi.

Yayınevi Yazı işleri[nden] **mektup** (Naumova).

21 Eylül'de **Lima** (Martine) gitmiş: Brez[ilya].

21 Eylül'de **Orlov** gitmiş: Rom[anya] KP.

21 Eylül'de **Spolts** karısıyla birlikte gitmiş: Çekoslo[vakya].

21 Eylül'de Gouloz Daniel gelmiş: Hollanda KP.

- **Suharev'den telgraf**:

"22 Eylül'de **Rodrigez** - Londra.

26 Eylül'de **Perets** ve **Feri** gidiyorlar.

Bugünlerde **Güyo** gidiyor."

- **Manuilski'den telgraf**:

"Daladie ve Bone'nin haince tutumları Fransa'da, özellikle işçi çevrelerinde giderek daha büyük tepkiye yol açıyor ve işçi çevreleri Daladie kabinesinin istifasını istiyor. Frans[ız] Komünist Partisi de bu rotayı izliyor. Biz de, bu rotanın doğru olduğuna inanıyoruz. Ama özellikle önemli olan, dünya kamuoyunu, Hitler'in suç ortağı Çemburleyn'e karşı ayağa kaldırabilmektir. Bu konuda

* Ulusal Konsey.

somut talimatlarla Raymon yola çıkıyor."

- **Moskvin'e telgraflar**:

1. "Eğer senin için zahmet olmazsa, yurtdışından en önemli şifreli telgraflar bana devren gönderilmeli."

2. "Telefon haberlerinin akşam saat ona kadar bana gönderilmesi uygundur. Senin kodunu hâlâ almadım."

3. **Moskvin'e, Fridrih'e**:

"Fransız yayınevinin, davayla ilgili yazıları bir broşür halinde basmasına izin verilebilir[97]. Metnin tamamını dikkatle gözden geçirme, var olan hataları ve uyumsuzlukları düzeltme görevi, Lang'a verilmeli. Mahkeme önündeki söylevin ilave edilmesini tavsiye ederim."

- **Manuilski, Kuusinen, Moskvin'e telgraf:**

"Kamuoyunun Çemburleyn'e karşı ayağa kaldırılması çok önemli. Ancak, İngiltere'de ve Fransa'da uygun hükümet değişikliği için, elden gelen yapılmalıdır. Bugünkü durumda en zayıf nokta, uluslararası işçi hareketinde eylem birliği olmamasıdır. Böyle bir eylem birliğinin en azından Avrupa çapında sağlanması için, elden gelen yapılmalıdır. Avrupa işçi konferansı yapılması görüşünü bir kez daha vurguluyorum. Böyle bir konferans için kampanyanın yığınsallık kazanması, kuşkusuz ki, faşist savaş kundakçılarına ve onların destekçilerine, en değişik teslimiyetçi çevrelere karşı yığınların seferler edilmesini hızlandıracak, sosyalist partilerin ve sendikaların saflarında bu yönde önemli bir etken olacaktır. Konunun ciddiyetle görüşülmesini ve Paris'teki dostlarımıza talimat verilmesini rica ederim. Bu münasebetle, Raymon aracılığıyla daha somut talimatlar da iletilebilir."

25 Eylül 1938.

- 24 Eylül günü Çekoslovakya'da genel seferberlik ilan edildi. Başarıyla sürüyor.

- Dağda gezinti. Büyük Eyer ardında ve Conan civarında.

26 Eylül 1938.

- Altıncı nazran banyosu.

- 13 no'lu paket geldi (Moskvin'den kod).

- **Man[uilski], Moskv[in], Kuusinen'den telgraf**:

"Ulusl[ararası] işçi konferansının sloganıyla ilgili senin ilk telgrafını aldıktan sonra, Fransa'ya telgraf çekildi. Bunun yanı sıra, Raymon aracılığıyla, şöyle özetlenebilecek gerekli direktifler verildi:

1. Konferansın girişimciliğini Fransa Emek Konfederasyonu üzerine alıyor.

2. Konfederasyon, önce İngiliz sendikalarının konferansla ilgili desteğini almalıdır.

3. Aynı zamanda işçi toplantıları ve fabrikalarda işçi örgütleri konferanstan yana çıkıyor.

4. Konferansa hazırlıklar, Çekoslovakya'yı savunmak ve Çemburleyn-Daladie planını suya düşürmek için yığınları seferler etme sloganı altında yürütülmeli.

5. Fransa'da Daladie ile Bone'nin istifası için savaş, İngiltere'de ise Çemburleyn'in istifası için savaş sloganı altında olmalı.

- **Manuilski, Moskvin'e telgraf:**

"Litvinov'un iki söylevi, daha iyi yaygınlaştırılmalı ve daha iyi kullanılmalıdır. Özellikle İngiliz İşçi Partisi ve

sendikalarının üyeleri, Fransa, Belçika ve İsk[andinav] ülkelerinde sosyal demokrat ve sendikalı işçiler arasında."

- **Moskvin, Bogdanov, Marek'e telg[raf]**:

"139 (Bulg[aristan]) ile dolaysız ilişkinin yeniden kurulması için neler yapıldığı, lütfen, bildirilsin. Oradan aldığımız haberler nasıl? Marko[98], uluslararası durum ve Sovyetler Birliği'nin politikası hakkında düzenli bir şekilde bilgi ve belge göndermeli. Çekoslovakya'yı ve genel barışı savunma yönünde ülkede, geniş bir kampanya yürütülmelidir."

- **Moskvin'e telgr[af]**:

"Kodu aldım."

- **Litvinov'un Milletler Cemiyeti'ndeki söylevlerinin yankıları çok büyük**.

- Çemberleyn-Daladie'nin ihanet planına karşı İngiltere'de ve Fransa'da giderek **artan bir muhalefet**.

- **Fransa'da kısmi seferberlik**.

- **İngiltere'de askeri girişimler**.

27 Eylül 1938.

- İngiliz parlamentosu, 28 Eylül günü olağanüstü toplanıyor.

- Daladie ve Bone, İng[iliz] bakanlarla görüşmelerinden sonra, Londra'dan döndüler.

Gamlen de Londra'daymış.

- İng[iliz] ve Fransız hükümetleri, Çekoslovakya'ya, Hitler'in muhtırasını kabul etmesi için tavsiyede bulunamayacaklarını Beneş'e bildirmiş.

- Çekoslov[akya] hükümeti Hitl[er]in muhtırasını reddetmiş.

- **Moskova'dan telefon haberi**:

"Bugün öğleden sonra Çekoslovakya hükümeti, önceki hükümet tarafından kabul edilen İngiliz-Fransız önerisini yürürlükte bıraktığını ve çok ağır olmasına karşın, bu öneriyi uygulayacağını açıklamış."

28 Eylül 1938.

- Yedinci naz[ran] banyosu.

- **14 ve 15 no'lu paketler geldi**.

1. **Moskvin'den telgraf**:

"Yoldaş Braudır, İspanya'ya gıda ürünleri gönderme hazırlıkları içinde olduğunu bildiriyor.

Torez'in Paris'ten [gönderdiği] gelen yoldaşın bildirdiğine göre, Fransa'da halkın ezici çoğunluğu Hitlercilere karşı bir ruh hali içinde, seferber edilenler kışlalara Enternasyonal'in marşlarını söyleyerek gidiyor. Fransız Komünist Partisi MK'sı, seferber edilen yoldaşların yerine hem merkezde, hem de diğer yerlerde başkalarının getirilmesi için bir plan hazırlamış ve bunu uyguluyor. Hem Çekoslovakya* konusunda, hem de İspanya'ya yardım konusunda eylem birliği olanaklarıyla ilgili olarak Kaşen ile Torez'in, De Bruker'le yaptıkları görüşme ve yoklamalar, olumsuz sonuçlanmış. Genel durumla ilgili olarak Torez, 6 Ekim 1938 günü bizim şube sekreterlerini toplantıya çağırıyor. Braudır da orada olacak. Manuilski daha ayrıntılı bilgi verecek.

Erkoli'yi Barselona'ya gönderdim.

Yarın Lager'in gelmesini bekliyoruz (İsveç). İlişkilerin iyileşmesi için çağırdım.

Gendin'den bana paket gönderilmeye başlayalı iki gün oldu. Bunların tamamını sana göndereyim mi?"

---

* Asıl metinde üstü çizilmiş söz: "İspanya".

2. **Moskvin'e telgraflar**:

a) "Her şeyin bana gönderilmesi en iyisi olacak."

b) "Bazı yedek malzemeleri, tarafsız yerlere gönderebildiğini ümit ediyorum."

c) "İngiliz parti kongresi ve aldığı kararlarla ilgili daha ayrıntılı bilgilerin bana gönderilmesini rica ederim."

- **Manuilski, Moskvin'e telgraflar**:

a) "Polonya faşistlerinin Çekoslovakya'yı hedef alan provokasyon ve canavarca politikasına karşı Polonya işçi sınıfı adına, ulusl[ararası] basında herhangi bir açıklama yapılması, çok gereklidir. Bugünkü ortamda böyle bir açıklama, Polonya'da komünistler için, işçi ve köylü hareketi için politik bir pusula rolü oynayabilir."

b) "Polonyalı Valter* politik açıdan temiz ise, Polonya çalışmalarında kendisinden yararlanılması uygun olur."

- **Moskvin, Kuusinen'e telgraf**:

"Okano raporunu teslim etti mi? Japonya konusunda neler yapılıyor? Japonya Komünist Partisi'yle Çin Komünist Partisi'nin Japon işgalcilerine karşı Japon ve Çin komünistleri, işçi sınıfı ve halkları ile dayanışmalarını dile getiren ortak politik açıklamayla, kendi temsilcileri aracılığıyla basına çıkmaları gerekmiyor mu? Böyle bir açıklamanın yaygınlaştırılması, uluslararası kampanyaya destek olur ve bizzat Japonya'da yığınlar üzerinde etkili olur."

29 Eylül 1938.

1. **16 no'lu paketi** aldım.

4 no'lu paketi gönderdim. (Moskvin'e mektup, Telman'ın mektubuna ilave, Münstenberg ile Dalem'in yazışması vb.)

2. **Moskvin'den telgraf**:

"Enternasyonalistlerin ülkeden çıkarılması için hükümetin aldığı karar dolayısıyla, İspanya Komünist Partisi MK'sı ile ve Marti ile mutabakat temelinde pratik önlemler hazırlandı. Bu girişimler, çalışmaların bütün yönlerini örgütsel ve teknik (görevlerine son verilenler için kamplar hazırlanması ve bunların donatılması, düzenli hale getirilmesi vb.) açıdan tasfiye ve nakillerin düzenli yapılmasını kapsıyor. Ülkede kalmak isteyenlerin vatandaşlığı kabul etmeleri, kimi durumlarda ise, bazı uzmanların gönüllü olarak kalmaları için olanaklar öngörülüyor. Her savaşçıya İspanya'nın Bağımsızlığı İçin madalyası verilmesi, özel tavsiye üzerine ise, bazı durumlarda Özgürlük ödülü verilmesi öngörülüyor. Tahliye işlerinin yönetimi, Marti'ye havale ediliyor. Kesin kararlar ve değişiklikler ek olarak bildirilecek."

3. ****Manuilski, Moskv[in]'e telgraf**:

"Bugünkü durumda yürüttüğümüz çalışmalarla ilgili olarak yoldaş St[alin] Politbüro'daki yoldaşlardan herhangi bir tavsiye, talimat ya da eleştiri aldınız mı? Ümit ederim ki, en önemli girişimlerimiz hakkında St[alin]'e bilgi veriyorsunuzdur."

4. **Moskvin'e telgraf**:

[KEYK] Sekreterliği bürosu için ve benim sekreterliğim için öngördüğümüz insanların, yoldaş Ejov'un emrindeki organlarca denetimden geçirilmesine hız verilmesi rica edilmelidir."

---

* Söz konusu olan Karol Svierçevski'dir.

** Aslında hatalı: "2".

- **Sofya - Varna - Eski Zağara radyolarını dinledim**:

Münih'teki görüşme hakkında haber; Hitler, Musolini, Çemburleyn ve Daladie.

Mutabakata varıldı:

1) Çek askeri birliklerinin ve resmi makamlarının Sudet bölgesinden çekilmesi.

2) Çekoslovakya'nın diğer bölgeleri için, halk oylamasına gidilmesi.

3) Halk oylaması için ve Çekoslovakya'nın yeni sınırlarının belirlenmesi için bu bölgelere uluslar[arası] askeri birlikler ve uluslararası komisyon yerleştirilmesi.

4) İngiltere ile Fransa'nın bu sınırlar için garanti vermesi.

5) Tutuklu Henlaynçıların serbest bırakılması.

Eşi görülmemiş bir ihanet!

30 Eylül 1938.

- Sekizinci nazran banyosu.

1. **17 no'lu paket** geldi.

2. **Manuilski'den telgraf**:

"Çemburleyn'in Çekoslovakya'ya edeceği ihanetle ilgili tahminlerimiz, alt kamaranın toplantısı ve Münih'te Çemburleyn, Daladie, Hitler ve Musolini arasındaki görüşme ile doğrulanıyor. Yığınları hazırlanmakta olan ihanete karşı harekete geçirmeleri için bütün şubelerimize şimdi talimatlar verdik. Fransa, ABD ve İngiltere'de mitingler düzenlenecek ve burada uluslararası işçi* konferansı yapılması için kararlar alınacak. İspanya ve Çekoslovakya işçi örgütleri, uluslararası proletaryaya çağrıda bulunarak, her üç enternasyonalin de katılımıyla konferans yapılmasına destek verilmesini isteyecek. Torez ile Kaşen'in De Bruker ile yaptığı ön görüşmeler sonuç vermedi. **De Bruker** taraftarlarının başı üzerinden hareket edeceğiz."

3. **Moskvin'den telgraf**:

"Okano'nun raporu, şu günlerde sana gönderilecek. Japonya ve Çin komünist partileri temsilcilerinin ortak açıklamasını, Çin Komünist Partisi temsilcisi izinden döner dönmez hazırlayacağız. Okano, ülkesi yararına yaptıklarının yanı sıra, şimdi SKP(b) tarihinin çevirisiyle de meşgul olacak. Daha sonraki işleri hakkında kararı, sen dönünce veririz.

Polonya emekçilerine ve komünistlerine yön verecek basın açıklaması, Romanya ve Yugoslavya hakkında da gerçekleşiyor. Gerekli belgeler artık gönderildi.

Şu günlerde Kempel'in gelmesini bekliyoruz ve alır almaz, kongre belgelerini sana göndereceğiz.

Oluşan durumla ilgili çalışmalarımız hakkında, şimdiye kadar [SKP(b) MK] Politbürosu ile temasa geçmedik.

Bugün Bogdanov gidiyor. Polonyalı Valter'den yararlanmayı belki başaracağız.

Lager de bugün gitti. Bugün onunla, henüz az miktarda yedek aktarmayı denedim. İkinci mevki hazırlanıyor.

Braudır, Paris'e 30 Eylül 1938** tarihinde geleceğini bildirdi. Onu buraya çağırmayı çok istiyorum. Görüşümü [SKP(b) MK] Politbürosu'na bildirdim."

4. **Gönderdiğim telgraflar**:

a) **Manuilski, Moskvin, Kuusinen'e**:

---

* Aslında üstü çizilen kelime: "örgüt".

** Aslında: "3 Eylül 1939."

"Paris'te yapılacak danışma toplantısının, Fransa, İng[iltere], Birl[eşik] Amerika, Çekoslovakya, Almanya, Avusturya, Polonya, İtalya, Romanya, Yugoslavya, Belçika, Hollanda, İsviçre, İsk[andinav] ülkeleri (mümkünse diğerlerinden de) komünist partileri temsilcilerinin son derece kapalı bir konferansı haline getirilmesi ve bunların aldıkları politik kararların daha sonra geniş çapta yayımlanması, gerekli görülüyor. Pratik sorunları görüşmenin ve çözüme bağlamanın yanı sıra (özel sorunların, tabii ki, özel komisyonlarda olması şartıyla), konferansta, oluşan uluslararası durumla ilgili bizim gerekçeli değerlendirmemiz temelinde bir değerlendirme yapılmalı; katılan partiler ve Komintern adına uluslararası proletaryaya ve bütün ülkelerden emekçilere bir çağrı ile işçi sınıfının konumu belirlenmeli; faşist saldırganlara ve onların destekçilerine karşı, Çekoslovakya, Çin ve İspanya'yı savunmak için, genel barışı korumak için, yine de faşist savaşın patlak vermesi durumunda faşizmin tamamen yok edilmesi, kökünden kazınması, demokratik burjuva ülkelerindeki yardımcı ve müttefiklerinin acımasızca ezilmesi için eylem birliği içinde, kararlılıkla ve eldeki bütün güçlerle savaş çağrısında bulunulmalıdır. Ulusl[ararası] işçi konferansının bir an önce toplanmasından yana çıkarken, konferans, kom[ünist] partilerinin eylemleriyle diğer partilerin faaliyetlerini koordine etmek, ulu[lararası] işçi konferansına katılma hazırlıkları için İkinci ve Amster[dam] Enternasyonallerine bağlı parti ve örgütlerle temasa geçecek saygın bir heyet seçmelidir.

Avrupa, Amerika, Kanada ve diğer ülkelerdeki Almanyalı, Avusturyalı, Polonyalı, Macaristanlı, Yugoslavyalı göçmenler ve bunların bu ülkelerdeki örgütleri ve basınının, faşist savaş kundakçılarına karşı, İngiliz ve Fran[sız] iktidar çevrelerinin ihanet politikasına karşı ve özellikle kendi ülkelerindeki hükümetlerin saldırgan faşist politikalarına karşı seferber edilmesi gereklidir.

b) **Moskvin**'e:

"Paris konferansından hemen sonra Braudır'ın buraya davet edilmesi, zorunludur. Bana göre, onun gelmesi için, Torez'le ilgili tutum, önemli değildir."

c) **Moskvin ile Krilova'ya**:

"Eğer sağlığı el veriyorsa, Krilova'nın izni ben dönünceye kadar ertelenmeli."

ç) **Moskvin ile Ponomaryov'a**:

"Yazıları, notlar ve ön yazıyla birlikte gönderiniz."[99]

- **Vladimirov** bizde.

29 Eylül 1938'de gelmiş.

"Oktobr'un Onuncu Yılı" [sanatoryumunda] tedavi görüyor.

1 Ekim 1938.

- **18 no'lu paket** geldi.

(*SKP(b) Tarihi* kitabı.)

Doğu Üniversi[tesi]'nin dağıtılması kararı. (100)

Koltsov'un Prag'a gittiğini bildiren Ponomaryov'un **haberi**. Bundan önce Manuilski ile görüşmüş.

[SKP(b)] Tarihi'nin tercümesi Fransızca'ya Manuilski'nin, Almanca'ya Kuusinen'in kontrolünde.

Tarih'in yabancı dillerde basılması konusunda sorumluluğu, MK Manuilski'ye vermiş.

- **İzvestiya**:

1. Çek hükümeti Münih anlaşmasını **kabul etmiş**.

2. Çek hükümetine **Polonya'nın ültimatomu**: 1 Ekim 1938 günü saat 12'ye kadar **Teşin bölgesi Polonya'ya teslim edilmeli**. Ültimatom kabul edilmezse, **2 Ekim 1938 tarihinde gündüz saat 2'de** Polonya askeri birlikleri **bu bölgeye girecek**.

3. **Fransız parlamentosu** 4 Ekim 1938 günü toplanıyor.

- **Maharadze 30 Eylül günü Kars'a gelmiş.**

2 Ekim 1938.

- Dokuzuncu nazran banyosu.

1. **19 no'lu paket** geldi.

(Okano'nun raporu vb.)

2. **Gotvald**'ın 30 Eylül 1938 tarihli telefon haberi:

"Bugün öğleye kadar, Münih dayatmalarına elbirliğiyle karşı koymak için her şeyi yaptık. Ültimatom konusundaki Münih kararlarının bildirilmesinden sonra, artık belliydi ki, eğer bu kararları iptal etmek istiyorsak, iktidarı ele geçirmemiz gerekecek. Bu adım, bütün koalisyon ortaklarımızı korkuttu. Şimdi cumhuriyeti korumak için birliğe gereksinim var. Biz şimdi ikinci konuma örgütlü bir şekilde çekilmek için, elden geleni yapmalıyız. Biz bu ikinci konumu, hem iç gericilik, hem de dış düşman karşısında savunacağız. Genel olarak durum, henüz açık değil. Parti, güçlerin parçalanması için bahane olarak kullanılabilecek eylemlere karşı çıkıyor. İkinci konumu korumak için, birleşik güce ihtiyacımız var."

3. **Moskvin'e telgraf**:

"NİİNKP'nin[100] kapatılması kararına onayımı veriyorum. Onun mülklerinin dağıtımında KEYK'in ve çalışanlarının (mekânlar, konutlar, ana okulları vb.) gereksinimleri ciddiyetle göz önünde tutulmalı ve bu amaçlara uygun olanlar, korunmalıdır. Enstitünün ilgili kitaplığının bir kısmı, KEYK kütüphanesine aktarılmalıdır."

4. **Manuilski, Moskvin, Kuusinen'e telgraf**:

"Münih anlaşması artık uygulanmakta olduğuna göre, uluslararası kampanyanın bu aşamadaki ağırlık noktası, Çekoslovakya cumhuriyetinin daha da aşağılanmasının önüne geçilmesi, yeni sınırları içinde yaşam gücünün olası en büyük ölçüde sağlanması, demokratik düzeninin savunulması, Sudet bölgesinden tahliye edilen halka yardım edilmesi, Sudetli kadroların korunması vb. üzerinde yoğunlaşmalıdır. Bütün bunlar, faşist gangsterlerin eşi görülmemiş canavarlığına ve Çemberleyn-Daladie ihanetine karşı direniş ve atak zayıflatılmadan yapılmalıdır. Aynı zamanda, Fransa'da, İngiltere'de ve diğer ülkelerde başkaldıran gericiliğin uluslararası işçi hareketine ve Sovyetler Birliği'ne karşı darbelerini püskürtmek ve tek halk cephesi silahını kuşanmak gereklidir. Bunun yanı sıra, İspanya halkına ve Çin'e yardım hareketini elden geldiğince güçlendirmek, Alman ve İtalyan faşizminin İngiltere ve Fransa'daki emperyalist gericilikle kurmakta olduğu karanlık bloğa karşı bütün ülkelerde halk yığınlarını seferber etmek gerekmektedir. Nasıl olsa, bu bloğun Münih anlaşması, eninde sonunda antifaşist halk cephesine karşı, ilerici aktif demokrasiye ve onların güçlü dayanağı Sovyetler Birliği'ne karşı yöneliktir. Bütün bunların yanı sıra, komün[ist] partilerinin, işçi örgütlerinin, onların organlarının, basınının,

yönetim kuruluşlarının korunması için gerekli önlemler de alınmalıdır."

5. **Manuilski'den telgraf**:

"Talimatlarını aldık. Bu talimatlar, [KEYK)] Sekreterliği'nin Fransız yoldaşlara verdiği tavsiyelerle tam uyum içinde. Biz, Münih anlaşmasının Almanya için elverişli şartları ortadan kaldırmadığını, tersine bunları artırdığını belirttik. Bu anlaşma, yalnızca Çekoslovakya'ya karşı bir komplo değil, aynı zamanda, İspanya'ya ve Fransız halk cephesine karşı, küçük halklara karşı, Fransa'nın çıkarlarına karşı, dünya işçi hareketine ve demokrasiye karşı da bir komplodur. Oluşan bu durumun başlıca sorumlusu, Almanya ve Çemberleyn'in politikasıdır. Biz aynı zamanda II-ci Enternasyonal liderlerinin eleştirilmesini de tavsiye ettik. Çünkü böyle bir eleştiri, pasifist hayallerin yaşanıp gitmesine ve uluslararası çapta eylem birliği kurulmasına yardım edecektir. Uluslararası işçi konferansı toplanması için savaşın güçlendirilmesini, pratik görev olarak önerdik."

3 Ekim 1938.

1. **20 no'lu paket** geldi.

2. **Manuilski, Moskvin ve Kuusinen'e telgraf çektim**:

"Oluşan durumda, Çekoslovakya'da işçi sınıfının parti ve sendikalarının birleştirilmesinden yana kesin bir tutum almak zorundayız. Bilindiği gibi, işçi sınıfının, bütün Çekoslovakya halkının ve yeni sınırları içinde bizzat Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin geleceği, her şeyden önce işçi hareketinin birliğine bağlıdır. Bu birliği gerçekleştirmek yönünde ilk pratik adım olarak bizimkiler, sendikaların bir an önce birleştirilmesi için komünist partisi ile sosyal demokrat parti arasında bir uzlaşma sağlamaya çalışmalıdır. Teslimiyetçilere, iç gericiliğe ve Hitlerci ajanlara karşı, ülkenin canlı bedenine yapışan faşist canavarlara karşı, Çekoslovakya halkının bağımsızlığını temin etmek için, ordunun halkçı niteliğini sağlamak için, cumhuriyette demokratik düzeni korumak için, ulusal cepheyi güçlendirmek için, işçi sınıfının alması gereken önlemler ve eylemlerin iki parti yönetimi tarafından birlikte görüşülmesi ve kararlar alınması uğrunda bir anlaşma sağlamaya çalışmalıdır. Aynı zamanda, yığınlar arasında da, bu ruhla çok güçlü bir kampanya yürütülmelidir. Emekçilerin birlik iradesine dayanan partimiz, işçi sınıfının Marksizm ve enternasyonalizm temeline dayanan tek partisini yaratmada yılmaz bir öncü rolünü oynamak zorundadır. Şimdiye kadar Çekoslovakya komünistlerinin ve sosyalistlerinin uluslararası işçi konferansı yapılması için bir çağrıda bulunmamasını, ciddi bir politik hata olarak görüyorum. Bu, her şeyden önce ve herkesten çok Çekoslovakya işçi sınıfını ve Çekoslovakya halkını ilgilendiriyor, sanırım. Tek cephenin düşmanları ve baltalayıcıları olan II-ci Enternasyonal liderlerine karşı eleştiriler en üst düzeye çıkarılmalı, bunların tarihsel sorumluluğu açıkça ve inandırıcı bir şekilde ortaya konmalıdır. Diğer girişimlerin yanı sıra, bu konuda yüksek tirajlı bir broşür hazırlanmalı ve bunda, Etiyopya'dan başlayarak, eylem birliği için yaptığımız önerilerimize karşı bu liderlerin oynadığı rol, belgeleriyle ortaya konmalıdır. Bu liderler hiçbir zaman olmadığı kadar sıkıştırılmalı ve dünya işçi kamuoyunun

mahkemesi önüne çıkarılmalıdır."

3. **Manuil[ski], Mosk[vin] ve Kuusinen'den telgraf**:

"Komünistlerin Çekoslovakya sosyal demokrasisiyle birlikte Çekoslovakya'nın savunulması, Çin ve İspanya'nın barış ve demokrasisinin savunulması için uluslararası işçi konferansı düzenlenmesinden yana çıkmalarını öngören önerimize Gotvald, bu tür bir önerinin, daha güçlü, başka bir parti tarafından yapılmasının, daha iyi olacağı görüşünde olduğunu belirterek cevap verdi. Biz teklifimizde ısrar edeceğiz. O ayrıca, Çekoslovakya'da sendikaların ve işçi partilerinin birleştirilmesi konusunda bir öğüt rica ediyor, aslında şimdi yığınlar da bu birleşmeyi istiyor. Teslimiyetçilere karşı ulusal cephenin güçlendirilmesi için, başkaldıran gericiliğin komünist partisini yalıtlama çabalarını püskürtmek gerektiği görüşünden hareket ederek biz, şu karara yatkınız: Sendikaların birleştirilmesi hemen sağlanmalıdır; partinin birliği, ulusal birliğin temeli olarak tek işçi cephesinin güçlenmesini hazırlayacak, ilhak etmekle tehdit eden faşizme karşı Çekoslovakya halkının bağımsızlık ve demokrasi için savaşı amaçlayan ortak komitelerin başkentte ve diğer yerlerde kurulması da, buna hizmet edecektir. Gecikmeden talimatlarımızı vermenizi rica ederiz."

-Mariin geçidine doğru harika bir gezinti.

Teberda'ya giden yol!

4 Ekim 1938.

- Onuncu nazran banyosu.

...*

- Lermont[ov] Kayalıklarında "piknik".

5 Ekim 1938.

1. **21 no'lu paket** geldi.

2. **Moskvin'den telgraf**:

"Senin talimatlarını Goldvald, [ÇKP] MK'nın bugünkü plenumundan önce, Fridrih eliyle almış oldu.

Paris konferansına katılma görevi verdiğimiz Erkoli, talimatlarımızı kabul etti ve Fran[sız] partisindeki dostlarımızın yaptığı eylemlerin zayıf olduğuna işaret etti.

Yaptığın son öneriler uyarınca, bir kurye ile Torez'e gerekli talimatı gönderiyoruz.

Erkoli'nin bildirdiğine göre, uluslararası işçi konferansı için iki gün sonra İspanya'dan bir çağrı beklenebilir.

Şu günlerde teknik araçların kötü çalışma sebeplerini bulup ortadan kaldırmaları için Legro ile Apelt'i buraya çağırıyorum. Bu, özellikle Legro için geçerlidir."

3. **Moskvin'e telgraf:**

"Gendin'den aldığınız bilgileri niçin bana göndermiyorsunuz?"

4. **Manuilski ve Moskvin'e telgraf**:

"Münih pazarlığına karşı tutum, Fransa'da halk cephesinin zirvesindekileri böldü ve bu da hükümete güven oylaması sırasında açıkça görüldü. Bu, halk cephesini doğrudan tehdit eden ciddi bir çatlaktır. Burada artık dostlarımızın o zirvedekilere karşı esnekliği ve duruma göre hareket yeteneği, halk cephesini kurtarabilecek durumdan çok uzak. Yığınsal eylemlerin, yığınları etkilemenin hızlandırılması, halk cephesinin korun-

* Aslında, üstü çizilmiş metin: "Paket geldi."

ması ve halk cephesinin gerçekten antifaşist bir politika uygulaması için, bütün güçlerin seferber edilmesi gerekir. Gericiliğin ve halk cephesinin bütün açık ve gizli düşmanlarının ellerini ovuşturduğu şu günlerde, halk cephesi yararına atak bir kampanya ve geniş çapta açıklama çalışmaları yürütülmesi, son derece önemlidir. Son olaylar sonucunda, faşizme ve savaşa karşı direnişte halk cephesinin olanakları konusundaki şüphelerin ve ikircimli durumların partilerimizin ve halk yığınlarının içine sızması, çok tehlikeli olur. Buna hiçbir şekilde izin verilmemeli. İşçi sınıfının desteğini alan antifaşist halk cephesi, faşizmin mezar kazıcısıdır ve bu şimdi ve her zaman böyle olacaktır."

- Jeleznovodsk'da **üçüncü** gezi!

5 Ekim 1938.

- **Zemş**.

Maharadze hakkında **ihtar**: Okuması için gizli evrak verilmesin.

Zemş, Nachkur* olanaklarını araştırmak üzere Teberda'ya gitti.

6 Ekim 1938.

- On birinci nazran banyosu.

1. **22 no'lu paket** geldi.

2. **Moskvin**'den telgraf:

"Çekoslovakya KP MK'nın dün yayınlanan çağrısında, kendilerine verilen talimatlar yansıtılmıştır.

Beneş'in **istifası**...** konusunda, eğer istifa Hitler ve Çemberleyn'in isteğinin ve iç gericiliğin baskısının sonucu ise, görevine dönmesinde ısrar edilecek yığınsal gösteriler yapılmasının, amaca uygun olacağı talimatı veriliyor.***

Gendin'den gelen haberler konusuna gelince, bundan böyle onları alır almaz, sana göndereceğim. Şimdiye kadar alınan bilgiler, basında yayınlanandan içerik bakımından pek farklı değil.

Bogdanov Paris'e ulaşmış."

3. **Marek'e verilmek üzere Moskvin'e telg[raf]**:

"Gurin, çıkarılan aftan, ülkeye dönmek için yararlanmalı. Arnavutluk konularında, [KEYK] Sekreterliği için bir öneri hazırlanmalıdır. Arnavut göçmenler arasında çalışmalar yapılmalı ve bir gazete çıkarılması temin edilmelidir."

4. **Moskvin'e telgraf**:

"Çekoslovakya KP'nin ...**** ve bizzat Gotvald'ın ...***** durumu son derece karmaşık ve zordur. Onlara her adımda öğütlerle yardım edilmeli. Bunun için acil, dolaysız ve gizli bir bağ gerek. Fridrih'in kanalı hiç yeterli değil. Herhangi bir nedenle Apelt yakın bir zamanda gelemezse, oraya hemen başka bir adamımız gönderilmeli."

5. **Ponomaryov'a iletilmek üzere, Moskvin'e telgraf**:

"Dergi konusunda işler nasıl? Redaksiyona, dolayısıyla Kuusinen'e aktif bir şekilde yardım etmelisiniz. SKP(b)'nin tarihini ve genellikle uluslararası işçi hareketinin tarihini öğrenmenin önemini vurgulayan geniş kapsamlı bir yazının,

---

* Ek tedavi (Almanca).

** Aslında üstü çizilmiş kelime: "Tahttan vazgeçme".

*** Aslında, bu satırın yan tarafındaki boş yere yazılan metin: "Bu maddenin ek olarak verilmesi rica olunmuştur."

**** Aslında kod sayısı "161"in üstü çizilmiş.

***** Aslında kod sayısı "151"in üstü çizilmiş.

Pravda'da çıkan başyazılardan da yararlanılarak, dergide basılması çok yararlı olabilir."

6. **Krilova'ya iletilmek üzere, Moskvin'e telgraf**:

"Kitabı gönderin."

7. Zemş geri döndü:

Teberda Nachkur yeri olarak listeden düşüyor; kötü hava, en basit kolaylıkların bulunmaması vb.

Ümidimiz, Kırım'daki Muhalatka!

7 Ekim 1938.

1. 23 no'lu paket geldi.

2. 5 no'lu paketi gönderdim:

a) **Moskvin'e mektup:**

Yeni Bulg[ar] şifresini iletmesi için Bogdanov'un yanına, Paris'e adam gönderilsin.

Yun[anlı] yol[daş] Zografos partinin KEYK ile ilişkileri ve Yunan göçmenlerle çalışmalar konusunda MK'nın geçici temsilcisi sayılsın; geçimi için maaş ve partiye yardım olarak 1000 a[ltın] r[uble] temin edilsin.

Arnavut yoldaş Zoniçev'ten mektup (NKVD'de yoklama).

Telman komitesinin fin[anse] edilmesi.[102]

Alm[an] ve İtal[yan] faşizmi ile İngiliz ve Fransız emper[yalist] gericiliği arasında oluşturulmakta olan bloğa karşı, Sovyet[ler] Birliği yararına kampanya.

Genel hatlarıyla ve ilkeleriyle, Yug[oslavya] kararı doğrudur.

b) **Marek'e mektup**:

Gurin hakkında ve Arn[avut] sorunlarıyla ilgili ön[eri].

Zografos ve Yun[anistan] işleri hakkında. Yu[nanlı] yoldaşlara yardım. Yunan göçmenlerin seferber edilmesi.

Yugoslavya kararı hakkında.

Bulg[ar] partisiyle bağlar hakkında.

c) **Ponomaryov'a mektup**:

Prag'dan ve Paris'ten telefon haberlerinin özetlerini bildirsin.

[KEYK] Sekreterliği'nde ve personel arasında neler olduğunu bildirsin.

Yayın işlerini ve yayınevini doğrudan kontrol etsin

Dergi redaksiyonuna yardımda bulunsun.

Partimizin ve basınının, sosyal[ist] partilerin ve basınının, sol bur[juva] ve demokrat[ik] politikacı ve gazetelerin vb. Münih Anlaşması ile ilgili en önemli belgeleri (yazı, açıklama vb.) aldıkları tutum ve faaliyetleri seçilerek, elimizde toplansın.

Çekoslovakya trajedisinin başından son zamana kadarki olayların dökümü.

ç) *__Krilova'ya mektup__:

Krasnıy TASS'ın tamamını[103] göndersin.

*Antikom[intern]*** kitabını göndersin.

Fran[sız] *L'Humanité*'yi ve İng[iliz] *Daily Worker*'ı göndersin.

8 Ekim 1938.

- On ikinci, son naz[ran] banyosu.

1. **24 no'lu paket** geldi.

2. Moskova'dan **Stela** "[Oktobr]un Onuncu Yılı"na geldi.

3. Esentuki'den Sergeev "Onuncu Yıl"a geldi.

– "Mahalatka"ya hazırlıklar başladı.

---

* Aslında hatalı olarak "c" yazılmış.

** Söz konusu olan T. Adamhayt'ın 1935 yılında, Almanya'da, Almanca olarak basılan "Kızıl Ordu, Kızıl Dünya Devrimi ve Kızıl Emperyalizm" adlı kitabıdır.

(Tren için vagon Moskova'dan gönderildi.)

- "Rodina" tayfası (Grizodubova, Osipenko, Raskova) Komsomolsk'a yolculuk ediyor.

[SKP(b)] MK ve Bakanlar Kurulu'ndan, Stalin-Molotov'dan kutlama mesajı.

9 Ekim 1938.

- **Kislovodsk** tedavisi bitiyor.

1. **Moskvin'den telgraf**:

"**Erkoli**'nin bildirdiğine göre, [İKP MK] Politbürosu [KEYK] Sekreterliği'nin İspanya'yla ilgili direktiflerini ciddi bir şekilde görüşmüş ve bunların gerçekleştirilmesi için partiyi ve diğer güçleri seferber etmeye başlamış. **PSUK** ve Komorera eleştirileri ve direktifleri kolayca kabul etmiş; sonuçta **PSUK** ile ilişkiler kısmen de olsa, önemli ölçüde iyileşmiş. İspanya'da politik durumu yeterli buluyor, ama yeni uluslararası durum ve İngiltere ile Fransa hükümetlerinin olası baskısıyla ilgili olarak, zorlukların çıkabileceğini tahmin ediyor. Gıda konusunda durum ağır, önemli sayılabilecek yardımlar yetersiz. Askeri durumu **zayıf** olarak nitelerken, Erkoli 'her tür' yardımın artırılması gerektiği görüşünde.

Torez* talimatları kabul ettiğini bildiriyor ve faaliyetlerini bu talimatlara göre yürüttüklerini kaydediyor. (Fran[sız] hükümetinin başına karşı iki kez oylama.)** Paris'te metal işçileri fazla mesai sözleşmesini yırtarak, yönetimdeki oportünist kesimin kararına rağmen, sendikalı yığınların seferber edilmesi için çalışıyorlar. 1 Ekim günü Paris'te duvarlar, bölünme rotasına karşı SSCB'nin Dostları'nın protesto pankartlarıyla kaplıymış. Yoldaş Torez, Juo ile görüşme ayarlıyor.

Bizim partilerden temsilcilerin katıldığı ve Erkoli'nin de hazır bulunduğu konferans, çalışmalarında, yukarıda sözü edilen doğrultuyu temel aldı.

Braudır ayın dokuzunda Paris'ten ayrılıyor ve bizde ancak çok sınırlı bir zaman kalabilir."

2. **Moskvin'e telgraflar**:

a) Gendin'in bildirdiğine göre, güvenilir bir kaynak, Çekoslovakya'da Troçkici grupların, kendi üyelerine komünist örgütlere girmeleri ve bu örgütler içinde "gerçekçi, Leninci, devrimci politika" için savaşmaları talimatı verdiğini duyuruyor. Gotvald bu konuda uyarılmalı.

b) "Ayın onunda Kislovodsk'taki tedavi programı bitiyor. Doktorların tavsiyesine göre, tedaviye Kırım'da devam edilecek. Bugünden itibaren, paketleri Muhalatka'ya gönderiniz. Kislovodsk'a ancak 11 Ekim'e kadar telgraf gönderiniz."

c) "Telgraflarımızın daha dikkatli şifrelenmesine, lütfen, dikkat ediniz, çünkü birkaç defadır anlaşılamaz bölümler ve hatalar görülüyor."

- **Kolarov** Teberda'dan geldi. Moskova'ya dönüyor. Biletini, NKVD Tra[fik] şubesinden temin etmişler. Serg[eev] ile **bizdeydiler**.

- **Bugün Pyatigorsk**'a harika bir yolculuk ve gezinti (Maşuk dağında).

---

* Aslında kod sayısı ""[19"un üstü çizilmiş.

** Aslında, bu metnin yan tarafına (boş yere) yazılan metin: "teslim alındı, düzeltildi!"

10 Ekim 1938.

- 25 no'lu paket geldi.

1. Dr. Barski geldi.

2. **Manuilski'den telgraf:**

"Yalnız iki gün kalabileceği için, Braudır, tahmin ettiğimiz gibi, senin yanına gelemeyecek. Bu nedenle telgraf çekerek hemen tavsiyelerini iletmeni rica ediyoruz. Onunla şu sorunları görüşmeyi düşünüyoruz: 1) Milletler Cemiyeti'nin kararlarıyla ilgili olarak Japonya'ya karşı ceza önlemleri için, bir kampanya başlatılması; 2) Münih'e karşı ve İspanya'ya yardım için savaş yürütülmesi; 3) İspanya'ya maddi destek ve yiyecek yardımı yapılması; 4) Birl[eşik] Amerika'da işçi sınıfının durumu hakkında."

3. [KEYK] **Sekreterliği'nden telgraf:**

Sosyalist Gençlik Enternasyonali'nde büyük kavga var. Çoğunluk Münih'e karşı. Raymon ve Karilyo'nun tek cephe konusunda görüşme toplantısı için öneride bulunmalarına yatkınız."

4. [KEYK] **Sekreterliği'nden telgraf:**

"Daladie parlamentoyu dağıtma tehdidiyle, şantaj yapıyor. Buna yanıt olarak Blum, böyle bir durumda sosyalistlerin seçimlerde komünistlerle blok halinde yer alacaklarını söylemiş. Bu da radikallere ağır bir darbe anlamına gelecektir. Bunu öğrenir öğrenmez, sosyalistlerin Daladie'ye karşı savaşa hazır olmaları durumunda komünist partisinin onlara karşı eleştirilerini yumuşatmaları gerektiği, savaşın odak noktasını halk cephesinin II-ci Enternasyonal'deki düşmanları üzerinde, özellikle Leybıristler üzerinde yoğunlaştırmaları talimatını verdik."

5. **Manuilski, Kuusinen ve Moskvin'e telgraf:**

"Braudır ile görüşemeyeceğim için, çok üzgünüm. Kendisine lütfen yoldaş selamlarımı iletiniz.

Brau[dır] ile sorunları görüşürken, Münih'teki canavarca pazarlıktan sonra ve Alman ve İtalyan faşizmi ile İngiltere ve Fransa emperyalist gericiliği arasında oluşan blok sonucunda ortaya çıkan uluslararası durumdaki önemli değişiklikler, ciddiyetle göz önüne alınmalıdır. Bu değişiklerle ilgili olarak ve bunların Avrupa'daki ve uluslararası çaptaki olaylar üzerinde yaratacağı sonuçlar açısından Bir[leşik] Devletler'e ve onun işçi ve demokrasi hareketine çok büyük rol düşmektedir. Bu da, Bir[leşik] Devletler'de işçi sınıfına ve demokratik güçlere, uluslararası çapta ve özellikle Avrupa'da gericiliğe ve faşizme karşı savaşa daha aktif ve doğrudan katılma görevini yüklüyor. Bugünkü durumda Amerikan ve Avrupa işçi hareketleri, özellikle Fransız ve İngiliz işçi hareketi arasındaki ideolojik ve politik bağların güçlendirilmesi, son derece önemlidir. Bunların yanı sıra, Bir[leşik] Devletler ile Sovyetler Birliği'nin işçi sınıfları, halk yığınları ve ilerici aydınları arasında kardeşçe bağların her yola başvurarak, özellikle Sovyetler Birliği'nde sosyalizm kuruculuğunu, bu devletin barış politikasını, sosyal ve kültürel kazanımlarını geniş çapta ve düzenli bir şekilde tanıtmak yoluyla güçlendirilmesi gerekir.

Birl[eşik] Devletler'in uluslararası arenadaki son derece önemli rolü, bu ülkedeki işçi hareketinin birliğini ve de-

mokratik cephenin güçlenmesini zorunlu kılıyor. Bir[leşik] Devletler KP için bugün önemli olan şunlardır: 1) İşçi sınıfından ve demokratik güçlerden yalıtılmasına izin vermemeli; 2) Yığınların savaşının gerçekten başına geçmeli; 3) Gerici faşist güçlerin galip gelmesine izin vermemeli; 4) Ruzvelt ve hükümeti tarafından, Bir[leşik] Devletler işçi hareketi ve genel demokrasi hareketi tarafından saldırganlara ve savaş kundakçılarına karşı, faşist Alman-İtalyan-Japon bloğuna karşı, Hitler, Musolini, Çemberleyn'in canavarlar komplosuna karşı aktif dış .....* politika izlenmesini sağlamalı.

İsp[anya] Cumh[uriyeti'ne] maddi destek ve yiyecek yardımlarının yanı sıra, somut olarak Musolini, Hitler ve Çemberleyn'in cumhuriyetçi İspanya'yı yok etmeye yönelik vahşice pazarlıklarına karşı kamuoyu harekete geçirilmeli ve hükümet çevreleri üzerinde etki yapılmalıdır.

İşgalcilere karşı cezalandırma kampanyası yürütülürken, aynı zamanda her yola başvurarak (basın, radyo, insanlar vb.) bizzat Japonya'da işçi sınıfına ve demokrasi güçlerine ideolojik ve politik yardım örgütlenmeli. Bu bakımdan, bir dizi önlemin görüşülmesi gerekir.

Değişik uluslardan göçmenlerin, özellikle Almanların, İtalyanların, Japonların, Polonyalı, Macar ve Balkanlardan göçmenlerin, kaldıkları ülkelerde yığınların faşizme karşı savaşında ve milyonlarca insanın saflarından Amerika'da faşist hükümetlerin ajanlarının ve yerli gericilik ajanlarının atılması savaşında yardımcı olmak üzere en iyi nasıl seferber edilebilecekleri de görüşülmelidir.

Bir[leşik] Devlet[ler] KP'ye (dolayısıyla Braudır'a) belirli ölçüde bizim temsilcimiz işlevi vererek, Kanada ve Lat[in] Amerika'yla bağlar ve yardım konularını Braudır ile somut olarak görüşüp anlaşmalısınız.

Parti içi sorunlarda en önemli olanı, bana kalırsa, parti kadrolarının ve üyelerinin Marksçı-Leninci ruhta eğitilmesi ve bunun SKP(b)'nin Kısa Tarihi'nin ciddi bir şekilde öğrenilmesi sayesinde yapılmasıdır.

Partinin kimi sloganlarında daha ilkeli bir tavrın ve netliğin gerekli olduğunu, özlü olmakla birlikte Marksist olmayan "Komünizm, XX-ci Yüzyılın Amerikanizmidir" sloganının adım adım kaldırılması gerektiğini, Braudır'a açıklamak da yarar olacaktır.

Sonunda da, KEYK plenumunun toplanması konusunda Braudır'ın görüşlerinin (yaklaşık toplantı tarihi, katılım ve gündemi) ne olduğu açıklığa kavuşturulmalıdır.

Braudır işbu telgrafı okusun, lütfen."

6. **[KEYK] **Sekreterliği'ne telgraf**:

"Bir gençlik karşılaşması için çağrı, tam da zamanında olur. Böyle bir çağrının Çekoslovakya gençliği adına da yapılması olanaklarının araştırılması iyi olur."

7. [KEYK] **Sekreterliği'ne telgraf**:

"Bizimkiler [Fransa'da] –onlar ve yığınlar– parlamentonun dağıtılacağı tehdidinden korkmamalıdır. Sosyalistlerle birlikte böyle bir olasılığa hazırlanmala-

* Aslında üstü çizilen: "askeri po...".

** Aslında hatalı olarak "5" rakamı tekrar edilmiş.

rı yeterlidir. Benim görüşüm şu ki, Daladie'nin şantajına "Haydi Seçime!" sloganıyla cesaretli bir yanıt verilmeli. Bu yapılırken de, radikaller arasında en olumlu unsurlara dayanarak, radikal partinin açıkça bölünme olasılığından korkmaksızın, Daladie grubunun radikal yığınlardan yalıtılması için çalışmalıdırlar. Biz şunu dikkate almalıyız ki, bütün bu son zamanlarda olanlardan sonra, Halk Cephesi ortaklarımızın saflarında ayrışmalar ve yeni gruplaşmalar kaçınılmazdır. Halk Cephesi'nin bundan sonraki gelişmesi ve güçlenmesi, bu parti ve gruplarda bölünme ve ayrışmalar olmadan mümkün olmayacaktır. Bu konularda bizim için önemli olan, Halk Cephesi'nin demokratik unsurlarının ve ana yığınlarının örgütte kalması ve korunmasıdır."

– **Bizzat** Çekoslovakya'da **komü[nist] partisine ve işçi hareketine karşı**, demokratik unsurlara ve Yahudilere karşı **yıkım seferi başlıyor**. Slovakya **özerk** hükümeti komün[ist] partisini dağıtmış. "Henlayn" partisinden hücum grupları parti odalarını işgal etmiş.

11 Ekim 1938.

– **26 no'lu paket alındı**.

1. Kislovodsk'ta son gün. Bu akşam saat 8'de Kırım'a gidiyoruz.

– **6 no'lu paketi gönderdim**.

2. **Moskvin'den telgraf**:

"Bertran'ın yayın işlerinin yerinde incelenmesi ve yayınevi planlarının ve yayıncılığının yerine getirilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır. Bu iş için Lang uygun mudur?

Nikolaev telgraflar için yeni adresi tam olarak bildirsin."

3. **Moskvin'e telgraf**:

a) "**Pik** orada bulunmadığı sürece, Balkan ülkelerinin sorumluluğu **Kolarov**'a verilsin. Kolarov artık izinden döndü."

b) "**Lang** uygundur. **Hareket etmesi** için hazırlıklar yapılsın, ama o, ben geldikten sonra* giderse daha iyi olur."

4. **Manuilski, Moskvin'e telgraf**:

"Çekoslovakya'da komünist partisine, işçi hareketine, demokratik güçlere karşı yıkıcılık seferiyle ilgili olarak, aynı zamanda faşistlerin işgal altındaki bölgelerde işlediği korkunç cinayetlerle ilgili olarak, İngiltere ve Fransa iktidar çevreleri üzerinde baskı yönündeki, dayanışma ve yardım hareketini güçlendirme yönündeki olağanüstü önlemlerin alınması zorunludur. Faşist zorbalara, onların İng[iliz] ve Fran[sız] ortaklarına ve Çekoslovakya'da iç gericiliğe karşı genel tepkiyi, en geniş çapta artırmak gerekiyor. Çok saygın heyetlerin, İngiltere'den, Fransa'dan, Birl[eşik] Devlet[ler'den] en ünlü gazeteci muhabirlerin Prag'a gönderilmesi için faaliyet göstermek, zorunludur. Bununla birlikte, işçi ve genel demokrasi hareketinin kadrolarını korumak ve savunmak için, acil önlemler alınmalıdır. 161** ile sürekli temas temin edilmeli."

5. **Manuilski'ye mektup**:

"Değerli D[mitriy] Z[aharieviç],

Kislovodsk'taki tedavimin son derece gergin ve sinirli bir ortamda sürmüş olmasını göz önüne alırsak diyebiliriz ki, genel olarak, yeterli bir neticeyle bitmiş sayılır. En büyük eksiklik, **kafamın,**

* Aslında üstü çizili kelime: "Onun".
** Çekoslovakya KP'nin Kod sayısı.

beynimin hiç de dinlenmiş olmaması. Kendimi istirahat eden birinin yerine 'koymayı' bir türlü başaramadım.

Önümüzdeki iki haftalık Nachkur sırasında elde edilen neticeleri, Moskova'ya döndükten sonra o sık sık başgösteren sancılı krizlerin tekrarlanmasına izin vermeyecek kadar pekiştirmek niyetindeyim.

Bütün bu zaman içinde ben, seni, Mihail Abramoviç [Moskvin'i] ve Kuusinen'i, büyük bir gerginlik, sarsılmış sağlık koşullarında böylesine sorumlu bir işin yükünü* çok karmaşık ve çok zor koşullarda sırtında taşıyan sizleri düşündüm. Tabii ki, maalesef, bununla sizin durumunuz hafiflemiyor. Oysa ben, diyebilirim ki, tam bir dürüstlükle ve elden geldiğince yardım etmeye çalışıyorum. Bunu anlamak için oldukça fazla miktardaki telgraf yazışmasına bakmak yeterli olur. Bunun gerçek yararının ne olduğu, ayrı bir sorun.

Son olaylardan ilk sonuçları çıkardığımda, diyebilirim ki, en önemli kapitalist ülkelerde işçi sınıfı (demek ki, komünist partileri de) bu defa da, sınavı kazanamadılar. Faşizm geçici de olsa, yeni bir zafer –hem de kendisi için kansız ve önemli kurbanlar vermeden– elde etmeyi başardı. Saldırı seferinde o, yeni konumlar kazandı. Kuşkusuz, olaylar bununla hiç de bitmiş değil. Ama, onların kısmi sonuçlarını ve daha sonraki olası neticelerini ciddiyetle dikkate almak ve bizim çalışmalarımız ve en önemli ülkelerde komünist partilerinin çalışmalarıyla ilgili dersler başta olmak üzere, bir dizi ders çıkarmak durumundayız.

İçtenlikle elini sıkarım!

Senin G. Dim[itrov].

M[ihail] A[bramoviç]'e] ve Kuusinen'e selamlar.

Hepinize Roza Yulievna'dan da selamlar."

6. **Moskvin ile telefon görüşmesi**:

(Manuilski görüşmeye gelememiş – [SKP(b)] MK toplantısı. Gidiyor!)

Braudır ile görüşmelere başlamışlar.

(Telgrafım tam zamanındaydı.)

Parti konferansı için enformasyon.[104]

Çağrı yayınlandı vb.

12 Ekim 1938.

- Sivastopol treninde.

1. Kislovodsk'tan Mineralni Bani'ye kadar (11 Ekim 1938 günü akşam saat 10) elektrikli trene takılan bir vagonda yolculuk ettik.

Lozovaya istasyonuna kadar (12 Ekim 1938 saat 18'e kadar) **Soçi-Moskova** trenine takılan vagondaydık.

9 no'lu trene (Moskova-Sivastopol) takılan vagonda **Lozovaya'dan saat 19.51'de** hareket ettik.

Tarifeye göre, 13 Ekim 1938 sabahı saat 10.07'de Sivastopol'a ulaşmış olmalıyız.

2. **Jak Natan**'ın *Bulgaristan'ın Ekonomi Tarihi* adlı kitabı (**bunu temin etmeliyim**) hakkında Prof. **Kinkel**'in Bul[gar] Ekon[omi] Derneği'nin dergisinde ayrıntılı bir eleştiri yazısını **okudum**.

3. *Antikomintern* kitabını okudum. *Rote Armee, Rote Weltrevolution, Roter Imperialismus***(!). Yazarı, Th. Adam-

---

*Aslında üstü çizili kelime: "işi".

**"Kızıl Ordu, Kızıl Dünya Devrimi, Kızıl Emperyalizm".

heit* adında biri.

Sahte bir objektiflik taslayarak, Lenin'den, Stalin'den vb. birçok alıntı ile (aslında, bugünkü koşullarda Alman okuru için yararlıdır!) yazar, Sovyetler Birliği'nde "kızıl emperyalizm" olduğunu hilelerle "kanıtlamaya" çalışıyor.

Kitap, anlaşılan geniş okur çevreleri için öngörülmemiş, fotoğraflı nefis bir baskı. Basıldığı yıl olarak 1935 gösteriliyor, ama kitapta **1936**'da geçmiş olaylardan da bahsediliyor!

13 Ekim 1938.

- **Muhalatka'da**!

1. Sivastopol'da, sabah saat 10.30

Muhalatka'da, gündüz saat 12.15. Bundan dört yıl önce Kasım ayı sonunda, buraya ilk kez gelmiştik!

Sivastopol-Muhalatka yolu, harika!

Muhalatka, fevkalade bir yer!

2. **28 no'lu paketi aldım.**

(27 no'lu paket, anlaşılan, Kislovodsk'a gönderilmiş olmalı!)

3. **Krilova'dan mektup**:

"Değerli Georgi Mihayloviç,

Pek anlayamadığım için, Size şunları bildirmeyi görev bilirim: a) Yoldaş Moskvin bana, yoldaş Valter ile yoldaş Sergeev'in artık sizin Sekreterliği'nizde çalışmayacaklarını söyledi. Onlar başka bir işe nakledildiyorlar; b) bugün parti MK'ya yoldaş Kotelnikov'u çağırmışlar ve Komintern dışında bir işe geçmesini teklif etmişler. Bu işçilerin nakledilmeleri ya da istifa etmeleri sizin isteğiniz mi? Belki benim de işimi değiştirmem gerekecek... (10 Ekim) G[eorgi] M[ihayloviç], sorumdan ötürü darılmayın. Geri döndüğünüzde, size şunu bunu anlatmak zorunda olacağım ve beni kınamayacağınızdan eminim..."

14 Ekim 1938.

1. **Dr. Barski beni muayene etti.**

Tansiyon **140**: Kislovodsk'takinden biraz fazla; hırıltı yok; genel durum yeterli düzeyde.)

2. **29 no'lu paket geldi.**

(Diğer materyaller arasında, **Marcel Wilard**'ın kitabı da var.

La defense accuse .... de Babeuf .... Dimitrov)**.

3. **Sahilde** dinlendik.

Evimizin üst yanındaki tepeye kadar tırmanarak kıyı boyunca harika bir gezinti.

Maneviyatı Kislovodsk'takinden daha iyi.

- **7 no'lu paketi gönderdim; tar[ihi] 15 Ekim 1938.**

Krilova'ya mektup.

Ponomaryov'a mektup.

Volf'a mektup.

15 Ekim 1938.

- **Telgraflar**:

1. **Manuilski, Moskvin ve Fridrih'e**:

"Poumculara[105] karşı davayla ilgili önlemleri artık almış olduğunuzu ümit ediyorum, şöyle ki: 1) İspanyol ve yabancı Troçkicilerin karşıdevrimci cinayetleri ve faşizmin ajanları olarak oynadıkları rol, kamuoyunda elden geldiğince daha net bir şekilde açığa vurulmalı; 2) Onların II-ci Enternasyonal'deki himayecileri ve söz konusu cinayetlerdeki ortakları olarak İngiltereli bağımsızlıkçılar[106] ve Fransız Piveristler[107] açığa vurulmalı; 3) Troçkicilerin işçi hareketi saflarından kovulması için bu dava-

* T. Adamhayt.

** Marsel Vilar: "Savunma suçluyor. Baböf'ten Dimitrov'a".

dan basın yoluyla ve başka yöntemlerle uluslararası çapta yararlanılmalı. Bu kampanyayı yürütme işleri Erkoli, Luis ve Yulius'a havale edilmeli."

2. **[KEYK] Sekreterliği'ne:**

"Partilerimizin, onların basın organlarının, parlamentolardaki temsilcilerinin vb. son olaylar karşısında (Çekoslovakya ile ilgili olarak) nasıl bir tutum aldıklarını gösteren bütün materyallerin seçilip incelenmesi için, özel bir komisyon kurulma görüşünü yararlı buluyorum ve bu komisyonun yapacağı ciddi bir yoklama sonucunda sekreterlik için olumlu ve olumsuz yönleriyle eleştirel değerlendirmeleri de içeren belgesel bir rapor hazırlanmasını uygun buluyorum. Bu komisyonun sorumluluğu, görev olarak Kolarov'a verilebilir."

3. **Moskvin ve Aleksandrov'a:**

"Halk cephesiyle ilgili kitabın başka dillerde, özellikle Fransızca, Almanca ve İspanyolca basılması konusunda hazırlanması için **Braudır** ile anlaşmanız, arzu olunur."

"Polit'in önsözü ile birlikte **Torez**'in kitabı[108] İngilizce, İspanyolca, İsveççe ve öteki dillerde basılmalı. Rusça da basılmalı."

4. Moskova'dan **telefonla** bildirildi:

Paris'ten telefon haberi veriliyor:

a) ***Ümanite*** İspanya'daki bütün politik partilerin ve İspanyol sendikalarının çağrısını yayınlıyor.

b) ***Ümanite*,** **Romen Rolan**'ın şu açıklamasını yayınladı: "Genel sonuçlarıyla tutarlı bulduğum ve hiçbir partiye saldırı unsuru içermeyen barış açıklamasını imzaladım. İmzaladım, çünkü benim kendi duygularım olduğu gibi, her Fransızın duyguları da, bizleri savaşa karşı olmaya zorluyor. Genel Emek Konfederasyonu ve FKP düşmanlarının benim adımı kullanmaları, onların bir yalanıdır. Her zaman savaşa karşı enerjik mücadele veren GEK'ya ve FKP'ye sadık kalıyorum. Eğer biz hepimiz barış istiyor ve barışı seviyorsak, o zaman hepimiz, Münih barışı küçük düşürücü ve Fransa'nın düşmanının eline yeni bir silah veren teslimiyetçiliktir, diyoruz."

c) **II-ci Enternas[yonal] İspanya Başbakanı Negrin**'e ve Sosyalist Parti başkanına, **De Bruker** ile **Adler**'in imzaları bulunan bir telgraf **çekmiş**:

"Bizim hükümete olan güvenimiz tamdır ve davada sanık durumundaki Poum yöneticilerine – ki, bizim yabancımız bir örgüttür – bütün hukuki teminatların verileceğinden eminiz vb."

ç) Halk Cephesi saflarındaki tartışma dolayısıyla ve Radikal Sosyalist Parti'nin halka karşı aldığı kararlarla ilgili olarak **Düklo**'nun açıklaması. Bu arada Düklo, şöyle diyor:

"Eğer başbakan, kapitalist oligarşi tarafından öteden beri tükendiği ileri sürülen Halk Cephesi'ni kundaklamak istiyor ise, bütün ülke önünde olduğu gibi, demokratik gelenekleri ve her türden şahsi iktidara düşmanlığı herkesçe bilinen Radikal Parti önünde de, bunun sorumluluğunu üzerine almak zorundadır. Eminiz ki, ezici çoğunluğuyla bu parti, 14 Temmuz anına bağlı kalacaktır."

16 Ekim 1938.

1. **30 no'lu paket geldi.**

2. Gönderdiğim telgraflar:

Moskvin'e, Ponomaryov'a:

"Gemiye yanıt telgrafı çekilebilir."[109]

Moskvin'e:

"Sekreterim* işinden alındığı için, Andreeva'nın katılımı ve denetiminde, bütün dosyaları liste uyarınca Krilova'ya teslim etsin. Kadroların yenilenmesi gerektiği kendisine anlatılsın. Bizde çalışıp da, işine son verilen birine uygun, gerekli bir ücret kendisine temin edilsin."

3. **Vorontsovo Sarayı müzesini** (Alupka) ziyaret.

Müdürü, genç bir ressam, Komsomol üyesi Sivkin. (Önceki müdür hapiste; düşman olduğu anlaşılmış.)

Sarayın inşaatı **1837**'de tamamlanmış.

(Müzenin ihtiyacı olsa bile, sarayın bir kısmı şimdi sanatoryum haline getirilmiş.)

Son derece değerli tablolar. Zengin bir kütüphane (öncelikle Fran[sız] ve İngiliz edebiyatı). Dük **Vorontsov** (Londra'daki Rus Büyükelçisi'nin oğlu) eğitim ve öğrenimini İngiltere'de görmüş. Saray İngiliz stilinde.

İki park: Biri sarayın önünde, İtalyan stilinde; diğeri sarayın ardında, İngiliz stilinde.

Kitaplıkta 40.000 kadar kitap var. (Volter, Ruso, Fransız devrimi üstüne kitaplar, klasik sanat edebiyatı, eski ender yazı ve eserler, İngiliz parlamentosunun 1823-1830 dönemi protokolleri vb.)

Müze personeli (kalifikasyon düzeyi son derece düşük birkaç kişi). Müzedeki değerli eşyalar, bilimsel ve tarihsel araştırmalarda kullanılabilecek şekilde düzenlenmemiş. Nazarov'un dikkatine bunlar sunulmalı. Yılda 140.000 kadar ziyaretçi. Müzenin giderlerini ve personelin geçimini karşılamak için, giriş ücreti 1 ruble.

17 Ekim 1938.

1. **31 ve 32 no'lu paketler geldi**.

(Diğer evraklar arasında, Layps[ig] davası kitabı için, VII-ci Kong[re'ye] kadarki yazılar.)

2. **Moskvin'den telgraflar geldi**:

"Yoldaş Braudır ve yoldaş Lager dün gittiler. Kimi teknik sorunların tamamlanması için Lager çağrılarak kendisiyle görüşüldü.

...**Gouloz** (Hollanda) geldi ve beş gün kalacak.

Ayın sonunda **Legro** gelecek."

"Paris konferansıyla ilgili olarak yoldaş Erkoli'nin bildirdiği üzere, konferansın başında kimi temel konularda belirli karışıklık olmuş, ama Torez'in daha sonraki konuşmasıyla bizim talimatlarımız iletilince, sorun giderilmiş. Genel olarak ve özellikle de Fransa'daki eylemlerimizin zayıf olduğu yolunda Dias, Dolores ve Erkoli'nin eleştirisini Torez sancılı karşılamış. Yoldaş Erkoli, Münih'ten sonra birlik ve barış için savaş konularında bizlerin "kamuoyu önünde tutum almamız" gerektiği görüşünde. Daha sonra Erkoli şu sorunları ortaya koyuyor:

1) Çekoslovakya halkının direniş olanaksızlığının ana nedeninin anlaşılmasında boşluklar bulunuyor ve Çekoslovakya KP'nin önceleri ve hatta şimdi teslimiyetçiliği ve ihaneti niçin daha açık eleştirmediği, pek açık görülmüyor.

2) Çekoslovakya KP Fra[nsız] hü[kümetinin] ihanetini yığınlar önünde açığa

* Valter'den söz ediliyor.

** Aslında üstü çizilen: "Goulou".

vurmakta geç kalmıştır.

3) "Birliğe zarar vermeme" ya da "hükümetin çalışmalarını zorlaştırmama" gerekçeleriyle eleştirilerden ve yaşamsal önemdeki sorunları yığınlar önünde açıkça ortaya koymaktan kaçınma eğilimi, kimi yoldaşlar arasında devam ediyor.

4) Demokratik güçleri etkilemek için, ihanetlerin önlenmesi, hainlerin kovulması vb. için, işçi sınıfının bağımsızlığını niçin güçlendirmek gerektiği konusunda tam açıklık yok.

5) Bu, bizim partilerin bağımsız eylemleri için de geçerli.

6) Teslimiyetçilerin ve ihanetin açıkça eleştirilmesi temelinde, demokratik güçlerle, pasifistlerle, aydınlarla vb. politik bağlarımızı yeniden canlandırmamız gerekiyor. Bütün bu güçler arasında şaşkınlık ve acizlik duygusu hâkim ve bu durum bizim halk cephesi politikamıza karşı düşmanlığa dönüşebilir."

Sonunda Erkoli, son iki ay içinde İspanya'ya yardımın azalma eğilimi gösterdiğini ve bu nedenle yardımın artırılması için önlemler aldıklarını belirtiyor ve bizden de bunu rica ediyor."

- **Balaklava** körfezini ziyaret ettik. **Harika bir yer**. Mosk[ova] metrosu için mermer çıkarılıyor. Balıkçı kolhozu, planını % 200 yerine getirmiş. Kızıl Bayrak ile ödüllendirilmiş. Askeri Deniz Hudut Okulu. Körfez askeri açıdan stratejik önem taşıyor. Gizlilik statüsünde. Yabancılara ve yabancı heyetlere giriş yasak. Harabeler, **Ceneve kalesinden** daha büyük!

18 Ekim 1938.

- **Kautski**'nin, (**84 yıl ve 1 gün** yaşadıktan sonra), Avusturya'nın işgalinden itibaren göçmen olarak kaldığı Amsterdam'da, **17 Ekim günü** öldüğü haberi.

1. **Gönderdiğim telgraflar**:

a) **Manuilski'ye, Moskvin'e**:

"Çekoslovakya'da işçi hareketinin ve komünist partisinin legal varlığını sürdürmesi için bütün olası yöntemlerin uygulanmasının yanı sıra, yine de, gerçek durum ciddiyetle dikkate alınarak, kimilerinin uygun bir zamanda yurtdışına aktarılması pahasına da olsa, özel tehlike altında bulunan yönetici kadroların korunması ve daha sonraları da, onlardan yararlanılması için zamanında önlem alınması, zorunludur. Örneğin, Gotvald'ın gericiliğin elinde rehin bırakılması, çılgınlık olur. Birçok kişinin, örneğin Apelt'in uluslararası çalışmalar için, örneğin bizim yayın işlerimiz için göz önünde tutulması gerekir. Bu konuyu somut olarak görüşmenizi ve bu konuda* Gotvald ile ve Çekoslovakya KP MK ile irtibata geçmenizi, rica ederim."

b) **Moskvin**'e:

"Yoldaş **Braudır** ile görüşmelerin sonuçlarıyla ilgili kararlar hakkında, bilgi bekliyorum."

2. **Moskvin'den gelen telgraflar:****

a) "Hazırlanmakta olan çağrının[110] içeriği ile ilgili somut talimatları telgraf çekerek bizzat iletirsen iyi olur kanısındayım, çünkü bu, belgenin hazırlanmasını hızlandıracaktır."

b) "Alınan bir habere göre, kimi girişimci çevreler ve ordu çevrelerinden belirli kesimler Fransız KP'ye karşı

* Aslında Gotvald'ın iki kod rakamının üstü çizilmiş: 1 ve 6.
** Aslında ismi, üstü çizilmiş kelime üzerine yazılmış.

"Rayhstag'ın kundaklanması"na benzer bir provokasyon tertiplemişler (tertipliyorlar) ve bu konuda parti yönetimine haber iletilmiştir."

c) "Dosyalar listesinin, dün hakkında uygun bir çözüm bulunan eski sekreter hanım katılmadan hazırlanması gerekiyor."

- **Ay-Petri**'ye yolculuk: **Muhalatka**'dan 64 kilometre mesafede. Yüksekliği 561 sajen (1120 metre).*

Aşağıdan yukarıya mesafe: Yalta'dan tepeye kadar üç kilometre, mükemmel bir serpantin yoldan **16 dak[ikada]** alınıyor. Yukarıda, Yalta yönünde harika bir manzara açılıyor. Tepeden, Ay-Petri'den inanılmaz bir görüntü: Bir yanda, aşağıda Kırım Denizi, öte yanda, ormansız Kislovodsk dağlarını andıran dağlar!

19 Ekim 1938.

1. **33 ve 34 no'lu** paketleri aldım.

(Kislovodsk'ta kabul edilip, daha sonra, biz hareket ettikten sonra buraya gönderilen **27 no'lu** paket de geldi.)

11 Ekim akşamı Kislovodsk'tan gönderdiğim 6 no'lu paket ancak 16 Ekim 1938'de Moskova'da alınmış! (Anlaşılan, Kislovodsk'tan gecikmeli gönderilmiş.)

2. **Fan Lin**'den (Gendin aracılığıyla) 14 Ekim 1938 tarihli telgraf:

"Pilot kurslarındaki 25 kişiden 24'ü, artık tek başına uçuş yapıyor. Kurs, 5 Kasım'da bitecek. 17 teknisyen de öğrenimde başarılı. Eğitmenin görüşüne göre, 25 kişinin tamamı iyi birer havacı olabilir. Ama Duban'ın[111] yalnız U-2 ve R-5 tipi uçakları var. Bunların uçuş süreleri geçmiş, bu yüzden yüksek pilotluk eğitimi için tehlikelidirler. Hız uçuşları, bombardıman ve avcı harekâtları için bizlere üç uçak ayrılmasını rica ediyoruz."

- Bugün hiçbir yere gitmedik.

20 Ekim 1938.

35 no'lu paket geldi.

1. **Moskvin'den telgraf**:

"1. **Erkoli**'nin bildirdiğine göre, **Dias**'ın sağlık durumu, daha uzun zaman işte kalmasını engelliyor.

2. Enternasyonalistlerden bazıları, Çin'e gitmek istediklerini söylüyor. Erkoli ve Marti, kuşkulu ve kararsız oldukları için, bu konuda bizim görüşümüzü istiyor.

3. Gotvald, Şmeral'ın ailesiyle birlikte gelmesine acele izin verilmesini rica etti. İzin haberini gönderiyoruz.

4. Gotvald Paris'e vardıktan sonra, Çekoslovakya'ya dönmeden buraya gelsin, diye, Paris'e haber gönderdik.

5. Birl[eşik] Devletler Komünist Par[tisi] başkanının eşi geldi."

2. **Telgraf çektiklerim**:

a) **Moskvin**'e:

Bana göre, bu amaç için özellikle uygun enternasyonalistlere, yalnız istisna durumlarda Çin'e gitme izni verilebilir. Bu konuyu yoldaş Voroşilov'a da danışmanız iyi olur."

b) **Manuilski'ye, Moskvin'e**:

"**Dias**'ın bir süre için buraya gelmesi yararlı olur. Bunun için uygun zaman, 7 Kasım'dır."

c) **Moskvin'e, Ponomaryov'a**:

"Kitabın Bulgarca baskısında, yazı ve söylevlerin tamamının Rusça'dan

*Aslında hatalı olarak yazılmış: "kilometre".

Bulgarca'ya çevrilmiş olduğu, belirtilmeli."

ç) **Moskvin**'e:

"**Gouloz** ile Endonezya işlerini* de görüşürüz, Most'un işi denetlensin, yayın işleri aktifleştirilsin vb."

d) **Moskvin'e, Aleksandrov**'a:

"Gouloz ile, Vilar'ın[112] kitabının Hollandaca yayınlanma olanaklarını görüşünüz."

e) **Moskvin**'e:

"Gendin ile, Fan Lin'in 557 no'lu telgrafı hakkında görüşürüz. Eğitim uçakları verilmesi dileğinin yerine getirilmesi, iyi olur."

f) **Moskvin**'e:

"Gendin'in gönderdiği paketler konusunda, anlaşılan, bir anlaşmazlık söz konusu. Paketleri açman, okuman, içeriği hakkında Manuilski'ye bilgi vermen ve gerektiğinde hemen harekete geçmeniz ve ancak ondan sonra bana göndermen gerekir."

21 Ekim 1938.

- Kırım'ın güney kıyısı boyunca -Muhalatka'dan hareketle, Simeiz üzerinden Alupka, Rusalka, Mayovka, Kırlangıç Yuvası, Livadya Bağları üzerinden Yalta'ya kadar gidiş ve dönüş 100 kilometre (duraklamalarla birlikte 7 1/2 saat).

Mayovka'da dinlendik ve kahvaltı ettik. (Çok güzel donatılmış bir park!)

Yalta'yı gezdik. Sahil Boyu sokağı **1934**'teki halinden çok daha iyi ve güzel. Mükemmel bir deniz iskelesi.

Gidişi **alt** yoldan, dönüşü **üst** yoldan yaptık. Unutulmaz görüntü ve izlenimler.

Masallara layık bir güzellik!

Güney Kırım: **Aralıksız istirahat yeri.**

22 Ekim 1938.

36 ve 37 no'lu paketler geldi.

1. **Moskvin'den telgraf geldi**:

"Çekoslovakya KP MK ile doğrudan temasa geçmekle görevlendirilen **Gouloz** (Hollanda) bugün gidiyor.

Bezemaker yedi Kasım'dan sonra gelmek için izin istiyor."

2. **Moskvin'e telgraf çektim**:

"**Bezemaker**'in buraya gelmesine izin verilmesi uygun görülmüştür."

3. **Moskova'dan telefon görüşmesi**:

Bu arada:

"Çekoslovakya hükümeti, komünist partisinin faaliyetlerini ve komünist gazetelerin basılmasını, Çekya'da ve Moravya'da yasaklamış."

4. **Moskvin'e, Aleksandrov**'a:

"İngiltere, Fransa, İskandinav ülkeleri, Amerika ve başka ülkelerde yığınsal olarak yayınlanmak üzere, Çekoslovakya'nın parçalanmasıyla ilgili olarak ve bu olaydan sonra oluşan uluslararası durum hakkında yazı ve söylevler – örneğin, Torez'in söylevi, Dias'ın yazısı, Gotvald'ın, Braudır'ın vb. yazıları – seçilerek basılmalıdır."

23 Ekim 1938.

- **38 no'lu paket geldi**.

(Manuilski'den mektup; daktiloda, imzasız!)

- **8 no'lu paketi** gönderdim.

1. **Moskvin'e telgraf çektim**:

"Çağrının tamamı canlı, savaşkan, iyimser bir ruhta ve içerikle yazılmalıdır. İçeriği hakkında kimi notlar:

---

* Aslında üstü çizilen söz: "Çin-Hindi".

1) **Faşizmin yeni geçici zaferi, büyük kayıplarla elde edilmiş bir zaferdir.** Her şeye rağmen, uluslararası işçi sınıfı, gerçek demokrasi ve barış güçleriyle birlikte, faşist canavarları ve savaş kundakçılarını gemleyebilecek, faşizmi ezebilecek güçtedir. Dünyada, tarihsel gelişmenin tekerleğini geriye doğru çevirebilecek bir güç yoktur ve olamaz. Yakın gelecek, batmakta olan kapitalizmin değil, yükselen sosyalizmin olacaktır.

2) **Çağrının ana sivri ucu**: Alman ve İtalyan faşizminin İngiltere ve Fransa'daki gerici ve emperyalist çevrelerle komplosuna karşı, zayıf halklarla küçük ülkelerin, uluslararası işçi hareketinin, kendi halklarının yaşamsal çıkarları zararına giriştikleri pazarlık ve planlara karşı yönelmelidir.

3) Son olaylardan çıkarılacak en önemli ders: Gerici-emperyalist klikler ve kendi ülkelerindeki teslimiyetçiler gemlenmeden, kudurgan faşist saldırganlar da gemlenemez, halkların bağımsızlığını ve özgürlüğünü, genel barışı koruma savaşı da başarılı olamaz. Ama bunun olması için, işçi sınıfının savaşkan birliğine, onun kendi muazzam gücünün ve tarihsel rolünün tamamen bilincine varmış olmasına, güçlü bir antifaşist halk cephesine ihtiyaç vardır. Kim olurlarsa olsunlar, hangi maske ardına gizlenirlerse gizlensinler, bu birliğin düşmanları, halk cephesinin düşmanları, içyüzleri açığa vurularak, iç gericiliğin yardımcıları ve faşist saldırganların destekçileri olarak saf dışı edilmelidir. Faşizmin Troçkici ajanlarına ağır bir darbe indirilmelidir.

4) Uluslararası işçi hareketinin ve antifaşist halk cephesinin en yakın görevi, başkaldıran gericiliğe kararlı ve kesin yanıt vermek için tüm güçlerini birleştirmek, İspanya, Çin ve Çekoslovakya halklarını savunmak için tüm güçlerini seferber etmek, İspanya'nın ve Çin'in bölünmesini ve esir edilmesini öngören faşist emperyalist planların gerçekleşmesine izin vermemek, işçi hareketinin ve demokrasinin bozguna uğratılmasını önlemektir. İşçi örgütlerinin uluslararası konferansını düzenlemek ve uluslararası proletaryanın tek politika uygulamasını sağlamak gereklidir.

5) **Çağrının odak noktasında**, vurucu özünde, – Octobr Devrimi'nin – elde ettiği kazanımlara ve yeryüzünün altıda birinde sosyalizm kuruculuğunun taşıdığı tarihsel öneme yer verilmeli. Sovyetler Birliği'nin tüm dünyadaki emekçilerin özgürlük hareketinin güçlü destekçisi olarak oynadığı rol, işçi sınıfıyla antifaşist halk cephesini birleştirici bir etmen olarak, faşist ve emperyalist esarete karşı ezilen halkların ve zayıf ülkelerin kalıcı savunucusu olarak oynadığı rol ve onun kararlı barış politikası vurgulanmalıdır.

6) Çağrıda yapılacak bugünkü uluslararası durumun **özlü değerlendirmesi**, yeni ekonomik kriz ile ve onun işçi sınıfı ve geniş halk yığınları için yaratacağı sonuçlarla bağlı olmalıdır. Faşizmin bu krizi kendi amaçları için kullanmasına izin verilmemeli, tersine, krizin sonuçları faşizme karşı yönlendirilmelidir."

- **Müzeyi** ve Sivastopol civarındaki Hersones kazılarını gezdik. Genç bir bilim adamı (Komsomol üyesi) çok ilginç açıklamalar yaptı. Kendisi doktora tezini hazırlıyormuş.

Hersones, çağımızdan önce **V. yüzyılda** kurulmuş; **XV-ci yüzyıl sonuna kadar** varlığını sürdürmüş ve yüzyılın sonunda tamamen yıkılmış. XIX-cu yüzyılda onun harabeleri üzerine bir manastır (erkek manastırı) ve bir kilise inşa edilmiş.

2000 yıl! (ant[ik]çağ; Yunanlılar çağı; ortaçağ; kapital[ist] değ[şiklikler] arifesi.)

24 Ekim 1938.

- **39 no'lu paket** geldi.

1. **Moskvin'e, Ponomaryov'a telgraf çektim**:

"Belirtilen baskı hataları yüzünden kitabın Bulgarca baskıya verilmesi geciktirmeye değmez."

2. **Moskvin'e, Krilova'ya telgraf**:

"Moskova'dan son paket en geç ayın yirmi altısına kadar gönderilsin."

3. **Moskvin'den telgraflar**:

1. "Komünist Partisi'nin* faaliyetinin yasaklanması konusunda kimi ayrıntıları bildiriyoruz. İlgili kararda yasaklama, kanun dışı faaliyet suçlaması gerekçesine değil, III-cü Enternasyonal'e üyelik gerekçesine dayandırılıyor. Parti mekânlarında arama yapılmamış, milletvekillerine ait oldukları belirtilen odalar dışında, [ÇKP] MK'ya ve redaksiyona ait odalar mühürlenmiş. Şimdilik parlamento, senato, belediye üyeliği yetkilerine dokunulmamış, ama komünistler milletvekili olarak seçmenleriyle toplanıp konuşamıyor. Partinin mülkleri polis makamlarının "koruması" altına alınmış, yani resmi olarak el konulmamış. Bu önlemler, henüz Vçela Kooperatifi üzerine yayılmamış."

2. "Bugün Tim Bık** ve Legro'nun karısı geliyorlar.

3. "**Senin çağrı ile ilgili tezlerini biraz önce aldık. Tam zamanında.**"

- **Manuilski'den mektup**:

(38 no'lu paketteymiş; 23 Ekim 1938 tarihli.)

"Değerli Georgi Mihayloviç,

Gönderdiğin mektubu aldım ve gergin ortama rağmen, Kislovodsk'taki tedavi sonuçlarının memnuniyet verici olmasına çok sevindim. İzninin sonuna kadar tamamen düzeleceğini ümit etmek istiyoruz. Seni sabırsızlıkla bekliyoruz, çünkü senin öğütlerine ve işlerimizi doğrudan yönetmene bugün çok büyük ihtiyacımız var.

Çekoslovakya'ya indirilen darbeyi hepimiz ağır yaşıyoruz, ama karamsarlığa kapılmıyoruz, çünkü inanıyoruz ki, Çekoslovakya halkının yenilgisi, bütün dünyada yeni antifaşist dalganın yükselmesine yol açacaktır. Yığınların olayları kafasında değerlendirebilmesi ve Çemberleyn'in politikasının kendilerini nasıl bir uçuruma sürüklediğini görmeleri için, yalnız biraz zamana ihtiyaç var. Henüz böyle bir dönüşüm yok, ama kuşkusuz olacaktır; şimdi komünistler arasında bile biraz şaşkınlık hâkim. Bu şaşkınlığın kimi ipuçlarını, Paris konferansı sonucunda yayınlanan manifestoda da görmek mümkündür. Bizim kanımıza göre, manifesto başarısız; oluşan durumdan çıkışı yığınların önüne koymuyor. Oysa yığınlara çıkış yolunu göstermek, şu an en önemlisidir. Yalnız Avrupa gericiliğinin estirdiği rüzgârı tespit etmek yetersizdir, bu gericiliği Kutsal

* Çekoslovakya KP'nden bahsediliyor.
** Aslında bundan böyle – "Buk" deniyor.

Birlik ve Meternih[113] dönemlerinin gericiliğiyle kıyaslamak ise, daha da aptalca bir tutumdur. Bugünkü kombinezonlar ve anlaşmalar kalıcı olmuyor ve yıllarca ya da on yıllarca değil, aylar sürüyor. Gericilik olduğu kuşku götürmez bir gerçek, ama bu gericiliğin ardında bugün süregiden güçler dengesi değişikliklerini de görmek gerekir. Şimdiye kadar faşist gericilik, deyim yerindeyse, ulusal çerçevede gelişip ilerliyordu. Avusturya ve Çekoslovakya'ya saldırılarıyla Alman faşizmi kendi devletinin hudutları dışına çıkıyor, yalnız kendi ülkesinde işçileri ezmekle kalmayıp, yabancı halkları da eziyor. Faşizme karşı savaş yalnız işçi sınıfının ve demokratik güçlerin değil, Alman işgalcilerin esiri olmak istemeyen halkların ve ulusların da savaşı durumuna geliyor. Bu da, şu demek oluyor ki, Fransa'da radikallerin bir kısmı Halk Cephesi'nden ayrılıyor ise, bununla birlikte ve aynı zamanda Hitlerci karşıtı cephe, şimdiye kadar halk cephesinin dışında duranların da katılımıyla genişleyecektir. Kerilis türünden milliyetçi unsurlar bile artık Münih'e muhalif konumlara geçiyor. Bu, İngiltere'de daha da açık görülüyor. Daf Kupır gibi tutucular, 'sosyalist' Blum'dan daha mertçe bir dil kullanıyor. Buradan hareketle, sanıyorum ki, bizim halk cephesi taktiğimizde, bugünkü şekliyle, bazı düzeltmeler, hatta **ilaveler** yapmamız gerekecek. Antifaşist cephenin daha geniş temele oturtulması gerekecek, ama bunun için, işçi hareketi ve 'demokratik' unsurlar içinde şurada burada hemen hemen faşistlerin diliyle konuşmaya başlayan teslimiyetçi kesimlere karşı, önceden kararlı savaşım vermek gerekecektir. Şaşılacak bir şeydir, ama bugün Kerilis ve Çörçil, antifaşist cepheye Daladie ve kimi Fransız sosyalistlerden daha yakın duruyor. Bu durumda komünistler, direniş çağrıları yaparken, yalnız halk cephesi adına değil, tüm ulus, tüm halk adına konuşmalıdır. Uluslar, kendi sınıfsal öncelikleri uğruna halklarını yırtıcı Alman faşistlerine teslim eden hainler çetesi değildir. Ulus, Çemberleyn ve Daladie'lerin kendilerine ihanet ettiği milyonlarca işçi, köylü, emek insanıdır. Alman faşizminin darbelerine maruz kalan Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya gibi ülkelerde, ulusların ümitlerini dile getirenler olarak komünistlerin oynadığı rol, özellikle vurgulanmalıdır. Ama bu, komünist partilerinin pasifist hayallerini yenmiş olmalarını*, kendi hükümetlerine karşı, tam da bu hükümetler ne Hitler'e karşı savunma, ne de genel savunma hazırlıkları yapmadığı için, savaşmalarını gerektiriyor. Komünist partileri, teslimiyetçi konumlarda değil, savaşım konumlarında yer alan hükümetler uğrunda direnmeli, bunlara halkın desteğini vaat etmelidir. Şimdiki darbe ne kadar ağır olursa olsun, yabancı esaretine karşı halkları seferber etme yoluyla yeni antifaşist dalga, daha da yükselecektir. Dünya savaşı sırasında Lenin şunu söylüyordu: Eğer kapitalizm daha 20-30 yıl ayakta kalmayı başarırsa, emperyalistlerin sömürgeleri esir etme olanağı vardır. Avrupa devletlerini parçalama uygulamasına geçmeleri olanak dışı sayılamaz

* Aslında üstü çizilen kelime: "savaşmalarını".

ve işte o zaman Avrupa'da ulusal devrimci savaşlar sorunu gündeme gelecektir. İşte bugün, böyle bir durum vardır. Komünistler yığınları böylesi ulusal-devrimci savunmaya çağırmalıdır.

Şubelerimizin gerekli doğrultuda yön almaları ve her ülke için bu yolda somut görevler hazırlanması için, bütün bunların ciddiyetle düşünülmesi gerekiyor. Kuşkusuz, bu, iç faşizme karşı savaş sorununu gündemden indirmiyor, tersine, daha da güncelleştiriyor, çünkü "kendi iç faşizmi" yığınları faşizm esaretinin uçurumuna doğru itiyor. Bu bağlamda, dünya işçi hareketinin birliği sorunu ortaya çıkıyor. Dünya işçi hareketinin birliği, tek başına silahlı faşizmin belini kıramayacak, ama faşizm yanlısı teslimiyetçi hükümetleri devirme görevini kolaylaştıracak, böylelikle de, faşist Almanya, İtalya ve Japonya'ya karşı başarılı savaşın koşullarını yaratacaktır. Bugün yalnız birlikten bahsetmek yeterli değildir. İşçi sınıfının, halkların kendi faşizminden ve yabancı faşizm esaretinden ancak Fransa, İngiltere, SSCB, ABD ve küçük halkların tek cephesiyle kurtulabileceği gösterilmelidir. Ama böyle bir tek cephenin başarısı, faşizm yanlısı kesimlerin iktidardan uzaklaştırılmasına ve Almanya'ya karşı savaşmakta kararlı hükümetlerin işbaşına getirilmesine bağlıdır.

Bu konular üzerinde düşünmeni çok isterdim. Bizler şimdi günlük sorunlarla meşgulüz. Ben ve Kuusinen ayrıca *SKP(b)'nin Kısa Tarihi*'nin tercümesini redakte etmekle de görevliyiz. Harika bir kitap! Sözün tam anlamıyla, öğreniyor ve ruhen dinleniyoruz.

Kuvvetle elini sıkarım."

(İmzasız! İmzalamayı unutmuş mu yoksa?)

19 Ekim 1938.

25 Ekim 1938.

- **40 no'lu paketi aldım.**

1. **21 Ekim** günü Gouloz'un* ve aynı şekilde, Bulgar KP'den **Kerenski**'nin gittiği haberi.

2. **Moskvin'e telgraf**:

"Çekoslovakya'da bugünkü durumda, aşama aşama da olsa, komünist partisinin eninde sonunda tamamen illegal duruma itileceğini dikkate almak zorundayız. Her adıma karşı yığınsal direniş göstermenin ve olası fiili konumları korumanın yanı sıra, dostlarımız daha şimdiden işlerini öyle bir düzene koymalı ve öyle bir kadro dağılımı yapmalı ki, her durumda yığınlar ile iyi ilişkiler korunabilsin ve yığınları güçlü bir şekilde etkilemek, yığınlar içinde örgütleri, sendikaları, güçlendirmek için olanakları artırmak mümkün olabilsin (kooperatifleri, gençlik, kültür, spor vb. örgütleri). Mümkün olduğu kadar daha çok klasik Marksist ve çağdaş komünist literatür, daha sonra kullanılabilecek yerlerde gizli tutulmalı. Tam zamanında partisiz bir halk gazetesinin çıkarılması ve bunun redaksiyon kurulunun da, bizim taraftarımız olduğu bilinmeyen ilerici kişilerden oluşmasını sağlamak, son derece önemlidir. Aynı şekilde, "tarafsız" bir bilim ve kültür dergisinin yayınlanması ve yığınları, kamuoyunu ideolojik bakımdan etkilemenin değişik yöntemleri üzerinde düşünülmesi de, aynı ölçüde

* Aslında üstü çizilen kelime: "geldiği".

önemlidir. Bu davaya dürüst sosyalistleri ve demokratları da katmak için elden geleni yapmalıdırlar. Bugünkü koşullarda her şeyden kötüsü, şaşkınlık ve panik ya da pasiflik, kendiliğinden gelmelik ve hayalciliktir."

26 Ekim 1938.

- **41 no'lu paket** geldi.

1. **Moskvin'den telgraf**:

"Hâlâ kaldırılmayan genel seferberlik dolayısıyla **Şmeral** çıkış vizesi alamıyor.

Tim Bık'ın senin gelmeni beklemesi gerekiyor mu, bildir. Burada 3 Kasım'a kadar kalabilir."

2. **Moskvin'e telgraf**:

"Tim Bık'ın beklemesi uygun olur."

27 Ekim 1938.

- Muhalatka arazilerinde gezinti yaptık.

28 Ekim 1938.

- **42 no'lu paket** geldi/25 Ekim.

1. **Moskvin'den telgraf**:

"Çekoslovakya KP'nin çalışmalarında köklü değişiklikler için esasta seninkilerle uyum içinde olan talimatları iletmeyi denedik, ama bizim aklımıza gelmediği için, klasik literatür ve dergi yedeklerine ilişkin önlemler konusu, bunun dışında kaldı. Şu günlerde talimatların alındığı haberini bekliyoruz.

Çağrının hazırlanması bitmek üzere."

Biraz önce Busalov, Manuilski'nin "istirahat ve tedavi için izine ihtiyacı" olduğunu söyledi.

2. **Moskvin'e telgraf çektim**:

"Moskova'dan buraya telgraf çekmek için son vade ayın yirmi dokuzu, akşam saat yedi."

"Y[oldaş] Poskryobişev'in ayın otuz birinde öğleden sonra Hükümet Evi'ne iznim sırasında almadığım şifrogramları[114] göndermesini rica ederim."

- **Tesel**'e (Maksim Gorki'nin eski villası) ve Toros'a **yolculuk**. Yine harika yerler ve parklar. Yunanca Tesel sükût, **Toros** ise rüzgâr demektir! Ve gerçekten **Tesel**'de ıssızlık hâkim iken, **Toros**'ta genellikle hava rüzgârlı!

29 Ekim 1938.

- **Muhalatka**'da son gün!

1. **43 no'lu paket geldi**: 26 Ekim.

2. **Moskvin'den telgraf**:

"Politbüro'nun kararı üzerine, Linderot, Hagberg, Sander ve Oman'dan oluşan bir heyetin, İsveç KP'nin sorunlarını görüşmek için buraya gelmesi gerekiyor. İzninizi rica ediyorlar.

Kempbel'in yarın, **Legro**'nun da 1 Kasım günü buraya gelecekleri haberini aldım.

Belediye seçimleri nedeniyle Bık'ın bir an önce geri dönmesi için Kanada'dan ısrar ediyorlar.

Çağrının taslağı hazır. Uçakla gidecek özel bir kuryeyle sana gönderiyoruz."

3. **Moskvin'e telgraf**:

"İsveç KP heyetinin gelmesine izin verilebilir.

Tim Bık'ın bir Kasıma kadar bekletilmesi gecikmeye yol açacaksa, hemen gitmesi daha iyi olur."

4. **Moskvin'e, Ponomaryov'a telgraf**:

"Oraya vardığımda *Pravda* için bir yazı[115] yazmaya çalışacağım."

Ponomaryov yazıyor:

"Çağrı işi ilerliyor, ama çok ağır tempolarla. Yoldaş Manuilski, **çok hasta olmasına** rağmen çalışıyor. Söylenene göre, dün doktorlar kendisine **yatakta kalmasını** önermişler, ama o, çağrıyı ta-

mamlamak istiyor. Anlaşılan, çağrı 28 Ekim akşam üstü hazır olacak."

5. **Ponomaryov'a verilmek üzere, Moskvin'e telgraf**:

"Gerekli belgeleri toplayıp, aşağıda sıralanan konularda verisel döküm hazırlayınız:

1) Etiyopya'nın bozguna uğratılması, Ren bölgesinin silahlardan arındırılması, İspanya'ya Alman ve İtalyan saldırısı, Japonya'nın Çin'e akınları ve Avusturya'nın işgaliyle başlayarak, Çekoslovakya'ya karşı yapılan canavarlığa kadar, faşist saldırganların uluslararası taarruzları.

2) Batı Avrupa ülkelerinde hükümetlerin bütün bu durumlarda sürekli geri adım atmaları.

3) Sovyetler Birliği'nin kesin ve ardıcıl politikası.

4) Faşist saldırılara ve İkinci Enternasyonal'in teslimiyetçi tutumuna karşı bizim, işçi sınıfının tek cephesi için önerilerimiz. İkinci Enternasyonal'in sözleriyle işleri arasındaki derin farklar.

5) Bir yandan, Münih'ten sonra faşizmin yaygınlaşması ve dünya savaşı tehlikesinin artması için elverişli ortam yaratan, diğer yandan da, İngiltere, Fransa, Amerika ve diğer ülkelerde antifaşist dalganın güçlenip açıklık kazanmasına, silahlı faşizme ve faşist savaşa karşı işçi sınıfının ve halkların tek cephesinin gelişip güçlenmesi perspektiflerinin artmasına yol açan somut olay ve olgular.

Kom[ünist] partileri konferansının kabul ettiği çağrının içeriği, değişik komünist partilerinin söylevleri, Torez'in söylevi[116], Dias'ın yazısı, günümüzde durumu değerlendiren ve bu durumdan çıkış yollarına değinen diğer yazılar, değişik ülkelerden sosyalistlerin, demokratların, liberallerin, muhalefetteki tutucuların konuşmaları hakkında da, bir enformasyon notu hazırlayınız."

M[oskova]dan alına[n], **34** tel[graf].

Gönderilen, 66 tel[graf].

– **Muhalatka'dan saat 9.15'de hareket ettik, Sivastopol istasyonuna akşam saat 11'de vardık. Tren gece saat 00.59'da kalkıyor.**

– Harikulade Muhalatka ile, deniz ile, Baydar Kapıları ile mehtaplı bir akşamda "vedalaştık"...

– Öbür gün –gündüz saat 11'de– **Moskova!**

30 Ekim 1938.

– **Trende!**

– Çağrı tasarısını bana getiren özel kuryenin bulunduğu uçak, Moskova'dan hareket ettikten sonra, yoğun karanlık ve kötü hava koşulları nedeniyle Zaparojie garı yakınlarında bir havaalanına zorunlu iniş yapmış.

– Bugün, gündüz saat 12'de, bu gardan geçerken paket (çağrı) bizim trene alındı. Pakette bir de, bir nüshasının [SKP(b)] MK'ya gönderildiğini bildiren bir pusula vardı.

31 Ekim 1938.

– **Sabah Moskova'ya yaklaşıyoruz. 09.40, Serpuhov.**

Yoğun bir sis, nem, iç karartıcı hava; aydınlık, güneşli Kırım ile ne tezat.

– **Kursk garına** geldik. **Saat 11.39** (tam tarifeye göre!).

– **Sivastopol-Moskova**

29 Ekim, gece 0.59; 31 Ekim, sabah 11.39.

– **12.10**: Hükümet Evi'nde (yeni kon[utumuzda]).

Moskvin ve Krilova benim yanımda.

1 Kasım 1938.

1. Rovinski telefonda: *Pravda* için yazı rica etti.

"Yazı çok gerekli. Gelenek böyle değil mi." vb.

2. Sergeev yanımda. Endişeli. *Entweder sehr geschickter Spitzel, oder selten ehrlicher Mensch!**

- Silahlı Adam başlıklı yeni filmi gördük.

2 Kasım 1938.

-Komintern'de.

D. Zaharoviç'in [Manuilski], benim burada bulunmadığım zaman yapılan işlerle ilgili raporu.

Moskvin ile günlük işlerin düzene konması.

Yazışmaların ve diğer belgelerin gözden geçirilmesi.

- Kuusinen hastalandı.

3 Kasım 1938.

- İki aylık diplomatik şifrogramların gözden geçirilmesi.

- *Pravda* için yazıya başladım.

- Doktorlar konsültasyonu: Prof. Konçalovski, Dr. Barski, Dr. Polaçek.

Sonuç: Tedavinin neticeleri olumlu; kalbin alışması iyileşmiş, metabolizma oldukça dengelenmiş, bünye güçlenmiş. Bundan böyle de bağırsaklara bakım gerek. Perhiz, gezintiler, çalışma rejimi, sigarayı azaltmak. Geçici olarak, araba kullanılsın.

4 Kasım 1938.

- Yazı üstünde çalıştım.

Yazının planını ve ana içer[iğini] kendisiyle uyumlaştırmak için D[mitriy] Z[aharoviç]'i davet ettim.

5 Kasım 1938.

- Gece geç vakit yazıyı bitirdim.

- Yazıyı son kez redakte etmek üzere D[mitriy] Z[aharoviç] ile M[oskvin]'i davet ettim.

6 Kasım 1938.

- Akşam Hükümet Evi'nde.

Evde filmler gördük.

7 Kasım 1938.

- Kızıl Meydan'da.

- Resmi geçitten sonra Kremlin'de, birlikte öğle yemeği: Stalin, Molot[ov], Kagan[oviç], Voroş[ilov], Kalin[in], Andreev, Ejov, Mikoyan, Beriya, Budyoni, Frin[ovski], Yaroslavski, Şçerbakov, Bulganin, Şvernik, Kosarev, Şaposkinov, Kulik, Smirnov, havacılık am[iri], Gür[cistan] NKVD'sinden iki yo[ldaş], Mehlis vb.

Büyük bir bölümü yeni kişiler.

Mikoyan sakilik yapıyor. Sırayla herkesin şerefine kadeh kaldırılıyor.

Özellikle Kosarev için ele[ştirel] bir "şerefe" kadehi. Kag[anoviç]: Kosarev hâlâ esas hatalarını düzeltmiyor.

Stat[in]: Mikoyan'ın konuşması çok **yumuşak.**

Mik[oyan] benim şerefime kadeh kaldırıyor:

D[imitrov] Laypsig'te düşmanlara karşı mertçe savaştı. Onun mahkeme önündeki konuşmalarını okudukça, "İşte bizim Bolşevik!" demekten kendimi alamıyorum. Yurdumuz ve partimiz D[imitrov]'u sever, ama bu, ona görevler de yüklüyor. Batı işçi hareketinde büyük ilerleme oldu. Avr[upa] işçileri yumruk sallamasını öğrendi. Ama, bu yeterli değildir. D[imitrov] çok iş bitir-

* Ya çok deneyimli bir casus, ya da eşine ender rastlanan dürüst bir adam!"

di ve bundan hoşnut olabilir. Ama, biz inanıyoruz ki, ileride de o, Avrupa işçilerinin yumruk sallamakla yetinmeyip, yumruğu düşmanların, burjuvazinin başına indirmeyi öğrenmeleri için çalışacaktır.

St[alin]: Kimlerin öğrenmesi lazım?

Mik[oyan]: Avrupa işçileri. Stal[in]: Tam anlaşılır değil!

- Sabahleyin Kozovski tutuklanmış. Bu konuda Ejov'a yazdım.

8 Kasım 1938.

- Krematoryumda (Lyuba'nın kabı başındayız!).

- Kremlin'deki resmi kabulde yoktum.

9 Kasım 1938.

- **(Man[uilski], Moskvin, Apelt**: Çekoslova[kya], Dimitrov).

Konyo'nun Fransa hakkında raporunu dinledik.

10 Kasım 1938.

- Kanada konusunun görüşülmesi.

Man[uilski], Kuusinen, Moskvin, Tim Bık, Kempbel ve Kan[ada]lı temsilci: Hükümet Evi'nde, benim yanımda.

- Kanada'nın Büyük Britanya'dan ayrılması sloganı konusunda Man[uilski] ile görüş ayrılığı.

11 Kasım 1938.

1. **İsveç heyetiyle görüşme.**

(Linderot, Sander ve başka iki kişi daha) ve Florin. İsveç heyetiyle çalışma planının görüşülmesi, ([KEYK] Sekreterliği'ne sunulacak rapor, bil[giler] içeren belgeler vb. hazırlanacak). İsveç sorunlarının görüşülmesi ve çözüme bağlanması 25 Kasım 1938'e kadar bitmeli.

2. **Hükümet Evi'nde**:

Kanada belgesinin ana hatlarıyla kabul edilmesi.

(Kuusinen, Moskvin, Kempbel, Tim Bık ve Kan[ada] temsilcisi.)

Kanada partisine **[19]39 yılı** için (değerli kâğıt olarak 6.500 d[olar]; baskı işleri ve okullar için 15.000 d[olar]) para ayrıldı.

- Tim Bık Paris üzerinden geri döndü.

- [KEYK] Sekreterliği Bürosu Baş[kanlığı'na], Sergeev'in yerine **Krujkov**'u atadık.

Sergeev, [KEYK] Sekreterliği [politik] raportörlüğüne.

12 Kasım 1938.

-Fridrih'e telefonogram:

Paris'te somut talimatlar versin; Almanya'da Yahudilere karşı son yağmalama ve katliamlar, Batı Avrupa'daki burj[uva] hükü[metlerin] faşizm yanlısı ve Alman faşizmi karşısındaki teslimiyetçi politikasına karşı kampanyanın her bakımdan güçlendirilmesi için kullanılsın.

13 Kasım 1938.

- **Krujkov**'u Sekreterlik Bürosu başkanı atadık.

- **Tatarenko**'yu (Valter'in yerine) [Komintern genel sekreterinin] özel yardımcısı **atadık**.

- **Dengel**, [KE] redaksiyonunda ve den[etim] kurulunda çalışmalı.

14 Kasım 1938.

- **Gotvald** geldi.

- **Geryo** geldi.

- **Bezemaker** (Hol[landa]) geldi.

- Fransızlarla görüşme (Konya, Mure vb.). Gotvald ve Geryo da katıldılar. F[ransız] partisine kimi talimatlar.

- İsp[anyalı] yoldaş Uribes (Politbüro aday üyesi) ile görüşme.

15 Kasım 1938.

- Bugün, gece hareket etmeden önce, **Mure** ile ikinci görüşme.

Torez'e iletmesi gereken talimatları kesinleştirdik.

- Geryo'nun İspanya hakkında raporu (tamamlanmamış!).

16 Kasım 1938.

- Geryo'nun raporuna devam.

Gerekli sonuçları ve somut önerileri de içeren, durum hakkında yazılı bir rapor vermesini tavsiye ettim.

17 Kasım 1938.

- Yazıyı[117] broşür ölçüsünde genişlettim.

Bolşevik ve *KE*'de yazı olarak uygun olacak.

18 Kasım 1938.

- Gotvald ve eşiyle birlikte Apelt bizdeler. Beraberce öğle yemeği yedik. Çekoslo[vakya] işleri hakkında ayrıntılı bilgi.

19 Kasım 1938.

- Çekoslovakya KP'nin somut işleri.

Hangi (yön[etici] yoldaşların) Çekosl[ovakya'yı] terk etmesi gerektiğini tespit ettik.

20 Kasım 1938.

- **İsveç heyeti** ve Florin ile görüşme.

- Hollanda KP'nden **Bezemaker**, [KEYK] Sekreterliği için bir memorandum hazırlasın.

21 Kasım 1938.

- [KEYK] Sekreterliği'nin toplantısı ve Grene'nin Sov[yetler] Birliği'nin Dostları derneği hakkında raporu.

Gotvald'ın başkanlığında bir komisyon [KEYK] Sekreterliği'nin karar tasarısını hazırlayacak.

22 Kasım 1938.

- **Yazının Almanca çevirisini** redakte ettim.

23 Kasım 1938.

- M[oskvin'i] NKVD'ye çağırdılar.

Geri dönmedi!

24 Kasım 1938.

- **Ejov'larda** (villasında).

"M[oskvin] bütün **bu** adamlarla sıkıca bağlıymış. Bu bağların son dönemde ne düzeyde olduğunun araştırılması gerek. Herhangi bir yaba[ncı] istihbaratın tuzağına düşüp düşmediği ve şantaja maruz kalıp kalmadığı da araştırılacaktır."

25 Kasım 1938.

- M[oskvin]in işlerini üzerime aldım.

- Akşam geç vakit **Beriya'larda** (Vişinski ve Merkulov ile birlikte çalıştık).

"**Nikolaev** birkaç istihbarat servisinin ajanı; **Volin** Alman ajanı; Polyaçek Polonya casusu!"

Birçok durumun gözden geçirilmesi gerek.

St[alin'in] verdiği görev üzerine, tutuklamalar için "yeni talimat" hazırlanıyor.

Yoldaş Y.V. Stalin'e.

SKP(b) MK Politbürosu

Tutuklanan Moskvin'in KEYK Sekreterliği üyesi olarak yapması gereken bütün işleri (İlişkiler Bürosu yöneticiliği, "Yazışleri" dairesinin denetimi, mali sorunların düzenlenmesi) geçici olarak ben üzerime aldım.

Ama bunları uzun zaman sürdürmeye gücüm yetmeyecek. SKP(b)'nin KEYK'deki heyetinin, bu işlerle görevlendirilecek uygun bir yoldaşla takviye edilmesi acilen gerekiyor...* Kaldı ki,

* Aslında üstü çizilen metin: "Kaldı ki, yoldaş Manuilski de ciddi şekilde hasta ve acil, uzun süreli tedaviye ihtiyacı var".

tutuklanan halk düşmanı, kuşkusuz, KEYK organlarına büyük zararlar vermiş olacak ki, bunların vakit geçirmeden giderayak düzeltilmesi, düzenlenmesi zorunlu oluyor.

Böyle bir yoldaşın bir an önce atanması için desteğinizi çok rica ederim.

Komünist selamlarımı sunarım.

25 Kasım 1938 G. Dim[itrov]*.

26 Kasım 1938.

-[KEYK] Sekreterliği toplantısı.

Kempbel'in İngiltere raporu.

Linderot'un İsveç raporu.

İsv[eç], İng[iltere] ve Hol[landa] sorunları için ortak komisyon kuruldu.

Kuusinen İng[iltere] sorunlarından sorumlu.

Florin. İsv[eç] sor[unlarından] sor[umlu].

Gotwald, Hollan[da] sorunlarından soru[mlu]

27 Kasım 1938.

- Gotvald ve Apelt, Ejov ile Beriya'ya Sudet bölgesinden politik mülteciler hakkında memorandum göndermişler.

28 Kasım 1938.

1. İngiliz sorunları komisyonunun toplantısı.

2. Rust...** ile ve İspanya'daki İng[iliz] taburu komutanı (MK üy[esi]) ile, kendileri hareket etmeden önce, akşam, Kuusinen ve Kempbel'in de katıldığı görüşme.

29 Kasım 1938.

1. İsveç sorunları komisyonunun toplantısı. İsveç heyetine karar tasarı[sını] kendisinin hazırlaması görevi verildi. (Linderot, hastalık nedeniyle katılmadı).

2. Akşam **Konyo, Şmeral** ve **Gotvald** ile, Faşizme ve Savaşa Karşı Dünya Komitesi sorunları üstüne görüşme.

3. **Hasta Manuilski**'den bir pusula aldım:

"Değerli Georgi Mihayloviç,

Dostça mektubundan ötürü candan teşekkür ederim. Doktorların raporuna göre, 1 Aralık günü işe geliyorum, görüşürüz.

Kuvvetle elini sıkarım.

D. Manuilski".

30 Kasım 1938.

- Fransa'da genel grev.

Gericilik atağa kalkıyor!

1 Aralık 1938.

- Kostroma'dan heyet.

Beni Stal[in] Anayasası törenine davet ediyor.

Sorunlar: Elekt[rik] enerjisi üretimi, su tedariki, konut inşaatı.

2 Aralık 1938.

- **Hollanda sorunları** komisyonunun toplantısı.

Bezemaker'in raporu. Tartışılıyor.

Bezemaker ile Gotvald'a karar tasarısını hazırlama görevi verildi.

3 Aralık 1938.

– KİM'deki Sov[yet] heyetiyle sohbet.

4 Aralık 1938.

-[KEYK'in] **ekonomik işlerden sorumlu personeliyle toplantı**.

Katılanlar: Yazışleri Dairesi Başkanı Evseev, onun yardımcısı; Lüks Müd[ürü]; Garaj Mü[dürü]; Kuntsevo Müd[ürü]; Bar[viha] Müd[ürü]; Personel Şubesi'nden Andreev ve Belov; Parti Komitesi'nden Kotelnikov; Sekreterlik Bürosu'ndan Krujkov; Ye[rel] Komi-

* Ayrı beyaz yaprağa yazılmış mektubun aslı (el yazısı), günlüğe ilaveten eklenmiştir.

** Aslında üstü çizilmiş kelime.

te'den Nizov.

Manuilski, Gotvald.

Büyük bir kargaşa ve sahipsizlik.

5 Aralık 1938.

- Paris'ten Trean (Legro) geldi.

6 Aralık 1938.

- Trean villada, benim yanımda (ayrıntılı rapor). Blagoeva ter[cümanlık] yapıyordu.

7 Aralık 1938.

- KEYK'nin ekonomik personelini ve işletmelerini teftiş edecek bir komisyon kuruldu. (Slutsker baş[kan], Krujkov, Nizov, Sergeev, Polumienko.)

8 Aralık 1938.

- **Hollanda sorunuyla** ilgili karar t[asarısının] görüşülmesi. (G[eorgi] D[imitrov], Man[uilski], Gotvald, Bezemaker.)

9 Aralık 1938.

1. KİM Sekr[eterliği'yle], yakın gelecekteki **görevler** hakkında görüşme. (M[anuilski], Kuus[inen], Volf, Slutsker, Çeçotk[ina].)

2. Hollanda sorunuyla ilgili kararın kesin onayı.

Bezemaker gitmeden önce, kendisiyle görüşme.

1939 yılı için yardım izni verildi: 3.000 d[olar] yayınevi ve basın için, 2.000 okullar için (3.000 d[olar] yanına aldı).

10 Aralık 1938.

- İspanya'ya telgraf. (Şahsi diktatörlük eğilimi taşıdığı için, Negrin'in planı uygun değildir. Bugünkü aşamada zafer için çözümleyici olan, sendikaların birliğini sağlamaktır. N[egrin] de, eski par[tililer] güruhundan kaynaklanan zorlukları aşabilmek için, buna yönelmelidir.

- [KEYK] otomobillerinin kullanımı konusunda toplantı. Şahsa mahsus makam arabaları sistemi kaldırılmalı. Şahsa mahsus arabalar, yalnız [KEYK] Sekreterliği'nin kararıyla ilgilisine teslim edilmeli. Asgari miktarda gerekli otomobil şubelere verilir. Geri kalanları genel kullanıma verilir.

- P[aris]teki Legro'ya telgraf:

(Gemiler SSCB'ye hareket etsin.)

- Dev[let] Bankası'ndan **Moletin** benim yanımda.

- Bütçe* –1938 yılı için– 1.342.447 a[ltın] r[uble].

- 11.916.000 çerv[onets] rublesi.

1937 borçlanması –277.289 a.r.

-P. 63/130– 22 Ağustos 1938.

Döv[iz]:

Parti çalışmaları ve KİM için tahsisat	529.529
Uluslararası örgütler tahsisatı	64.578
Yayınevi tahsisatı	212.000
Rundşau-İnprekor	230.000
Yur[tdışı] muharrirleri[ne] ücret	1.000
KEYK organlarına	95.000
İrtibat dairesi	140.000
Öğrenci gönderilmesi ve gereçleri için harcama	20.000
Yedek fon	50.000
	1.342.447
1937 borcunun kapatılması	277.289
	1.619.736

Sovyetler:

1. **KEYK Sekreterliği**:

Tel[graf] Ajansı.

Yön[etim], yazışma.

* Bütçe ayrı bir yaprağa eklidir.

A grubu öz[el] harcamaları.

6.228.000

2. **İrtibat dairesi** (san[tral]):
Merk[ezi] aygıt harcamaları.
Görev gezileri.
Ag.'de bu noktalar için harcamalar.

2.121.084

3. **İrtibat dairesi** (işletmeler):
1 no'lu işletmenin işletilmesi.
2 no'lu işletmenin işletilmesi.
Okulun işletilmesi.
3 no'lu işletmenin işletilmesi.
Tedarik şubesi harcamaları
Otomobil parkı.
İnşaat:
1, 2, 7, 3 no'lu inşaat alanları, depolar.
Yüks[ek okul ve üniversiteler].
Zanaatç[ılar].

3.532.916
11.916.000

11 Aralık 1938.

- İsv[eç] heyetiyle, İsve[ç] sorunuyla ilgili kararı görüşme.

- Devl[et] Bankası'ndan 500.000 al[tın] rubl[e] (ger[ekli] mikt[arda] dolar) için çek geldi.

-Tam[ara] Nik[olaevna] Poronina geldi ([19]34 yılında anneme yardım etmiş). Durumu ağır, kon[ut] kavgaları, hastalık, iki yaşında çocuk.

Merkulov **telefon etti: Yulius'un vizesi** için.

(NKVD'de ona karşı bir şeyler varmış.)

Kozovski'yi hatırlattım!

12 Aralık 1938.

- **Lenin'in villasını** ziyaret ettik. (Lenin müzesi yapılacak.)

- Lenin'in kardeşi Dimitriy İliç'i gördük (iki ayağı da kesilmiş).

13 Aralık 1938.

- İsveç kararını görüştük.

İsveçlilerle parti yönetim[ini] ve diğer sorunları görüştük.

SKP(b) Tarihi'ni İsveç dilinde yayınlaması için Linderot'a izin verdik; hesabı verilmek üzere, **Lager**'deki yedeklerden 4.000 d[olar].

14 Aralık 1938.

- İsveçliler Stokholm'e uçtular.

- KEYK'nin Trean'a (Fra[nsız] KP) borcunu tespit ettik.

15 Aralık 1938.

- Paris'teki (Trean) irtibat ekibinin şemasını görüştük.

16 Aralık 1938.

- Hasta.

17 Aralık 1938.

- Tr[ean'ın] bizim hesabımızdan ödeyeceği para miktarını belirledik.

Paris'teki irtibat ekibinin kurallarını onayladık.

Trean gitti (70.000 dolar ile).

18 Aralık 1938.

- Çkalov için cenaze töreni.

Birlik Evi'nde. (Çkalov'un tabutu başında.)

- Ponomaryov ile birlikte, *D[imitrov] Faş[ist] Mahkeme Önünde*'nin yeni baskısı üzerinde çalışık.

- Akşamleyin Meşçerino'ya gittik (Zinaida Orc[onokidze] bizimle).

19 Aralık 1938.

- Çekoslov[akya] partisiyle **mali** sorunları düzenledik.

- Şmeral, Şiroki, Şverma ve Kopetski'nin KEYK aygıtında yapacağı işleri belirledik.

20 Aralık 1938.

- Kan[ada] temsilcisi gitti.

(Trean için 60.000 dol[ar].)

- Braudır'dan telgraf (St[alin]e, Mol[otov]a, Lit[vinov]a gönderilme).

21 Aralık 1938.

- **Slanski, Krosnar**: Çekoslovakya'dan.

22 Aralık 1938.

- SS (Suharev-Sorkin)'nin raporunu (D[mitriy] Z[aharoviç] ile birlikte dinledik.

- Akşam Şkiryatov ile Krupin, MOPR'a döviz kredisi konusu için yanımdalar.

- MOPR'dan Bogdanov.

23 Aralık 1938.

- **İngiliz sorunu** komisyonunun toplantısı. Kempbel ile Kuusinen'in **yeni kararı** kaleme almaları önerildi.

- Bundan **beş yıl** önce.

Laypsig'de beraat kararının okunması!

24 Aralık 1938.

- **Beş yıl: [19]33-[19]38. O zaman ve şimdi!**

Zaman nasıl da hızla geçiyor. Hem şahsi, hem de toplumsal yaşamımda nice **değişiklikler** oldu!

25 Aralık 1938.

- NKVD'nin özel şubesinden Şarikov. (Şif[re] bölümünün organizasyonu.)

- Haber alındı: **Polano** (İtal[ya]) Kopenhag'da tutuklanmış, İsvi[çre] pasaportuna el konmuş ve adamı Finlandiyalı geri vermişler, Finlandiyalı ise onu Sovyet hududuna nakletmiş. Son derece garip bir durum. Sork[in]i olayı araştırmaya gönderdim.

- **Şmeral ile, onun** işlerini görüştük.

26 Aralık 1938.

- **[KEYK] Prezidyumu'nun Çekoslovakya olayları ve Çekoslovakya KP ile ilgili oturumu.**

Gotvald raporu okudu. İlave yapanlar: Apelt-Sud[et] bölgesi hakkında; Şiroki-Slovakya hakkında; Slanski-Karpatlar Rusya'sı hakkında. Konuşmalar stenografiyle tutanağa kaydediliyordu. Komisyon kuruldu. (D[imitrov], M[anuilski], K[uusinen], Got[vald], Kol[arov], **Florin, Ulbriht, Fürnberg,** Kempbel, Stefanov: Çekoslovakyalı yoldaşlar çağrılarak).

- Sorkin Leningrad'an telefon etti. (Polano olayı son derece şüpheli.)

- **Rubinçik** ("Lüks"ün müd[ürü] işleri ilerletemeyecek; sakat.

- Kuzmin'e (Kalem Bölümü), Dolg. ve İnşaat Şubesi'ne **on günde** KEYK garajında işleri (havalandırma, aydınlatma, ısıtma vb.) yoluna koymaları için vade verdim.

27 Aralık 1938.

- **Moskova Belediyesi Baş[kan] Yardımcısı Yasnov** (inşaat işlerinden sorumlu) ve İnşaat Şubesi Müdü[rü] Golperin yanımdaydılar. (Komintern binasının inşası için **alışap malzeme** temin etme sözü verdiler. İşleri doğrudan takip etme ve yardım etme sözü verdiler; inşaat işlerini Mayısın sonuna, 15 Haziran 1939'a kadar bitirme sözü de).

- **Sorkin, Polano** hakkında rapor sundu.

Emir: Moskova'ya getirilsin ve olay NKVD tarafından ayrıntılı bir şekilde açıklığa kavuşturulsun

28 Aralık 1938.

- Telsiz Noktası yöneticileriyle görüşme.

(Şimdiki Nokta: Mühendis **Orlov**; yeni nokta: Mühendis **Mansurov**.)

(Kesintisiz radyo bağlantısı sağlanması, gizliliğin korunması, yeni telsiz is-

tasyonları kurulması vb. için somut önerilerde bulunmaları teklif edildi.)

29 Aralık 1938.

- **Çekoslovakya Sorunu Komisyonu.**

Ek bilgiler:

Şiroki, Şverma, Kopetski, Slanski, Krosnar, Şmeral.

- Tartışmalar bir sonraki toplantı ertelendi.

30 Aralık 1938.

- Lager (İsveç) geldi.

(Telsiz bağlantısı; şifre vb.)

- Komint[ern'in] binasının yeni inşa edilen **kısmının** Sergiler Komitesi'ne verilmesini öngören Ekon[omik] Konsey kararı hakkında Molotov'a mektup.

-Valter (Yugoslavya): Son talimatlar.

Ülke içinde (geçici) yönetim. Danışma toplantısı. Kalıcı yön[etim] tespiti. Paris'te irtibat için adam.

31 Aralık 1938.

- Köşkte kaldım. Dr. Barski.

- Yeni yılı **yalnız** karşıladık.

1 Ocak 1939.

- **Evde, yalnızız.**

2 Ocak 1939.

- **Julius*** (1 Ocak 1939'da gelmiş).

- Telsiz noktası ve şifre bölümü çal[ışanlarıyla] görüşme.

3 Ocak 1939.

- Lager.

Stokholm'de irtibat noktasıyla ilgili sorunlar hakkında.

4 Ocak 1939.

- İsp[anya] KP MK üy[esi] **Baraneto** geldi (tedaviye).

5 Ocak 1939.

- Hasta (köşkte).

6 Ocak 1939.

- Bugün de.

7 Ocak 1939.

- Bugün de.

8 Ocak 1939.

- Bugün de.

- Suharev ve Tatarenko **benim** yanımda.

9 Ocak 1939.

- Krank.**

10 Ocak 1939.

- Krank.

11 Ocak 1939.

- Deko (Sergeev ve Ponomaryov ile birlikte) köşkte, yanımda.

12 Ocak 1939.

- Yugoslavyalı Valter.

14 Ocak 1939.

- Çekoslovakya komisyonu.

(Tartışmalar.)

15 Ocak 1939.

- Devam.

16 Ocak 1939.

- Son. Benim konuşmam.

Karar tasarısının hazırlanması Çek yoldaşlara havale edildi.

- Sorkin Murmansk'a gitti (200.000 dol[arı] teslim etmeye: Frans[ız] KP'nin borcu).

17 Ocak 1939.

- Deko (ve Geryo)-Partinin bil[imsel] konf.[ransı] ile ilgili olarak Fran[sız] yoldaşlara mektubumuzun son redaksiyonu.

Deko gitti!

- Karl [ibk[necht'in] oğlu, gericiliğin elinde. (Libknecht ailesine karşı **provok[asyon]** niteliğinde tutuklanmaların devamı galiba, Mart 1938.)

---

* Hasta.

** Yulius.

18 Ocak 1939.

...*

19 Ocak 1939.

- **Filip[inler]** sorununun görüşülmesi.

(Evangelista.)

20 Ocak 1939.

- *Rundşau* konusundaki komisyon.

İnprekor. (Yulius.)

21 Ocak 1939.

- Bolşoy Tiyatrosu'nda Lenin Akşamı.

22 Ocak 1939.

...**

23 Ocak 1939.

- Krematoryumda.

24 Ocak 1939.

- Norveç sorunlarının görüşülmesi.

(Kristiyansen, Florin, Kuusinen, Magnus.)

25 Ocak 1939.

- Norveç partisi MK için direktif hazırlandı.

(Kristiyansen aldı.)

1939 yılı için 15.000 a[ltın] r[uble] verildi.

Kr[istiyansen] **5.000** dol[arını] yanına aldı.

26 Ocak 1939.

İspanya olayları hakkında danışma toplantısı.

(Man[uilski], Flor[in], Kuus[inen], Gotvald, D[imitrov].)

- Torez'e, Braudır'a ve diğerlerine **talimatlar gönderildi.**

Torez'e:

Halk Cephesi temsilcileri ile Genel Kurmay arasında bir görüşme ayarlayın ve genel kurmayın İspanya'ya yardım etmesini sağlayın. Hükümet ve genelkurmay üzerinde etki yapmak için, Erio, Kerilis ve başka ünlü kişilerle görüşmeler yapın.

Torez'e:

Fransa, İngiltere, ABD ve İskand[inav] ülkeleri hükümetlerinin İspanya'ya her çeşit yardımda bulunmasını, ablukanın kaldırılmasını, göçmenlerin düzenli bir şekilde kabul edilmesini sağlamak için eylem birliği yapmak amacıyla, siz ve Kaşen, Komün[ist] Intern[asyonal] adına hemen Sosyalist Enternasyonal ile temasa geçin. Hükümet üzerinde baskı aracı olarak ortak miting ve halk gösterileri yapılmasını önerin. İşçi örgütlerinin yanı sıra, Fransa'da radikalleri de seferber edin. Diğer ülkelerdeki ve en başta İngiltere'deki komiteleri, bu doğrultuda seferber edin.

...*** Bu ağır günlerde İspanyol yoldaşlarla birlikte olması, halk cephesi içindeki kimi burjuva ve sosyal[ist] kesimlerin teslimiyetçi denemelerine karşı koyabilmesi için, başında bir Politbüro üyesinin bulunduğu üç kişilik bir Frans[ız] Komünist Partisi heyetini Katalonya'ya gönderiniz. İspanyol yoldaşlara var güçleriyle Katalonya'da ayakta kalmalarını tavsiye ediniz. Gönüllü gönderme işine hız veriniz.

Braudır'a:

Ablukanın kaldırılması, göçmenlere yardımda bulunulması için ABD ve diğer ülkeler hükümetlerinin İspanya'ya her çeşit destek sağlanması uğrunda ortak eylemlerde bulunmak üzere bütün

*Kayıtsız tarih.

** Kayıtsız tarih.

*** Aslında üstü çizilmiş: "Torez'e:"

işçi örgütlerine ve demokratik örgütlere öneride bulunun. Hükümet üzerinde baskı aracı olarak, başka örgütlerle birlikte mitingler ve gösteriler düzenleyin. Demokratik örgütler ve diğer örgütler aracılığıyla, Ruzvelt'in İspanya'yı savunma yönünde açıklamada bulunmasını sağlamaya çalışın. Bu talimatı, Kanada ve Güney Amerika ülkelerine iletin.

- **Barselona düşmüş!**

27 Ocak 1939.

- Paris'e telgraflar:

(İspanya ile ilgili yeni talimatlar.)

- **Yoldaş Stalin**'e mektup (kom[ünist] partilerinin çağrısı ilave edilerek)[118].

Çağrının polit[ik] çizgisini doğru buluyoruz. İspanyol yoldaşlara, her şeye rağmen savaşı sürdürmeyi tavsiye ettik.

Fazla ses çıkarmadan, gönüllüler göndermek de dahil olmak üzere, İsp[anya] cumhuriyetine yardımın artırılması için birçok önlem. (Oluşan son der[ece] ciddi durumla ilgili talimatlarınızı rica ederiz.)

28 Ocak 1939.

- Aleksandrov benim yanımda (yardım etmemi rica ediyor).

- Çekoslovakya'da **faşizm dayatıldı.**

Halk karşı; direniyor.

Beron bile "sollaşıyor".

Berl[in]'in baskısına karşı olanlar artıyor.

Prag'daki Sudet göçmenleri ve Alman mülteciler sorunu.

29 Ocak 1939.

- Paris'ten posta (Trean).

Artur'dan mektup.

- KEYK Sekreterliği'nin* bütçesini görüştük.

- İspanya MK'sına telgraf.

30 Ocak 1939.

- Paris'ten telefon haberi:

"Kat[alonya'da] direniş cephesi kuruldu. Cumhuriyetçilerin karşı taarruzları. Hükümet Heron'da. Merk[ezi] cephenin aktifleştirilmesi için girişimler!"

31 Ocak 1939.

- Basımevi yazı işlerinden Aleksandrov. [SKP(b)] MK'da işe nakledilmiş.

Apelt, geçici olarak basımevi yazı işleri [Redizdat] başkanlığına getirildi.

- **Rozi'nin ailesine** SSCB'ye giriş vizesi için Beriya'ya mektup.

1 Şubat 1939.

- **Hastalandım!**

2 Şubat 1939.

- **Hasta!**

3 Şubat 1939.

(Hasta.)

- Smorodinski (NKDV) Yulius için belgeyi getirdi.

4 Şubat 1939.

(Hasta.)

- Belgelerle Tatarenko (Sud[et] göçmenleri hakkında Beriya ve Andr[eev]'e mektup gönderdim).

5 Şubat 1939.

(Hasta.)

6 Şubat 1939.

- Hose Dias geldi (karısı, kızı ve doktoruyla birlikte).

7 Şubat 1939.

- Hükümet Evi'nde.

D[imitriy] Z[aharoviç]'in [SKP(b) kongresine sunacağı] raporun planını görüştük.

(Kuus[inen], Man[uilski], Gotvald ve ben.)

---

* Aslında üstü çizilmiş : "Yine".

- Çek kararı.

- **Paris'e telgraflar**:

I. "İspanya MK'sına, Katalonya kaybına rağmen, direniş rotasına devam edilmesi gerektiğini iletiniz. Bunun yapılması için, Levant'ta cephe aktifleştirilmeli, hükümetteki teslimiyetçilik taraftarlarını direniş taraftarlarıyla değiştirme yoluna giderek, İspanya hükümetinin teslim olmasına izin verilmemelidir."

II. "İspanya'da direniş rotasını kesinlikle sürdürmek gerekiyor. Yığınları harekete geçirecek hükümetinize baskı yapın ki, o da yardım etsin. Katalonya ordusunun merkezi bölgeye naklinin sağlanması için gerekli bütün önlemleri alın ve bu arada herhangi bir provokasyon sonucunda dağılmasının önüne geçin; Valensiya'ya en yakın zamanda gerekli silah ve gıda ürünleri temin edilmesi örgütlenmelidir. Göçmenlerin yerleştirilmesi ve demoralize olmalarına izin verilmemesi için partinin ve Halk Cephesi'nin bütün gücü seferler edilmelidir. Durumla ilgili düzenli olarak bilgi verilmesini istiyoruz!"

8 Şubat 1939.

- Hasta.

Konsültasyon: Konçalovski, Rapoport, Polaçek, Spasokukotski, Barski.

9 Şubat 1939.

- Hasta.

...*

- **Hose Dias**'ın ameliyat edilmesi.

10 Şubat 1939.

- Evangelista ile Filip[inler] işlerini görüştük.

Sunulan projenin doğrultusu onaylandı.

[KEYK] Sekreterliği'nin kararı: Düzenli bir şekilde.

Evangelista'ya verilenler:

1)Yol masrafları.

2) Part[i] için 1.500 dol[ar].

3) Filipinler'de tedavi için 1.000 do[lar].

Evang[elista] gitti.

11 Şubat 1939.

- Frans[ız] yol[daş] **Kolen Rene** (polit[ik] kurye).

Bana bilgi verdi (İspanya ve Fransa hakkında).

- [SKP(b)] **MK**'da.

(Andreev, Jdanov, Malenkov.)

KEYK için gerekli adamları belirledik.

250-300 Sud[et] komünisti ile enternasyonalist tugaylardan 300 gönüllünün [SSCB'ye] gelme izni için MK kararı hazırladık.

- **Komintern**'de.

Şmeral.

12 Şubat 1939.

...**

13 Şubat 1939.

- İspanya ve Fransa konularında **Kol[en] Rene** ile (D[mitriy] Z[aharoviç] ile birlikte) görüşme. Talimatlar verdik.

(Rakoşi'nin davası için, Konyo'ya versin diye, Rene'ye 500 dol[ar] verdik.)

- **Vretling** İsveç'teki parti okulu hakkında.

Yanına **2.000 dol[ar]** almasına izin verildi.

14 Şubat 1939.

- **Krupin** ([SKP(b)] MK [Kalem Dairesi] yön[etimi]).

---

* Aslında üstü çizilmiş: "Konsültasyon: Konçalovski".

** Kayıt yok.

- KEYK ekonomik yönetim bütçesinin gözden geçirilmesi.

- **Çin[li] yoldaş Lin Byao*** (buradaki soyadı, Li Tin) – VIII-ci Ordu 115-ci Tümen Komutanı, Yanan Askeri Akademi Rektörü.

[Çin Komünist Partisi] MK VI-cı Plenumu'nun (Kasım 1938) belgelerini getirdi.

Mayıs ayında Çi[n] Komünist Partisi'nin VII-ci kongresinin yapılması öngörülüyor.

Plenuma 40 kişi katılmış (MK'nın hemen hemen tamamı ve VIII-ci ile IV-cü Ordunun komutanlarıyla komi[serleri]).

VIII-ci Ordu, IV-cü Ordu, part[izan] birlikleri, cephe gerisindeki birlikler, askeri okullar vb.: Tamamı 329.000.

Hüküm[etten] her ay, **600.000** Çi[n] dol[arı] alıyorlar.

Gerekenler:

1) Para.

2) Silah.

3) Kadrolar.

Yanan'da (MK'da):

Mao Tsedun

Van Min

Lo Fu**

Kon Fun

Şi Pin

Çjın Lin.

[Plenumda] hazır bul[unanlar]:

Çjou Enlay***

Bo Gu****

15 Şubat 1939.

- **[SKP(b) MK] PB'nin 14 Şubat kararı**:

"1. 250-300 Sud[etli] komünistin SSCB'ye gelmesine izin vermesi için İçişleri Bakanlığı'na öneride bulunulmalı.

2. Mol[otov], Dekanozov, Şvernik, Bognadov yoldaşlardan oluşan komisyon, İçişleri Bakanlığı'na verilen Sudet komünistleri listesini gözden geçirmek ve bunlara Sovyet işletmelerinde ve müesseselerinde çalışma izni temin etmekle görevlendirilmeli."

"1. Daha önce KEYK tarafından Fransa'ya gönderilen 300 ki[şinin] SSCB'ye dönmesine izin verilmeli.

2. Birinci maddede söz konusu yoldaşların yurda dönmeleri ile ilgili bütün sorunların halledilmesi, yol[daş] Beriya ve yol[daş] Litvinov'a havale edilmelidir."

16 Şubat 1939.

- **Florin, Vretling**.

- **Linderot** geldi.

[İsveç KP] parti kongresi hazırlıkları için tezler.

- İnoradyo[119]: Yeni yönetici **Stukov** ile görüşme.

17 Şubat 1939.

- [KEYK] Ekonomik İşler İdaresi'nin bütçesi (azaltılmış).

Yoldaş Andreev'e bütçe ve Krupin'in itirazları hakkında mektup.

- NKDV'den **Maltsev**.

Kozovski'ye karşı dava:

Casuslukla suçlanıyor. Lavkov'un ifadeleri (1938 yılı Blag[oev] gecesinde): Mednikarov'un önerisi üzerine Kozovski'ye Mahçe'deki (?) askeri fabrika

---

* Aslına : "Lin Pyao".
** Aslında: "Lopu".
*** Aslında : "Dju En Lay".
**** Aslında: "Bogu".

hakkında bilgi vermiş. Aralık ayı sonunda **Lalkov** ifadesini tasdik etmiş.

Tiçinkov (...*parti) vazgeçmiş.

Georgiev.

Kozovski tarafından İsp[anya] hava kuvvetlerine tavs[iye] edilen **şoför** (casus) sorunu!

18 Şubat 1939.

...**

19 Şubat 1939.

- [SKP(b)] Rostokinsk bölge konferansında.

- **Dias**'ın yanında (Kr[emlin] hast[anesinde]).

(Yine hastalandım.)

20 Şubat 1939.

- **Grip ve anjin**.

21 Şubat 1939.

- Hasta.

22 Şubat 1939.

- Hasta.

23 Şubat 1939.

- Hasta.

24 Şubat 1939.

- Hasta.

- Prasolov, Bulg[aristan'daki] Sov[yet] büyükelçiliğinde I-ci sekreter.

25 Şubat 1939.

- Hasta.

- Dm[itriy] **Zaharoviç** b[enim] yanımda.

26 Şubat 1939.

- **Hasta**.

- **Haşurov** (Yunanistan'da [Sovyet] elçisi).

27 Şubat 1939.

- Hasta.

- **5 Jahre***** - **27 Şubat 1934**!

- **Pik** (biraz önce gelmiş!). Gotvald, Kuusinen, Ponomaryov.

28 Şubat 1939.

- Konsültasyon:

Konçalovski, Polaçek, Barski.

1 Mart 1939.

- Hasta.

2 Mart 1939.

- Manuilski, Kleman.

İspanya cumhuriyetine yardım konusu!

Ne yapmalı?

Direktif:

1) Her şey dir[eniş] için!

2) Torez ya da Düklo, m[erkezi] bölgeye.

3) Fransız pa[rtisi] heyeti ve başkaları.

3 Mart 1939.

- **Hasta**.

- Gece, Kuusinen'in *Pravda*'daki yazısını gözden geçirdim.

- Yol[daş] Stalin ve Yol[daş] Litvinov'a, Erkoli'nin SSCB [temsilciliği] ile ilgili (yardım vb.) **telg[rafını]** verdim.

4 Mart 1939.

- Hasta.

- Gotvald, Hofmayer (İsviçre sorunlarının görüşülmesi).

5 Mart 1939.

- Hasta.

- Yine konsültasyon (Konçalovski, Polaçek, Barski).

Grip ağır sonuçlar verdi; sinir sistemine darbe, büyük halsizlik vb.

Birkaç gün daha sürecek!

- İspanya cumhuriyetine yardım konusunda **Voroşilov** telefon etti.

---

* Okunamayan kelime.

** Kayıt yok.

*** Yıl[lar].

Böyle bir yardımın mümkün olacağını sanmıyorum.

6 Mart 1939.

- **Nikol**, Hofmayer ve Gotvald bizdeler.

Konuştuk, öğle yemeği yedik, bir film izledik.

Nikol'ün komünistlerle birlikte çalışmaya hazır dürüst sol bir sosyalist olduğu, her halinden belli.

7 Mart 1939.

- Man[uilski], Kuusinen, Gotvald, Geryo Meşçerino'da.

(İspanya'da durum: Madrit'teki darbe.)

8 Mart 1939.

- Hükümet Evi'nde (Kuusinen, Ponomaryov).

- Kongredeki konuşma.[120]

9 Mart 1939.

- **Hükümet Evi'nde (Kuusinen, Ponomaryov).**

- Barski, Rusalov genişletilmiş konsültasyon kararı almışlar.

10 Mart 1939.

- (Manuilski, Kuusinen, Ponom[aryov]).

- Akşam, kongrenin açılışı.

Stalin'in raporu.

11 Mart 1939.

- Den[etim] Komis[yonu] raporu.

- Manuil[ski]'nin raporu.

- Üç rapor üstüne genel tartışmalar.

12 Mart 1939.

- Meşçerino'da.

([Kongre] oturumuna gidemedim!)

- Öğle paydosunda Manuilski yanıma uğradı.

13 Mart 1939.

- Hükümet Evi'nde konsültasyon.

Prof. Konçalovski, Prof. Krol, Prof. Gelşteyn, Prof. Rufano, Rapoport, Polaçek, Barski, Busalov.

Sonuç: Sinir sisteminde ve metabolizmada ciddi işlev bozuklukları ve grip etkisiyle aşırı halsizlik. Acilen işe son verilmesi, iki ay tam istirahat ve tedavi edilmesi zorunludur!

- İsveç işleriyle ilgili olarak **Linderot ile görüşme: Linder[ot], Florin, Kuusinen.**

Okul için 30.000 İ[sveç] kr[onu] onaylandı.

14 Mart 1939.

- İnsülin iğnesi.

Korkunç baş ağrısı ve kusma!

Bütün gün **yattım**!

15 Mart 1939.

- **Çeklerin işlerini** tartıştık.

Alman faşistleri **Çekoslovakya**'yı işgal etmiş!

(Manuil[ski], Gotvald, Kuusinen, Pik.)

Çekoslovakya KP'nin çağrısını onayladık.

Ulusla[rarası] konf[erans] için direktif.

- Molotov'un [SKP(b) kongresindeki] raporu.

16 Mart 1939.

- Molotov'un raporu üstüne tartışmalar.

17 Mart 1939.

- Molotov'un kapan[ış] konuşması.

- Komintern'de.

Çeklerin işlerinin **görüşülmesi**. (Man[uilski], Gotv[ald], Flor[in], Kus[inen], Pik.)

18 Mart 1939.

- **Jdanov'un raporu** [SKP(b) kongresinde].

- **Smorodinski (Glaubauf** ve eşi **hak-**

kında alınan bilgiler hiç de iyi değil).

- Alfredo İspanya için gı[da] ürünleri ve silah istiyor.

- Akşam köşkte: Gotvald, Şram, Deling; **Çekoslovakya**'dan henüz gelmiş.

Die Besetzung-Volle **Überaschung in Prag!***

Lenin hakkındaki yeni filmi izledik.

19 Mart 1939.

...** Korkunç sarsılmış durumdayım.

- Gün boyunca kongrede.

- Akşam, Çeklerin sorunları üstüne danışmalı görüşme (Man[uilski], Kuus[inen], Gotv[ald], Florin).

20 Mart 1939.

- Kongrede, Jdanov'un ve Molotov'un raporları ile ilgili kararların oylanması.

- **Konsültasyon sonucunu Busalov'dan aldım.**

Sanatoryum koşullarında iki aylık tedavi konusunda hepsi hemfikirmiş.

Çalışmaya devam edersem tedavi olmamı imkânsız sayıyorum.

...*** "Tedavi programını görüşürken, ben (Busalov!) heyetten, hastanın çalışma ortamında kalmasına izin verecek tedavi yöntemleri belirlemesini rica ettim.

Hastanın durumunu ayrıntılı bir şekilde ele alıp, olası tedavi yollarını görüşen doktorlar heyeti, her şeye rağmen sanatoryum koşullarında, işten tamamen kopma şartıyla, iki aylık tedaviyi oybirliğiyle zorunlu buldu, tedavide planlı perhiz, fizyoterapi ve istirahat evi (Kislovodsk) uygulaması gereğini vurguladı."

21 Mart 1939.

- Kongrenin son oturumunda [SKP(b)] MK **seçildi**.

Seçim sonuçlarının bildirilmesi.

- **Kongrenin kapanışı**:

10 Mart akşamı açılış,

21 Mart akşamı kapanış!

- **1525** delege oy kullanmış. Ezici çoğunluk oybirliğiyle **seçilmiş**. Hiç kimse 1520'den daha az oy almamış. Man[uilski] 1522 oy almış.

22 Mart 1939.

- Frans[ız] yoldaşlar (Konyo, Ro, Kadras) ile görüştük.

Fransa ile ilgili en önemli beş sorun:

1) Emek Konfederasyonu'nun **bölünmesine** izin verilmemesi.

2) Komünistler ile sosyalistler arasında **eylem birliğinin** sağlanması ve her çareye başvurarak güçlendirilmesi.

3) Komünist partisinin legal varlığının temin edilmesi.

4) Halk Cephesi'nin güçlendirilmesi ve eldeki bütün araçlarla Halk Cephesi hareketinin genişletilmesi.

5) Fransa, İngiltere, Belçika, İsk[andinav] ülkeleri, Amerika ve SSCB'de işçi sınıfının entern[asyonal] eylem birliğinin gerçekleştirilmesine hız verme (ulusl[arası] işçi kon[feransı] konusu) çabalarını destekleme.

23 Mart 1939.

- Kuusinen'in, KE'nin 20-ci yılı üstüne *Pravda*'daki yazısıyla ilgili olarak [KEYK] Sekreterliği'nin danışma toplantısı. Man[uilski] tarafından Vorstoss****:

---

* [Çekoslovakya'nın] işgali – Prag'ta tam sürpriz!

** Aslında üstü çizilmiş: "Kongrede".

*** Aslında üstü çizilmiş: "21 Mart 1939".

**** Hücum.

"Yazının politik yönü yanlıştır."

Kuus[inen]'i gözden düşürmek için garip bir pol[itik] deneme.

KE'nin yirminci yılı kampanyası sorununun [KEYK] Prez[idyumu'nda] görüşülmesi kararlaştırıldı.

Tez tasarıları hazırlanmalı.

Kuusinen'in yazısı KE'de yayınlanmasın.

24 Mart 1939.

25 Mart 1939.

- [KEYK] Sekreterliği'nin Frans[ız] sorunlarıyla ilgili toplantısı.

Kleman'ın raporu.(Konyo, Ro, Kadras, Komsomoldan Le tarje katılıyor.)

Man[uilski'ye] Fran[sız] yoldaşlarla birlikte Fransız KP MK için somut öneriler hazırlaması görevi verildi.

26 Mart 1939.

- Pahra'da **buzlar eriyinceye** kadar, geçici olarak Hükümet Evi'ne taşındık.

- Avus[turya] part[i] toplantısıyla ilgili olarak Fürnberg ile söyleşi.

(Man[uilski], Gotv[ald], D[imitrov].) Fürnberger'e SSCB'ye karşı savaş olasılığı durumuna partiyi hazırlama görevi de verildi.

27 Mart 1939.

- Bulg[ar] işleri hakkında Kolarov ile görüşme.

(Bulg[ar] yo[ldaşlara] sorunları belirleme görevi verildi ve sonra birlikte toplanmamız söylendi.)

28 Mart 1939.

- Suharev'in İrtibat Dairesine baş[kan] atanmasını **onayladık**.

- Görev icabı yapılan geziler için günlük masraflarının ve fazla mesailerin ödenmesi için denetimi ve tasdik işlerini Krujkov'a havale ettim.

- [KE'nin] VII-ci Kongre'ye kadarki ar[şiv] belgelerinin bulunduğu özel çelik kasaları açıp, bunların niteliği ve gelecekte kullanırlığı açısından belge hazırlamaları için Krujkov, Sergeev ve Ponomaryov'a görev verdim.

29 Mart 1939.

- *Rundşau-İnprekor* hakkında [KEYK] Sekreterliği'nin toplantısı.

Fridrih'in raporu.

Yulius'un izahatları.

Karar tasarısının temel olarak kabul edilmesi kararlaştırıldı.

Rundşau-İnprekor yönetimi değiştirilmeli.

(Bu konuda somut öneriler hazırlaması görevi Golvald, Pik ve Kuusinen'e verildi.)

30 Mart 1939.

- Barviha"da.

Hose Dias'ın yanında. Düzeliyor. İspanya işlerini konuştuk. Oluşan durumun İspanya KP MK ve Katal[onya] Birleşik Part[isi'nin] tems[ilcileriyle] birlikte somut olarak görüşülmesine hız verilmelidir.

31 Mart 1939.

- **Konyo'nun gitmesi**.

1 Nisan 1939.

- **Eroldi**'nin (Fran[sız] KP) verdiği bilgi.

- Konyo, Kleman, Kadras ile söyleştik.

...*

2 Nisan 1939.

- Polonya işleri üstüne toplantı

3 Nisan 1939.

- Toplantının devamı.

---

* Aslında üstü çizilmiş: "Oturum".

5 Nisan 1939.

- Stal[in] ile telefon görüşmesi.

(7 Nisan 1939 günü için Hose Dias ile görüşme belirlendi.)

6 Nisan 1939.

7 Nisan 1939.

- Kremlin'de (Hose Dias, Man[uliski], Dim[itrov], tercü[man] Krilova).

Stal[in], Molotov, Beriya.

İspanya partisinin değerli eşya ve belgelerinin Fran[sız] yoldaşlar aracılığıyla teslim edilmesi sorunu.

İsp[anya] MK tarafından **liste**, tutanak yapılarak doğrudan teslim edilmesi.

Stal[in]. İspanyollar **cesur**, ama **kaygısız insanlar**. Madrit komünistlerin elindeydi galiba, ama birden başkaları iktidarı ele geçiriverdi ve komünistleri öldürmeye başladı. Bunun nasıl olduğu belli değil. Anlaşılan, komünistler **galiba sıvışıverdi**; yığınları yalnız, yönetimsiz bıraktı.

Görev ille de, gücün elvermediği **zaman da** dövüşmek değildir. Durum dayanılmaz hale geldiğinde, parti hükümetin şu anda daha uygun bir diğeriyle değiştirilmesini mümkün saydığını söyleyebilir ve savaşa son verilmesine yönelebilirdi. **Ama, parti bunu yığınlara açıkça söylemek zorundadır!**

Savaşı sürd[ürmek] için güçlerin yeterli olmadığı durumlar vardır!

Yenilgiler de olabiliyor. Lenin, 1905 yılında, bizi yendiler, diyordu. **İlle de** ileriye atılmak zorunluluğu yoktur, ama **parti** yığınlara ne yapmak gerektiğini söylemek yerine, kenara çekilip yığınları yalnız, yönetimsiz bırakamaz.

Parti hükümetin niçin savaşsız çekildiğini açıklamak **zorundaydı**. Madr[it] cuntasına karşı doğru tutum almak durumundaydı. En büyük zaaf ise, Miaha ve di[ğerlerinin] daha önce de gizli komplocular olması ve komplocu olarak hareket etmesidir.

Savaşlar Katalonya'da sürerken, onlar **Madrit'te mevzilendiler**.

Madrit başkalaştı!

Komünistler bunu gözden kaçırdı.

İspanya komünistleri düşmana karşı nasıl savaşılması gerektiğini iyi gösterdiler ve büyük deneyim kazandılar.

Ama iktidarı nasıl teslim etmek, nasıl geri çekilmek gerektiğini gösteremediler.

İsp[anya] komünistlerinin toplantısı yapılmalı* ve bütün bu sorunlar açıklığa kavuşturularak, öteki partiler için de ders çıkarılmalı.

Başarısız deneyimlerden de, ders çıkarılmalı.

Erkoli'nin mektubunda, cephe açılamadığı için cuntayı deviremediklerini söylediği açıklamasıyla ilgili olarak Stal[in] 1918 yılında, Stalingrad'da (Tsarit[sin]), bizimkilerin kıskıvrak sarılması, şehirde ise karşı dev[rimcilerin] ayaklanma başlatmaları olayını anlattı. Stal[in] ve Vor[oşilov] her alaydan 70'er kişi alarak, ayaklanmayı bastırmışlar.

8 Nisan 1939.

- Bütçeyi gör[üştük]: D[mitriy] M[anuilski], G[eorgi] D[imitrov], B[ütçe] K[omisyonu] Sekr[eteri] Sukarev.

- Pepe (Dias), Dolores ve diğerlerine telgraf çekildi. İspanya'da ne olduğu soruldu ve Dolores, Ernandes, Komorera ve Ekoli buraya davet edildi.

---

* Aslında: "Yaratılmalı".

9 Nisan 1939.

- **Bütçe.**

- Macaristan konusunda toplantı.

Komisyon kararının yeniden işlenmesi kararlaştırıldı.

10 Nisan 1939.

- **Bütçe.**

Levlien ile görüşme.

([Norveç] partisinde belirli ilerleme!)

- XVIII-ci Kongre için [KE'de] parti toplantısı. Man[uilski'nin] raporu.

11 Nisan 1939.

- **Trahtenberg**: Amer[ikan] partisi ve Lat[in] Amerika sorunları.

Görev: Bir[leşik] Devletler'e ve Lat[in] Amerika'ya İsp[anya] gönüllüleri naklinin örgütlenmesi.

12 Nisan 1939.

- **Telsiz Noktası'na gittik.** (Puşkino'dan sonra, birkaç kilometre!)

Nagornoe (İrtibat Dairesi'nin istirahat evi).

Hükümet Evi'nden Nagornoe'ye kadar arabayla **1 saat 10 dak.**

13 Nisan 1939.

- **Levlien** ile, **Trahtenberg** ile, **Eroldi** ile (Fransız KP) son görüşme.

(Hatanın düzeltilmesi: KE'nin SKP (b)'den **ayrı** olarak ele alınması, Dimitrov'un da KE "önderi" olarak ele alınması için Eroldi'ye özel talimat verildi.)

- Üçü de gitti!

- **Yulius** *Rundşau*'da işte kalıyor, ama KEYK tems[ilcisi] Kleman'ın denetiminde oluyor.

- **Ulbriht**: Galiba NKVD, hakkında bilgi verilmesini istemiş (demek "şüpheli" biri).

- **Marat** (Türk partisiyle bağlar).

14 Nisan 1939.

- Gotvald, Santo, Şmeral, Yulius.

Rakoşi'nin kurtarılması sorununu araştırmaları ve somut öneriler sunmaları görevi verildi.

- **Akşam** Barviha'da, **Dias**'larda.

Lister ile sohbet (Paris'ten henüz gelmiş).

Lister bildiriyor:

1. Madrid'deki **Kasado** darbesi **5 Mart** 1939'da yapılmış. (Lister'e göre, **Miaha** hain değildir, ama hile ile komplonun içine çekilmiştir.)

2. **Negrin, Del Vayo ve başka bakanlar Kampa hava limanı** yakınındaki **Eldo**'da (Alikante civarında bir köy!) bulunuyorlarmış. Dolores, Moreno, Alfredo, Er[nandes], Çeka, Uribe, Modesto, Lister, Kastro, Melçor, Klaudin, Taugen ve Katalonya'nın düşmesinden sonra merk[ezi] cephe ordusuna **yeni tayinleri** için gelen birçok komiser ve komutan da oradaymış.

3. **6 Mart günü** Negrin, Del Vayo ve kimi diğer bakanlar (Uribe hariç), Eldo Kasado taraftarlarınca kuşatılmış olduğundan ve tutuklanma tehlikesi bulunduğundan, burada kalmalarının mümkün olmadığını söyleyerek, gündüz uçakla hareket etmişler.

Lister bunu herkesin **doğru bulduğunu** iddia ediyor. Başka türlü hareket etmenin mümkün olmadığını söylüyor.

4. Aynı gün (6 Mart) akşam saat 10'da, MK üyelerinin toplantısı yapılmış.

Çeka durumla ilgili açıklama **yapmış.**

Alfredo konuşma yapmış.

Şunlar görüşülmüş:

a) Kasado'ya karşı tutum;

b) Parti yönetiminin bir kısmı burada kalmalı mı;

c) Tamamının kalması mümkün mü.

Şu sonuca varmışlar:

a) Kasado'ya hain olarak bakmalıdırlar;

b) Burayı terk etmek gerekiyor;

c) Partiyi yönetmek ve ülkede kalmaları mümkün olmayan kadroları yurtdışına çıkarmak için, birkaç yoldaştan oluşan bir MK heyeti ülkede kalmalı.

Daha sonra, Politbüro toplanmış.

6-7 Mart gecesi (saat 3'te) bayan **Toboso**, uçaklara binmek zorunda olan yoldaşların listesini açıklamış. Partinin **3 uçağı 36 kişi** uçmuş!

Alfredo, Çeka ve Klaudin (Komsomolcu) kalmışlar.

5. 6 Mart günü sabah saat 9'da (Negrin ve diğer bakanlar gitmeden önce) **Dolores, Moreno, Monşen** vb. (anlaşılan, Politbüro'nun kararı üzerine) Oran'a uçmuşlar.

6. Lister'in görüşüne göre, 6 Mart günkü koşullarda hükümetin ve parti yönetiminin oradan gitmeleri doğruydu, çünkü aksi halde "Kasadocular" tarafından tutuklanacaklardı.

Ama Lister **aynı zamanda, Negrin** (hükümetin başı olarak) **5 Mart** günü (darbeden hemen sonra) Modesto ve Lister ile birlikte Madrit'e gitmiş olsaydı, Kasado'yu devirmenin ve cumhuriyette eski durumu sağlamanın mümkün olabileceğini söylüyor.

Ancak, Negrin'in Kasado'ya karşı önlem alma niyeti yokmuş!

15 Nisan 1939.

...*

24 Nisan 1939.

- Kuntsevo'da.

(D[mitriy] Z[aharoviç'lerde] - KE 1 Mayıs çağrısı - taslağa son şeklinin verilmesi.)

(**Çita**'daki toplantının onur başkanlığı üyeleri arasında D[imitrov]'un adının *Pravda*'da basılmaması üzerine ve onur başkanlığı üyeleri arasında da aynı ismin *İzvestiya*'da basılmamasının Moskova'daki müzisyenler toplantısında yol açtığı tepkiler dolayısıyla) MK'daki memnuniyetsizlik nedeniyle duyduğum endişe. D[mitriy] Z[aharoviç] ile danıştık. Ne yapmalı? Bundan ne sonuçlar çıkarılabilir? Beklemek, düşünmek kararı aldık!

25 Nisan 1939.

- 1 Mayıs çağrısının son tasarısı. D[mitriy] Z[aharoviç], daha fazla gecikmemesi için, yoldaş Stalin'e göndermiş. Ben tasarının bu metnini görmedim.

26 Nisan 1939.

- Kremlin'de; çağrı nedeniyle.

Stal[in], Molotov, Kagan[oviç], Voroşilov, Mikoyan, Jdanov.

Y[osif] V[isarionoviç] bana: Siz bu çağrıyı gördünüz mü?

D[imitrov]: Metnin son şeklini; hayır. Ama o, kolektifin bir eseridir, yoldaş Man[uilski] yazı işleri heyetinin başıdır.

Çağrıda, Stalin'e övgüler yöneltilen yerlerle ilgili olarak, özellikle şu sözler dolayısıyla,

"**Yaşasın bizim Stalin'imiz!**
Stalin, barış demektir!
Stalin, komünizm demektir!
Stalin bizim umudumuzdur!"

Y[osif] V[isarionoviç]:
Manuilski dalkavuktur!
O, Troçkiciydi!

* Aslında, bu tarihten sonra iki boş yaprak var.

Troç[kiciler] çetesinin tasfiyesi sırasında susuyor, hiç konuşmuyor diye kendisini eleştiriyorduk, **o ise yağcılık yapmaya başladı**! Bu, çok şüphe uyandırıcı bir durum!

...*

Onun, *Pravda*'da çıkan Stalin ve Dünya Komünist Hareketi başlıklı yazısı, **zararlı bir provokasyon yazısıdır**.

(Molot[ov]: Evet, tam da İngiltere ile görüşmeler yaptığımız bir sırada yayınlanan provoka[syon] yazısı!)

Sizin bu yazıdan haberiniz var mıydı?

D[imitrov]: Vardı. O, bu yazıya, KE'in 20-ci yılıyla ilgili olarak Kuusinen'in *Pravda*'da çıkan yazısına karşı bir politik bölümü de katmak istiyordu, ama ben buna karşı çıktım ve o bu bölümü kaldırdı. Ona göre, Kuusinen'in yazısı poli[tik] açıdan doğru değil, çünkü (VII-ci Kongre'de yeni görevler ortaya koyan) D[imitrov]'un rolünü yükseltiyor.

Y[osif] V[isariovoniç]: D[imitrov] VII-ci kongrede ne yapmış, niçin yazılmasınmış?

Demek oluyor ki, Dim[itrov] hakkında yazanlar - oportünist, sessizlikle geçiştirenler - oportünist değil! Amma iş, ha! Kuusinen, Manuilski'den çok daha dürüst!

Biz Manuilski'yi biliriz. O, duyguların adamıdır; bir uçtan öbür uca zıplar durur. Hoppa!

O Sizi "eyer vurmuş".

D[imitrov]: "Eyer vurmuş" değil, ama benim hastalanmış olmamdan, tam gerektiği gibi görevimin başında olamamamdan yararlandı.

Y[osif] V[isarionoviç]: Evet, kaypaklığı, fitneciliği o iyi becerir.

D[imitrov]: O, [SKP(b) MK ile mutabakata göre hareket ettiği izlenimi bırakıyor.

Y[osif] V[isarinovoviç]: MK ile ne mutabakatı?

Onu sıkı tutun!

Hareket serbestliği vermeyin.

O, zarar verebilir! **1 Mayıs**'tan sonra KE'ye başka bir yoldaşımızı göndermeyi düşünürüz!

D[imitrov]: Sizden, ortaya koyduğumuz Fran[sız] sorunları ile ilgili görüşünüzü rica ediyoruz.

Y[osif] V[isarionoviç]: Biz şimdi çok meşgulüz. Bu sorunları kendiniz halledin. (Şakalaşarak)

- Siz, **D[imitrov]**, "KE başkanı"sınız, değil mi ya? Oysa biz KE'nin yalnızca bir şubesiyiz!...

Y[osif] V[isarionoviç], "Marks-Engels-Lenin-**Stalin**'in Bayrağı Altında" sloganını kabul etmezken, yalnızca "Marks-Engels-Lenin!" biçiminde kalmasına razı oldu.

(MK sloganları da "M[arks]-E[ngels]-L[enin]-S[talin]" şeklinde yayınlanmış olmasına rağmen.)

Y[osif V[isarionoviç]: Bu bir **itibar** sorunu değil, bir **ilke sorunudur**.

Sloganlar bizim "ulusal sorunumuzdur". Ve burada biz hata ettik, böyle yazılmamalıydı! **Çağrı ise uluslararasıdır**; burada daha tam söylemek gerekiyor!

Vor[oşilov]: Yoldaş Dim[itrov] sıkça bize başvurarak, Çi[nli] yoldaşlara değişik biçimde yardımda bulunmamızı isti-

* Aslında üstü çizilmiş: "O Troçkiciydi!".

yor. Bunun yapılması, bizi Çan Kayşi karşısında zor durumda bırakacak.

Y[osif] V[isarionoviç]: Devlet olarak bizim Ç[in] devletine yardım ettiğimiz dikkate alınmalı ve bu durum korunmalı, aksi halde Ç[in] halkının savaşına zarar veririz.

27 Nisan 1939.

- D[mitriy] Z[aharoviç] heyecanlandı, ama hiçbir şey olmamış gibi davranmaya çalışıyor!

(Y[osif] V[isarionoviç]'e açıklamalar yazıyor.)

28 Nisan 1939.

- Tamamen, *Pravda* için 1 Mayıs yazısıyla meşgulüm.

(Ponomaryov ve Kuusinen biraz yardım ediyor!)

29 Nisan 1939.

- Gece geç vakit (daha doğrusu tan yeri ağarmak üzereyken) yazıyı[12] bitirdim. Son redaksiyon işinde D[mitriy] Z[aharoviç] yardım etti.

- **Kokinaki**'nin uçuşu: Moskova-Kuz[ey] Amerika.

30 Nisan 1939.

- Çok bitkinim, şiddetli baş ağrım var, midem bulanıyor.

1 Mayıs 1939.

- Harika bir hava.

- Kayda değer askeri resmi geçit ve gösteri!

Politbüro portrelerinin yanı sıra, D[imitrov]'un da portreleri.

Tribünlerden söylenenler arasında: "Yaşasın Kom[intern'in] Dümencisi D[imitrov]!"

(Yükseltilen 1 Mayıs sloganları arasında D[mitriy] Z[aharoviç]'in adı da bulunuyordu!)

D[imitrov] hakkında -burada ve dış ülkelerde- değişik söylentilerin tamamen yok edilmesi!

Y[osif] V[isarionoviç], grip nedeniyle, daha erken gitti.

Bu yüzden, geleneksel ortak 1 Mayıs akşam yemeğine toplanamadık.

Resmi geçide katılanlar için Kremlin'deki kabul, 2 Mayıs'tan 5 Mayıs'a ertelendi.

2 Mayıs 1939.

- Köşkte!

Kleman benim yanımda. (*Rundşau*, ulus[lararası] iş[çi] konferansı vb.)

3 Mayıs 1939.

- Kleman ile sohbet.

...*

Fr[ansız] KP hakkındaki belgeyi kabul ettik.

4 Mayıs 1939.

- [KEYK] Sekreterliği'nin toplantısı.

Zor[unlu] ask[erlik gör[evinin] yürürlüğe konması üstüne Kempbel'in raporu.

Fran[sa'yla] ilgili kararın metnini kabul ettik.

5 Mayıs 1939.

- Kazanova gitti.

(Onunla son konuşmamız.)

- Geçit resmine katılanlar için akşam Kremlin'de resmi kabul.

6 Mayıs 1939.

- **Köşkte!**

7 Mayıs 1939.

- Ha[rp] Akademisi mezunları onuruna Kremlin'de resmi kabul.

8 Mayıs 1939.

- Tuvin sekreteri Toka benim yanımda.

---

* Aslında üstü çizilmiş: "İlk ciddi ka[rşı]şma".

...*

- [KEYK] Sekreterliği'nin oturumu.

...**

Şverma'nın Çek sorunları üstüne raporu.

9 Mayıs 1939.

- **Çalıştığım yerde** ciddi bir şekilde **hastalandım**.

Tedavi için Barviha'ya gitme kararı aldım.

10 Mayıs 1939.

- Köşkte.

- İzne çıkış işlemleri için Andreev ile görüştüm.

11 Mayıs 1939.

- **Barviha'da**.

Prof. Miler ve öteki doktorların muayenesi.

12 Mayıs 1939.

- Röntgen muayenesi.

- **Dolores, Uribe, Komorera (Sisneros), Erkoli** geldiler. Bul[gar] yo[ldaş] **Ruben** de.

- Uçak kazası. Can kaybı: **Osipenko ve Serov**.

13 Mayıs 1939.

- Masaj, banyo, kuvars. Kalp atışlarını kontrol (kardiyogram).

- Dias ile görüşmede tercüman **Blageova**.

- **Dolores**: Dinç, enerjik, iyimser! Gerçek zarafet!

Erkoli: İsp[anya] işleri üstüne uzu[nca] bir sohbet.

14 Mayıs 1939.

- Serov ile Osipenko'nun cenaze törenleri.

Birlikler Evi'nde (doktorların bilgisi dışında!)

Onur kıtasında.

Kızıl Meydan'a gitmeyi göze alamadım!

- Hükümet Evi'nde, Rozi ve çocuklar ile görüştüm.

- **Lozovski** PB kararı ile dışi[şleri] bak[an] yar[dımcısı] görevine atandı.

(**Sendikal Enternasyonal**'den **Dışişleri Bakanlığı**'na!)

15 Mayıs 1939.

- Doktorlar konsültasyonu: Prof. Konçalovski, Prof. Feldman, Prof. Müller, Dr. Barski, özel doktorum (Soşina), Barviha'nın müdürü Busalov.

Tedavi belirlendi. Değerlendirmeler ümit verici.

- **R[oza] Yu[lievna]** gündüz geldi. Tatarenko bü[lten], yazı ve gazeteler getirdi.

16 Mayıs 1939.

- **Marçenko** (İspanya'daki es[ki] [Sovyet] elçisi) yanımdaydı. İspanya olayları hakkında yazılı rapor vermesi konusunda anlaştık.)

- R[oza] Yu[lievna] geldi ve gecelemek üzere kaldı.

17 Mayıs 1939.

- **R[oza] Yu[lievna]** bütün gün kaldı.

- **İlk** striknin iğnesi.

- *V borbe za edinnuy front protiv faşizma i voyny*[122] külliyatının Rusça ikinci baskısıyla ilgili olarak **Ponomaryov** geldi.

"SKP(b)'nin Kısa Tarihi"nin öğretimi ve propagandası konusunda D[mitriy] Z[aharoviç] tarafından düzenlenen **toplantı** hakkında rapor verdi.

18 Mayıs 1939.

- İstihbarat günü, tedavi uygulaması

---

* Aslında üstü çizilmiş: "9 Mayıs 1939."

** Aslında üstü çizilmiş: "9 Mayıs 1939."

yok; hastalar dinleniyor!

- R[oza] Yu[lievna] gününü burada geçirdi ve geceledi.

- Vladimirov ile Lena akşam bizdeydiler.

Sinema: Marseyez, Frans[ız] devrimi üstüne Frans[ız] filmi. Alelade; bizim Sovyet filmleriyle kıyaslanınca, şaşırtıcı bir fark göze çarpıyor!

D[mitriy] Z[aharoviç], Vlad[imirov'u] çağırmış. İltifatlarda bulunmuş. Onunla "candan" konuşmuş vb. Oldukça şüphelendirici bir davranış!

19 Mayıs 1939.

- Dias ile İspan[ya] konularının görüşülmesi (Blageova tercümanlık etti).

Partinin **yönetimi** hakkında Dias şöyle dedi:

Homojen Politbüro ve Sekreterlik oluşturmak gerekir (bugünküler öyle değil!).

Uribe kendini –Dias ile Dolores hariç olmak üzere– diğer üyelerden üstün görüyor; yeterli saygınlığa sahip değil.

Delikado ör[güt] işleri için uygun değil.

Hyorla sorumsuz, hastalık derecesinde hırslı.

Şim[diki] Sekreterlik: Dolores, Delikado, Uribe.

Çeka hâlâ **Oran**'da.

Dolores'in sekreteri Monson (avukat, İs[panya'dayken] sürekli valilik yapmış. Dol[ores'e] sekreterlik etmek için uygun değil.)

20 Mayıs 1939.

- Sabah **D[mitriy] Z[aharoviç]** geldi.

Günlük işler hakkında bilgi verdi (propa[ganda] işleriyle ilgili toplantı, politik raportörlerin çalışmaları hakkında toplantı vb.).

- Gündüz Mihaylov (Ruben) geldi. **Kasado'nun yaptığı darbe** ve İspanya Cumhuriyeti'nin **son günleri** hakkında çok ilginç şeyler anlattı. (Ayrıntılı rapor sunacak.)

- **R[oza] Yu[lievna]** günün ikinci yarısını Mitya ve Faniçka ile birlikte geçirdi.

Mitya mükemmel görünüyordu!

- **Akşam** Çjin Lin ve Li Tin.

Çin işleri üstüne!

Mayıs ayı sonunda yapılacak Çin KP MK toplantısı için tavsiyeler.

"Ateş en çok teslimiyetçilere karşı yoğunlaştırılmalı.

Komünistlere karşı takibatlar Ç[in] halkına, teslimiyet planının bir parçası olarak gösterilmeli ve tanıtılmalı.

En önemlisi, komün[ist] partisiyle Gomind[an]'ın bloğunu güçlendirmektir.

Gomind[an'daki] yurt[sever] unsurlarla temasa geçerek ve yığınlara dayanarak, Gom[indan'daki] teslimiyetçi kesimleri yalıtlamak, en iyisi olur."

- **Bugün Çeka** Pedro, **Ernandes** Hesus, **Diego** Mendor, **Palau** Hose, **Uribes** Hose, **Karton** Martines gelmişler.

21 Mayıs 1939.

- **Blageova**, İspanyol kadrolar hakkında bilgi verdi.

- R[oza] Yu[lievna] buradaydı.

22 Mayıs 1939.

- **Gulyaev**, "Personel" Şubesi'nin çalışmaları hakkında bilgi verdi.

(Vasileva sorunu: "Bilimsel çalışma alanına nakliyle ilgili olarak, serbest bırakılsın.")

23 Mayıs 1939.

- **Dias, Dolores ve Çeka ile görüşme.**

(Çeka, İspanya Cumhuriyeti'nin son

haftaları hakkında bilgi verdi.)

6 Mart günü Çeka ile Erkoli hava limanından köye doğru gidiyorlarmış... Tutuklanmışlar. 7 Mart'ta Albasada'da serbestler; 9 Mart'ta gece Valensiya'da; 11 Mart'ta toplantı: Ernandes, Uribes, Palau, Klaudin; 17 Mart'ta Er[nandes] Kirt'e göndermişler; Çeka 20 Mart'a kadar Vale[nsiya]; 21 Mart Mufsid; 24 Mart'ta uçakla hareket etmişler!

- **Kokinaki ve Gordienko'nun** gelmeleri.

- **Kremlin'de resmi kabul.**

- **R[oza] Yu[lievna]** gecelemek için Barviha'da kaldı.

24 Mayıs 1939.

Stepanov (Moreno).

İspanya olayları hakkında bilgi. (Ayrıntılı rapor yazmalı.)

İsp[anya] KP arşivinin Fransız **İkinci Şubesi'nin eline geçtiğini** bildiriyor.

Marti iyi çalışıyormuş; İspanya'da ve şimdi Fransa'da.

Legro, Darnar, Peri ve Sampe* ile ilgili şüpheleri olduğunu ileri sürüyor: İkinci Şube ajanları...

Legro bildiriyor:

"1) Cumhur[iyet] hü[kümeti] Legrot'un** ekibine, değerlendirmesi ve muhafaza etmesi için yaklaşık 400 milyon fr[ank] tutarında değerli mülk teslim etmiş. Bu iş öyle bir ortamda ve öyle bir şekilde yapılmış ki, hü[kümet] ne teslim ettiğini bilmiyor.

2) Bu mülkün nasıl değerlendirildiğini ve nerede muhafaza edildiğini, Legrot'tan başka kimse bilmiyor.

3) İspanya KP Sekreterliği'nden gerekli talimat gelmeden, Legrot bu mülkten kuruş bile teslim etmeyecek.

4) Sandıklar teslim alınırken kontrol edilmediği ve içinde neler olduğu bilinmediği için, hiçbir engel ve tehlike olmadan 150- 200 milyon bir yana ayrılabilir.

5) Buna izin varsa, bu para hangi fona yatırılmalı ve nasıl kullanılmalı?

Gümrük makamlarından teminatları geri aldıktan sonra 15 milyon franktan fazla para toplanmış. Bu parayla ne yapmalı?"

25 Mayıs 1939.

- Bugün, SSCB Yüksek Sovyeti III-cü Dönem Toplantısı açıldı. Birlik Sovyeti Başkanlığı'na şu mektubu gönderdim (Andreev'e):

"Doktor raporuna göre sanatoryumda tedavi programı uygulaması nedeniyle Birlik Sovyeti'nin toplantısına katılamayacağım için beni maruz görmenizi rica ederim.

SSCB Yüksek Sovyeti Kostroma Milletvekili

G. Dim[itrov]."

- Gece saat 12'de Beriya telefon etti. Fransa'dan **1.000** İspan[yol] çocuğunun SSCB'ye nakli ve nasıl seçildikleri hakkında bilgi istiyordu.

26 Mayıs 1939.

- **D[mitriy] Z[aharoviç] telefon etti:**

a) Kleman'ın sorusu. Alınan karar kalsın: Kleman *Rundşau*'dan sorumlu.

b) Marti Ağustosta gelmeyi öneriyor (onaylansın mı?).

- **Akşam Ponomaryov**:

KE dergisi (Kuusinen'in başyazısı).

Laypsig Davası'nın Almanca ve İngilizce basılması!

---

* Aslında : "Saypeys".

** Legro.

- R[oza] Yu[lievna] Barviha'da geceledi.

- **Barski** beni muayene etti. Sonuç: Belirli bir iyileşme var, ama henüz istikrarlı değil. Bir aylık süre yeterli değil. Haziran ayı başında doktorlar konsültasyonu toplamp, **daha sonra neyin nasıl yapılacağını** kararlaştıracak!

27 Mayıs 1939.

- Çocuklar Barviha'daydı.

(Dinç, cıvıl cıvıl, şen; hele hele Mitya.)

R[oza] Yu[lievna] gecelemek için Barviha'da kaldı.

- Üç defa gezinti yaptık; sabah, gündüz ve akşam (toplam üç saatten fazla).

- Akşam, Çehov'un bir eserine (*Çelovek v futlyare**) göre çekilmiş bir film izledik.

28 Mayıs 1939.

- Prof. **Fronştein** (ürolog) ile birlikte **Barski** geldi.

Prostat tedavi prosedürü **belirlediler**!

- "Hafifletici" **ikinci** gün (yalnız ekşimik ve süt!). Birincisi 23 Mayıs 1939'daydı.

- **D[mitriy] Z[aharoviç]**, MK Plenumu hakkında bilgi verdi:

Andreev'in "Kolhozlara ait kamu topraklarının çarçur edilmesine karşı önlemler" hakkında raporu. (Kolhoz topraklarına özelciler tarafından el konulmasının birçok örneğini vermiş.) Söz alan birçok sekreter, durumu oldukça karamsar sergilemiş. Y[osif] V[isariyoniç] de bir konuşma yapmış. Kolhoz düzeninin istikrarlı olduğunu belirtmiş. Kolhoz üyelerinin yüzde 60'ının dürüst, çalışkan olduğunu ve kolhoza bağlı olduklarını kaydetmiş. Yüzde 10'u haylaz ve vurguncu. Bu unsurların kolhozlardan uzaklaştırılması için önlemler alınarak şimdi işler daha kolay yoluna konabilir. Kimi yoldaşların panik yaratan konuşmaları menşeviklik kokuyor. Bu, bizim tutumumuz olamaz. Özel tarım işletmeleri kolhozların yerini alamaz, ama her şey başıboş bırakılırsa, birkaç yıl sonra işler düzeltilecek, ancak bunun bedeli yüksek olacak. Oysa şimdi buna, fazla masraf etmeden ulaşılabilir. Bu arada, perspektif açıkça görülmelidir ve kolhoz üyelerinin şahsi çıkarları ile kolhozların genel çıkarlarını uyumlaştırmaktan vazgeçme heveslerine izin verilmemelidir.

Vyaçesl[av] Mihayloviç [Molotov] uluslararası durum hakkında (İngiltere ve Fransa ile görüşmelere ilişkin) bilgi sunmuş.

İngilizler, Sov[yetler] Birliği'nin Polonya, Romanya ve kimi diğer devletlere saldırılmayacağı konusunda garanti vermesini istemiş, ancak bunu, kendilerinin Sov[yetler] Birliği karşısında hiçbir yükümlülük almaları söz konusu edilmeden önermişler. Litvinov bu isteğin kabul edilmesini önermiş. Biz reddetmişiz. İngiltere, Fransa ve Sov[yetler] Birliği arasında, daha sonra Polonya ile Romanya'yı da içine alacak bir savunma antlaşması imzalanmasını istemişiz. Buna göre, Romanya, Polonya ile imzaladığı S[ovyetler] B[irliğine] karşı antlaşmadan vazgeçecek. Ayrıca, Baltık devletleriyle de antlaşma yapılacak.

---

* Kılıftaki adam.

Uzun süren bir tereddütten sonra İngilizler önerilerimizi kabul ettiklerini açıklamışlar, ancak bunların Milletler Cemiyeti'nin 16-cı maddesine dayandırılarak, antlaşmanın bu maddeye göre imzalanmasını istemişler. Bu da, saldırının söz konusu olup olmadığı ve saldırganın kim olduğu konusunda kararın Milletler Cemiyeti (yani Bolivya ve diğer ben[zer] devletler) tarafından verileceği anlamına geliyor. Biz, doğal olarak, bunu reddetmişiz. Biz, bütün barışsever devletlerin saldırganlığa karşı **barış cephesi** kurulmasından yanayız. Biz, karşılıklı yükümlülükler temelinde ilgili antlaşmaları imzalamaya hazırız, ama kendi bağımsız politikamızı uyguluyoruz ve uygulayacağız.

İngiltere ile Polonya[123] ve İngiltere ile Türkiye[124] arasında antlaşmalar imzalanmış olmasını olumlu buluyoruz.

Litvinov açıklamalarda bulunmuş, ama Y[osif] V[isarionoviç] bunları yetersiz bulmuş. (Ulusl[ararası] sorunlar "uzmanı" olarak Litv[inov'un] Politbüroyu bu konularda yeterli bilgi sahibi saymadığını söyleyerek, kendisiyle alay etmiş!)

V[yaçeslav] M[ihayloviç] Yük[sek] Şura'da, ulusl[ararası] durumla ilgili bilgi verecek.

- 28 Mayıs tarihli Doyçe Folkstsaytung *(Deutsche Volkszeitung)* gazetesi, Berlin'deki eski Amerikan büyükelçisi Dod'un kızının bir kitabının çıktığını bildiriyor: Martha Dodd, *My Years in Germany* (Londra: Verlah Victor Golanz Ltd.)*

Gazete bu arada şunları yazıyor:

"Rayhstag'ın kundaklanmasıyla ilgili davada tanık olarak Marta Dod'un anlatım tarzı çok güzel. Şöyle yazıyor: "O, Göring, şimdiye kadar benzeri koşullarda bulunmuş bir insanda gördüğüm en harikulade hayat gücü ve cesaret fışkıran fevkalade, cazibeli, esmer biri olan Dimitrov ile karşı karşıyaydı. Dimitrov hayat doluydu, sıcaklık saçıyordu, tutumundan, etkileyici sesinden ve kararlılık simgesi yüzünden inandırıcılık, itiraz kabul etmezlik ve nefret alevleri fışkırıyordu. Yüzleri hiçbir zaman canlılık alameti göstermeyen insanlar vardır. Onlar her zaman cansız, renksiz, hareketsizdirler. Torgler gibi, ihtiyatlı aydın olarak kendilerini gösterirler. Oysa Dimitrov yalnız diyalektik ve mantık konularında deneyimli biri değildi, aynı zamanda o bir erkekti, dinamik, harika bir şahsiyetti. Onun nefsine hâkim suskunluğunu, Göring'i dinleme tarzını, gözlerindeki nefret alevlerinin uçuşunu hiçbir zaman unutamam. Bu, gerçek bir cenkti, tam bir savaştı..."

29 Mayıs 1939.

- **Sergeev** Erkoli'nin İspanya hakkındaki raporunun içeriğini kısaca anlattı. (Rapor 120 sa[yfa]!)

- RKKA V-ci Şubesi (Proskurov) aracılığıyla, Sofya'daki **iki Makedondan** mektup aldım. Maked[onya] konusunda çalışmalar için tekrar dış merkez kurulmasını öneriyorlar. Bunların kimler olduğunun ("Apostol" ve Artur) açıklanması için Vlahov ile Gromov'a gönderdim.

- R[oza] Y[ulievna] Y[üksek] Sovyet dönem toplantısına katıldıktan sonra, B[arviha'da] geceledi.

* Marta Dod. Almanya Yıllarım. (Viktor Golants basımevi, Londra.)

30 Mayıs 1939.

- **Erkoli** İspanya konusundaki hazırlıklar hakkında bilgi verdi.

Partinin günlük sorunları hakkındaki **memorandum** artık hazır.

Geçmişin değerlendirilmesi ve çıkarılacak derslerle ilgili memorandum için en az 15 gün gerekecek.

- R[oza] Y[ulievna] Barv[iha'da] geceledi.

31 Mayıs 1939.

- Yük[sek] Sovyet dönem toplantısının kapanışı.

Ulusl[ararası] durum ve SSCB'nin dış politikası üstüne V[yaçeslav] M[ihayloviç'in] raporu.

(Kayda değer bir belge!)

- **Prostat** tedavisi için ilk prosedür.

1 Haziran 1939.

- R[oza] Y[ulievna] Meşçerino'da kaldı.

- **Gulyaev** buradaydı. Personel Şubesi'nin çalışmaları hakkında bilgi verdi.

Polonya yönetimi ve Mac[ar] yönetimi sorunları.

Yeni kadrolar vb.

- **Ponom[aryov]** Barviha'da tedaviye alındı.

- **Dişçideydim**; dişlerimi temizledi ve dolgu yaptı.

2 Haziran 1939.

- İspanya hakkında yeni belgesel bir filmi izledik.

- R[oza] Y[ulievna] gecelemek üzere kaldı.

Çocukları eve gönderdik.

- **Sağlık durumum iyiye gidiyor**, ama iyileşme ağır ve istikrarsız!

3 Haziran 1939.

- İspanyalı kadrolar hakkında Blageova bilgi verdi.

- **Tatarenko** Dışişleri Bakanlığı'na bir mektup göndererek, Artur'a ve Beno Flayşman'a, Henrieta Flayşman'a, Dora ve İlze Libling'e, Ela Spiglova'ya (Artur'un nişanlısı) ve Herti Flayşman'a (Beno'nun karısı) Londra'da vize verilmesini istemiş.

4 Haziran 1939.

- Prof. **Dimanoviç** ayaklarımı muayene etti; prosedürlerin sonuçları memnuniyet verici. Bir seanslık prosedüre daha gerek var. Daha sonra merhemle tedaviye geçilecek.

- Pik. Alm[an] işleri ve Balk[an] partilerinin sorunları hakkında rapor sundu. 5 Haziran günü Jeleznovodsk ve Kislovodsk'a tedaviye gidiyor.

- **Mayıs** ayında değişik ailelere yardım için –bu arda anneme 52 dol[ar]– izni imzaladım.

5 Haziran 1939.

- **Tansiyon tamamen normal: 9-13°**; ciddi bir başarı.

- Poskryob[işev]'den 133/k no'lusundan 162/k no'lusuna kadarki diplomat[ik] şifrogramların tamamını aldım.

- Bugün akşam ve yarın –**Meşçerino**'da– "zikzak"!

6 Haziran 1939.

- Meşçerino'da.

"Zikzak" gününü mükemmel geçirdik.

Villada ortam son derece güzel olmuş!

Akşam saat 12'de Barviha'ya döndük.

7 Haziran 1939.

- **R[oza] Y[ulievna]** kendini pek iyi hissetmiyor!

(Ailesi için çok üzülüyor.)

- **Pisarenko**, ekonomik yön[etim] işleri hakkında bilgi verdi (büyük zorluk-

lar ve düzensizlikler var!).

- Sürücülük öğrenmeye başladım. **İlk** ders, galiba, oldukça başarılıydı.

8 Haziran 1939.

- **Erkoli ve Sergeev**.

Erkoli ve Dias ile İspanya danışma toplantısındaki çalışmaları görüştük.

Komorera şu sorunları ortaya koyuyor:

1) "Katalonya Cumhuriyeti".

2) "Birl[eşik] Sosyali[st] Par[ti]", müstakil şube olarak Komintern'e kabul edilsin.

İspanyol yoldaşların oradaki görüşmeleri **çok uzun sürüyor**.

Belgeler hâlâ hazır değil.

- Konsültasyon: Prof. Konçalovski, Prof. Rapoport, Prof. Feldman, Prof. Müler, Dr. Barski, Dr. Sonina, Dr. Taganevski (Barviha'nın müd[ürü]).

Sonuç: **26 Haziran 1939'a kadar burada kalıyorum**!

Barviha'da Bortsi'yi gösterdiler; seyirci memnun mu?!

9 Haziran 1939.

- **Bogdanov** Polonya çalışmaları hakkında rapor sundu.

- **Fürnberg**: Avusturya partisi MK'sının genişletilmiş dönem toplantısı hakkında.

- Profesör Mamlok'u izledik.

10 Haziran 1939.

- Moskva nehri üzerinden Arhangelskoe'ye.

- Meşçerino'da "zikzak" harika!

- Akşam saat 11'de tekrar Barviha'da.

11 Haziran 1939.

- **Manuilski**, [KEYK] Sekreterliği'nin çalışmaları hakkında bilgi verdi.

"Yapmam gerekenlerin* ... yüzde 75'ini yapamadığımı hissediyorum!"

- **Akşam Dolores ve Dias benim yanımdaydı.**

12 Haziran 1939.

- [SKP(b)] MK'nın İstirahat Evi Sosna'nın arazisinde gezinti yaptık. Moskva Nehri kıyısında, harika bir yer.

Araba sürdüm; kazasız!

- Akşam sinemada, Çehov'un eserlerinden uyarlanmış Maske ve Ayı filmlerini izledik.

13 Haziran 1939.

- Legro (Trean) **geldi**.

Man[uilski] ve Legro yanımdalar (İsp[anya] hükü[metinin] değerli emaneti konusuyla ilgili olarak. Biz bu sorunu tek başımıza çözmek zorundayız!).

- Ormanda, Zubalovo'ya kadar uzunca bir gezi yaptık. Geriye otomobille döndük.

Otomobili iyi kullandım. Sanatoryuma çıkan virajda otomobil bir ağaca çarptı; ön kısım arızalandı ve R[oza] Y[ulievna] ayağını incitti. Gott sei dank!** Her şey hayırlı geçti: Otomobilin aldığı hasar önemsiz, içerdekiler pek fazla incinmedi! Şöyle denebilir: "**Başarılı kaza**!"

14 Haziran 1939.

- **Busso*** ve **Eroldi** yanımdalar (tercüman Sergeev). Fransa'daki durum hakkında bilgi verdiler.

- **Busso** 16 Haziran günü geri dönüyor.

- **Eroldi** Fransız Komünist Partisi'nin

---

* Aslında üstü çizilmiş söz.

** Tanrıya şükür!

*** Buso.

KEYK'de temsilcisi olarak burada kalıyor.

15 Haziran 1939.

- **Krujkov**, [KEYK] Sekreterliği Bürosu'nun çalışmaları hakkında bilgi verdi.

Man[uilski] kendisine propaganda şubesinin başına geçmesini öneriyormuş.

Sekreterlik Bürosu'nun başkanı olarak bir dönem daha kalması konusunda anlaştık.

16 Haziran 1939.

- Torez, Kleman ve diğerleri, ardından **Trean** ayrıntılı bilgi verdi. Sergeev tercümanlık yapıyordu.

Trean'ı, Sorkin ile birlikte, **irtibat konusunda** ve diğer konularda bütün sorunları hazırlamak ve bundan sonra beraberce benim yanıma gelmekle görevlendirdim.

17 Haziran 1939.

- **Tomas*** **Bel. Polit** adına MOPR hakkında bilgi verdi.

Roza Mişel tercümanlık yapıyordu.

Zor[unlu] aske[rlik] uygulaması konusunda İng[iliz] partisi MK içinde görüş ayrılıkları.

Polit, KEYK direktifleriyle aynı görüşte değil. Çok üzülüyor. Parti yönetiminden ayrılmak istiyor!

- Akşam Dias, karısı ve kızı ile birlikte Meşçerino'ya gittik.

18 Haziran 1939.

- **Doğum günü**! (Meşçerino'da.) Dias, Dolores, Erkoli ve karısı, Stela ve Nataşa Blagoev'ler, Vılko, Lena ve çocuklarla birlikte içten bir ortamda geçirdik.

19 Haziran 1939.

- Gün içinde Barviha'ya döndük.

20 Haziran 1939.

- Trean ve Sorkin (Paris'teki irtibat noktasının çalışmaları hakkında).

21 Haziran 1939.

- Frans[ız] ve İspanyolların işleriyle ilgili olarak D[mitriy] Z[aharoviç'e] telefon ettim.

22 Haziran 1939.

- **Bernadet** ve **Şmeral** (Dünya Kadın Komitesi ve Küba'da 1939 Dünya Kadınlar Kongresi hakkında). Sergeev tercüme ediyordu.

23 Haziran 1939.

- **Blageova** (Abakumov'un açıklamasıyla ilgili olarak Bölge Komitesi'nde ve MK'da, Melenkov'un yard[ımcısı]nın] yanında yapılan soruşturma hakkında bilgi verdi). Şüphe uyandırıcı bir kampanya!

24 Haziran 1939.

- Konsültasyon: Prof. Konçalovski, Prof. Müler, Prof. Rapoport, Dr. Sonina, Dr. Barski, Barviha Müdürü Dr. Taganevski.

Sonuç: Önemli ölçüde iyileşme var, ama henüz sağlıklı değil. Çalışma ve gıda konusunda sıkı bir rejim uygulanacak. Sonbaharda Kislovodsk'ta tedaviye gidilecek.

1 Temmuz 1939 tarihine kadar işbaşı yapmamalıyım!

25 Haziran 1939.

- Gotvald (Çek ve Alman işleri üstüne).

26 Haziran 1939.

- **Manuilski** [KEYK] Sekreterliği'nin çalışmaları hakkında **bilgi verdi**.

- Akşam (Komorera, Dias, Dolores).

- **Meşçerino'ya döndük**; **[ben] nez-**

---

* Aslında : "Tom".

leli ve boğaz ağrılarıyla!

Keyifsiz bir durum: Sanat[oryumda] bir buçuk aylık tedaviden sonra, hasta ve rahatsızım!

27 Haziran 1939.

- **Meşçerino'da; harika!**

Bundan iyisi istenemez!

Bir de, **sağlığım ve gücüm** yerinde olsaydı!

28- 30 Haziran 1939.

- Yine grip oldum!

1 Temmuz 1939.

- **Kuusinen** yanımda.

Bugün izne çıkıyor (Kislovodsk).

- İşbaşı yaptım!

- D[mitriy] Z[aharoviç] günlük işler hakkında bilgi verdi.

2 Temmuz 1939.

- **Krujkov** [Komintern'in] yeni binasında [KEYK personeli] dağılı[mı] hakkında ve başka konularda bilgi verdi.

3 Temmuz 1939.

- Kolarov, Marek, Bogdan[ov]: Bulg[ar] ve Balk[an] sorunları hakkında.

- Gulyaev: Personel Şubesi hakkında.

- Tanev yanımdaydı: KE'de çalışmak için imada bulundu (şimdilik reddettim).

4 Temmuz 1939.

- **Fürnberg** radyo ve başka konular hakkında konuştu.

5 Temmuz 1939.

- Lenin Politik Harp Aka[demisi'nin] Moj[aysk] Yolu boyundaki (Moskova'dan 60 km. mesafede) kampında personel önünde bir **konuşma yaptım.**

Gece yarısından sonra döndük!

6 Temmuz 1939.

- Vilko, Lena ve çocuklar bizdelerdi!

7 Temmuz 1939.

- **Beno** geldi!

...*

18 Temmuz 1939.

- Jimnastik Bayramı.

20 Temmuz 1939.

- [KEYK] Sekreterliği'nin oturumu.

Bel[çika] konusu. (Relek'in rap[oru]!)

21 Temmuz 1939.

- Bel[çika] sorunları komisy[onunun] toplantısı.

- Akşam, H[ose] D[ias], Dol[ores] ve Uribe (Ern[andes]) ile İsp[anya] hakkında sohbet ettik.

22 Temmuz 1939.

- [KEYK] Sekreterliği'nin Hollan[da] konusunda oturumu.

- **Gozna**'nın raporu (Torez'den).

- **Belç[ika] sorunları** komisyonunun oturumu.

- **Komintern Gemisinde** denizciler **heyetiyle** sohbet!

- **[SKP(b) MK] P[olit]büro Kar[arı]: 20 Temmuz 1939.**

1939 bütçesi hesabından KEYK'e **300 bin altın ruble ve iki milyon çerv[onets] rublesi** tutarında kredi açılmalıdır."

23 Temmuz 1939.

- Relek ile sorunların görüşülmesini tamamladık (Belç[ika] Par[tisi]).

- Fr[ansız] KP için hazırlanan tavsiyeleri Bartalini (MK üye[si]) aracılığıyla Torez'e ilettik.

24 Temmuz 1939.

- Askeri Deniz Filosu Günü.

25 Temmuz 1939.

- **Hollanda sorunları** komisyonu.

---

* Aslında, buradan sonuna kadar sayfa boş ve ardından bir boş sayfa geliyor.

26 Temmuz 1939.

- **Gozna** ile (Fr[ansız] KP), Frans Navigasyon hakkında, şirkette yapılan arama ve bu şirkete karşı yürütülen kampanyayla ilgili görüşme.

27 Temmuz 1939.

- **Kremlin**'de, Askeri Deniz Filosu Günü dolayısıyla resmi kabul.

28 Temmuz 1939.

- [KEYK] Sekreterliği'nin İspanyollarla (Hose Dias, Dolores, Uribe, Ernandes) ortak oturumu.
- Hükümet Evi'nde.
- **Erkoli ile Uribe** Leningrad'a, oradan da gemiyle Fransa'ya gittiler.

29 Temmuz 1939.

- Kanada temsilcisi (Kanada KP PB üy[esi]) Saltsberg ile görüşme. [KEYK] Sekreterliği için rapor hazırlayacak.

Partinin KEYK temsilcisi **Yuven**.

30 Temmuz 1939.

- Motorlu tekneyle Pahra'nın akıntısı boyunca aşağılara doğru.
- (Lena, Vılko ve çocuklar bizdeler!)

31 Temmuz 1939.

- Katman (MK ad[ay] üyesi, Amien milletvekili) aracılığıyla Düklo'nun raporu.
- *KE* dergisine başyazıyı redakte ettim.

1 Ağustos 1939.

- Tarım Sergisi'nin açılışındayız.

2 Ağustos 1939.

- [KEYK] Sekreterliği'nin Kanada konusunda oturumu.

Saltsberg'in raporu.

Komisyon seçildi.

3 Ağustos 1939.

- Danışma toplantısı: Suharev, Sorkin, Gulyaev, Belov, Krilova. KEYK adamlarının ve değ[işik] partilerden temsilcilerin giriş ve çıkış vizeleri konusu; burada kalacakları süreler vb. sorunlar.
- **Dias yanımda.** İsp[anya] sorunları ve onun *KE*'deki çalışmaları.

4 Ağustos 1939.

- Kanada komisyonunun oturumu.
- Dor Kimya Fabrikası Müdürü **Smirnov** konut binası hakkında. Anlaşma sağlandı.
- [SKP(b) MK] **Örgüt İşleri Bürosu Tutanağı'ndan notlar.**

No. 11: 3 Ağustos 1939.

"Yoldaş Dimitrov'dan not.

Şvernik, Moskatov, Manuilski, Bogdanov ve Belov Yol[daşlar], Dimitrov yoldaşın notuyla ilgili kendi önerilerini vermekle görevlendirilsin."

Söz konusu olan, İsp[anya] ve Çek göçm[enler] ile ilgili bir komisyon kurulmasıdır.

5 Ağustos 1939.

- ...Kanada sorunlarıyla ilgili kararın görüşülmesi ve Saltsberg ile (gitmeden önce) bir görüşme.
- Kuntsevo müdürünü çağırttım – Manuil[ski].

6 Ağustos 1939.

- Lena ile Vılko (çocuklarla), Stela ve Nataşa bizdeler.
- Tar[ım] Sergisi için Bulg[ar] milletvekilleri gelmiş.

7 Ağustos 1939.

- Yoldaş Andreev'e **Karelya işleri** hakkında (Kanada için) not gönderildi.

8 Ağustos 1939.

- **Karlos** ile sohbet (9 Ağustos 1939'da gidiyor).

9 Ağustos 1939.

- *KE*'nin [yeni binasında] oda ve salonları (kütüphane vb.) gezdim.

10 Ağustos 1939.

- [KEYK] Sekreterliği'nin İsp[anyol] yol[daşlar] ile ortak oturumu (Hükümet Evi).

[İKP] MK'nın "İsp[anya] Halkının Bağımsızlık Savaşından Çıkarılacak Dersler" kararı.

11 Ağustos 1939.

- **Andersen Neksö yanımda** (Komintern'de).

(12 Ağustos'ta **SSCB'den ayrılıyor**.)

12 Ağustos 1939.

- Hasta!

13 Ağustos 1939.

- Evde çalıştım (Meşçer[ino]).

14 Ağustos 1939.

- **Katalonya sorunu** ve **Katalonya** Birl[eşik] Sos[yalist] Partisi ile ilgili oturum (Hükümet Evi'nde).

Katıl[anlar]: Man[uilski], Pik, Gotv[ald], Flor[in], Kolar[ov], Raymon, Dias, Dolores, Ernandes, Komorera, Del Bario, Sera Pames, Stepanov, Geryo.

Komorera'nın raporu.

(Devamı 15 Ağustos 1939'da.)

- [SKP(b)] MK Örgüt İşleri Bürosu'nun 11 Ağustos 1939 tarihli ve İspanya okulu konulu kararı geldi:

"1. KEYK Sekreterliği'nin, SSCB'ye gelen İspanya Komüni[st] Partisi üyeleri için özel bir okul düzenlenmesi önerisi kabul edilmelidir.

2. Okulun doğrudan Komintern Yürütme Kurulu'nun emrinde olması ve okula her öğrencinin KEYK Sekreterliği'nin özel kararı ile kabul ve kaydedilmesi kesin karar icabıdır.

3. Okulda öğrenim süresi bir buçuk yıl ve öğrenci sayısı 120 olarak tespit edilir.

4. KEYK Sekreterliği'nin ibraz ettiği eğitim planı okulda uygulanmak üzere onaylanmalı (Bkz.: İl[ave] 1ç)

5. Sovyet Merkez Sendikalar Birliği [VTSPS], Himki'deki 15 no'lu İstirahat Evi'ni okul binası yapılmak üzere KEYK'e teslim etmekle görevlendirilmelidir.

6. İbraz edilen 2.259,435 rublelik okul gider bütçesi onaylanmalı. (Bkz: İl[ave] 2.)

7. V. M. Kozlov yoldaş okul müdürü atanmalı."

15 Ağustos 1939.

- Kat[alonya] Bi[rleşik] Sos[yalist] Partisi ile ilgili **oturumun devamı**.

Del Bario ve Sera Pames izahat veriyorlar (Hük[ümet] Evi'nde).

16 Ağustos 1939.

- Devam.

Dias, Dolores, Ernandes.

17 Ağustos 1939.

- Devam (Hük[ümet])

Del Bario, Komorera, Geryo.

- **Marti geldi!**

18 Ağustos 1939.

- Havacılık Günü.

Tuşino!

19 Ağustos 1939.

- **Marti**'nin verdiği bilgiler

- **Kuusinen** izinden döndü!

20 Ağustos 1939.

- [KEYK] Sekreterliği'nin Komin[tern'de] **oturumu**.

Katalonya Bi[rleşik] Sos[yalist] Partisi'nin sorunları görüşülmeye devam edildi. Belgelerin hazırlanması için komisyon kuruldu.

21 Ağustos 1939.

- Razlogov "Taganka"da [tiyatro] yaşadığı ağır olayları hakkında bilgi veriyor.

22 Ağustos 1939.

- [KEYK] **Sekreterliği'nin oturumu**.

Almanya ile SSCB arasındaki görüşmeler dolayısıyla partilere direktif.

23 Ağustos 1939.

- **Ribentrop** beraberindekilerle birlikte, saldırmazlık paktı için görüşmelerde bulunmak üzere Moskova'ya geldi.

- Hol[landa] Komünist Partisi'ndeki durum üzerine **Bezemaker** ile görüşme.

24 Ağustos 1939.

- SSCB ile Almanya arasındaki Saldırmazlık Antlaşması yayınlandı.

(*Pr[avda]* ve *İzvestiya*'da resim – **Molot[ov], Stalin – Ribentrop, Gaus!**)

25 Ağustos 1939.

- [KEYK] Sekret[erliği'nin] saldırmazlık paktıyla ilgili oturumu.

Partilere direktif hazırlanıp gönderildi.

26 Ağustos 1939.

- [KEYK] Prezidyumu'nun entern[asyonal] tugaylarla ilgili oturumu.

Marti'nin raporu. Komisyon seçildi.

27 Ağustos 1939.

- Marti, Eroldi, Grene ile Fransız komünist partisine yönelik kovuşturmalar direniş önlemleri üstüne görüşme.

28 Ağustos 1939.

- SSCB **Yüksek Sovyeti Olağanüstü Dönem Toplantısının açılışı**.

Gündem:

1) Tar[ım] vergisi.

2) Genel Zor[unlu] Aske[rlik] Kanunu.

3) SSCB ile Almanya arasındaki saldırmazlık antlaşmasının onaylanması.

29 Ağustos 1939.

- Beno'nun karısı (Herta) geldi. Varşova'dan Moskova'ya kadar, Prag'daki Sovyet elçiliğinde çalışan Tkaçuk ile birlikte yolculuk etmiş.

- Hastalandım: Yük[sek] Sovyet'in toplantısına gidemedim.

30 Ağustos 1939.

- Bizde: Vılko, Lena, Beno, Herta.

Gençliğin Resmi Geçidi ve Mertlik filmlerini izledik.

- Doktor geldi: iltihabın yayılmaması için 31 Ağustos günü evde kalmamı salık verdi.

- Bütün ülkelerden endişe verici haberler.

İngiltere'de ve Fransa'da askeri hazırlıklar.

Hollanda, Belçika ve İsviçre'de seferberlik.

Almanya ve Polonya'da tamamen savaş havası esiyor.

Ama yine de, Danzig ve geçit koridoru hakkında uyuşmaya dayalı bir çözüm olasılığı var.

- SSCB'de, **yarınlar** için huzurlu bir güven.

31 Ağustos 1939.

- Zorunlu Askerlik Kanunu Tasarısı hakkında **Voroşilov**'un raporu.

- Sovyet-Alman saldırmazlık antlaşması hakkında **Molotov'un raporu**.

Antlaşmanın SSCB Yüksek Sovyeti'nde onaylanması.

NOTLAR

1. "Bayernhof" - 9 Mart 1933 tarihinde Bulgar komünistleri Georgi Dimitrov, Blagoy Popov ve Vasil Tanev'in Siyasi Polis tarafından tutuklandığı Berlin sokaklarından "Potsdamerştrase"de bir restorandır. Tutuklanma olayı, 27 Şubat'ı 28 Şubat 1933'e bağlayan gece Rayhstag'ın kundaklanmasından sonra Alman Komünist Partisi'ne karşı yığınsal takibatlar ortamında, Nazi bir garson olan Yohan Helmer'in ihbarı üzerine olmuştur.

2. Söz konusu olan, Rayhsatg yangınıyla ilgili olarak oluşturulan ve merkezi Rayhstag adındaki parlamento binasında bulunan özel komisyondur.

3. Emniyet Müdürlüğü - aslında Emniyet Genel Müdürlüğüdür.

4. Bulgar tutuklular 28 Mart günü Polis Hapisanesi'inden Berlin Tahkikat Hapisanesi "Moabit"e nakledilmişlerdir.

5. Çelik Miğfer (Muharipler Birliği) Alman Milli Halk Partisi'ne yakın bir örgüt.

6. "Hertman" birliği - Alman Tabibler Birliği.

7. Antant - 1904 - 1907 yılları arasında ve Büyük Britanya, Fransa ve Rusya'nın imzaladığı anlaşmadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Almanya, Avusturya- Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu Üçlü Pakt'a karşı 20'den fazla ülkeyi birleştiriyor.

8. Söz konusu olan, tutuklanan Georgi Dimitrov, Bl. Popov ve V. Tanev hakkında bilgi verilmesi için 1 nisan 1933 tarihinde Rayh Mahkemesi Sorgu Hakimi Paul Fogt'un yaptığı çağrıdır.

9. 1933 yılında Georgi Dimitrov Klara Kayzer'e (Meri) dolar değiştirmiş ve bu paralara tutuklanma sonrasında el konulmuştur.

10. Hapisane tüzüğü'ne göre, tutuklular 10 günde bir kez koli alabiliyor.

11. "Kafesteki aslan" kıyaslamasını Georgi Dimitrov, kendi hakkında kullanıyor.

12. Söz konusu edilen, Georgi Dimitrov'un 27 Mayıs 1933 günü Moskova'da ölen eşi Lyuba İvoşeviç-Dimitrova'dır.

13. Nasyonal-sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) üyelerinden birinin ihbarı üzerine polis komiseri H. Hayzig verdiği bir emir ile, Ani Krüger 23 Haziran 1933 tarihinde tutuklanıyor. İki kızı yetimhaneye gönderiliyor, evinde arama yapılıyor. Ertesi gün serbest bırakılıyor.

14. Nişanlanma ilanını Ani Krüger Georgi Dimitrov'un haberi olmadan yapmıştır.

15. Söz konusu olan, davanın başlangıç tarihidir.

16. Üç Bulgar komünistine karşı somut iddialar konusunda arkadaşlarını bilgilendirmek için hapisaneden dışarıya çıkarmak üzere Georgi Dimitrov iddianameden özet çıkartıyor.

17. Söz konusu olan, Georgi Dimitrov'un savunmasına katılmaya hazır olduğunu bildiren Zaarbrüken'li avukat Eduart Leman'dır.

18. Söz konusu olan, merkezi Paris'te bulunan ve Rayhstag'ın kundaklanmasıyla ilgili dava sanıklarını korumak için kurulan Savunma Komitesi'dir.

19. Kasım 1932'den, tutuklandığı Mart 1933 tarihine kadar, Hans ve Neli Koh'ların Berlin'deki dairelerinde Georgi Dimitrov'un bir çalışma odası vardı. Georgi Dimitrov'un tutuklanmasından sonra onlar hakkında tahkikat başlatılması üzerine korkuya kapılan çift intihar teşebbüsünde bulunuyor.

20. Doyçnasyonal Alman Milli Halk Partisi üyesine deniyordu.

21. Söz konusu olan, Georgi Dimitrov'un, 1916 yılında Sibirya'da sürgünde ölen kardeşi Nikola'nın dul eşi Liza Dimitrova'dır.

22. 29 Eylül 1933 günü, mahkemenin oturumundan sonra resmi temsicisi Dr. Paul Tayhert ile görüşmek isteyen Georgi Dimitrov'a karşı koruma polisinden bir yüzbaşı kaba davranıyor. Bunun üzerine avukatlar Stefan Deçev, Petır Grigorov ve Marsel Vilar, Rayh Mahkemesi IV Ceza Heyeti Başkanı'na bir protesto telgrafı, bunun bir kopyasını da Dr. P. Tayhert'e gönderiyorlar.

23. Söz konusu olan, 29 Eylül günü yapılan duruşma sonunda G. Dimitrov'a karşı kaba davranan koruma polisinden yüzbaşıdır.

24. "İftira" sözüyle Naziler, Rayhstag'ın kundaklanması davasında sanık komünistleri savunmak için yürütülen kampanyayı niteliyorlar.

25. Söz konusu olan, G. Dimitrov'un not defterindeki şifreli telefon numaralarıdır.

26. "Devlet memurlarına hakarette bulunma" nedeniyle 6 ekim 1933 günü G. Dimitrov duruşmadan uzaklaştırıyor. Bir sonraki duruşmada (6 Ekim), sözlerinin yanlış anlaşıldığını söylüyor.

27. Rayhstag yangının nedenlerini araştırmak amacıyla kurulan Uluslararası Tahkikat Komisyonu, 14 - 18 Eylül 1933 tarihleri arasında Londra'da, değişik ülkelerden ünlü hukukçuların da katılımıyla, karşıdava düzenliyor. Laypsig davasa başlamadan bir gün önce - 20 Eylül günü, Uluslararası Tahkikat Komisyonu'nun açık duruşmalarının sonuçları bir rapor halinde yayınlanıyor. Ana sonuç şu: Komünistlerin Rayhstag'ın kundaklanmasıyla ilgisi yoktur ve Rayhstag'ın Nasyonal- Sosyalist Parti'nin önde gelen yöneticileri veya bunların talimatıyla kundaklandığı sanısı için ciddi nedenler vardır.

28. Alman Komünist Partisi'nin girişimi ve Alman Faşizminin Kurbanlarına destek için Uluslararası Komite'nin katkılarıyla, 1933 yılının Haziran ve Temmuz aylarında, "Rayhstag yangını ve Hitlerci Terör hakkında Kahverengi Kitap" baskıya hazırlanıyor. Kitap 1 Ağustos 1933 tarihinde Almanca basılıyor ve kısa bir süre içinde, değişik dillerde 17 baskısı daha yapılıyor. Kitap, Laypsig Davasında dört sanığın savunulması için kamuoyunun harekete geçirilmesinde önemli rol oynuyor.

29. Bahis konusu olan "İnprekor" yazı işlerinden gazeteci Gyula Alpari'dir.

30. Burada kastedilen, Rayhstag yangını sırasında Ernst Torgler'in bulunduğu "Aşinger" lokantasıdır.

31. G. Dimitrov, Herman Göring'in, komünist partisinin canice dünya görüşü olduğu yolundaki sözlerine cevap veriyor.

32. Tanıklardan bayan A.Şrayber (G.Dimitrov'un bir süre evinde kaldığı bayan Fani Kaspaytser'in hizmetçisi), bayan İrma Röstler ve bayan A. Krüger'in sorgulanması sırasında mahkeme heyeti G. Dimitrov'u moral- politik bakımdan gözden düşürmeye çalışıyor.

33. Söz konusu olan, 30 Ocak 1933 ile 13 Ekim 1933 tarihleri arasında IV, V ve VI Ceza Heyetlerinin verdiği kesin kararların okunmasını, Başsavcının istemiş olmasıdır.

34. Söz konusu olan, Rayh Mahkemesi IV Ceza Heyeti Başkanı Dr. V. Bünger'dir.

35. Hapisten serbest bırakılacağı görüşüyle G. Dimitrov, V. Kolarov'dan kendisine Moskova'da bir konut buluvermesini rica ediyor

36. Bahis konusu olan, G. Dimitrov'un annesine yardımcı olmak için Almanyaya gelen İngiliz bayan Doroti Uudman'dır.

37. Avusturya işçilerinin demokrasiyi savunmak için ve faşizm tehlikesine karşı silahlı Şubat ayaklanması. 12 Şubat 1934'de patlak veriyor. 15 Şubat günü bastırılıyor.

38. Söz konusu olan, birçok yabancı politik mültecinin kaldığı Moskova'daki "Lüks" otelid'..

39. Bu krematoryumda, 27 Mayıs 1933'de ölen Lyuba İvoşeviç-Dimitrova nın külünün saklandığı kap bulunuyor.

40. 28 Şubat 1934 tarihinde G.Dimitrov, Nedejda Krupskaya'nın 65-ci yaş günü dolayısıyla emektar bolşevikler derneğince düzenlenen törene katılıyor.

41. Söz konusu olan, Kiti Yovanoviç'in oturduğu "Gnezdikovskiy pereulok" sokağıdır.

42. G. Dimitrov, Bl. Popov ve V. Tanev "Soyuzkinohronika"ya demeç veriyorlar.

43. "Arhangelskoe" - Moskova civarında sanatoryumdur.

44. G. Dimitrov'un annesiyle kızkardeşi ve Magdalina Barımova, Almanyadan Moskova'ya geliyorlar.

45. Stela Blagoeva, G.Dimitrov'un hayatını konu edinen bir etüd hazırlıyor.

46. 15 Ocak 1934 günü G. Dimitrov, Laypsig hapisanesindeyken, Viyana'daki "Karl Marks" Evi'nde kalan bir grup işçiden 7 Aralık 1933 tarihli bir kutlama mektubu alıyor ve aynı gün kısa bir cevap gönderiyor. Moskova'ya geldikten sonra, Şubat 1934 döneminde Viyana'daki silahlı direnişlerin analizini bir mektup halinde hazırlıyor.

47. Söz konusu olan, Nastya İsakova'nın kocası Dr. Naim İsakov'dur.

48. G. Tsonev (Gavril Genov) ve V. Vladimirov'un (Vılko Çervenkov) "Sentyabırskoe vosstanie v Bolgarii 1923 goda" (Bulgaristan'da 1923 Eylül Ayaklanması) broşürü 1934'de Moskova'da basılıyor.

49. Laypsig Davası ile ilgili olarak hazırlanan kitabın bir bölümü.

50. "Voroşilov Atıcıları" - Silah atıcılığında belirli normların başarılması durumunda SSCB'de (1932-1941) verilen fahri ünvan.

51. N. Buharin'in kastettiği, Ani Krüger ile ilişkileri dolayısıyla Laypsig Davasının 35 celsesinde gözden düşürülmek istenmesi üzerine G. Dimitrov'un söylediği sözlerdir : "Başsavcı beni mazur görsün, ama burada şunu kesin bir şekilde söylemek isterim ki, ben ne iktidarsız bir erkeğim, ne de homoseksüel, ben sözün tam anlamıyla erkeğim!" bu sözlerde, A. Hitler ve H. Göring'in homoseksüel oldukları söylentilerine ilişikin bir ima saklıdır.

52. Şutsbund - Avusturya'da Sosyal Demokrat Parti'nin silahlı savunma örgütü. 1934 Şubat ayaklanmasının bastırılmasından sonra Şustbund'culardan birçoğu SSCB'ye kabul edildi.

53. Söz konusu olan, Bulgaristan'da yapılan 19 Mayıs 1934 askeri darbesidir.

54. Söz konusu olan, Komintern'in 1935 yazında yapılan 'Yedinci Genel Kurulu' için hazırlıklardır.

55. Söz konusu olan, Komintern'in yapılacak olan Yedinci Genel Kurulu'nda G. Dimitrov'un okuyacağı raporun hazırlıklarıyla ilgili komisyondur.

57. 30'lu yıllardaki Stalinci baskı döneminin, 19 ile 24 Ağustos 1936 tarihleri arasında, Moskova'da yapılan ilk açık politik davası. "Troçkist-Zinovievci Terörist Merkezi" adı altındaki davanın 16 sanığının tamamı, kurşuna dizilerek idam cezasına çarptırılmıştır. SSCB Yüksek Sovyet Başkanı'na yazdıkları af dilekçeleri reddedilmiş ve 24 Ağustos 1936 günü karar infaz edilmiştir.

58. Birinci Dünya Barış Kongresi 3 ile 5 Eylül 1936 günleri arasında, Brüksel'de yapılmıştır. Kongreye 35 Avrupa ve Amerika devletiyle sömürge ülkelerden, değişik

politik, sendikal ve dinsel akımlar adına 50 uluslararası ve 750 ulusal örgütün 4531 temsilcisi katılmıştır. Ayrıca, 5 bin konuk hazır bulunmuştur. Kongrede, devamlı eşgüdüm organı -Genel Konsey de seçilerek dünya barış birliği kurulmuştur. Kabul edilen Manifest'te, bütün ülkelerde ulusal komitelerin oluşturulması, ulusal kongreler düzenlenmesi, barışı savunmak için imza toplanması, Milletler Cemiyeti'nde karma komisyon oluşturulması çağrısında bulunulmaktadır.

59. "Troçkist-Zinovievci Terörist Merkezi'ne Karşı Davadan Çıkarılacak Dersler" başlıklı yazıyı, verilen görev üzerine Palmiro Togliati yazmış ve yazı "Komünist Enternasyonal" dergisinin 1936 Eylül sayısında yayınlanmıştır.

60. Muhtemelen, "Fransa Cephesi" denen cephenin ilkelerini dile getiren ve Komintern'de eleştiriye uğrayan yazıdan bahsedilmektedir.

61. Komintern çalışanlarından bir grup ve ÇKP'nin KEYK temsilcileri Paris'te, Avrupa'daki Çinli göçmenler için bir konferans düzenlemişlerdir. Bu foruma, Almanya'da ve Büyük Britanya'daki Çinli komünist grupların yöneticileri, Paris'te, Berlin'de ve Londra'da bulunan Gomindan temsilcileri katılmıştır. Konferans birleşik ulusal anti-Japon cephesi için savaş belgisi altında geçmiştir.

62. G. Dimitrov'un, ilk kez "Komünist Enternasyonal" dergisinin Ağustos 1936 sayısında yayınlanan "Alçak Teröristleri Savunmak, Faşistlere Yardım Etmek Demektir" başlıklı yazısından bahsedilmektedir.

63. G. Dimitrov'un, "Komünist Enternasyonal" dergisinin 1936 Ağustos sayısında yayınlanan "Çin Komünist Partisi'nin 15. Yıldönümüne Doğru" başlıklı yazısı kastedilmektedir.

64. Birinci Dünya Gençlik Kongresi 31 Ağustos 1936 tarihinden 6 Eylül 1936'ya kadar, Cenevre'de yapılmıştır. 35 ülkeden 200 bin kişiyi çatısı altında toplayan 45 örgütten delegeler katılmıştır. Kongrede, dünya gençleri, barışı birlikte savunmaya çağrılıyor.

65. Demokratik gençliği savaşa karşı seferber etmek amacıyla (Berlin Uluslararası Sosyalist Gençlik Konferansı'nın kararı uyarınca), 1915'den 1945 yılına kadar düzenlenen gençlik bayramı - Uluslararası Gençlik Günü, söz konusu resmi geçidin nedenidir. 1 Eylül'de ya da Eylül ayının ilk haftasında yapılmaktadır.

66. Söz konusu olan, RKP MK'nin Ağustos 1936'da yapılan Genişletilmiş Plenumu'dur. Romen komünistlerinin, Komintern'in Yedinci Kongresi'nden sonraki ilk forumu, kabul edilen "Barış, ekmek, toprak ve özgürlük uğrunda antifaşist halk cephesinin savaş platformu" ile, partinin yeni politikasının temellerini attı.

67. Alman Nasyonal-Sosyalist İşçi Partisi'nin Nürnberg Kongresi (8-14 Eylül 1936), Nazi Partisinin gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu kongrede Hitler, "Demokrasi, anarşinin manevi temelidir" tezini dile getirdi. Yardımcısı Rudolf Hes, dış ülkelerdeki Almanların "başı belaya girerse", Hitler ordusunun "onları koruyacağını" söyledi. Kongrede ülkenin silahlandırılması için dört yıllık plan açıklandı.

68. Burada söz konusu olan, G.Dimitrov'un 7 Kasım 1936 günlü Pravda'da yayınlanan ve Rusya'daki Octobr Devriminin 19. yıldönümü dolayısıyla kaleme alınan "Faşizme ve Savaşa Karşı Halk Cephesi" başlıklı yazısıdır.

69. Hollanda Komünist Partisi, KEYK Sekreterliğinin 5 Aralık 1936 tarihli tavsiyesi üzerine, aynı yılın 26 Aralık'ında Amsterdam'da olağanüstü kongre yapıyor. Kongrede, ülkedeki 1937 parlamento seçimleri için partinin platformu kabul ediliyor.

70. Muhtemelen, burada söz konusu olan, Gen. Franko'nun 18 Temmuz 1936 isya-

nından sonra patlak veren iç savaş sırasında Almanya ile İtalya'nın İspanya'ya karşı giderek yoğunlaştırdıkları askeri müdahaledir. 12 Aralık 1936 tarihinde Milletler Cemiyeti İspanya'daki olayları ilk kez ele alıyor.

71. Çjan Süelyan ve Yan Huçın'ın Kuzey-Batı Çin askeri birliklerinin 12 Aralık 1936'da patlak veren ve Çin Cumhurbaşkanı Çan Kayşi'nin Sian şehrinde tutuklanmasına yol açan isyanı söz konusudur. İsyancılar etkin bir ulusal politika uygulanmasını, ülkenin Japonya'nın saldırı ve işgal hareketlerinden kurtarılmasını istiyorlar. SSCB'nin ve Komintern'in yardımıyla aynı yılın 25 Aralık günü soruna barışçı bir çözüm sağlanıyor ve iç savaşa son verme, bütün güçleri dış tehlikeye karşı birleştirme yoluna gidiliyor.

72. Burada söz konusu olan, partide ve devlette bütün iktidarı ele geçiren SKP(b) MK Politbürosu üyelerinin bir kısmıdır: Y.V. Stalin, V.M. Molotov, L.M. Kaganoviç, G.K. Orconikidze ve bahsedilen durumda orada bulunmayan K.E. Voroşilov.

73. Bak Not. 57-119.

74. Stalin'in kızı Svetlana ve oğlu Vasiliy söz konusudur.

75. Söz konusu olan, Almanca baskısı yapılan şu kitaptır: Georgi Dimitrov Lettres, notes et documents datant de ma détention et du procès de Leipzig. Trad.de l'allem par Marcel Williard. Paris, Edition Sociales Internationales, 1936, 191 p.

76. Söz konusu olan, 30'lu yıllarda Stalinci baskı döneminin, hazırlıkları yapılmakta olan, üçüncü açık politik davasıdır. Dava, Şubat-Mart 1937'de Moskova'da görülmüştür. 21 sanıktan 18'i (bu arada N.İ.Buharin, A.İ.Rikov, G.G.Yagoda, N.N.Krestinski, İ.A.Zelenski ve A.P.Rozenholts) ölüm cezasına, 3'ü de değişik hapis cezasına çarptırılmıştır.

77. Y.V.Stalin'in raporu, SKP(b) MK Plenumunun (23 Şubat-5 Mart 1937) "Buharin ve Rikov'un partiye karşı eylemleri" başlıklı dördüncü gündem maddesi için hazırlanmıştı.

78. Söz konusu olan, Çan Kayşi'nin 1925 yılından itibaren Sovyetler Birliği'nde yaşayan ve ilk evliliğinden olan en büyük oğlu Tszyan Tszingo'dur. Tszyan Tszingo'nun acilen Çin'e gönderilmesinin amacı, Japon saldırısına karşı ÇKP ile işbirliğine yönelmesi için babası üzerinde etki yapılmasıdır.

79. Batı Ordusu, ÇKP'nin 25 bin kişilik askeri birliğidir. Bu birlik Dördüncü Cepheye dahildir ve Sinsinsya hudut kapısına getirilen Sovyet askeri teknik yardımını almak üzere Gansu eyaletinin güney kesiminden batı kısmına doğru seferler yapmaktadır.

80. Söz konusu olan, G. Dimitrov'un "Uluslararası Proletaryanın Birliği, Günümüzün en Büyük Gereksinimidir" başlıklı yazısıdır. Yazı, "Pravda" gazetesinin 1937 1 Mayıs günlü sayısında yayınlanmıştır.

81. Söz konusu olan, Fransa'nın başkentinde 16 Mayıs 1937'de açılan Dünya Sergisi sırasında Uluslararası Kadın Komitesi tarafından örgütlenen "Uluslararası Dostluk İki Haftası" dır. Değişik kadın örgütlerinden ünlü temsilciler burada uluslararası konularda ve kadın hareketinin sorunlarıyla ilgili açık konferanslar veriyor.

82. Söz konusu olan, Büyük Britanya Komünist Partisi'nin 29-31 Mayıs 1937 günlerinde Londra'da yapılan Ondördüncü Ulusal Kongresidir.

83. Söz konusu olan, G. Dimitrov'un hizmetine verilen, V.M. Molotov'un Maşçerino'daki eski köşküdür.

84. Çan Kayşi'nin 22 Eylül 1937 tarihinde çıkardığı bir emir ile, Çin Kızıl Ordusu (ÇKP'nin silahlı kuvvetleri), Çin Ulusal-Devrimci Silahlı Kuvvetleri'ne dahil Sekizinci Sahra Ordusu'na dönüştürüldü. Ertesi gün bu ordu Çu Dı'nın komutası

altında Kuzey Çin'deki Japon-Çin cephesinde gidiyor.

85. Birkaç kez ertelendikten sonra ÇKP'nın Yedinci Kongresi, ancak Komintern dağıtıldıktan sonra, 1945 yılında, Altıncı Parti Kongresinden tam 17 yıl sonra yapılıyor.

86. "Rusya'nın Dostları" Dernekleri kapitalist ülkelerde 1921 yılında, Sovyet Rusya'da açlara yardım gereği dolayısıyla kurulmaya başlamıştır. Daha sonra bu dernekler SSCB Dostlarının Uluslararası Birliği adı altında birleştirildi. Birliğin merkezi Berlin oldu.

87. G. Dimitrov'un Kostroma kentine yaptığı ziyaret, ülkede 12 Aralık 1937'de yapılan parlamento seçimleri eşiğinde SSCB Yüksek Sovyeti için milletvekili adayı gösterilmiş olmasıyla ilgilidir.

88. Söz konusu olan, Dünya Özgür Düşünenler Birliği'dir. Bu örgüt 1936 yılında Prag Kongresinde, Uluslararası Özgür Düşünenler Federasyonu ile Özgür Düşünenler Proleter Enternasyonali'nin birleşmesiyle kuruldu. Örgütün faaliyetleri, klerikalizme, faşizme ve savaşa karşıdır.

89. Söz konusu olan, Büyük Britanya Komünist Partisi'nin 16-19 Eylül 1938 tarihleri arasında Birmingam'da yapılan Onbeşinci Kongresidir. Çemberleyn hükümetinin faşistler karşısındaki teslimiyetçiliğine karşı ve onun iktidardan uzaklaştırılması için partinin politikası bu kongrede somutlaştırılıyor.

90. SSCB'deki baskıların bir yansıması olarak uluslararası komünist hareketteki tasfiyeler çerçevesinde Komintern tekrar İsviçre Komünist Partisi Genel Sekreteri Jül Yumber-Dro'nun "geçmişi" ile uğraşıyor. Kendisine yöneltilen başlıca suçlamalar, FrKP yönetimi ile partideki sağ kanat arasında 1926'daki tartışmalarda aldığı merkeziyetçi tutum (KEYK Prezidyumu üyeliğinden atılıyor), ve 1933 yılında Komintern'deki "uzlaşmacılar" ile bağları oldu.

91. Söz konusu olan, G. Dimitrov'un 1938 yılında Moskova'da Bulgarca olarak basılan yazılarıyla söylevlerini içeren "Faşizme ve Savaşa Karşı Tek Cephe'nin Sorunları" kitabıdır.

92. Burada söz konusu edilen, başında Konrad Henlayn'ın bulunduğu Sudet-Alman Partisi'nin 12-13 Eylül 1938'de tertiplediği (bu parti Çekoslovakya'daki Sudetli Almanların Nazi Partisidir) silahlı provokasyondur. Amacı, sınır bölgesi olan Sudet'te iktidarı ele geçirmek ve böylece Almanya'ya bu bölgeyi ilhak etmek için bir bahane yaratmaktı. Çekoslovakya güvenlik kuvvetlerinin enerjik eylemleri sayesinde darbe denemesi önleniyor.

93. KEYK Sekreterliği ile uyum içinde hareket ederek, daha önceki parti örgütlerine dayanmadan Polonya komünistlerinin partisini yeni baştan oluşturmak için önlemleri alma amacı ile, Polonya K.P.'nin tasfiye edilmesinden sonra bir karar çıkaran KEYK Sekreterliği (16 Ağustos 1938 kararı) bir Girişim Grubu kurdu. (Ya. Sobeski (Frants), H.Şraga (Şilek) ve L.Pakin). Bu grupta KEYK temsilcisi olarak, Anton İvanov belirlendi.

94. Polonya Komünist Partisi, Stalin'ci tasfiyelerin yığınsal olarak uygulandığı bir ortamda dağıtılıyor. Polonya komünistleri üzerindeki bu baskı yöntemleri daha 30'lu yılların başlarında başlatıldı, partinin fiilen ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler ise, Y.V. Stalin'in 2 Aralık 1937 talimatından hemen sonra uygulamaya konuyor. KEYK Prezidyumu'nun PKP'ni tasfiye kararı ancak 16 Ağustos 1938 tarihinde, yalnız KEYK Sekreterliği üyeleri arasında "giderayak oylama" ile biçimleniyor: G. Dimitrov, D. Manuilski, M. Moskvin, O. Kuusinen, V. Florin, R. Erkoli. Partinin fiilen dağıtılması görevi, şu kişilerden oluşan bir gruba veriliyor: S. Duhlinski, H. Şraga ve P. Kartin.

95. Söz konusu olan, A Vladimirov'un (Vilko Çervenkov) "Komünist Enternasyonal" dergisinin 1938 Eylül sayısında ya-

yınlanan "Bulgaristan'daki Eylül 1923 Ayaklanması üstüne" başlıklı yazısıdır.

96. "Komünist Enternasyonal" dergisinin daha sonraki sayılarında (1938 yılı sonuna kadar) Todorov'un yayınlanmış bir yazısı yoktur.

97. Laypsig Davası ile ilgili yazılardan oluşan broşür 1938 yılında Paris'te dağıtılmaya başlanmıştır. ("L'exemple de Dimitrov. 5e anniversaire du procès de Leipzig"- Paris, Bureau d'édition, 1938,108 p.).

98. O zaman Marko (Metodi Şatorov) BKP'nin İrtibat Bürosu yöneticisi ve Bulgarların İspanya Cumhuriyeti'ni Savunma Komitesi başkanı olarak Paris'te bulunuyor.

99. Muhtemelen, söz konusu olan, G. Dimitrov'un yazılarına dayanarak hazırlanan ve 1939 yılında Sovyet Politik Edebiyat Devlet Basımevince basılan "Laypsig Davası" kitabıdır.

100. Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi 21 Ekim 1921'de açılmıştır. Varolduğu 17 yıl boyunca üniversite, sömürge ve bağımlı ülkelerden kadroların yetiştirildiği bir merkez, üçüncü dünyadaki sosyal ve politik süreçlerin, ekonomik gelişmelerin araştırıldığı bir kurum görevini gördü.

101. Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne bağlı Ulusal ve Sömürge Sorunları Bilimsel Araştırma Enstitüsü, üniversitenin Bilimsel Araştırma Birliği'ne dayanarak kuruldu. Enstitünün çalışma alanında, Sovyet Doğusu ve Dış Doğu ülkelerinin sosyal ve ekonomik sorunlarının araştırılması yer alıyor.

102. 1935 yılında Paris'te kurulan Ernst Telman'ı Kurtarmak İçin Savaş Komitesi, AKP liderinin ve diğer Alman antifaşistlerinin Nazi hapishanelerinden kurtarılması uğrundaki uluslararası hareketin eşgüdümünü yapıyor. Çalışmalarına Anri Barbüs, Romen Rolan, Pol Lanjven, Marsel Kaşen ve birçok başka ünlü aydın katılıyor.

103. Sovyetler Birliği Telgraf Ajansı'nın, kullanımına özgü Enformasyon Bülteni-dir.

104. Birçok Avrupa ülkesinden, ABD ve Kanada'dan on iki komünist partisinin Ekim 1938'de Paris'te düzenlenen Konferansı. Kabul edilen resmi belgede, Büyük Britanya ve Fransa'nın, Almanya ve İtalya ile Münih pazarlığı açığa vuruluyor, emekçiler barışın Çekoslavakya parçalanarak sağlandığı yanılgısına düşmemeleri için uyarılıyor.

105. Söz konusu olan, L.D. Troçki'nin talimatlarıyla faaliyet yürüten Marksist Birlik İşçi Partisi (POUM) liderlerine karşı tasarlanan açık davadır. Halk Cephesine katıldığı ilk dönemde POUM "sosyalist devrim", "işçi-köylü hükümeti" ve "proletarya diktatörlüğü" kurma çağrıları yapıyor. Bu serüvenci rota ifadesini Şubat 1937'de Halk Cephesi hükümetini "sendikal" kabineyle değiştirme denemesinde buluyor. Katalonya'da 1937 yılında Cumhuriyete karşı girişilen Mayıs darbesine (aynı yıl) katılmasından sonra POUM yasaklanıyor. Eylül 1938'den sonra Komintern İsKP'ni Poumculara karşı aktif savaşa yöneltiyor, ama Halk Cephesi içindeki müttefiklerin direnmesi yüzünden iş bir dava başlatılmasına kadar gitmiyor.

106. Büyük Britanya Bağımsız İşçi Partisi üyeleri.

107. Fransız Sosyalist Partisi'nin, liderlerinden birinin Marso Piver olduğu sof karadına öyle deniyordu.

108. Söz konusu olan, Moris Torez'in 1938 yılında Nü York'ta basılan "Halk Cephesi Fransası ve Onun Dünyadaki Misyonu" başlıklı kitabıdır (Thorez, M. France of the People's front and her mission in the world. New York, 1938). Aslında bu, 25 ile 29 Aralık 1937 günleri arasında Arl'de yapılan Parti Dokuzuncu Kongresinde FKP Genel Sekreterinin okuduğu raporun İngilizce baskısıdır.

109. Sözü edilen, Yukarı Volga Gemicilik

Kurumuna ait "Georgi Dimitrov" nehir römorkörü tayfasına G.Dimitrov'un çektiği telgraftır. Bu da, gemi çalışanlarının yıllık planlarını vadesinden önce yerine getirdiklerini bildirmek üzere Ekim 1938'de G.Dimitrov'a gönderdikleri mektubun cevabıdır.

110. Burada sözü edilen, Rusya'daki Oktobr Devriminin 21. Yılı dolayısıyla KEYK'nun hazırladığı çağrıdır.

111. Duban. General Şin Şitsay 12 Nisan 1933'de yaptığı darbeyle kendini "duban" ilan ediyor (Sintszyan eyaleti vekili), böylece eyaletin sivil valisini kendi memuru durumuna getiriyor.

112. Söz konusu olan, Marcel Williard'ın 1938'de Paris'te basılan kitabıdır - "La défense accuse...de Bebeufa Dimitrov". Paris, Edition Sociales Internationales, 1939.

113. I. Napolyon'un düşürülmesinden sonra Avrupa monarşileri, Viyana Kongresi'nde (1814-1815) belirlenen kıtanın yeni yapısını teminat altına alan "Kutsal Birlik"i imzalıyor (1815). "Kutsal Birlik"in önde gelen kurucularından ve onun kongrelerini düzenleyenlerden biri, Avusturya Dışişleri Bakanı ve Avusturya hükümetinin asıl yöneticisi Prens Meternih'tir.

114. Söz konusu olan, Sovyet parti ve devlet yöneticileriyle Komintern Genel Sekreterinin kullanımına verilen diplomatik şifrogramlardır.

115. "Pravda" gazetesinin Yazı İşleri Kurulu G. Dimitrov'dan Rusya'daki Oktobr Devriminin 21. yılına ilişkin bir yazı hazırlamasını rica ediyor. "Uluslararası Proletaryanın ve Halkların Faşizme Karşı Tek Cephesi. Münih'ten Sonra" başlıklı bu yazı, gazetenin 7 Kasım 1937 günlü sayısında yayınlanıyor.

116. Söz konusu olan, FrKP MK Genel Sekreteri'nin Paris'teki Kış Hipodromunda 7 Kasım 1938 mitingindeki söylevidir. (Bak: Torez, Moris. Seçilmiş eserler. C.1, Moskova, 1959, s.316-351-Rusça.

117. G. Dimitrov'un "Uluslararası Proleteryanın ve Halkların Faşizme Karşı Tek Cephesi. Münih'ten Sonra" adlı broşürü 1938 yılında Moskova Devlet Politik Edebiyat Basımevi tarafından Rusça olarak yayınlandı.

118. Ocak 1939'da 13 Avrupa ülkesinden, ABD, Kanada ve birçok Latin Amerika devletinden komünist partileri İspanya Cumhuriyeti'ni savunmak için ortak bir çağrı kabul ediyor.

119. İnoradio - Moskova Radyosu'nun yabancı diller servisi. Servis, Sovyet hükümetine bağlı Sovyet Radyolar Komitesi bünyesinde yer alıyor. Komintern İnoradio'nun çalışmalarına aktif olarak katılıyor.

120. 10-21 Mart 1939 tarihleri arasında Moskova'da yapılan SKP(b) 18. Kongresi için G. Dimitrov muhtemelen bir konuşma hazırlamaktaydı.

121. Söz konusu olan, G. Dimitrov'un "Sosyalizmin Ülkesi ve Uluslararası Proletaryanın Savaşı" başlıklı yazısıdır. Bu yazı 1 Mayıs dolayısıyla "Pravda" gazetesinin 1 Mayıs 1939 tarihli sayısında yayınlandı. (Dimitrov, G., Yapıtlar, c.11, s.1-20)

122. "G.Dimitrov. Faşizme ve Savaşa Karşı Tek Cephe İçin Savaşımda. Yazılar ve Söylevler. 1935-1939" başlıklı külliyatı Gospolitizdat 1939 yılında aynı tarihte hem Moskova'da, hem de Leningrad'da basıyor.

123. 19 Mayıs 1939'da İngiltere ile Polonya, olası Alman saldırısına karşı Askeri Yardımlaşma Anlaşması imzalıyorlar.

124. Söz konusu olan, 12 Mayıs 1939'da imzalanan İngiltere - Türkiye Deklarasyonu'dur. Buna göre, Türkiye ile İngiltere Akdeniz'de savaşa yol açacak bir saldırı durumunda yardımlaşma içine girecekler-dir. Her iki ülke de İtalya'nın olası saldırısını kastetmektedir.

Baba Dimitrov

Anne Dimitrov

Nicolas Dimitrov

Konstantin Dimitrov

Theodor Dimitrov

Lyuba İvoseviç Dimitrov ve
Georgi Dimitrov,
Sofya 1916.

Reichstag yanıyor, 27 Şubat 1933.

Duruşmada, 1933.

Georgi Dimitrov, Almanya Yabancılar Polisi'nce çekilen fotoğraflar, 10 Mart 1933.

Duruşmada, Leipzig 1933.

Dimitrov, Vasil Tanev, Blagov Popov, polis arşivi, 10 Mart 1933.

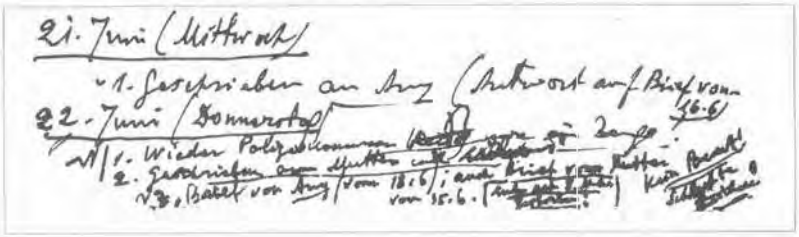

Günlük'ten, 21-22 Haziran 1933

Soldan sağa: Johannes Huber (İsviçre), Vermeylen (Belçika), Beker Nort (Hollanda), Georg Brantin (İsveç), Vald Huit (Danimarka), Moro Ciaferi (Fransa) ve Francesco Niti (İtalya) Londra, 4 Eylül 1933.

Dimitrov'un annesi Pareşkeva Dimitrova, Boyan Danoski, Amerikalı avukat Leo Galaher ve İngiliz gazeteci Doroti Udman, Kasım 1933.

Duruşmada, Herman Goring
Berlin, 4 Kasım 1933.

Duruşmada, Leipzig 16 Aralık 1933.

Hyde Park'ta, Dimitrov ve Telman
için yapılan işçi gösterileri, 1933.

Soldan sağa: Tanev'in eşi, Çikalikova, Magdalina Barmova, Pareşkeva Dimitrova ve Togler'in eşi duruşmayı izlerlerken. Leipzig, 23 Aralık 1933.

Berlin, Ocak 1934.

Dimitrov, Tanev ve Popov, Moskova 27 Şubat 1934

Moskova, 3 Mart 1934.

Pareşkeva Dimitrova ile,
Moskova 1934.

Georgi Dimitrov,
Pareşkeva Dimitrova,
Magdalina Barmova,
Elena Dimitrova, İrina
ve Vladimir Çervenkov,
Moskova 1934.

G. Dimitrov, Fransız gazeteci ile, Arhangelsk 27 Mart 1934.

Soldan sağa; V. Knorin, Molotov, Kuybişev, Orjonikidze, Popov, Tanev, Dimitrov, Manuilski, Stalin ve Vorosilov. Moskova, 3 Mart 1934.

Komintern'de,
Moskova, Haziran 1935.

G. Dimitrov ve
Romain Roland,
Moskova 1 Haziran 1935.

Moskova, 2 Ağustos 1935.

,Moskova, 25 Eylül 1935.

Ön sıra soldan sağa; Andre Martin, G. Dimitrov, Palmiro Togliatti, Wilhelm Florin, Van Min. Arka sıra soldan sağa: Mihail Moskvin, Otto Kusinen, Clement Goldwald, Wilhelm Pick, Dimitri Manuilski, Moskova Ağustos 1935.

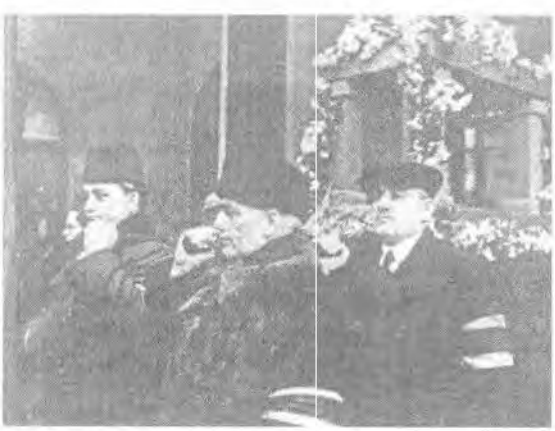

Dimitrov, Wilhelm Pick ve Wilhelm Florin, Moskova 9 Nisan 1936.

Stalin'le birlikte, 6 Haziran 1936.

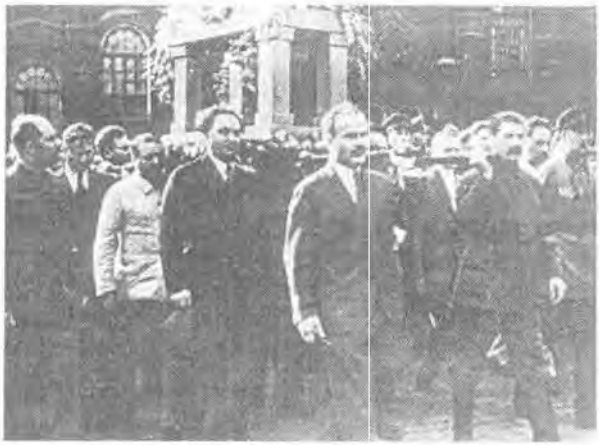

Stalin, Molotov, Dimitrov, Canov ve Yaroslavski,
Maksim Gorki'nin cenaze töreninde.
Moskova, Haziran 1936.

Kostroma, 8 Aralık 1937.

Moskova,
Ağustos 1939.

Jose Dias ve Dolores
Ibaruri ile birlikte.
Moskova, 1939.

Georgi Dimitrov

TÜSTAV

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

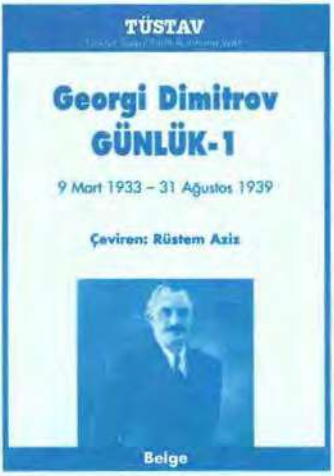

Georgi Dimitrov'un adı, dünya çapında Nazilerin açtığı Leipzig davasındaki ünlü savunmasıyla duyuldu. 1935'ten kapanışına kadar Komünist Enternasyonal'in Genel Sekreterliğini yürüten Dimitrov, Bulgaristan'da 9 Eylül 1944 devriminden sonra kurulan halk demokrasisinin Başbakanı olarak toplumsal dönüşümlerin mimarı oldu.

Günlük, Türkçe'de 3 cilt olarak yayımlanacak. 1. cilt, Akademisyen İlço Dimitrov'un Georgi Dimitrov ve Günlük üzerine geniş bir incelemesinin, derleyenlerin Önsözünün ve Boyko Dimitrov'un Okurlara seslenişinin yanı sıra, 9 Mart 1933 ile 31 Ağustos 1939 tarihleri arasını, yani Dimitrov'un Rayhstag yangını nedeniyle tutuklandığı tarih ile 2. Dünya Savaşı'nın arifesi arasını içeriyor. 2. cilt, 1 Eylül 1939 ile 5 Mayıs 1945 arasını, yani 2. Dünya Savaşı günlerini içerecek. Son cilt ise, 6 Mayıs 1945 ile 6 Şubat 1949 arasını ve kısaltmalar listesini, kişi adları dizinini, coğrafi adlar dizinini ve bir fotoğraf albümünü kapsayacak.

Günlük'ün yayınıyla birlikte, dünya komünist hareketi tarihi, siyaset bilimi, siyasi tarih ve uluslararası ilişkiler alanlarında çalışma yapanlar önemli bir başvuru kaynağına sahip oluyor. Araştırmacılar 1933-1949 arası dünya siyasi tarihinin önemli bir öznesini "içerden" bilgilerle yeniden değerlendirme olanağına kavuşacaktır.

ISBN 975-8683-13-6
9 789758 683130

Belge